ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

КЊИГА VII.

СВЕСКА XXIV. СТАРОГА РЕДА.

СА 9 СТРАНА ФОТОГРАФИЈСКИХ СНИМАКА.

1868.

У БЕОГРАДУ У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ГДЕ ЈЕ ШТО.

—

Страна.

1. Школе у Србији. Од Милана Ђ. Милићевића. . . 1.
2. Историјски развитак гимназије београдске од њеног постанка до данас. Од Ђ. Малетића. . . . . 136.
3. Типик или устав царске српске лавре Хиландара у Св. Гори, који је написао њезин основалац св. Сава. Прилог архимандрита Леонида. . . . . 166.
4. Стара српска писма. Из руског манастира св. Пантелеимона у Светој Гори. Прилог арх. Леонида. 231.
5. Радња Српског ученог друштва. . . . . 296.

ШКОЛЕ У СРБИЈИ

Помѧноухъ дьни дрєвьнѧѧ, и поѹчихь сє.

Пс. 142, ст. 5.

Наша отаџбина прослави[1] по века своје унутрашње самосталности. За то време ми бесмо сами домаћини у својој кући, бесмо сами ковачи среће своје. Вредно је данас обазрети се на тај низ минулих година, те разгледати шта смо, као народ, урадили за своју садашњост и будућност. Такав рад, ако би био срећно извршен, могао би нам, може бити, донети и радости и поуке.

Остављајући другима друго, ми смо ради прегледати постање и развитак свију наших школа, од почетка овога века до краја школске 1867. године. Кад велимо свију, разумевамо све школе које су се, ма за најкраће време, јавиле у Србији и макар од које врсте биле. А то су: *I. основне школе; II. недељне школе; III. земљоделска школа; IV. виша женска школа; V. реалке; VI. гимназијске школе; VII. богословија; VIII. војна школа; IX. војна академија; X. инџинирска школа; XI. велика школа (академија).*

---

[1] О тројицама, 1865., у Топчидеру.

I.

Основне школе.

Школā је морало бити доста у Срба још у старо доба. То сведоче толики споменици њихове књижевности и културе, који се, поред толиког робљења, паљења и затирања, могоше до данас сачувати. Ову мисао г. Вукићевић врло путно тврди и тим, што је законик Јустинијанов о школама преведен и стављен пред законик Душанов.[1] Али кад Турци притискоше српске земље, морала им је међу првима бити брига та, да српске школе униште. Колика је њихова мрзост увек била спрођу српских школа, најлепше исказа бесни Фочић-Мехмед-Ага, кад, у тренутку отпочињања последње крваве драме, овако севаше:

„Док погубим до два игумана
„Хаџи Ђеру и Хаџи Рувима,
„*Који знаду злато растапати*
„*И са њиме ситне књиге писат'*,
„Нас дахије цару опадати,
„*Око себе рају световати.*
„— И попове српске учитеље
„Само луду ђецу оставићу,
„Луду ђецу од седам година
„Пак ће оно права раја бити
„И добро ће Турке послужити.“

Код такве турске мрзости и познатих свих средстава на њиховој страни да школе српске затиру, није никакво чудо што су оне дошле биле у стање, у коме их памти пок. Вук Ст. Караџић. Па још и при оцени

[1] Први извештај о јавном учитељско-приправничком заводу србском у Сомбору 186²/₃. Штампано у Сомбору 1863. страна 16.

таквога њихова стања ваља се сетити, да оно пада у доба аустријских ратова с Турцима, кад су Срби, ценом крви своје, већ откупљивали колико толико слободније дихање. Ево како пок. Вук описује стање наших школа на крају прошлога и првих двеју десетина од овога века: „У данашњој Србији, вели он,[1] од прије, до године 1804. ни у сто села није било свуда једне школе, него (који су мислили бити) попови и калуђери учили су се по намастирима код калуђера или по селима код попова. Код свакога намастира било је по неколико ђака, па који су мањи, они су љети чували козе, овце, јариће, свиње, садили и пљели лук, ишли уз плуг, купили сијено, шљиве и т. д.; а већи су ишли с калуђерима по писанији; а зими, по што би сви ујутру донијели дрва, и по том већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у каку собу (која се у Троноши звала *Цагара)* те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче *чатити*, или би сваки учио код свога духовника. Многи љети забораве што зими науче и тако су гдјекоји учили по 4 по 5 година па још нијесу знали читати. Попови су обично имали по једнога или два ђака, који су такође чували стоку, радили све послове домаће и носили водицу по селима. Ако ли би гдје у нахији била (или постала) школа, онда људи из околних села воде ђецу *мађистору* и плате му на мјесец те их учи. У школи су дјеца морала сједити и учити од јутра до мрака (само што отиду те ручају), а кад уче и чате морала су (сва у глас) тако викати (чатећи свако своје) да се у школи ништа није могло раза-

[1] Рјечник, стр. 841.

брали. У школи се је учило по мало и писати, колико је учитељ знао, а остале све науке биле су као и по намастирима. Како по намастирима и код попова тако и по школама дјеца су почињала учити из рукописа (јер буквара није било), на пр., учитељ напише дјетету што ће данас учити, па кад оно научи, а он му напише друго и т. д. Кад који ђак тако из рукописа научи *бекавицу*, онда узме (словенски) *часловац*, кад изучи и пречита неколико пута часловац, онда узме *псалтир*, а који изучи и пречита неколико пута псалтир, онај је већ изучио *сву књигу*. Онда је могао бити, ако је хтио, поп, калуђер, мађистор, прота, архимандрит, а ако је имао доста новаца, и владика. Како год што је учитељ по својој вољи школу отварао тако ју је и затварао кад му је била воља, па је ишао на друго мјесто или се примао какога са свим другога посла..... За владања Црнога Ђорђија у Србији биле су постављене школе готово по свим варошима и градовима а и гдјекојим селима.[1] У Београду осим двије мале школе (једна за варошку дјецу а друга за турску, која су се била искрстила) била је *велика школа* какове Срби никад до онда нигдје нијесу имали. Она је постала 1808. У тој је први учитељ био пок. Иван Ју-

[1] Г. Љ. П. Ненадовић достави ми, из хартија оца својега, ово писмо:

„Пречестнѣйши оче протопрезвитеру Матей валѣвски, и особито господине величайшій, вама се препоручуємо мы свещеници и прочи кметови за сего учителя Андреа, и ево има два реда како є био кодъ нас и ниєданъ редъ ниє свршіо, него васъ молимо и вама одписуємо да му вы контракт свежете вашею милостію. То мы священицы и кметови ипак шилѣмо попа Добровоя шъ њимъ. Иза тога послали би из три села три кмета него су се затревили у господском послу.

говић (или Јован Савић), после кога Миљко Радонић, Лазар Воиновић, Глиша Н. и Симо Милутиновић. У велику су школу примали момчад, која су већ знала читати и помало писати, па су ондје учила на српском језику историју свију народа од постања свијета до данас, географију цијелога свијета и статистику свију држава, права (чини ми се римска), нешто мало из физике, начин како се пишу писма (свакојака), рачун, њемачки језик и „правоучителна преподаванија.“ За све те науке била су три учитеља и раздијељене су биле на три године. Са владом Црнога Ђорђија пропала је 1813. године и ова школа и учење књиге било се повратило са свијем на старо. С почетком владе Милоша Обреновића 1815. године почеле су се школе у земљи опет множити и подизати.“

Познато је, да је кнез Милош, у својој молитви, имао речи: „Бог да прости учитеља, па родитеља.“ Према томе он је и гледао сваком приликом да отварање школа и учење младежи унапређује чим је боље могао. Како се ратна ватра утишала, одмах су се почеле овде онде у Србији отварати школе и деца у њих слати.[1]

„Особито васъ молимо, да намъ вы уредите вашомъ заповести за чколу, да му чколу начинимо с вашимъ изуномъ зашто свакъ человѣкъ незна што є чкола нити какъ наука. Священици и прочи кметови остаємо на служби, кои мы желимо вама всяко добро 1806. год. Въ Орашцѣ и Уштје: Марко Богићевићъ, Добровой Єремићъ парохъ; Петаръ Милисавлѣвићъ и проч. На овомъ писму записано є противномъ рукомъ ово: „Видите да су и онда људи за школама паглили и села се подписивала.“

[1] Но плодови од тога нису брзо доспевали. Г. Стеван Магазиновић прича ми, да је некако око 1830. године, кад је он служио у канцеларији кнежевој у Крагујевцу, кнез Милош писао у Београд Панти Х. Стојилу, „да распита по дућанима у трговаца,

Међу другим наредбама кнеза Милоша находимо под 5. фебруара 1827. В№ 124. ову: да и Бугари, и Грци и Цинцари у Београду морају светковати св. Саву, ког је он још раније био огласио за заштитника српских школа.

Наредбе кнеза Милоша не одликују се систематичношћу. Он је наређивао где је кад била потреба и могућност да се што уради, не имајући када најпре законодавно постављати начела, па их после изводити у живот. Такве су биле његове наредбе и о школама. Али кад је видео да је опстанак земље колико толико обезбеђен,[1] онда је већ више пажње могао поклонити унутрашњему развитку, те тако делу народнога обучавања даде он навластитога настојника, који, да би боље успевао у своме раду, ваљаше да је и народу познат, за то кнез Милош народној скупштини, држаној о духовима, 1836. године, у Крагујевцу, међу другим важним својим наредбама, објави и постављење пок. Петра Радовановића *за директора школа*. Овоме директору дао је упутства, међу којима ова су два најважнија: а) „остаје и даље у снази лањска одлука, да се у сваком округу по две школе о правитељственом трошку издржавају, и б) да свака општина, где има црква, и школу о своме трошку одржава."[2]

Ствар ова није морала бити баш скупштини објављивана, али је кнез Милош добро знао, да ће тим

нема ли какав писмен момак, па да га пошље к њему у Крагујевац, да га узме за писара." Сам овај акт нисам могао наћи, при садашњему стању ондашње архиве; али факт не подлежи сумњи.

[1] После акта од 1830. и 1833. године.

[2] Србске Новине од 1836. год. бр. 22. л. 170.

поступком знатно олакшати напредак школа, за то је то и учинио пред скупштином, како би целој земљи напред било познато, какву дужност и позив има директор школа, који ће по народу пролазити и радити да се школе подижу и одржавају.

Те исте године похођене су све школе, које су се у Србији находиле у то време. Посетом том добивени су ови резултати: У свој Србији било је свега 72 основне школе са 2,514 ђака. Школе те беху од три врсте: „правитељствене“ (т. ј. којих учитеље плаћала је држава, по 100—150 талира годишње) њих 26; општинске, које су издржавале општине (одсеком по 400—1500 гроша год.); њих беше 27; и приватне (т. ј. којих учитељи добијали су од сваког ученика по 60 пара до 4 гроша на месец, колико с кога родитељем погоде); њих је било 19.

На 26 правитељствених учитеља издато је, за ту годину,	3200 тал.
На 27 општинских	1496 т.
На 19 приватних једва	382 т.
Свега	5078 талира.[1]

Постављење директора за школе било је знатан корак у школскоме напредовању. Обилазећи собом све школе у Србији човек је овај настојавао да учење колико толико буде правилно и једнообразно; јер је оно дотле, а Бог ме и после, било толико разнолико, колико је разнолика била способност, воља и могућност оних који су оживљавали школу.

[1] Глед. чланак Дра М. Спасића у IX. и XIV. Гласнику српског ученог друштва.

Године 1838. Августа 11. П.№ 193.[1] Попечитељство просвете расписа свима учитељима шта да предају у основним школама, које се онда зваху: *„нормалне школе.“* Тај акт вредно је изложити овде цео, а његов је садржај ово:

„А) У МЛАЂОЙ НОРМАЛНОЙ ШКОЛИ:

Прве године: Мала деца, коя одъ 7 година млађа быти не могу, нека се найпре и найпре, у молитвама маньимъ и већимъ, као: отче нашъ, богородице дѣво; вѣрую, десеть божи заповеди и пр. и у познаваню гражданске србске а и славенске азбуке поучаваю, тако, да за полъ године добро срицати, и цифре познавати науче; а за друго полъ године букваръ савъ да прочитаю и да повтораваю, повтораваюћи у овомъ теченію христіянске молитве восточногъ нашегъ вѣроисповеданія; и да се утврде у познаваню цифри и по већи чисала. У овомъ полгодишнѣмъ теченію да се почну поучавати у написиваню найпре писмена, пакъ по томъ и цѣлы рѣчій србски и у броеню у глави. —

Друге године: Истимъ ученицима да се предае 1, читанѣ часловца (или читанке[2]) до половине; 2. священа исторія на паметь до половине, съ повтораванѣмъ научены већь молитви; 3, може се и малый катихизисъ почети на изустъ учити; 4. писанѣ србско

[1] Под истим даном и нумером издато је *и наставленіе* учитељима како да се владају и како да предају у школи. На крају се прилаже овај акт под бр. 1.

[2] Онда никакве читанке није било ни српске а камо ли словенске. Каква се овде читанка мислила не знам.

у целимъ речима и сложеніяма; 5. написиванѣ веѣи числа и ньиово точно произношеніе съ прва два вида численія, и то првогъ школскогъ теченія. Второгъ теченія да се сврши и повтори како священа историја, тако и читанѣ часловца (или читанке), и да се сва четири вида численія сврше повтораваюѣи; да се цео символъ вѣре на изустъ научи; да се упражненія у писаню повеѣа задаю.

б) У СТАРІОЙ НОРМАЛНОЙ КЛАСИ:

Прве године: Наука христіянска (катихизисъ малый) одъ II части до края III-ѣе части; чтеніе псалтира до края; веѣе упражненіе у писаню, а другога теченія и у правописанію и диктандо. Изъ численице: сва четири вида првогъ теченія у ненареченимъ числама разрешаваюѣи и редуцираюѣи; а другогъ теченія у нареченымъ числама. Граматика србска до сочиненія, са упражненіяма.

Друге године: Катихизисъ савъ да се повтори одъ почетка до края; читанѣ псалтира да се повтори читаюѣи и друге общеполезне кньиге са гражданскимъ писменима печатане; упражненіе у писаню прописа и диктандо (диктираюѣи и неке предмете учебне и друге разне за младежь полезне текстове); изъ численице вообще о разбіеніяма и онда сва четири вида разбіенія и правило тройно просто; граматика србска одъ сочиненія до края съ упражненіяма; исторія србска одъ почетка до деспота србски; непрестано упражненіе у пѣнію црковномъ како у овой тако и у предидуѣимъ двема годинама.

„*За обе године у овой школи да се почне предавати немачкогъ єзика читанѣ и писанѣ и ако къ тому нуждны княига неима, нека се учитель постара набавити, а те су букварь немачкій и читанка* (Lesebuch).“

Немачки се предавало и после, у свима четвртим разредима по Србији, све до године 1844., а тада преста, по што међу предметима за предавање, не би и тај језик поменут. Но доцније, 24. Фебруара 1845. П.№ 161., дозвољено би опет да се само у IV. разреду основне београдске школе предаје. Па је и то престало око 1860. године. Ето тако се прекиде служба германисању, које и нехотице свуда собом доношаху наши први учитељи, не могући се отрести од навике, да у знању језика поглавито виде језгру образовања.[1]

Велика без сумње услуга народној просвети би и то што кнез Милош, у Јулу 1838., одреди самог „попечителя просвещенія и врховногъ надзирателя карантина, Стевана Стевановића,“ те он собом походи школе у свој Србији и карантине. Готово од сваке школе шиље он кнезу извештаје и предлаже мере за поузданије напредовање школа. Кад се вратио с пута, кнез му изјави своје задовољство и „посла једну кесицу (чини ми се са 500 ⌗) „*за накнађеніе трошкова нѣговы кое є учиніо путуюћи по дужности на ползу народну.*“ [2]

[1] Свима нам је позната реч: „*Амис, он је добар Немац, добар Латин, добар Мађар.* Ово нарочито наши први учитељи изговараху гласом, пуним значаја. Долазећи из онако полиглотске земље, као што је Аустрија, а изучени у заводима, у којима су језици били прва врлина, они све мишљаху да ће тек така школа моћи подмирити и Србијине потребе.

[2] Проток. мин. просв. № 80, 1. Јула, 1838.

Уверивши се и сам како је тешко школи напредавати без школских књига, попечитељ, Стеван Стевановић, 25. Септембра 1838. године пише митрополиту Петру. да се, преко вештих људи, постара саставити за школе бар *катихизис и малу свештену историју.*

Априла 15., 1839. год. П№. 366. издана би заповест да престане предавање „старог, из Немачке доношиваног буквара, него да се предаје нов у Србији печатан и нека *мања читаоница.*“ [1]

Иза тога находимо 18. Јула 1839. Б№. 924 предлог од Попечитељства Совету: да се уреди надгледање школа: два директора да буду за сву Србију, и над њима један врховни надзиратељ. Она два да походе школе и јављају за стање какво где нађу, а овај је као њихов старији и поглавиту дужност има, да израђује књиге за основне школе, за гимназију и за лицеј.

Овим истим актом наређује се, да се сви учитељи са слабијим способностима сазивљу сваке године од половине Августа до краја Септембра на једно место

[1] Дакле се тада јавно, први Буквар, у Србији штампан.

Г. А. Јовановић, управитељ двора њ. св., прича, да је 4.000 екземплара буквара, по заповести кнеза Милоша, морало се наштампати за 14 дана, и „ја сам, вели, сам резао она рукописна слова, која су до скора била у букварима.“

И ако не иде са свим у наш разговор, ипак ћемо рећи реч две кад и како поста у земљи нашој типографија. Ево шта дознајемо из једне записке: кнез Милош, преко депутата својих Аврама Петронијевића и Цветка Рајовића, купио је 1831. год. у Петербургу за 3158 дуката: „два преса, 2885 матрисса руски, француски, нѣмецки и словенски“ а и друге потребне ствари. Типографија та већ се находи у јесен 1831. године смештена у Београду, и прво дело што у њој би наштампано 9-тог Сентембра те године: то је „упутство како се ваља чувати од холере.“ Другом приликом ми ћемо казати што више о томе корисноме заводу.

те ту да их директори, колико је могуће, обавесте о бољему вршењу „тешког и важног званија учитељског, док се, по времену, и педагогичке или предуготовителне школе за изображеније будућих учитеља у Србији незаведу.“ [1]

Те исте године, 23. Септембра (В.№ 1338), постављен би још један директор за основне школе, *Ђорђе Зорић*, и Србија се тога ради подели на два круга: „источни од Београда к Тимоку, и западни од Београда к Дрини идући.“

Путујући по народу ради школа директори су ови, колико је који умео, могао или хтео, старали се приклањати људе на веће жртве у корист школа. Тако се без сумње родила и ширила мисао: да се у целом овом или оном округу, или бар у целом срезу, сабира неки прирез, из кога су после учитељи целог округа или среза плаћани. Где се и толико за онда могло да уради узимало се да је много урађено, премда све то беше веома недовољно. Али кад године 1840. 14. Септембра (В.№. 1576. Зб. II. 10) би наређено, да и оних 26 „правитељствених школа“ падну на терет општинама: онда се још живље осети потреба, да се како год изнађе и уреди сталнији извор учитељској плаћи.

Да би се тој невољи помогло изиде, 13. Јануара 1841. (В.№. 58 Зб. II, 17—29), законъ „о прибору главног школског фонда.“

У овом закону позива се народ на добровољне жртве у корист својих школа; одређује се св. *Сава*

[1] Учитељи су сазивани у Београд и обучавани по акту Попечитељства просвете од 1. Јула 1846 П.№ 785. и одређена им је била нека сума новаца у име путнога трошка.

као права школска *слава*; поставља се да се на тај дан (14. Јануара) у свим црквама прочитавају имена приложника на школски фонад, а да се и стање његово објављује у скуповима и преко новина. Али како све то стајаше на доброј вољи свакоме: тако се главница тога фонда врло лагано увећавала, нити је представљала изгледа, да ће скоро бити у стању узети на се издржавање свију школа, којих се број сваким даном приметно умножавао.

Међу тим у владајућим круговима није била заборављена ни мисао о бољем унутрашњем уређењу школа и свега што би се тицало јавног народног образовања. У то име, још у Фебруару 1840., састављена би нека *школска комисија*,[1] да се договори и да напише пројект закона за све јавне школе.

Не знамо је ли и колико је унапредила народно образовање ова комисија; али има у „Србским Новинама“ од 23. Марта 1840. (бр. 12) један чланак из кога се види, да је неко нападао ту комисију, као да она хоће да остави стара ћириловска слова па да у српске школе уведе латинска. Чланак овај, бранећи комисију од тога нападања, каже, да је она задржала стара српска слова, али признаје да је усвојила *за срицање саме звуке а не имена слова*, на прилику, место аз-*а*ъ, м. *буки б*ъ, м. *веди в*ъ и т. д.

---

[1] Ови су људи били у тој комисији: Митрополит *Петар*, председник; *Стеван Стевановић*, попечитељ; *Лаза Тодоровић*, саветник; *Јован Хаџић* (Светић); *Стеван Марковић*; *Димитрије Исаиловић*; и *Ђорђе Зорић*, директор, чланови; а *Василије Лазић*, деловођ. (Глед Србске новине од 7. Фебруара 1840. године).

Новембра 7., године 1841. В.№ 1544. (Зб. II, 152—155) јави се „Устав друштва србске словесности“ ком задатак беше: ображавань србскогъ єзыка и распространяванѣ наука на србскомъ єзыку.“ Ово не беше школа, али ваљаше да буде школама јак помагач.

Друштво ово добило је, по том, 8. Маја 1847. (В.№ 624 Зб. IV. 26) други устав, готово као и први; а 17. Јула исте 1847. год. (В.№ 1030. Зб. IV. 36) би наређено да се *Гласник* — орган тога друштва — са свим бесплатно, а све друге књиге без процента, штампају у државној штампарији.

Најпосле 29. Јула 1864., кнежевим указом, то се тело преобрази у „*Србско учено друштво.*“ које стоји и данас.

У почетку скуп овај показиваше мало плода и у књижевности и у школама; али доцније, парочито од 1848. године, он је, према средствима којима распolагаше, доста урадио, а понајвише за народну историју и за познавање наших земаља, тако, да бисмо се огрешили, ако не би, говорећи о школама у Србији, и ово тело поменули, не као школу већ као чињеницу која је имала утицаја и на школе.

Но да се вратимо годинама 1841. и 1842-гој. Тада наступаху за Србију тешки дани. У њој се, тада, развијаше стање, које, да се о њему најблаже изразимо, беше веома неповољно за школе и за тихо народно образовање. С тога ми и находимо тек 1844. године 23. Септембра,[1] као плод онолике претходне радње:

[1] Зборник II, 315—345.

„*Устроеніе явногъ училиштногъ наставленія.*“

„Да бы се нараштай србскій воспитати изобразити и полезнымъ наукама за свою и отечества свога срећу (речи су закона) обогатити могао, решилисмо, тога ради, поставити слѣдуюће устроеніе за училишта, коя су: а) *основна*: б) *послено—трговачка*; в) *гимназіялна*, г) *лицеумъ* или *велика школа*.

„У основнымъ училиштама, вели закон даље, предаваће се првоначална знаня, коя су свакомъ Србину нужна, и коя осталимъ училиштама за основу и преправу служе.“

И овде се повторава, да ће се све основне школе издржавати о трошку општина, докле установљени школски фонад не буде у стању, по своjему опредељењу, одменити у томе општине.

Школска година (§. 9.) почињала се 1. Сeптембра а свршавала 30 Јуна, те су цео Јул и Август били одмор школски. Година се делила на два течаја.

Посебно за основне школе каже се у овом закону, да им је цељ „воспитати и научити оне отечествене синове, кои не ће имати прилике далѣ се учити и изображавати, како бы съ временомъ могли бити добри христіяни, поштени люди и полезни грађани.“

Изриче се жеља да се „съ временомъ, у свима местима у Србіи, такве школе заведу, како бы деца свію жителя србски могла бити участници овогъ првоначалногъ воспитанія.“ (§. 10.)

У тој цељи особито се живо „препоручуе начелничествама и свима окружнымъ старешинама,“ да народ уверавају о користи од школа, да се труде њих подизати, и да у свакој прилици општинама буду од

помоћи у таким пословима. Даље, јамачно због ондашње оскудице општина, изриче се жеља, да се школе граде на средокраћи, и здруженом снагом више општина (§. 12.)

Школске зграде ваљало је да буду, по могућности, удобне, простране и на чистом и здравом месту[1] (13). У њима је ваљало да је и стан учитељу, коме је општина још морала дати и неколико земље за школску градину.

Чланак 18. наређује, да се женска деца, после навршене своје десете године, не могу дуже држати у школи; јер, ваља ми похитати да кажем, тада још није било у Србији ни једне школе за саму женску децу, него су девојчице ишле заједно с мушкарцима. За вароши помиње закон да ће се, где затреба, отворити и женска школа.

---

[1] Дана 1. месеца Јуна, 1854. П№ 442., Попечитељство просвете, на основу овога 13. §. а по предлогу Дра М. Спасића, пошље Попечитељству унут. послова ова правила за грађење школских зграда:

а) да школска соба буде са источне, или југоисточне стране;

б) да прозора не буде с две стране, да се не би светлост укрштавала, те ученици не би могли на табли у свако време и са сваког места видети шта им учитељ казује.

в) да школска соба буде дужа него шира.

г) да се скамије тако постављају како ће видело долазити деци с леве руке.

д) да скамије не буду одвећ дугачке, са стране уз дувар припрте и једноставне, већ да су на одељења подељене, како учитељ од свуда сваком ученику може прићи.

е) да се скамије за седење и држање књига удесно граде и да стражње од предњих постепено тако буду више како један ученик не би морао другог заклонити.“

24. Фебруара 1855. Г№ 501. Попечитељство унутр. послова јавило је, да је инџинирима разаслало ова правила, да се по њима управљају при грађењу школа. —

За предавање прописано је (чл. 19) ово:

У првом разреду: Познавање слова грађанских и црквених, срицање и читање из буквара српско и словенско; писање слова на табли и по прегледалици, познавање и писање бројева; и најобичније молитвице, десет заповести божјих, и то српским језиком.

У другом разреду: Читање српско и словенско; писање по прегледалици; свештена историја (на изуст); из рачунице наречени бројеви; општа знања сваком Србину нужна.

У трећем разреду: Читање српско и словенско; писање по краснопису и диктирању; први део катихизиса; математички и природни земљопис; рачуница, и општа знања сваком Србину нужна.

У четвртом разреду: Српска граматика; историја српских краљева и царева; стилистика; рачуница; земљопис; катихизис.

Црквено певање предавало се у сва четири разреда.

Од свију горе побројаних књига штампан је био само: *буквар*, *свештена историја*, *катихизис и мања читаоница.* За словенско читање школа се служила црквеним књигама: *часловцем* и *псалтиром.* За све друго домишљали су се учитељи сами, како је који умео, а понајчешће није се предавало, и ако је било прописано.

Овом приликом да речем, што ћу можда још имати потребе да повторим, како ми се види да је закон овај радо постављао одредбе не držeћи великог рачуна од тога: шта се могло онда извршивати шта ли није.

У „настављењу“ које по овоме закону би издано учитељима 24. Октобра 1844 (П № 1.526. тач. 9. под

I.), заповеда им се, да деци не казују слова именом *аз, буки, веди*, и т. д., већ само звуком: *аъ, бъ, въ, гъ* и т. д.; па и то се није могло увести у све школе до најновијег времена.

У предавању рачунице наређено би, да се начине табле с 12 гвоздених жица и са 78 покретних куглица да би деци појамније било оно што им се казује. Но доцније се видело да је то непрактично, па су се учитељи просто помагали зрнима од кукуруза или од пасуља (тач. 14).

Закон је овај управо запретио примати у основне школе децу док не наврше 7 година (чл. 21).

За учитеље основних школа могли су се постављати (чл. 22.) само они који су свршили богословију. А доцније, каже се у закону, могу се узимати и они, који сврше гимназију, по овоме закону уређену, у којој ће се нарочито „ради учитеља предавати педагогика и методика“.

Уз гред нека је речено, ови предмети, за свих девет година, док је важило ово „устроеніє,“ нису како ваља ни предавани у гимназији.

Учитеље су бирале саме општине и предлагале на потврђење директору, кога овај закон прозва „*главни управитель основних школа*“, а некад би и он сам по које лице упутио општини за учитеља.

Тако се добијало место учитељско, а губитак учитељства могло је изрећи тек министарство просвете (чл. 27).

Надзор над школама вршили су управитељи *местни* и *главни*. *Местне управитеље* бирала је општина а *главни управитељи* били су ниржавд чиновници, ко-

јима је дужност била сваку школу у својем округу, походити бар једном у години; а на концу школске године о свима њима поднети извештај с примедбама министарству просвете.

Кад су главни управитељи, на концу школске $184^4/_5$, обишли све школе у Србији, онда је нађено, да у нашој отаџбини, за ту годину, има 213 школа (са толико учитеља[1]), међу којима беху њих 12 приватне. На плату тих 213 учитеља издато је из општинских каса, из среских или окружних прирезних фондова,или из приватних погодба 14.328 талира, а течај школски сврши 6.201 ученик.

Школе су се, ако и лагано, множиле: учитељи су, где није било богослова, узимани са стране, од Срба аустријских; плата им је, истина, била мала, али народ у стварима за живљење није био ни оскудан нити је тврдовао,[2] те тако је та страна била, како тако, подмирена.[3] Но најосетнији недостатак у школама беше што оне не имаху школских књига. Да би се та оскудица подмирила, изиде 3 Јула, 1845.

[1] Узимам ове бројеве из рада Дра Спасића у IX., и XIV. Гласнику. Ваља ми јавити, да је г. Спасић узимао увек колико учитеља толико и школа, а ми данас рачунимо у једну школу *три* или *четири* основна разреда, па било да је у њима један учитељ (као у селу) било да их има више т. ј. за сваки разред по један (као што је по варошима).

[2] Госп. Јован Обреновић крстио је кћер своју Љубицу 7. Новембра 1840. и том приликом поклонио је учитељу чачанском целу годишњу плату (90 талира). Глед. „Србске Новине“ од 1841. број 2.

[3] Може бити да је ова несталност и недовољност учитељске плате облакшавала и правдала прве наше учитеље из оне стране што заведоше изнуђавања од деце под именом: *леграције* (recreatio?), која некад и негде иђаше одвећ далеко............ Сад је то забрањено законом; али стара навика по негде још траје....

(В.№. 1010 Зб. III. стр 77—79), *„Устровніє одбора просвѣштенія."*

Одбор овај, састављен од 9 чланова,[1] међу којима један беше председник, имао је да помаже министарству (попечитељству), да се у дело изведу одредбе закона о школама од 23. Септем. 1844.

На по се, за основне школе, одбору је била дужност:

а) да одређује и израђује општу школску систему;

б) да избира основе, по којима ће се посебне науке предавати;

в) да прегледа и израђује школске књиге;

г) да испитује кандидате за учитеље основних школа; и

д) да буде суд у тужбама против учитеља.

Овај одбор имаше и право иницијативе у свему што год би се тицало школа. Ако предлоге његове не би усвојило министарство (попечитељство), морало му их је „съ изложенѣмъ побуђенія, вратити;" а ако одбор, и после ових побуђења, остане при својему, онда је министарство (попечитељство) морало представити ствар кнезу „ради коначног решења" (§. 7.)

Но баш ова наредба, којом се можда ишло на то, да се што више охасни народно обучавање, дајући одбору власт да притискује и само министарство, би

[1] Ови су људи постављени за чланове поменутом „Одбору просвѣштенія:" *Димитрије Исаиловић*, *Атанасије Николић*, начелник у мин. унут. дела; *Петар Радовановић*, директор школа; *Исидор Стојановић*; *Сергије Николић*, и Др. *Јанко Шафарик*, професори у лицеуму, и др. *Милован Спасић*, и *Василије Лазић*. Плате годишње имао је сваки по 180 талира за то што је члан у „одбору."

узрок његовој раној смрти, која га снађе 30. Октобра 1847.

Одбор је, за кратка својега века, покренуо многа школска питања, и поједини патриоти живо су наваљивали,[1] да би школе стекле своје књиге, али од свега тога мало што би урађено док се год. 1848. не вратише у отаџбину младићи, који су се на страни изучавали,[2] и док они својом јаковном снагом не покретоше напред много које шта што се већ беше устајало. С њи-

[1] Као карактерску црту за одношаје међу управним круговима онога времена, вреди прочитати кнежево решење од 3. Септембра 1848. (В№ 826 Зб. IV. стр. 168—170.)

[2] Ово су имена младића који први бише послани 1839. у Октобру, о државном трошку на науке: Димитрије Црнобарац, Ф. Христић, Д. Данић, Стојан Јовановић, Димитрије Томић, Стеван Груборовић, Коста Магазиновић, Иван Матић, Васа Божић, Ђорђе Бранковић, и Стеван Павловић, првих седам одишли су у *Беч* а други у *Шемницу* ради рударских и шумарских наука. (С оним првима отишли су, о своједу трошку, Коста Цукић, Сретен Поповић, и Глиша Божић).

Забавно је прочитати упутства, која попечитељство просвете даде својим „питомцима." Тамо им се притврђује „да се добро уче и владају, да се не поведу по странским обичајима, да не забораве своју народност, и да дужности вере своје уредно врше." Не мање пријатно дира и она патријархалност, што веје из преписке ових питомаца са својим попечитељем, који своја писма к њима почиње овако:

„Предрага отрасли србска, и надеждо отечества свога, здравствуйте! и т. д."

25. Авг. 1846. (В№ 1080). послано је опет десет младића на разне науке у западну Европу. Њих је тамо одвео Др. М. Спасић.

Од тога доба све до данас Србија је имала сваке године по неколике десетине младића на страни, који су се бавили изучавањем разних грана наука. Мисао та донела је огромне користи нашој отаџбини. На концу 1867. године беше у разним службама у Србији, осим чисто војне, преко 85 лица, која су се, по свршетку школа у отаџбини учила и на разним европским вишим научним заводима, а неколико таквих има и ван државне службе.

ховим доласком опажа се промена како у школској и управној области, тако и у књижевности отачанственој.

Новембра 25. године 1849.[1] изиде закон, којим се уређује „код попечитељства просвѣштенія една школска комисія,“ којој је поглавит задатак: „да књиге за школе, нарочито основне, израђуе и израђене да прегледа, и у обште да помаже реченоме попечитељству у делу явнога училиштногъ настављеня, где бы годъ оно потребавало тога помаганя комисіє.“

Ово је васкрсла мисао „одбора просвѣштенія“ само с мање власти, и без права иницијативе.

Школска комисија састављена би најпре из 12 а после из више чланова,[2] који те дужности бесплатно врше. Није прошла пуна година од уређења ове комисије а министарство просвете (попечитељство) поднесе, (уза своје писмо од 11. Септембра 1850 п.№ 1125) по један егземплар од свију до онда израђених и у школе уведених књига кнезу Александру, дајући му извештај о стању основних школа. На крају тога писма каже се, да је: *србски букварь*, *свештену историју* и *катигизис* израдио архимандрит Гаврило, доцније шабачки владика; *србску историју*, Љубомир

[1] Зб. V. стр. 62. В№ 1595.

[2] Ови су људи у први мах ушли у школску комисију: *Димитрије Исаиловић; Јован Гавриловић; Јован Мариновић; Филип Христић;* др. *Јанко Шафарик; Димитрије Матић; Милован Спасић; Коста Цукић; Гаврило Поповић; Коста Бранковић; Ђорђе Ценић; Љубомир П. Ненадовић* и *Василије Вердиш.*
Доцније пак ушли су: *Лука Павловић; Емилијан Јосимовић; Јосиф Панчић;* архимандрит *Сава; Рајко Лешјанин; Никола Крстић:* и *Платон А. Симоновић*, који као главни инспектор школа, беше јој и председник по §. 21. закона од 17. Јуна 1853. године В№ 566. Зб. VII. 64.

Ненадовић; *србску граматику*, Коста Цукић; *земљопис Србије и Турске* Јован Гавриловић; *писмене саставе*, Коста Бранковић; *а прву читанку, прва знања, другу читанку и рачуницу*, Филип Христић.

На ово писмо кнез Александар, под 16. Декембра 1850. (В № 1.772), изјави своје задовољство „како комисији школској тако и њезиним члановима,“ који написаше или саставише поменуте књижице за школе.

Према овако израђеним књигама,[1] издано је, уз највише решење од 30. Јула 1850. (В № 1013. Зб. V. 264-269), ново „расположење“ предмета, који да се предају у основним школама. По томе предавало се:

У првом разреду: Штица и буквар (читање српско и словенско); бројање и писање бројева до сто (100); писање (на табли и по прегледалици); молитве: *оче наш, богородице дјево*, и *вјерују*.

У другом разреду: Читање из читанке прве: читање из часловца; прва знања (на изуст); свештена историја; четири проста вида рачуна с таблицама: писање; молитве, на српском језику.[2]

У трећем разреду: Читање из друге читанке; читање из псалтира; прва знања (на изуст); катихизис;

[1] На захтевање аустријскога министарства просвете и јавнога настављења од 17. Јан. 1851. № 584 Попечитељство просвете посла му 13. Јануара 1851. П№ 41. по два егземплара од свију наших школских књига, зарад спремања школских књига за оностране српске школе. (Глед. у мин. просв. и цркв. дела Ф II. 1857. АР№ 94).

[2] Ове молитве нису преведене, него су се учитељи довијали како је који могао и умео да их објашњава деци, па још године 1864. министарство просвете, по примедби г. митрополита, Михаила (Е№ 556), заповеди шабачком учитељу г. Данилу Орелу да и у томе буде штедљив. (Глед. фас. IX. мин. просв. за 1864. Ар№ 1348).

земљопис; из рачунице разнонаречени бројеви; писање из писмених састава.

У четвртом разреду: Читање из друге читанке; повторење свештене историје; повторење катихизиса; српска граматика; српска историја; земљопис Србије и Турске; из рачунице правило тројно просто; писање из писмених састава, по казивању.

Црквено певање предаје се у сва четири разреда.

Године 1855. Јула 19. (П.№. 768), Попечитељство расписа учитељима да се у предавању, и у опште у својему раду у школи, управљају по „педагогичко-методичком наставленію“, које написа г. Спасић а одобри и награди школска комисија. Књига је та два пута штампана, и у многом је и данас једини руковођ учитељима.

К ранијим књигама бише додане доцније израђена „*трећа читанка*“ за четврти разред, и „*практична рачуница*“ за учитеље од дра Спасића. Доцније су *часловац и псалтир* искључени из школе[1] а у *прву читанку* и у *другу читанку* узето је из св. писма и из црквених књига доста комада, те је то као *словенска читанка* за основне школе. Не мање измењена је садржина и другима школским књигама: у читанке су узете српске пословице и народне приповетке; у прва знања узети су многи појмови о стварима, које се најближе тичу српства; у земљопису поправљен је језик, који је био доста рапав, а и сам садржај је удешен према садашњему стању земаља; у српској граматици измењена је терминологија и удешена према оној у гимназији. И свештена историја и катихизис не осташе

[1] Расписом од 15. Августа 1863. № 2311.

без измена, премда језик у њима још много оставља да се жели.

Али ипак распоред научне грађе у нашим основним школама још нас не може да задовољи. У књигама нема хармоније, јер разни писци радили су не подешавајући увек свој рад један према раду другога, те с тога често по нешто има на два места, а по нешто ни у једној књизи.

Па има још једна тегоба у тим књигама. Мислим о закону од 23. Јануара 1860. В № 207. (Зб. XIII, 10 и 11), којим се наређује да се књиге за основне школе штампају старим правописом, докле се књиге за све више заводе печатају новим. Од овога излази та незгода, што се вештина читања не може да предаје деци најлакшим методом (због двојних слова), што деца при прелазу у гимназијске школе морају да уче са свим противно ономе што су учила у основнима[1] и т. д.

Да пођемо даље за радњом законодавства о школама. У том реду ваља поменути, да је министарство просвете (попечитељство) још на крају 1849. предлагало да се одреде новчане казне за родитеље, који децу задржавају од школе, или их неуредно шиљу; но тај предлог није „совет“ уважио претпостављајући моралне мере, међу које, у своме акту, броји: световање од стране старешина, свештеника, прота и епископа, кад ови по епархији путују.[2]

---

[1] Срећом овој незгоди учини се крај. На предлог министра просвете и црквених дела, г. Д. Црнобарца, изиде 12. Март 1868. № 742. закон, који огласи потпуну слободу правопису, коме је тек наука једини законодавник. (Глед. број 27. „Србије,“ од 1868. стр. 106).

[2] Збор. V. 60—61.

Остао бих дужник истини ако не бих, после толикога својега осведочења, казао да наши сељаци радо дају децу у школу, а што то по негде иде теже, имају узроци, *које никако не ваља тражити у њиховој одвратности од школе.* Мој отац је био сељак као сви други сељаци, па је из *Ришња* слао дете у школу у *Палеж — Обреновац*, јер ближе није било школе. Има, на нашу радост, доста оваких примера, само се нико не стара да их разгласи, као што по неко има потребу проглашавати оно прво да би увећао своју заслужност.

Године 1850. Декембра 4. В№ 10140. изиде кнежево решење, које вели да је на предлог школске комисије, о том: да се школски одмор скрати и да траје само: од 20. Јула до 1. Септембра, од туцина-дне до нове године, од велике среде до светлог петка и три дана о тројицама (ово је само за основне школе).

Године 1851. Марта 17.[1] изиде законодавно овлашћење, да се нека сума новаца, сваке године, може потрошити на печатање књижица, које би главни управитељи основних школа давали, као дар, добрим ученицима. У то име наштампане су, колике се сећамо, ове књижице: *Јагњенце*, *Ускршња јаја*, *Две повести из светога писма*, *Дар добром ученику*, *Дар доброј деци*. Осим тога од оних књижица, које штампа „друштво српске словесности" разношен је и раздаван, скоро сваке године, по велик број *„забава за децу,"* *„историје Грка и Турака,"* *„антропологије,"* *„логике,"* *„физике,"* *„разговора за образовање срца и душе,"* *„физичког земљописа"* и др. а у најновије

[1] Зб. VI. 14—15.

време, разнето је и поклоњено неколико хиљада комада *„поука о чувању здравља“* од Дра М. Розена и *„наука о чувању здравља,“* од дра Валенте.

Ми још раније рекосмо да школски фонад, с изворима који му беху у почетку означени, не даваше изгледа да ће моћи подмиривати трошкове око школа. А немогуће бејаше живље кренути ствар народнога образовања докле се год не би нашли стални, поуздани извори за издржавање учитеља.

Да се једном, после много свакојакога довијања, та потреба подмири, како пристоји и ствари рад које се чини и народу који је извојевао физичку па хоће и моралну слободу, ево находимо под 14. Декемвра 1855 год. В № 1413)[1] закон: *„да свака пореска глава, па и чиновници, пензионери, свештеници, учитељи, кметови и сви други житељи нашегъ отечества, кои стално пребиванѣ и известанъ начинъ живлѣня имаю, плате по 2 цванцика годишнѣ на издржаванѣ основны школа, а да престану сви други прирези у име школа до сада куплѣни.“*

Овим је актом дело народнога обучавања у Србији обезбеђено на начин праведан, достојан: народ дакле од сада дугује сам себи за своје образовање.

По што је уређено то, природно је долазило правично подељење учитељске плаће и, према новоме извору за издржавање, ново уређење школа, међу прве бриге онима, који беху на челу струке просветне. И доиста, не дуго после тога, 22. Августа 1857. јави се: *„Устроенiе основны школа у княжеству Србiи.“*[2]

[1] Збор. VIII. 97—100. И за ове резултате ваља с хвалом поменути име дра М. Спасића.

[2] Збор. X. 61—75.

Незгодно је, а мора нам бити прва реч о овом закону, како се чудимо, да је он често силазио у ситнице, као, на прилику, да каже у којој ће канцеларији учитељи примати плату (§. 27.) а *шта ће се учити у основним школама*, дакле шта ће им бити цељ, оставио је са свим на вољу министру (попечитељству) да он сам пропише (§. 37.).

Закон овај (§. 3.) тражи 400 домова да има у општини, па онда она има право да јој се учитељ издржава из школскога фонда.

Отварање нових школа по селима било је у власти самог министарства (попечитељства), а по варошима и паланкама одобравао је „Советъ и князъ“ (§. 9.).

За школске зграде наређује се (§. 11.) да морају бити „од тврдог и доброг материјала, по плановима, за ту цељ одобренима,“ а планова је начињено и литографисано од три врсте, према имућности општина и броју ученика. Зграде те подижу се и оправљају о трошку општина, којима су својина.

За учитеље закон допушта да се примају само који су свршили богословију или гимназију, а за доцније помиње се и педагогијска школа (§. 19). Но без испита нико није могао добити учитељство, а испит се полагао пред одбором, састављеним у самом министарству (§. 20.).

Наређено је како да се пречисте до ондашњи учитељи, којих је, по способностима, било свакојаких (§. 22.).

А „да би се учитељи, вели закон (§. 28.), по важности места и по *величини општина*, справедљиво наградили, деле се на шест класа, и то:

„*У прву класу* долазе учитељи општине београдске, од којих ће учитељи IV. разреда имати плате по 200, а остали разреда по 180 талира годишнѣ. Учительке пакъ женске деце имаће, III. разреда по 180, а осталы разреда по 160 талира годишнѣ.

„*У другу класу* долазе учительи главны окружны варошій, као: шабачки, валѣвски, ужички, карановачки, крагуевачки, ягодински, смедеревски, пожаревачки, неготински и крушевачки. Учительи IV-ты разреда у овимъ варошима имаю по 170, III-ћи по 160; II-ги по 150, а I-вы по 140 талира годишнѣ.

„Где су у овимъ местима три учителя, па найстаріи има III и IV. разредъ, то ће имати плату IV. разр. одъ 170 талира, а где су само два учителя и свакіи има по два разреда, старіи имаће плату за учителя IV. а млађій плату за учителя II. раз. одређену.

„Учителька женске деце, где є една, има 150, а где су две, старія 150, а млађа 130 талира годишнѣ.

„*У трећу класу* долазе учительи осталы окружны вароши и найвећих паланака, као: чачански, параћински, свилаиначки, великоградишки и милановачки. Где су три учителя, найстаріи, III и IV. разред, има 160, II. 150, а I. 140 талира. Где су два, старіємъ *остае* 160, а млађем 150 талира; а где є єданъ, имаће такође плату за учителя II. раз. опредѣлену.

„Учительке женске деце, у овим местима, где є една, има 140, где су две, старія има исту, а млађа 120 талира плате.

„*У четврту класу* ставляю се сви учительи средньи паланака, као: палешки (обреновачки) убски, кру-

паньски, иваньички, пожешки, рачански, текійски, кладовски, баньски и трстенички. Где є у овимъ местима єданъ учитель, има 140 талира плате; а где су два, старіи исту а млађій 120 талира плате годишнѣ.

Доцније, 17. Октобра 1857. (В.№ 1525) додани су к овој класи и врбички и паланачки.[1]

„Учительке женске деце имаю такође 120 талира годишнѣ плате.

„*У пету класу* спадаю учительи найманьи паланака и оны општина школски по селима, кое преко 500 домова броє. Учительи овы школа имаю по 120 талира годишнѣ плате. И

„*У шесту класу* долазе сви остали учительи по селима съ платомъ одъ 100 талира годишнѣ."

Као што се види, закон у почетку огласи да само 400 домова (који плаћају у фонад) имају право држати школу о трошку фонда, а доцније, дајући варошима и мушке и женске школе и веће учитељске плате, без питања о броју домова, појави се недоследан према пређе постављеному начелу.

Поред овако уређене плате, сваки је учитељ имао од општине, у којој се находила школа, бесплатно обиталиште, огрев и још школску економијску градину (§. 32.).

Кад је овај закон ступио у живот, било је опште уверење да је материјално стање учитеља у Србији знатно унапређено: само се, с извесних страна, могло чути да се поступа веома оштро према дотадашњим учитељима, који су се већ били онеспособили за своју службу; па и то је било неумесно.

[1] Зборник X, 85.

Обавезност учења није изречена, него се тражило да у свакој школи буде најмање бар 25 ђака па да она сме опстати на рачун фонда. Свака општина од 250—500 домова, морала је имати 40, а преко 500 домова најмање 60 ђака у школи.

По селима деца су узимана у школу по што наврше 7, а по варошима кад напуне 6-ту годину; старија пак од 12 година, ни поселима ни по варошима, нису примана у школу (§ 33, 3).

За неуредно долажење у школу за децу су одговарали родитељи, за што су могли бити и новчано кажњени (од 1—3 цванцика §. 33. 5).

Исто тако одређене су биле казне за оне родитеље, који не би хтели својој деци набављати књиге, хартију и друго што за учење ваља. Ове су казне биле веће од оних првих (од 3—6 цв.)

Течај школски почињао се 1. Августа а свршавао 30. Јуна, месец Јул је служио за главни одмор. (§. 37.). Овом одредбом замењена је она од 4. Декембра 1850. В№. 1014. о школском одмору.

Пред овим „устроеніем", али истога дана кад и оно (22. Августа 1857), издан је закон, којим се укидају „главни управитељи основних школа," а наређује се, да се надгледање школа скупи у само министарство просвете (попечитељство), коме се, тога ради, дају *два секретара прве*, и *два друге класе*, којима је главни посао похођење и надгледање школа.

За најближу, месну контролу, бирани су у свакој школској општини „*школски надзиратељи*" (§. 41.), које је потврђивало само министарство (попечитељство).

Дужности ових надзиратеља изложене су врло простране у овом самом закону (од §. 42—1—13).

Августа 20, године 1860. П № 2415. попечитељство просвете опазивши „да учитељи и учитељке највише настојавају да деца изуче оно што се на памет учи а остављају читање, писање и рачун занемарен,“ расписало је свима учитељима и учитељкама да „поред вере, читање, писање и рачунање сматрају за најважније предмете и да највише настојавају, да деца то троје, као сваком човеку најнужније науче, и да се кроз све разреде у истима непрестано упражњавају“.

Биће на своме месту поменути да сами изршивачи школских закона нису били сагласни у том: шта је цељ основној школи; једни су хтели да она и учи и васпитава, наравно колико може; а други само да учи. Наредба од 20. Августа 1860. (П № 2415.) јасно показује, да је мишљење ових последњих било јаче, а да ли и боље?

Видеће се.

Напоменуто је раније, да године 1844. није било у Србији ни једне оделите школе за женску децу, него су женска деца, где их се находило у школи, учила се за једно с мушком.

Тек од године 1845. почеше се појављивати по варошима у Србији и школе за женску децу оделито од мушких.[1] То би узрок те министарство просвете

[1] У I. Гласнику друштва србске словесности стр. 201—205. има један чланак од г. Јована Мариновића по коме би се могло рећи да је прва девојачка школа отворена у Србији 1847.

(попечитељство) 3. Јула 1846. П.№ 834. издаде акт, који назва:

„УСТРОЕНІЕ ДЕВОЯЧКИ УЧИЛИШТА."

Цел је тим училиштима, вели тај акт, „да девойчице найнуждніја знаня у умном смотренію получе, да се, поредъ нравственогъ изображенія, са определеніемъ своега пола упознаду, а узъ то да се и у найнуждніимъ женскимъ пословима обуче."

За оваке школе „приставлянће се лице женско," по што покаже испитомъ способност, а сведочанствима добро владање.

И ако је ово акт тек једнога министарства, и ако оно вели да хоће у дело да изведе одредбе закона од 23. Септембра 1844; опет се у њему течај учења у женским школама развлачи чак на 6 година и раздељује на три разреда а сваки разред на два одељења.

Женска деца овде се примају после навршене 5. године, а за мушку је закон одредио чак после 7. да се могу примити.

Време пре по дне одређено је за учење, а после по дне за женски рад.

За свих шест година прописано би да се учи оно што и у мушким школама, осим *српске граматике, земљописа, српске историје* и *стилистике.*

Од женског рада учило се: плести, шити и вести оно што је понајнужније.

За доказ ономе што једном већ рекох за закон од 23. Септембра 1844., занимно је прочитати и у овоме „устроенію" како се учитељке упућују да замењују граматику, да попуњују то што нема српске историје,

земљописа и стилистике. Или писац ових наређења није знао коме их управља, или је миловао показати шта уме да напише, остављајући извршење чак потоњим појасима?[1]

Ово „устроеніє“ оста у снази до 26. Јула 1860. П.№. 2105, а тога дана министарство (попечитељство) просвете замени га наредбом којој су ово главне одредбе:

1, „да се деца у женске школе не примаю док не наврше 6 година, а да се не држе више у школи како наврше 13 година (!).

2, „ученѣ у женским школама да трає 5 година, и да се дели на 5 разреда.

3, „испити да се држе само єдномъ у години а не двапутъ, као у мушкима.“

4, „предмети за предавање нешто су ближе удешени са онима у мушким школама; али још нема српске граматике и земљописа, а српска историја учила се на изуст.

[1] Ево те саме наредбе: „Ако граматика србска и ніє за ово училиште прописана опетъ ће дужность учительке быти ученице своє, особито у найстаріємъ разреду, *на строй и свойство єзыка* чинити вниметелнима, толкуюћи имъ како се речи образую, и како ставови постаю“ (!).

„Тако ће им исто при писаню (навластито диктандо) протолковати найглавнія правила правописаня и стараће се, да се дѣвойке, колико толико, по ньима управляю......“

„Будући є кодъ женскогь пола *чувство* поглавита черта значайна зато ће се старати учителька, да и у самомъ предаваню на ово дѣйствує, особито у предаваню обшты знаня, гдѣ разни предмети изъ повеснице, земльописанія, исторіє природе, правословія и т. д. долазе и коє ће предмете она са свакимъ прилѣжаніємъ предавати“ (!).

5, за женски рад је јасније казано који у ком разреду да се учи.

Пада у очи што и ова наредба, божем истицање из закона за основне школе од 22 Августа 1857., присваја власт законодавну, одређујући течај учења на 5 година место 3—4 и одбацујући полугодишње испите, који су прописани тим законом. Још се ова наредба разликује од старог „устроенія,“ што свуд место пређе *девојачких* училишта даје име *женске* школе (?).

Међу тим још је 27. Септ. 1857.[1] (В.№. 1296.) изашао био један закон, да се женска деца не само не смеју учити за једно с мушком, него и зграде школске за женску децу да не смеју бити у једној огради!!

Године 1859. Новембра 6. П.№ 2931. попечитељство просвете расписа свима начелствима, да упитају народ: како жели да му се основне школе уреде? Само пак оно састави једну велику комисију (од 25 чланова), која изради један пројет за све школе у Србији, но тај није доцније остварен, него је просто остављен у архиву. Одговори начелништва већином садрже мишљења за мѣсна питања, а за општа начела народ са свим оставља влади како да уреди школе.[2]

После свеѓа што поређасмо да је рађено у просветној струци за основне школе, вреди разгледати какви су последци били од тога рада. То пак најбоље можемо видети из извештаја који министар просвете и цркв. дела, г. К. Цукић, поднесе њ. св. Кнезу 30. Априла 1863. П.№. 1230.[3]

[1] Збор. X. 79.

[2] Сва ова акта находе се у Ф. X. 1863. арх. № 1743. к. 88.

[3] Србске Новине од 1863. број 72. 73. и 74.

Ево података, које находимо у том министарском акту, и то за годину 1862:

Број	Где	школа		учи-теља	учите-љака	учени-ка	уче-ница
		мушк.	женс.				
1	У округу алексин.	10	1	14	1	429	31
2	„ вароши Беогр.	5	4	11	7	577	381
3	„ београдс. окр.	28	—	28	—	504	—
4	„ ваљевском „	21	2	22	2	484	45
5	„ књажевач. „	9	1	11	1	500	30
6	„ крагујевач. „	24	1	28	2	774	74
7	„ крајинском „	20	3	22	3	652	86
8	„ крушевач. „	9	1	12	1	334	60
9	„ подринс. „	13	1	14	1	347	39
10	„ пожарев. „	30	2	35	3	1048	139
11	„ рудничком „	12	1	15	1	182	22
12	„ смедеревс. „	14	2	17	3	443	96
13	„ ужичком „	12	1	15	1	523	33
14	„ црноречком „	13	1	15	1	502	35
15	„ чачанском „	10	2	13	2	317	50
16	„ шабачком „	22	1	25	2	819	102
17	„ ћупријс. „	10	3	15	3	515	80
18	„ Јагодинс. „	11	1	15	2	399	38
У	Србији свега	273	28	327	36	9349	1376

У истом извештају даље стоји ово: „данас у Србији има 92 зданија школска тако лепа и целисходна, да не само како ваља одговарају намењеној цели, него још свакој земљи на понос служити могу; 68 њих је која су такође добра, али нису од „тврде грађе“ начињена, остале пак школе слабије су.“

Находећи да је за многе сеоске општине теретно подићи школе тврдо зидане, министар примећује да би било боље, „не тражити да те зграде буду од тврде грађе, него је довољно да представе довољне гарантије за здравље и за удесан смештај ученика и учитеља, па ма биле и од слабог материјала.“

Не дуго после овога извештаја, на име 11. Септембра 1863, јави се „*законъ устройства основны школа*,“[1] који данас важи.

У првом §. овога закона каже се, да се у основнымъ школама има учити, као главно: *наука христiянска*, *читанђ*, *писанђ*, *рачунанђ* и *поянђ*. А ако би, окром тога, још што требало предавати, из којих књига и како, одредиће министар просвете и црквених дела.

Још није написан шири програм предавања у основним школама, већ се највише ради по ономе од 30 Јула 1850. В.№. 1013 (Збор. V. 264—269), који је, ето, преживео[2] два школска устројства па влада и при трећему, иако би му се имало забавити да је веома оскудан за данашње доба. У оном закону од 23. Септ. 1844. прописано је било за предавање у основној школи много, према ондашњим предавачима и средствима за обучавање. Доцније се то увиде у делу, и овим се законом (30. Јула 1850) смањи. А већ је сада време, да се опет увећа научна грађа у школи према садашњој могућности. Но нови закон о том не наређује ништа а настављења нема.

Основне школе, вели се даље у закону, могу бити по селима са три или са четири разреда а по варошима су свуда са четири (§. 3.).

Ово је голема добит за све варошке и имућне сеоске општине, које би желеле и могле да имају и IV. разред у својој средини.

[1] Зборник XVI. 54—63.

[2] Реч *преживео* не би се смела употребити за закон од 23. Септ. 1844. за основне школе, будући да он ни до данас *није формално ни једним законом оглашен као укинут.*

Да се где нова школа отвори овај закон не тражи 400 домова, већ јемства, да ће у њој бити увек најмање 25 ученика; премда се министру ставља у дужност да нигде не остави 400 домова бар без једне школе (§. 4.).

Овим је замењена она недоследност претходнога закона, који за села тражи 400 домова па да жртвује из фонда 100 талира на просвету, а према варошима допушта дати по 140—160, 180 до 200 талира не обзирући се на број домова. Но на министру лежи дужност, да бди, како би сви крајеви отаџбине колико је могуће равномерно били уживаоци народнога обучавања према своме плаћању у то име.

Дати дозвољење да се отвори нова школа може сам министар, како му се испуне ови услови: да је сместиште за школу и за учитеља удобно, да су све потребе за учење подмирене, и да се да уверење да ће у школи бити увек бар 25 ученика. Буџет пак за издржавање школа вотира, сваке године, законодавна власт, докле је по старом закону отварање школа по варошима зависило „*одъ совета и книза*“ а буџет је склапало само „попечитељство“.

Ни у овом закону није изречена обавезност учења, него та дужност или, можда боље, право припада имућним и задружним кућама (§. 5.). Али су задржане пређашње таксе за неуредно слање деце у школу и за непабављање школских потреба (§. §. 6 и 7.).

Сиромашној деци, која у школу иду, дужна је општина набавити што им треба за учење (§. 9.).

Школска година дели се на два течаја; а за главни школски одмор одређује се месец Јул цео.

§. 13. овога закона ставља у изглед да се доцнијим законом уреди питање о надзору основних школа. До сада још стоји на старом, т. ј. секретари министарства походе школе, и разлика је данас само у том, што их је пре било четири, а сада су тек двојица.[1]

Мѣсну контролу овај закон веома олабави, оставивши да мѣсне *старатеље* бира и утврђује сама полицајна власт, и да се они старају једино за материјалне потребе школске. Ово је једна од најслабијих страна овога закона.

Испити над онима који траже учитељство остали су и даље, но министар је овлашћен да може лица, која су свршила с добрим напретком педагогијску школу, или лицеј, или семинарију, или гимназију, ослободити од испита, ако је иначе уверен о њиховој способности (§. 14.).

Учитељске плате подељене су на десет класа, од којих

Прва	има	300	талира, и може у њу бити постављено	њих	10	учитеља
Друга	има	275	и може бити	њих	15	„
Трећа	има	250	„ „	„	20	„
Четврта	„	225	„ „	„	25	„
Пета	„	200	„ „	„	30	„
Шеста	„	180	„ „	„	40	„
Седма	„	160	„ „	„	50	„
Осма	„	140	„ „	„	70	„
Девета	„	120	„ „	„	100	„
Десета	„	100	„ „	„	неодређен.	

[1] Међу тим школе се походе сваке године; те још године 1862. 1863 и 1864. многе су биле по два пута виђене, јер су, по наредби министра, секретари и у јесен излазили те се уверавали о стању, у каквоме се започињу школе. То је било од врло добрих последица за учење.

Ове класе нису везане за места, него се дају према лицу, које заслужује унапређење, не гледајући где је оно учитељ, у селу или у вароши.

Окром тога, учитељи и учитељке добише, овим законом (§. 20.) и право на пензију за себе и за своју породицу, после десет година своје службе, и то за себе од 30—60, а за породицу од 15—60 талира годишње. Ни за једну ни за другу нису дужни ништа од своје плате за живота улагати. Но ова ствар скоро ће се моћи боље уредити; јер је још в. госпођинска народна скупштина (1864.) одлучила, да се повећа сума новаца из државне касе одвоји на основање фонда за пенсије удовица и сирочади свештеника и учитеља. Сад се очекује само закон о тој ствари. К томе ваља додати и право на посмртну плату, које им је било још раније дато.[1]

У опште за овај закон могло би се рећи да је сувише лаконичан: није се хтео пуштати у појединости као претходници му, а није ни општа начела сва срећно подухватио, тако да се, при извршивању, веома често тегобе представљају. Чему би се можда и помогло да су написане опширне инструкције за његово вршење.

Ми смо раније видели какав је распоред предмета био учињен за основне школе још 30. Јула 1850. Он је остао у снази све до данас, само су неке измене учињене веће или мање посебице, а цео распоред од једном још није мењан, као што и рекосмо мало пре.

За женске пак школе под 18. Августа 1865. П№. 2496. прописано је да се предаје ово што иде:

[1] По решењу од 15. Дек. 1859. В№ 5436. Збор. XII. 114. И за учитељке по решењу од 18. Јануара 1860. В№ 150. Збр. XIII. 4.

У првом разреду, I. течаја: Штица и буквар; познавање слова, изговарање појединих слова и лагано читање; писање слова и слогова на табли; бројање и писање бројева до највеће стотине (999); молитва *оче нашъ.* — *II. течаја:* Читање из буквара српско и словенско; писање речи на табли и по прегледаоници; писање бројева до највеће хиљаде (9999); молитва *богородице дјево.* Од женског рада: плетење разно (с једном и с пет игала).

У другом разреду, I. течаја: Читање из прве читанке: писање по прегледаоници; прва два вида простих рачуна, с таблицама; мала црквена историја (стари завет); прва знања, глава прва на изуст, а глава друга само да се често чита, но из те главе §. 2. „о чувствима“ да се учи на памет; *вјерују.* — *II. течаја:* Читање из прве читанке; продужење писања; друге два вида простих рачуна с таблицама; из свештене историје нови завет; прва знања, глава трећа на памет а глава четврта да се чита до §. 9., одатле на памет; десет божјих заповести; бели вез.

У трећем разреду, I. течаја: Друга читанка; писање по прегледаоници и по казивању; из рачунице преобраћање и прва два вида разноимених бројева; катихизис до 7 чл. вере; прва знања; земљопис математични и природни (с мапом). — *II. течаја:* Продужење тих истих предмета. Од женског рада: шарени вез (с вуницом, перлама и т. д).

У четвртом разреду, I. течаја: Читање из српске историје, и из треће читанке (до пола у обе књиге); писање по казивању (из писмених састава); повторење сва четири вида разноимених бројева; мала срп-

ска граматика до глагола; земљопис Србије (с мапом), катихизис: други део до трећег. — *II. течаја:* Продужење читања из истих књига, а тако и писање; просто правило тројно; катихизис: део трећи; српска граматика до синтаксе; земљопис европске турске; кројење и шивење кошуља (а где је могуће, и хаљина).

Место четвртка, бива одмор у суботу после по дне.

Овим је замењена она наредба од 25. Јула 1860. П № 2105.

Да видимо какве бројеве показује статистика школска у Србији после издања закона од 11. Септембра. 1863. који је у велике олакшао отварање школа. А то находимо опет у извештају министра просвете који он даде народној михољској скупштини, држаној у Крагујевцу ове 1867. године (№ 2948):

Број	Где.	школа		учитеља	учитељака	ученика	ученица.
		мушк.	женс.				
1	У округу алексин.	12	2	15	2	497	73
2	„ вароши Беогр.	6	6	13	10	617	521
3	„ окр. београд.	34	1	34	1	1035	22
4	„ „ ваљевском	24	2	26	3	882	100
5	„ „ јагодинс.	15	1	19	3	580	124
6	„ „ књажев.	11	1	13	1	607	45
7	„ „ крагујев.	31	2	39	1	1391	141
8	„ „ крајинс.	22	3	27	4	1005	119
9	„ „ крушевач.	13	2	18	3	721	88
10	„ „ подринс.	10	2	11	2	335	52
11	„ „ пожарев.	57	2	65	5	2334	190
12	„ „ рудничком	15	1	16	1	569	27
13	„ „ смедеревс.	19	2	24	4	885	136
14	„ „ ужичком	12	1	19	1	832	48
15	„ „ црнореч.	15	1	17	1	711	57
16	„ „ чачанском	11	2	15	2	546	46
17	„ „ шабачком	26	1	30	3	1085	109
18	„ „ ћупријс.	10	3	16	3	724	150
У	Србији има свега	343	35	417	53	15359	2048

Дакле за четири године отворено је нових 70 школа мушких; 7 женских; и заучило се 6010 ученика и 672 ученице више.

Од садашњих 417 учитеља и 53 учитељке на крају школске 1867. године беху 3 у првој класи (по 300 талира), 2 у другој (по 275 т.), 2 у трећој (по 250 т.), 9 у четвртој (по 225 т.), 12 у петој (по 200 т.), 36 у шестој (по 180 т.), 45 у седмој (по 160 т.), 58 у осмој по 140 т.), 77 у деветој (по 120 т.), а сви остали су у десетој класи (по 100 талира).

Ако бисмо хтели поделити учитеље одакле је који родом и шта је учио, добили бисмо ове бројеве: њих 141 су из Аустрије који су се врло различито спремали у својој младости; 13 њих су из Турске, али су се, већином, учили у нашим заводима, у Србији; 1 из Пруске, а сви други су из Србије родом а по спремању овако се деле: 162 изишли су из београдске богословије; 106 из гимназије или из трговачке школе; 10 из земљоделске топчидерске школе; 7 из велике школе; а 26 њих стари су учитељи, који су само основне школе учили.

По пропису, у свакој школи ваља да имају: црне краснописне таблице за прегледање при писању; земљовиди (српски наштампани у Београду) општи, од свих пет делова света и од српских земаља; по две велике табле (јдна с линијама за писање, а једна за рачун); велика штица, мале штице; сахат; орман; два протокола (један за уписивање ђака и оцену њихова напредовања, а други за преписивање школских наредаба). —

Примедба: Буџет за основне школе прилаже се на крају овога дела, као део целога буџета просветне струке

Биће праведно поменути све оне људе, који су, вршећи непосредан надзор над основним школама, и путујући кроз дуже или краће време, сваке године, по Србији, имали више или мање утицаја на стање тих народних учионица.

Од таквих људи на првом је месту:

1. *Петар Радовановић,* који умре у Београду, 3. Марта 1857. године.

Он је постављен за директора нормалних школа још 21. Марта 1836. године и са малим променама,[1] готово до смрти, остао је у том послу.

После њега долази:

2. *Ђорђе Зорић,* који би постављен за другог директора, 23. Септембра 1839. и оста у том до смрти.

3. *Димитрије Исаиловић*, поста директор основних школа године 1843. али није путовао никако по школама, него је место тога израђивао школске књиге (управо речнике).

У књигама министар. просвете находи се записано, да је неки

4. *Тимотије Милашиновић*, из Нов. Сада постављен 24. Јуна 1841. В № 832., за директора основних школа. Године 1842. оставио је службу и отишао натраг у Аустрију и тамо умрьо у Н. Саду.

Од 22. Фебруара 1845. поста директор

5. Др. *Милован Спасић* који је које као директор, које као секретар I. класе које као начелник попечитељства просвете, остао у тој служби, т. ј. имао

[1] Био је неко кратко време професор у лицеју, неко време секретар у попечитељству, неко време председник чачанског суда.

непосредан утицај и надзор пад школама, до 23. Фебруара 1859. године.

6. *Милан А. Симић*, као секретар I. класе 1. Новембра 1857. но он није путовао.

7. *Димитрије Атанацковић*, секретар II. класе, и I. класе од 1. Новембра 1857. до 2. Маја 1862.

8. *Љубомир П. Ненадовић*, најпре секретар II. од 1. Новембра 1857. И од 1. Новембра 1859. као начелник (а неко време као привремени заступник управитеља просвете) све до сада.

9. *Сава Сретеновић*, као секретар II. и I. класе од 18. Априла 1858. до данас.

10. *Димитрије Нешић*, од 23. Фебруара 1859. до 26. Септембра 1862., као секретар II. класе.

11. *Никола Новаковић*, као секретар II. класе, од 23. Фебруара 1859. до 27. Јула 1863.[1]

12. *Милан Ђ. Милићевић*, као секретар I. класе од 2. Маја 1862. до данас.

Окром ових, којима је похођење школа било нарочита дужност, још су, по потреби, одређивани били те школе обилазили ови људи:

1. *Коста Бранковић*, у два маха; године 1838. и 1839. (П№. 1016)

2. *Јован Туцаковић*, (Ц№. 1817) 1839.

3. *Алимпије Васиљевић*, године 1858.

4. *Коста Црногорац*, 1860.

5. *Коста Јовановић*, 1861. и

6. *Милорад Поповић*, 1867.

Свако овако путовање по школама, колико год је за визитатора обавештавање о стању у коме их на-

[1] Тога дана умре у Београду.

ходи, исто је толико било за школе прилика када им се усмено објашњава дух и правац, кога треба у своме раду да се држе.

По чему била би нека празнина, ако ми, у својему говору о школама, не бисмо споменули и те чињенице.

II.
Недељне школе.

Неколико родољуба, а на име Сава Јовшић, сињео; Теодосије Мраовић, професор у богословији; Атанасије Николић; др. Јан. Шафарик; Коста Бранковић; Исидор Стојановић; Димитрије Томић; и Срђ Николић, 12. Јуна, 1845. године, замолише се писмено попечитељству просвете, да им дозволи да отворе у Београду *недељне школе* „у којима ће момчад, као научници (чираци), калфе, занатлије и слуге, у дане недељне, после по дне, од два до четири сахата, најпотребнија знања присвојити моћи.“ Уз ову молбу они су приложили и пројет уређења те школе и план за предавања. По овоме, речена би школа била од три класе од којих

У првој се имало предавати читање, писање и катихизис;

У другој: читање, писање, рачуница и „правоученије.“

У трећој: о дужностима српског грађанина, рачун, и нешто о свету и о природи.

Овај предлог попечитељство „похваљујући одобри“ под 5. Јула те исте године (№ 671). Уз то одо

брење, оно прописа и уређење те школе користивши се основима, које су му именовани патриоти поднели.

По овоме, школе су ове отворене, по својој прилици, 1. Септембра те 1845. године, јер се тим даном започињала њихова година.

Ради те школе написао је Исидор Стојановић свој „*Брзоукій Букваръ*,“ [1] који је наштампан и постао имање наше књижевности. Саставио је и Атанасије Николић *недељна предавања*, т. ј. оно што им је читао о дужностима грађанскима, поделио је на недеље и спремио за штампу; али не знам да ли је тај састав угледао света.

Не зна се колико се ђака у почетку уписало, колико ли се њих користило од овога родољубачког труда, као што се није могло наћи ни кад су баш престала та предавања. Но г. др. Шафарик каже, да су трајала до васкрса, следеће 1846. године.

Године 1859, Декембра 2, попечитељ просвете, др. Д. Матић, предложи кнезу Милошу, да се, „заведе у Београду *недељна школа за шегрте и калфе*, и да се та школа, ако буде потребно, раздели на два разреда, а време за учење да буде само недељно и то по што се служба у цркви сврши, па до по дне или после по дне. Мајстори и трговци да се управитељством вароши Београда позову да своје шегрте и калфе у то и тако нерадно време на обучавање шиљу; за место, где ће та школа бити, као и за лица, која ће предавати у њој, да се остави попечитељству просвете да оно то нареди.“ [2]

[1] Глед. Гласник I. стр. 247—258.
[2] П№ 3507. од 1859. год. Предавања примили су се, чини ми се: гг. Љубомир П. Ненадовић, Димитрије Нешић, Алимпије Васи-

На ово, кнежево представништво 9. Декем. те исте године (В.№. 5377.) одговори, да кнез Милош одобрава предлог попечитељства просвете, и да је оно наредило да попечитељство унутрашњих дела заповеди управитељству вароши Београда, да позове трговце и мајсторе да своје шегрте и калфе шаљу на учење.[1]

По овоме *недељна је школа у Београду* отворена с великом свечаношћу 17. Јануара 1860.[2] године. Деце или већ оних који су хтели учити се, било је, у први мах, доста, а после је све ишло на мањак, докле у пролеће те године не бејаше ни једнога у школи.

Осим Београда, јављано је из више места у Србији да хоће неки и неки да се приме тога труда да отворе недељну школу, а на име: у Шапцу, Ваљеву, Јагодини, Текији, Лозници, Ћуприји, „Књажевцу“ Ужицу, Смедереву, Обреновцу, Алексинцу, Свилајнцу, Ивањици, и у Крушевцу. Г. Д. Матић је, докле год беше попечитељ, живо настојавао да се учитељи и свештеници свуда по Србији примају труда да предају у недељним школама. Не зна се време кад је та мисао са свим престала бити дело, тек у књигама минист. просвете, за 1860. годину, говори се о крушевачкој недељној школи најдоцније, и то од 23. Марта до 19. Маја. А ево шта:

23. Марта 1860. пише начелништво крушевачко попечитељству просвете, да општина крушевачка жели да отвори *недељну школу*, у којој су се примили пре-

љевић, свештеник Станко Димитријевић, но то је било по непосредној наредби попечитеља Матића а у актима нема о том ништа.

[1] П.№ 3620 у архиви минист. просвете.

[2] Србске новине од 1860. бр. 8.

давања бесплатно учитељи и свештеници мѣсни. Попечитељство, 26. Марта П № 980. одобри ту намеру и изјави своју захвалност свима онима који су помогли ту ствар.

19. Маја, те исте године, јавља[1] начелништво попечитељству, да је изјавило захвалност општини крушевачкој и њезиним учитељима и свештеницима, а за саму школу вели ово: „У недељну школу уписано је било неколико ученика, па и ови су сада, при свему настојавању овд. полиц. власти, престали посештавати школу, и тако за сада ништа не може бити од недељне школе; за то што се нико не може да намора, да свога слугу даје у школу, и што се сваки изговара, „да је слугу узео да га служи, а не да га даје у школу.“

III.

Земљоделска школа у Топчидеру.

Године 1853., Јануара 10, (В № 22.)[2] изиде закон о уређењу једне школе у Топчидеру, којој беше намера „да поправи и узвиси пренебрегнуто земљоделије и скотоводство[3] нашег отечества.“

Школа ова издржавала се најпре из особитог фонда, који се купио прирезом од сваке пореске главе

[1] Акт начелништва крушевачког од 19. Маја 1860. № 1875; — у архиви минист. просв. и цркв. дела П № 1747. од 1860. год. Ф. V. арх. № 746.

[2] Зборник VII, стр. 2—12.

[3] Код лепе речи *сточарство*, не знам коме паде на ум, да овако назове нашу стоку. Ми у скотове бројимо само оно што се *коти*, и што је *скотно*, а никако овце, козе, краве, свиње и т. д.

по 1 грош чар. на годину; а доцније, кад би установљен општи прирез од 2 цванцика на фонад школски, прекраћен је овај прирез од 1 гроша, па се и ова школа издржавала из школскога фонда.

Течај учења трајао је две године, а предавало се, осим науке о земљоделу и сточарству, нешто из хришћанске науке, читање, писање и рачун. (2 и 7).

У школу су се примали младићи, који су навршили бар 16 година, који су били телом крепки и здрави, и који су добро свршили основну школу у селу (1. §.).

Ученика је примљено прве године из свакога среза по 1, те према ондашњем броју срезова, излази равно 55; а сваке следеће године по два пута толико. Они су сви живели и хранили се заједно.

Окром другога, сваке недеље су се и у војној вештини обучавали.

По свршетку испита, најбољи ђаци добијали су награде у новцу; доцније су им давани у награду и добри бикови и друга стока и земљоделска оруђа.[1]

Управитељ и професори ове школе имали су сва права која су дана била професорима других школа у Србији.

Учење се почело о Ђурђеву дне 1853. године, и продужено је до у зиму године 1859., када ученици бише распуштени кућама и школа се затвори са свим.[2]

---

[1] У Србским новинама од 1855. године, под 19. Фебруара, има јадан допис о земљоделској топчидерској школи, где се помиње нека наредба кнежева, да се на испите у тој школи о Ђурђеву дне, 1854. дозову кметови из три округа. И тако је урађено.

[2] Актом кнежева местозаступника Г. Стевче Михаиловића, од 9. Јануара, 1859. М № 15.

За трајања овога завода учило се у њему, од прилике до 350 младића, од којих су неки сада учитељи, неки су отишли и у друге државне службе, а неки су се вратили кућама где, већином, црпући благо из недара мајке земље с благодарношћу помињу земљоделску топчидерску школу, на коју су можда по некад и викали као ђаци.

У овој школи највише је радио а и највише вике повукао *г. Атанасије Николић*, ондашњи начелник а доцније помоћник министра унутрашњих дела. После њега ваља поменути: *Радојицу Шарчевића*, *Владимира Јовановића*, као управитеље; а *Јосифа Пецића*, *Милана Миловука*, *Јована Димовића*, и *Стевана Поповића*, као професоре те школе. —

Под 18. Марта, исте 1859. год. № 307., државни савет беше позвао попечитељство просвете да му јави мисли ли, да се може сјединити *педагогијска и земљоделска школа*, па да даје и образоване земљоделце и добре учитеље за основне школе?

На то попечитељство одговори, под 31. Марта 1859. год. П.№. 679, и изрази свом живошћу жељу за подигнуће педагогијске школе; али одсечно одбија мисао да се педагогијска и земљоделска школа споје.

После тога ствар се стишала и о земљоделској школи не находимо спомена.

Могуће је, и веома је вероватно, да је у школи овој било недостатака, но свакојако би било боље попунити недостатке, него, затирући мише, сагорети кућу. Но у тренутцима брзога народнога рада, кад је страст најближи саветодавац, често се уради нешто што доцнији појаси жале и тешко могу да поправе.

Може бити да није било свих услова, без којих овака школа не може да опстане, а то је оно што обично речемо, до јој још није било време у нас; но свакојако већ сам покушај тај, да су брижљиво сабирани и чувани њиме стечени опити, могао нам је бити од велике користи.

После земљоделске топчидерске школе биће најприличније да се помене

ЗАНАТЛИЈСКА ШКОЛА У КРАГУЈЕВЦУ.

Која је, по наредби кнежевој од 30. Августа 1862.[1] године, отворена уз крагујевачке војне радионице, за све ковачке, дрводељске и сарачке занате.

Ово су главне наредбе за ту учионицу:

1. У ту школу примају се младићи не млађи од 13, нити старији од 20 година;

2. Младићи ти остају у школи као шегрти 3—4 године, па постају калфе;

3. Војни министар наређује шта ће они још, осим дотичнога заната, учити и какве ће испите полагати;

4. Они живе и држе се као сваки војници;

5. Кад постану калфе плаћа им се за прве две године од 1—5 талира месечно, спроћу заслуге у радионици; друге две године, може плата, према заслузи, доћи и до 8 талира. После тога они постају слободни и сваки ради по погодби.

Сад их тамо има од 96—120. И летос ми управник тополивнице показа једнога од тих младића за ког рече, да би оно што он на једном топу за дан уради, кад би се плаћало по погодби, стало неколико дуката.

[1] Збор. XV. стр. 147—149.

IV.

Виша женска школа.

Остављајући основне школе и прелазећи к средњим заводима находим да је приличније овде проговорити о овој школи.

Ја раније казах да све наше основне женске школе не иду у старину даље од 1846. године. Но и ако су скорашње постањем, ипак су се оне брзо рашириле по свима варошима у Србији, а у Београду се све живље осећала потреба дати женскињу и више образовање.

Да попуни ту оскудицу јави се закон од 17. Јуна 1863 (П №. 1579.)[1] у коме је „Устројство више женске школе у Београду."

Закон тај овако одређује намену те школе: „Поради образовања женске младежи у знањима вишим него што се у основним школама учи, а нарочито поради припреме одраслијих девојака за учитељке основних женских школа оснива се у Београду виша женска школа" (§. 1.).

У почетку школа ова би отворена са три разреда; но доцније, 20. Априла 1866., додат јој и четврти разред, те тако сада цео течај учења траје четири године.

Као редовно у овој се школи предаје: Хришћанска наука; српски језик с литературом; општа и српска историја и земљопис; јестаствене науке; рачуница; педагогика с методиком и дијететиком; краснопис; женски рад; играње и вештина готовити јела (§. 3.).

---

[1] Зборник XVI, 35.

По министар просвете и црквених дела може дозволити (§. 4.) да се предају још неке полезне науке и вештине, као ванредни предмети, за које ће ученице, које их узуче, плаћати по нешто. Равним начином може зе дозволити да се неке ученице, о своjему трошку, издржавају у самоме том заводу; али мисао та још није извршена, с тога што довољна сместишта нема. То је узрок те школа ова за сада подмирује готово тек потребу самога Београда а не целе земље.

Школа се ова издржава из школског фонда.

Прве године по установљењу (школске 1864. г.) уписало се у вишу женску школу,

	у	I разред	93	а свршило	74
Године 1865	„	I разред	78	„	65
	„	II „	53	„	46
Године 1866	„	I „	73	„	54
	„	II „	35	„	34
	„	III „	45	„	41
Године 1867	„	I „	38	„	33
	„	II „	32	„	30
	„	III „	27	„	22

Од 15. Авг. школске 186⁷⁄₈ године отворен је и IV разред, и за ту годину уписало се у I раз. 40, у II 24, у III 29, и у IV 21 = 114 ученица.

Година школска и овде се дели на два течаја: зимњи и летњи. Одговори ученица бележе се, као и у свим вишим школама, бројевима: 1, 2, 3, 4, 5 = рђав, слаб, добар, врло добар, одличан.

Предаје се:

У I разреду: Пространија свештена историја;

српска граматика (до синтаксе); математички па по том физички земљопис (онако како се и у гимназији предаје); јестаственица; минералогија. Из рачунице: сабирање, одузимање, множење и деоба равноимених количина; таблице; мере; и сва четири вида разноимених бројева; краснопис; цртање, играње и гимнастика.

У II разреду: Пространији катихизис, који је и за гимназије; српска синтакса (правила данашњег правописа, претварање слова, знаци препињања, производство речи); земљопис општи целога света; јестаственица: зоологија; рачун; општа историја стара; краснопис; цртање; играње и гимнастика.

У III разреду: Катихизис II и III део; српски језик: грађанска стилистика теоретично и практично; политички земљопис Европе; рачун; популарна физика с опитима; општа историја средња и нова; дијететика; краснопис; цртање; играње и гимнастика.

У IV разреду: Наравствена богословија; српски језик: теорија поезије; политички земљопис свих делова света осим Европе; рачун: почетци алгебре; општа историја најновија; популарна хемија с опитима; педагогика; српска и општа литература; историја Срба са земљописом; домаћа технологија с опитима; методика; цртање; играње и гимнастика.

Осим тих редовних предмета предаје се још: свирање на клавиру, певање, и језици: немачки и француски и то само оним ученицама, које то желе и плате, а плаћа се: за клавир 60 гроша, за немачки језик 6, за француски 9 гр. а за певање 12 гроша месечно. И за цртање плаћало се по 20 гроша, по по наредби ми-

нистра, која је са свим на своме месту, ова вештина долази у редовне предмете од 1. Новембра ове 1867. године.

За предавање језика узима се најмање три часа на недељу а поред тога три часа и за конверзацију. За певање два а за клавир опет три часа на недељу.

Из оних предмета који би дозвољавали задатке без помоћи учитеља, такви ће се и задавати, које ће ученице, мимо прописаних у школи часова, израђивати било у школи било код куће.

Школски часови преко целе године ово су:

Пре по дне од 8 — 12 сахата.

После по дне (од половине Октобра до половине Фебруара) од 2 — 4, и (од половине Фебруара до половине Октобра) од 3 — 6 сахата.

За цело време школских часова имају се налазити у заводу све ученице, све класне учитељке, помоћнице и управитељка.

Распоред радова на школске часове удешава се тако, да предавања која више видела потребују као писање, вез и цртање падају у сахате, који су довољно видни, а с друге стране да предмети који не потребују душевнога напрезања, или који дозвољавају телесно кретање, а и сам одмор и забава, падају на средње часове, како ученице не би никад више од два часа с душевним напрезањем у школи седети морале.

И поред тога после сваког часа деца се пуштају на 5 — 10 минута бар у ходник, а у лепо време и у парку, те послужитељи за то време прозоре отварају и школе проветравају.

Од женског рада учи се: *У I разреду*: сваковрсно плетење и бели вез; *у II разреду*: шарени вез; *у III разреду*: просто шивење; а у IV: кројење и фино шивење, прање и глађење рубља.

Најмање часова за женски рад ваља да буде у сваком разреду по 6 на недељу.

Управитељци се изреком ставља у дужност да мотри да ученице науче оно што уче, да ученице које слабо напредују одвраћа од ванредних предмета, а ако ни то не помогне да их и из завода искључи.

За успевање у страним језицима потребно је понављање и разговор с ученицама, што ваља да чине учитељи и учитељке. Све што би томе сметало управитељка ваља да отклања или да и министру јави, ако сама не би била власна.

Играње и, на неугодном времену, гимнастика (шведска) држаће се у соби за то угодној; иначе шведска гимнастика с гвожђем или без њега и полу приличећа слободна гимнастика у парку, на каквој рудини, где и нужне справе ваља да буду намештене. Гимнастика се не сматра као вештина већ више као средство, које здрављу гове, те се у виду забаве и има омилити ученицама. Справе за гимнастику набављају се и одржавају из канцеларијских трошкова.

Помоћнице учитељака зову се ученице, које се ту спремају за учитељке. Неке од њих имају од министарства и новчану награду за труд у име „благодејања."

Дисциплина у заводу поверена је управитељци и врши се, за сад, по аналогији школских закона за ученике гимназије прописаних.

Казне које се могу којој ученици више женске школе одсудити, ове су: укор, стојање ван клупе, замена игре радом, одлучење од јавног или приватног учења до годину дана и искључење из школе. Мање казне одређује сама управитељка, веће у договору с учитељкама; но казна искључења извршује се тек по одобрењу министра.

Управитељка је дужна свакад, на питање, извештавати родитеље и старатеље о напредовању и владању женске деце и пупила; а и, без питања, у случају кад би деца у владању или учењу, мимо очекивање, почела заостајати.

О новцима, који долазе од предавања ванредних предмета, има се водити тачни рачун, и они ће се трошити на потребе заводне, по претходном одобрењу министра.

Све што довде побројасмо о унутрашњој управи више женске школе, узето је из акта Министра просв. и црkв. дела од 9. Септембра 1866. № 2107.

Школа ова има већ приличне збирке оруђа за олакшавање у предавању природних и математичких наука.[1]

Виша женска школа, одмах по своjему постању, добила је за управитељку *Катарину Ђорђевићеву*, која се доцније удала за *М. Миловука*. Она се учила у Николајеву у Русији, а положила је испит и добила диплому на Ришељевском лицеју = сада универзитету

[1]. Акт. Мин. просвете од 4. Дек. П.№ 3708, 1866; и по П.№ 1241 од 1867.

— у Одеси. Она и сада има управу тога завода у својим рукама и предаје француски језик, певање, педагогику и методику.

Науку хришћанску предавао је, у почетку, архимандрит *Теодосије Мраовић*, а сада ђакон *Милутин Стокић.*

Српски језик и литературу *Владимир Вујић*, професор *у богословији.*

Општу и српску историју предавао је пређе Др. *Јанко Шафарик и Јаникије Поповић*, а сада *Стојан Бошковић*, професор у београдској гимназији;

Јестаственицу предаје *Коста Црногорац*, професор у београдској полугимназији;

Физику, хемију, дијететику предаје др. *Милан Јовановић*;

Краснопис директор *Ђ. Малетић* и *Петар Рерих;* последњи предаје и цртање.

Земљопис је предавао у почетку *Димитрије Балаитски*, професор у београдској гимназији, а сада *Стојан Марковић*, професор у реалци, који предаје и рачуницу у вишим разредима; а у нижима *Евица Векецка.*

Немачки језик и српску стилистику *Перса Пинтеровићева* а

Клавир *Антоније Шулце.*

Примедба: Буџет ове школе наћи ће се на крају, као део буџета за сву просветну струку.

V.

Реалке.

Пре него што кажемо како данас стоје у Србији школе од ове врсте, умесно је загледати у прошлост њихову.

Године 1844., као део оног закона о школама, изданога 23. Септембра,[1] јави се прва законодавна наредба, да се у Београду отвори „послено трговачко училиште“. Цељ овој школи, као што се из самог имена види, бејаше: да спреми ваљане трговце и занатлије у земљи.

Течај наука трајао је три године, а предавало се ово: српски, немачки и грчки језик, рачуница, земљопис, књиговодство, економија и технологија, геометрија, цртање и хришћанска наука (§. 34).

Професори[2] су примали плату из државне касе а нису се бројали у ред чиновника, по што је била намера владе да ту школу стави на терет београдској општини, но само за прво време узела је била на се трошкове.

Управу над овом школом сам закон даде једном од главних управитеља основних школа, који за онда у Београду беше Петар Радовановић, доцније 14. Децембра 1848. (II №. 1223) по својој молби, постављен јој би за управитеља г. Јован Гавриловић, ондашњи начелник промишљености у мин. финанције. Он је остао у том заводу до 13. Марта 1853. (II №. 168). За то време старао се свакојако да уведе поредак у

[1] Збор. II. 328—330.

[2] Звали су се учитељи.

школу и да је унапреди што се за онда боље могло. [1] Но не могав се сложити са Платоном Симоновићем, који, међу тим, поста главни инспектор свију школа, он остави дужност, коју је без икакве накнаде толике године вршио. И 1. Априла 1853. П.№. 419. постављен би за управитеља трговачкој школи, Лука Павловић, директор београдске гимназије. Тако је управа те школе прешла на гимназијског директора и остала при истоме све до године 1858.

Године пак 1858. неке прилике доведоше овамо неког Ф. Нигриса, који изради нов план за ову школу. План овај би предложен савету, али комисија, која га тамо прегледа, изрази се против њега. Међу тим утицај Нигриса на решавајуће личности беше толико јак, да 11. Августа, 1858. В.№. 967. изиде кнежево решење, у којему је главно ово:

„Нигрисов план прима се привремено, да он по њему школу уреди те да се види какве ће плоде донети;

„Заведењу томе даје се директор, четири професора, два помоћника и два учитеља (за краснопис и за религију). Директори и професори чиновници су као и гимназијски професори; а помоћнике и учитеље поставља само министарство.

„На научна средства одобрава се из државне касе 1500 талира, али да се сума та изузме тек у течају две године. И

„од предложених језика да се предају само: италајански и немачки.

[1] У акту мин. просвете од год. 1853. П.№. 168. виде се све услуге и поправке које је г. Гавриловић трговачкој школи чинио из једине ревности и жеље да је унапреди.

Цељ ове Нигрисове школе означавала се самим његовим програмом, у ком за предавање беше прописано: наука хришћанска; трговачки земљопис; историја трговине; наука о трговини; познавање робе; трговачка аритметика; природна историја; физика; хемија и технологија; законодавство за трговину и радиност; стенографија, по Габелсбергу; историја заната и изналазака; енциклопедија вештина и наука; практични трговачки контоар; краснопис, по американском начину и језици: српски, немачки и италијански.

Течај учења био би четири године, али због малог броја ученика (њих 41,) 1862. године беше само три разреда.

Управа је била предана самом Ф. Нигрису.

Није трајало дуго а већ се опази неудесност тога Нигрисова плана, те попечит. просвете 13. Авг. 1859. П № 2116. предложи савету нов пројект за уређење трговачке школе; но предлог тај оста без одговора.

Доцније, 10. Септембра 1863. П № 2703, министарство просвете поднесе државном совету и други пројект за преустројство те школе, која све једнако стојаше о оном привременом решењу од 11. Августа 1858. В № 967; па и тај предлог не би примљен на законотворноме месту.

Беше јасно да ту школу ваља преустројити, но при свему томе, протеже се та ствар све до 9. Јуна 1865., када, на предлог министра просвете и црквених дела од 8. Маја 1865. № 1081 изиде:

„Закон о устројству Реалке“, који дотадашњу „трговачку школу“ претвори у Реалку.

Цељ овој новој школи закон овако одређује: „да се у њој младеж обучава у полезним знањима за грађански живот, и да се спрема, у исто време, за слушање виших техничких наука“ (§. 11.).

Реалка има шест разреда и сваки се разред учи за годину дана, а година се дели на два течаја (§ 2.).

Директори и професори реалке заузимају, као државни чиновници, онај исти положај, који имају директори и професори у гимназијама.

Предаје се: хришћанска наука; српска граматика са стилистиком и коресподенцијом; рачуница; земљопис математички, физички и политички; јестаственица; историја српског народа, с погледом на земљопис Србије; књиговодство; језици: немачки и француски; експериментална физика елементарна; основи хемије с општом технологијом најобичнијих заната; познавање најобичнијег руковделског материјала и трговних еспапа; алгебра; геометрија; механика; елементарна хемија; наука о машинама; популарна народна економија; наука о земљоделству са шумарством и сточарством; архитектура; наука о трговини с трговачким закоником и занатским редом; општа историја с погледом на земљопис; историја трговине и других заната; краснопис; цртање геометријско, и слободно; топографијско, и перспективно с цртањем машина; моделирање:

Окром тога још, као ванредни предмети, певање, музика, и гимнастика, према способности и вољи ученика (§. 5.)

Овлашћен законом (§. 6.) министар просвете и црквених дела расположио је предмете тако да се у

два најнижа разреда реалке предају оне исте науке, које и у два најнижа разреда гимназије. За то и нема два прва разреда реалке за се, него ученици кад сврше два најнижа разреда гимназије ступају право у трећи разред реалке.

Професор у реалци може бити „који је у Србији или на страни“ који факултет или вишу техничку школу изучио (§. 8.).

Даље одредбе овога закона највише су онаке као и за гимназије, на прилику, деоба године на течаје, ред испита, оцена ученичких одговора, казне за ученике и т. д. и т. д. истоветне су с онима и у гимназијскоме закону.

Истога дана, (9. Јуна 1865. П №. 1431.) изиде и други закон, којим се у Алексинцу, у Крушевцу и Ужицу отворише по два разреда реалке или гимназије.

На крају школске 1867. године беше ученика:

а) у алексиначкој	70—67.
б) „ крушевачкој	81—81.
в) „ ужичкој	64—64.
г) „ београдској (III. и IV. р.)	47—35.
Свега	262—247. ученика [1]

Реалке ове т. ј. ова у Београду а и оне три, у Алексинцу, Крушевцу и Ужицу, добиле су доста потпуне збирке оруђа за предавање географије математике и природних наука [2].

[1] Први број показује колико се уписало, а други колико их је свршило школу.

[2] Акти минист. просвете од 3. Декембра 1866. № 3708. и № 1240. од 1867. године.

VI.
Гимназијске школе.

Приступајући гимназијским нашим школама, морамо се одмах пожалити што им је постање покривено тамом. Не мислимо да баш нема у државним хартијама спомена о постању сваке такве школе, али се акт тај не може да нађе, при оваком стању државних архива. За то смо, с великом хвалом, примали и усмена казивања људи, који свако веровање заслужују.

Тако за прву *велику школу* у Београду, која није ништа друго него гимназија, казује се овакав почетак: [1]

Године 1830, у месецу Октобру, на позив кнеза Милоша, прешао је у Србију *Димитрије Исаиловић*, и у Београду отворио, тако назвапу за онда *велику школу*, [2] а то је управо први гимназијски разред. Као што смо извештени, у ту школу ишли су и њ. њ. св. св. кнезови Милан и Михаило; даље: Дим. Црнобарац, Ф. Христић, Д. Данић, Срета Поповић и многи други. По свршетку прве године, Исаиловић је пошао са својим ученицима у другу и после у трећу.

На концу године 1833, по заповести кнеза Милоша, премести се Исаиловић и та школа у Крагујевац, где се већ почне и званично називати гимназија. Године 1836 Исаиловић је већ био добио друго опредељење, а његови, јоште београдски ученици,

[1]. Глед. и надгробно слово Димитрију Исаиловићу 1853. у Београду говорио Јаков Живановић.

[2] Најпре је била смештена у оној кући, где је до пре неке године био прим. вар. суд, до куће пок. Ђурића, на пијаци, а после онде, где је данашња Богословија.

довршише тада последњу годину обучавања, и то је било оно што се сада зове цела гимназија. Онда у Србији није било веће школе.[1]

Године 1835. 17. Декембра кнез Милош је био собом на испитима у два старија разреда гимназије, а у ниже је послао вицепредседника совета, Стевана Стевановића. Том приликом поднели су кнезу ученици писмену адресу, у којој кажу, како се радују, што га *првог први* виде у *првој гимназији* у Србији, која је, веле, као и све друго, његово дело. Он је испитом био задовољан, захвалио је професорима „и даривао их“.[2]

По што смо на чисто да већ стоји у Крагујевцу гимназија, којој како тако означисмо постанак, онда да проговоримо коју реч о другим школама ове врсте.

Године 1838. находимо таквих школа свега три, осим Крагујевца, у Шапцу, у Чачку и у Зајечару. Све те три школе зову се „гимназијалне класе.“ Кад су ове школе постале, нисмо могли наћи; тек године 1838. шабачка таква школа имала је, две класе са два професора (*Радован Пантелић* и *Адам Обрадовић*): чачанска такође две класе и два професора (*Јована Туцаковића* и *Живоина Керечког*); и у Зајечару било је две класе и два професора (*Исак Облучаревић* и *Ђорђе Гашпаровић*); но попечитељ просвештенија Стеван Стевановић, походивши собом ту школу, 15 Септембра 1838. год. № 375. нареди, да се ове две класе, због малог броја ђака, саставе у једну, којој да остане професор *Исак Облучаревић*.

[1] Србске новине од 1834. бр. 1. стр. 3.
[2] Србске новине 1835. број 51.

Крагујевачка гимназија, у то доба, имала је већ пет разреда и шест професора, на сваки разред по једног професора, а један је био за јелински језик (*Петар Радовановић*, директор и професор: *Исидор Стојановић*, *Коста Бранковић*, *Глигорије Новаковић*, *Петар Николић* и *Вукашин Радишић*).

Плата годишња свију професора, у ова сва четири заведења, износила је свега 2.750 талира.

Године 1839. В № 929. заведена је у Београду нова гимназија с два разреда и са сваком годином имала се увећавати још једним разредом док не би изишло равних шест разреда.

За професоре у овој гимназији дођу: у први разред, *Михаило Поповић*, ђакон, а у други *Василије Берар*, сада инспектор државне типографије.

Кад године 1842. наступи оно, што су најскромнији људи назвали „народно волненије“, тада находимо под 17 Септембра № 7. одлуку „привременога правленија,“ да се *крагјуевачка гимназија са свим укине, а ужичка полугимназија да се пресели у Чачак.* Кад је пак нестало оне у Чачку гимназијске школе, и да ли није од ње постала била ова у Ужицу, не може да се нађе за сада у архиви министарства просвете, осим онога што је наштампано у I. Збор. стр. 246.

Доцније, 1. Августа 1845. В № 1218. чачанска полугимназија би пренесена у Крагујевац, где кнежевим решењем од 3 Септембра 1861. В № 1760. би подигнута на ступањ целе гимназије.

Зајечарска полугимназија, године 1839. у месецу Септембру, [1] би пренета у Неготин; одатле је вра-

[1] Збор. I. стр. 246.

ћена у Зајечар, по наредби кнеза Милоша 1860. В № 947, 22. Фебруара; а по другом кнежевом решењу, од 2. Новембра 1866. год. II №. 3479., враћена је опет у Неготин (које је извршено у Јулу месецу год. 1867.)

Све ове школе, које данас имају једно име и једнако унутрашње уређење, онда беху различите једна од друге. Министарство је под 18. Сентемб. 1838. г. предложило, а кнез Милош под 26. ис. м. В №. 2947. одобрио, да се у гимназији предаје, и то:

I. *У првом разреду:* „Славенска граматика; всемирна исторія *стара*; землѣописаніє математическо и по наособ Србіє; изъ естествене исторіє, царство животны; изъ численице одъ почетка до разбіеня (заключително), упражненія славенскогъ єзыка, немачкій єзыкъ.

II. *У другомъ разреду:* Србска граматика; aукторъ за етимологическо разчленяванѣ и употребляванѣ правила граматически; всемирна исторія *средня*; землѣописаніє вообще, и изъ политическогъ о Европи: изъ естествене исторіє царство растѣнія и ископаємы. Изъ численице одъ разбієнія до правила тройногъ сложеногъ; нѣмачкій єзыкъ.“

III. *У трећемъ разреду.* Синтаксисъ србскій за прво теченіє чистъ а за друго украшенъ; аукторъ; исторія *нова* цела, изъ землъописанія: Азія, Африка, Америка и Аустралія; човекословіє обширно; численица, одъ разбієнія до правила промѣне: нѣмачкій єзыкъ.“

IV. *У реторици*; Реторика; aукторъ; древности грчке; исторія славенски народа; аритметика (до пра-

вила верижногъ), упражненія реторическа; нѣмачкій єзыкъ."

V. *У поетици:* Поетика, аукторъ; древности римске; србска исторія цела; численица съ повтореніємъ прећашньи правила; упражненія у поетическим сочиненіяма.

„У свима гимназиялним класама, осим изложены наука, предаваће се катихизис, а у реторици и поетици старый грчкій (єлинскій єзыкъ)." При свему томе, не имајући школских књига, и због различите способности професора, предавање се у тим школама једно од другога, више или мање, разликовало. Ваља, међу тим, казати у хвалу ондашњему попечитељу Стевану Стевановићу, да је он, походивши собом основне и ове гимназијске школе, старао се, колико се више могло, да их унапреди. У тој цели издао је 15. Априла 1839. № 364. професорима заповест, да сваки мора у петнаест дана јавити какав су напредак учинили ученици у његовом разреду: а 25. Апр., те исте године, № 435., поставио је он и разаслао гимназијама *закон* за ученике њихове.

На том оста, како се затекло које заведење, до године 1844. А тада, 23. Септембра,[1] јави се целокупан закон о јавноме обучавању у Србији, који прописаједнолико предавање у свим гимназијским школама.

Гимназијске школе су, вели се у том закону, (§. 4), „да се узводи младежь къ вишемъ изображенію, и да получава вишу науку, коя ће іой служити и за пре-

[1] Збор. II. стр. 315—345.

праву къ вишимъ наукама, кое ће се предавати у лицеуму.

Овакво опште опредељење гимназијских школа још је више помагало, да се не сазна чисто цељ тих завода. Све потоње предавање и учење доказ је томе. И ако се живо осећала потреба у Србији за више школе, ипак су прве те учионице биле више копија у најближем суседству постојавших школа него примерено подмирење осећених потреба нове српске државе. За то је доста, ако погледамо на наредбу, која онако топло препоручује латински језик деци шумадинској, као потребу од прве врсте. [1]

Казавши да ће се ове школе издржавати о државноме трошку (§. 8.) закон повторава рању наредбу државне власти, по којој све основне школе падају на терет општинама.

Година школска почињала се 1. Септембра а свршавала 30. Јуна: Јул и Август били су одмор. Година школска делила се на два течаја.

Одређено се каже, да ће полугимназије имати четири разреда, са четири професора, међу којима један је директор, а гимназија шест разреда и седам професора и обашка директора. Професори, овим законом, бише подељени по предметима, а не по разредима, како су дотле били. (§. 38).

[1] „У смотрењу латинског језика, будући се езикъ и књиге класичне древности сматраю као основъ сваке учености, и као средство не само душевне силе младића покренути и изоштравати, него нѣга и за све остале науке предуготовити: зато се овай предметъ, после србскога езика, *као найглавніи у гимназіи сматра.*“ (Глед. наставлења од 29. Јануара 1845. II №. 100, тачка 2.)

Ко је хтео да буде професор у гимназији, морао је доказати (§. 39.) „да є баръ философске науке свршio съ добримъ успехомъ, да осимъ србскога и другiй кои одъ учены єзыка зна, и да є примернога владаня."

Професоре је постављао кнез својим указом, и плата им је одређена била, за гимназију 350, а за полугимназију 250 талира.

Предмети за предавање побројани су ови:

У првом разреду: Катихизис о вери; српска граматика; земљопис; јестаственица: животиње; рачуница и краснопис.

У другом разреду: Катихизис; српска граматика (синтакса); латинска граматика; немачка граматика; земљопис (о Србији, Црној Гори и о аустријском царству); историја народа Србије, Црне Горе, и аустријских земаља; рачуница; краснопис на недељу.

У трећем разреду: Историја библијска; латинска граматика; немачка граматика; земљопис (о Србији, Црној Гори и о аустијском царству); Историја народа Србвје, Црне Горе, и аустријских земаља; рачуница; краснопис.

У четвртом разреду: Историја цркве хришћанске; латинска синтакса; немачка синтакса; земљопис о Русији и Грчкој; рачуница; историја Руса, Пољака и Грка; цртање.

У петом разреду: Опет катихизис о вери; реторика општа и оделита; латински класици; немачки класици; митологија грчка и римска; земљопис; историја римска; древности грчке; математика; цртање.

У шестом разреду: Из катихизиса о љубави и надежди; поетика и српски класици; латински класици:

немачки класици; древности римске и словенске с митологијом; земљопис о Америци и Аустралији; историја Француске; математика; човекословије; нарасловије; цртање.

Окром тога наређено би да се гимнастика предаје кроз свих шест разреда; а ванредно за оне који би хтели бити учитељи, предаваће се, вели се у закону, педагогика с методиком. Но ово није остварено било како треба, докле је год важио овај закон. Узгредно се предавало нешто алгебре, педагогике, методике и етике тек од 1848, славенске старине од 1849, а цртање тек од 1850, па и ово последње је било за трговачку школу, а за гимназију тек колико се може.

Према томе закону издаде министарство (попечитељство) просвете 29. Јануара, 1845. П.№ 100, „наставленіе за професоре гимназіе и полугимназія“, којим се ближе одређује све што је у закону изречено.

Учебника није било штампаних, него су их ђаци писали све по казивању професора. На латински језик обраћала се особита пажња (IV, 2,).

Телесне казни за ученике, особито у нижим разредима гимназијским, биле су дозвољене, премда се чинила јасна напомена, да се оне смотрено и ретко употребљују [1]. (VI. 3.).

Мисао да се постави „главный надзиратель училишта“ (§. 6.) остала је не извршена у то време,

[1] Поред свих ових напомена на хартији, у ствари је било другојаче. Први наши професори и учитељи у велике су криви што је школа у нас лагано постајала популарна, јер су већином имали несрећну слабост *бојем васпитавати*. Њихова та казнига још је више осудна начином извршивања, него самим телесним грдењем! Но, поменуло се, а не врнуло се! . . . .

него је само министарство (попечитељство) просвете водило надзор над тим школама изашиљући сваке године по једнога својега чиновника да походи полугимназије у унутрашњости земље (§. 47).

Од тога доба, т. ј. од 1844., кад први пут изиде закон овако простран о школама, гимназија и полугимназије наше продужише напредовати свака према саставу својих професора. Где су се скупили били способни и устаоци људи, ту се више радило и боље напредовало; а где није било оног првог, није се могло наћи ни ово последње. Рекао би човек, да су и ове школе очекивале повратак првих својих ученика, па да живље крену из неке своје чаме. Но ако се може пустити овако оштра реч на рад професора докле важаше овај закон, на непојављивање школских књига, на неувођење у живот онога што тако раскошно стоји расписано у §. §. закона, на начин опхођења и у опште одношаја многих између њих према својим ученицима — не може се рећи, да је са свим заборављена била награда професорском труду у владајућим круговима нарочито још од онога доба, када су „отачаствени синови“ доспели до утицаја у те кругове. Године 1851. 20. Октобра В.№ 926. изиде закон о периодском повишавању професорске плате. По томе закону, после 10те 15те 20. 25те године службе, добијали су професори гимназијски по 50, а полугимназијски по 30 талира повишења.[1]

Године 1856. повишена би плата свима професорима са 50 талира (10. Априла В.№ 930); а 15. Фе-

[1] Збор. VI. 214; и VII, 134.

бруара,[1] 1858. В № 141. изједначена је плата и полугимназијским и гимназијским професорима на 400 талира и периодско повишење од 30 и 50 подигнуто је за све њих на по 100 талира.

Има у архиви министарства просвете[2] једно писмо кнеза Александра, писано у Јагодини 24. Јуна 1851. В № 525, у коме кнез одобрава, да се позове из Русије Платон Симоновић, Србин, који је био професор на Ришељевском лицеју у Одеси, па у то време, у пензији, живео на своме добру, не далеко од Одесе.

Тај позив отправљен је Симоновићу преко мини-

[1] Збор. XI, 47—50.

[2] У овом саставу негде ће се наћи *попечитељство просвештенија*, негде *управа просвете*, а негде *министарство просвете*. Да се читалац не би забуњивао путно је казати од куда та различита имена за један појам:

У оном ефемерном уставу од године 1835. би паређено да бригу о просвети прими за време „попечитељ внутрењих дела.“ Власт дакле, која је била на врху просветнога рада звала се *попечитељство просвештенија*, а власник *попечитељ*. Доцније се томе дода још: *и врховно надзиратељство карантина.*

Име *попечитељство просвештенија* задржи и онај несрећнога спомена султански устав од 1838; само што он власт ту предаде *попечитељу правосудија*; јер је Турцима лакше ишло у главу, да министар правде има посла са просветом и црквом, као њихов Шеих-ул-Ислам.

Кнез Милош, Бог да му душу прости, 21. Октобра 1859. (В № 4795.) раздвоји те две власти и просвети даде *попечитеља* за себе.

Године 1860., Новембра 4, В № 263. та се власт назва *управа просвете*, а власник *управитељ просвете*.

Закон од 10. Марта 1862. В № 299. назва ту власт: *министерство просвете и црквених дела.* То име стоји и данас.

старства иностр. дела. И већ 16. Јануара 1853. (В.№. 39.)[1] отворено би место „главног инспектора училишта“, а 22-г дана, истога месеца, (В.№. 58) постављен би на то место Пл. Симоновић. Доцније, 17. Јула, 1853. (В.№. 566.)[2] издата су „наставленія“ за тога инспектора, по којима он заузе средње место међу министарством и свим дотадашњим школским властима. Као главно беше му у дужности, да надгледа лицеј, гимназију, полугимназије и трговачку школу; али и главни управитељи основних школа бише непосредно њему потчињени Он је овим самим законом дошао за председника школске комисије.

Главно дело из службе Платона Симоновића имамо: устројства гимназије и лицеја, која, као закон, бише издана 15. Септембра 1853. В.№. 884[3] I. и II. но ми ћемо, за сада, проговорити о оном првом.

Овим законом, гимназија би продужена од шест на седам година, а полугимназије осташе са 4. разреда; међу језике узет је да се предаје још и јелински језик црквено-словенски и француски; место историје о појединим народима, уведена би историја свега света; к математици је придана геометрија и тригонометрија, још је узета физика и историја српске књижевности, а од пола антропологија и етика, која се последња, као што напред рекох никад ни предавала није.

Година школска није, по овоме закону, подељена била на течаје него су само једном у години држани

[1] Зборн. VII. 24.

[2] Зборн. VII 59.

[3] Збор. VII. 83—112.

испити. Одговори ученика бележили су се бројевима 1, 2, 3, 4, и 5, — рђав, слаб, добар, врло добар. одличан.

Ученици су прелазили у старије разреде по општим резултатима, изведенима из бележака учења за целу годину, и из бележака испита, при деоби чега половина се узимала за цело. Ко је у овом резултату имао *јединицу* или *двојку* није могао прећи у старији разред, а на вољи му је стајало да исти повтори.

Знатан добитак од овога устројства имаше све наше више школе (од §. 13.) на име, тиме, што су сада места професорска у гимназији могли добити и они младићи, који сврше наш лицеј, а то пре није било, него се у ред професорски увек доводио приновак са стране.

Колико је ово порадило на понос слушалаца лицејских, толико још више било је од користи самим гимназијским школама, које се, за мало времена, могаху већ похвалити многим својим професорима, који њима подизаху глас а светљаху образ месту, где добише своје образовање.

Ваља поменути да је овај закон доста јасно одредио дужности директора и професора, ови да уче и васпитавају а онај да управља и држи запт у заводу.

И на спољашњост ученика Симоновић није жалио обраћати своју пажњу, нарећивао је како да се шишају, чешљају, и прописао им је особиту неку ношњу, што је било, поред неких других новина, повод да се увећа вика против свега што он предлагаше или увођаше у наше школе.

Уз гред да речемо још једну реч: као год што је

рђава услуга одеви, кад јој род даје науку како ће судити у дому, у који се одводи, како ће тамо своје мудрине обелоданити, исто тако ӱде и реформаторима странцима пријатељи, кад, дижући њихов значај не воде рачуна од осећања оних, којима се реформе спремају, и од самога стања ствари, која се жели преобразити.

То је било, у неколико, узрок да је Симоновић, у први мах, успевао у свима својим предлозима, а доцније су му одбијани и они, који би очевидно били умесни и својевремени.

Године 1855. 19. Октомбра, В №. 1247. Симоновић би одпуштен из државне српске службе, и све оне дужности, које он имаше као инспектор школа, пренете бише на попечитељство просвете.

Међу тим извршне школске власти често су се тужиле да осећају тегобе при извршивању закона од 15. Септембра, 1853, В.№. 881. Поглавито су тужбе управљане на то, што се умноженим седмим разредом не постизава ништа, а време се много у залуд губи; што се многим ситним одредбама самога закона отежава управа завода; што се узимањем половине за цело, при превођењу ученика у више разреде, иде на руку многим слабијим ђацима да прелазе из разреда у разред ништа не учећи и т. д.

Дана 22. месеца Јула 1857. П.№. 912. попечитељство просвете позове све директоре гимназија, да јаве шта находе неудесно у устројству од 15. Септем. 1853. Које одговори, добивени на то питање, које мишљење школске комисије, убедише попечитељство, да је преображај потребан, те оно под 26. Авг. 1857.

П. № 1295. предложи савету *пројет преустројства гимназије*, који тамо и оста без одобрења, све до год. 1859. а тада, 21. Августа, № 1587., би просто враћен на нову студију министарству просвете.

Године 1859. 5. Новембра, би састављена једна велика комисија, која изради потпун *пројет за све школе у Србији.*[1] Но тај и не долази до законодавне власти, а незгоде у гимназијама не престајаху.

Све те тегобе бише узрок да се 16. Септем. 1863. јави нов *закон о устројству гимназија*, који је данас у важности.

Задржавши све што се вршењем претходних закона показало као корисно, закон овај донесе неке сновине у гимназијске школе. Цела гимназија од седам сведе се на шест разреда (§. 2.); година се школскаподели на два течаја (§. 2.); учењу гимназијскоме одреди се јаснија цељ (§. 1.), и одобри се, да се може после и приватног учења, полагањем испита, прелазити из разреда у разред (§. 17). Казни за ученике у гимназији одредише се јасно, међу којима телесне, хвала Богу, не добише ни спомена (§. 21),[2] и директорство поста чин, који се може давати на неодређено време најспособнијему за управу професору (§ 6).

[1] У архиви министст. просвете Ф. X. А № 1743. К. 88.

[2] Ево §. 21. о казнима: „ученици гимназие казниће се укоромъ, стоянѣмъ ванъ клупе, или клечанѣмъ, затворомъ, у празной школи или соби за то одређеной, до десет дана, али свагда само даню; одлученѣмъ одъ явногъ редовногъ ученя, при ономъ, или свима училишнымъ заведенияма, безъ губитка права на полаганѣ испита; забрана ученя у земальскимъ школскимъ заведенияма съ губитком права на полаганѣ испита све на време одъ годину дана, и на послетку изгнанѣмъ изъ овогъ или изъ свію земальски училишта на свагда.“

За предавање пак бише прописани ови предмети (§. 5.):

У *првом разреду*: Историја библијска; српске граматике до конца етимологије; немачки језик до глагола; земљопис најпре о главним деловима света осим Европе; рачуни прости, разнонаречени и прости разломци; цртање геометријско без оруђа (доцније помоћу лењира и шестара); краснопис.

У другом разреду: Катихизис, део први; српска граматика до краја; немачка до краја етимологије; француски језик до помоћних глагола; земљопис: шест великих сила, по том остала Европа, особито Грчка, Турска, Црна гора, Румунија Србија; рачуница: прости и десетни разломци, размере и сразмере, правило тројно просто, сложено и верижно; цртање геометријско; краснопис.

У трећем разреду: Катихизис, продужење; немачка синтакса с преводима; француски језик до краја етимологије; латински језик до глагола, повторење тројног правила са свим рачунима на њему основаним; зоологија и ботаника; цртање геометријско и слободоручно; словенски језик; математика и физички земљопис.

У четвртом разреду: Историја цркве до V периода; историја Срба; немачки језик (превођење); француски језик, синтакса с превођењем: латински језик од глагола до синтаксе; популарна физика; алгебра; минералогија с геогнозијом; практична геометрија с геометријским цртањем.

У петом разреду: Историја цркве до II периода новог завета; историја општа стара и средња; ла-

тински језик, превођење Салустија и Руфа; немачки језик, из Мозартове читанке; француски језик (превођење); проза: виши описи, тежа приповедања, речитост; математика: корене количине, квадратна уравњења до постепености; експериментална физика до светлости.

У шестом разреду: Историја цркве од II периода до краја; теорија поезије; историја српске литературе; општа историја нова и најновија; немачко превођење; латинско из Цицерона и Хорација; француски језик (превођење); геометрија; експерим. физика: о светлости, о електрици, галванизму и магнетизму; литургика.

Као што се по предметима види овим се хтело постићи двоје или, боље рећи, колебало се између две цели: поставити гимназију да даје класичко образовање, или да подмири потребу више практичних, реалних знања. Наравно да се у таком колебању није за доста учинило ни једној ни другој, и то је, поред других од устројства независећих, највећа незгода у нашим гимназијама.

Осим редовних предмета, закон овлашћује министра просвете и црквених дела (§. 5.), да може, према околностима, наредити да се у гимназији предаје црквено појање, музике и гимнастика.

Према овом закону и почела се предавати у београдској гимназији:

Музика од 30. Декембра 1863. П № 3956;[1]

[1] 40 ученика уче се о трошку владином, а други плаћају; но плаћање то не може изнети више од 60 гроша за течај (Глед. Срб. Нов. од 1864. број 5).

Гимнастика од 1. Декем. 1863. а *црквено појање* је и пређе предавано, но сада се предаје по нотама и то од 30. Декем. 1863. П№ 4002.[1]

Све су ово вољни предмети, и предају се онима, који драге воље хоће да их уче.

Цртању техничком, место пређе предаваног слободоручнога, дато је по 2 часа непрекидно сваки дан.

По издању тога устројства, на име, 6. Фебруара 1864. № 435., министар просвете и црквених дела, издаде, у 25 тачака, законе за дисциплинарне погрешке гимназијских ученика, разуме се на основу §. 21. закона од 16. Септембра 1863.[2]

Доцније, године 1865 и 1866. по наредби министра просвете, набављене су за све гимназије и полугимназије, истина још не са свим потпуне, али ипак дотле не чувене *збирке оруђа* за предавање: земљописа, физике и математичких наука.

Најпосле, у жељи бољега јемства да само добро спремни ученици прелазе из разреда у разред би наређено овим законом (§. 19.) да се у резултату резултата разломак, ако прелази половину, рачуни као цело, а сама чиста половина да се и не узима у рачун.

Осим оних гимназијских школа, којих постање беше у почетку предмет нашега разговора, отворене су и у новије време неке школе од те врсте. Да видимо како и оне посташе.

Године $185^6/_7$, због множине ученика, подели се први разред београдске гимназије на два одељења и

[1] И за певање је уређено као за музику (Срб. Нов. од 1864. бр. 5).
[2] Србске Новине од 1864. бр. 19.

у друго одељење дође за професора г. Коста Вујић. С тога што беху смештена на Теразији ова два одељења прозваше се *теразијско одељење*, али свему томе беше име *београдска гимназија*. Тек 8. Јануара 1860. В № 8. доби то одељење за себе директора и поста независна школа с именом *београдска полугимназија*.

Те исте (1860) године, 18. Августа В № 1916., би отворена у Београду и друга полугимназија, која би названа: *савамалска*, и оста у Београду до 1862. Тада пак, кнежевим решењем од 25. Авг. № 2045., би укинута; а решењем од 24. Септ. 1862. № 2372. на њено место би отворена у Пожаревцу нова таква школа и назва се: *пожаревачка полугимназија*, где се и сада находи.

Према свему што казасмо довде, види се, да на концу 1867. школске године беху у Србији ове гимназије и полугимназије:

Београдска гимназија, са 12 професора, 4 учитеља за вештине и 571 — 397 ученика;

Крагујевачка гимназија, са 9 професора, 2 учитеља за вештине и 294 — 240 ученика.

Београдска полугимназија, са 6 професора и 185 до 150 ученика.

Шабачка полугимназија, са 5 професора 106 до 84 ученика.

Неготинска полугимназија са 5 професора 80 до 71 ученик; и

Пожаревачка полугимназија, са 5 професора и 139—113 ученика.

Примедба: Буџет ових завода прилаже се на крају.

VII.

Богословија.

Покојни *Петар Јовановић* посвећен би за српског митрополита, у Цариграду, лицем на св. Николу, 6. Декембра, 1833. године, после чега одмах се вратио у отаџбину и предузео управу српске цркве.

Први посао био му је да се постара за изображење свештенства, а то се није могло урадити без богословске школе, које тада у Србији не бејаше. Нема сумње, да је он одмах почео спремати све што је било од потребе за такву школу, но нама није по танко познато шта је претходно рађено у тој цели. Тек 1836. год. находимо, да кнез Милош јавља народној скупштини, држаној о духовима у Крагујевцу *„опредѣленіе, да се училиште богословско при митрополиту подигне“* [1].

Кнез је за цело врло *смотрено урадио, што* је овако свечано објавио народу, кроз његове представнике, у којој се цели заводи ова школа, те тако јој, још напред, признао потребу и утврдио важност, која би за онда у Србији тим лакше могла доћи у сумњу, што многи од оностране наше браће, прелазећи нам овамо за учитеље, и не могући како ваља појмити земљу и прилике у које долажаху, беху већ јако побили цену науци и просвети која овој земљи од њих долажаше [2].

---

[1] Србске Нов. од 1836. бр. 12. стр. 170.

[2] За потврду тога, исписујемо садржај № 155 протокола попечитељства просвете од 1839 год. где се каже: „Люди опи, кои бы се изъ Немачке за началника или секретара позвали, ма да су

Богословија дакле би отворена у јесен $183^6/_7$ школске године, у Београду, и у њу се одмах уписало и кроз сву годину учило 43 ученика. За предавање бише одређени ови предмети: *словенска граматика, историја цркве с литургиком, догматика, пастирска и морална богословија.*

Професори беху: *Гаврило Поповић*, данас шабачки владика, у пензији, и неки *Дикоген Михаиловић*[1].

4. Фебуара, 1837. беху први испити у тој новој богословији, на које дођоше светли кнезови Милан и Михаило, митрополит Петар и све свештенство, а и директор основних школа Ђорђе Зорић, и сви бише задовољни одговорима ових првих ученика.[2]

Године $183^7/_8$ додан је богословији још један разред и ови предмети: *методика, реторика и објашњавање јеванђеља.* Уписало се 63, а свршило је последњу годину 26 ученика.

Године $183^8/_9$ додан је и трећи разред и међу предмете узета је *педагогика*, а за овај нови, *предуготовни разред, општа историја, земљопис и рачуница.*

Међу професорима, ове године, находимо *Дими-*

иначе како научени и способни не бы никоимъ начиномъ кадри были наложена имъ и вручена дѣла по жельи нашой одправляти збогъ тога *што они незнаю обичая земальски а и начина писаня србскогъ*".

Ово показује да се тада већ опазило како се, у писању службених акта, далеко било отишло од пређашње српске простоте.

Ми се журимо да и овом приликом изјавимо како све ове терете не стављамо толико на личности, колико на места и услове, у којима су оне рођене, научене и одрасле, па је многима било тешко, с променом места, изменити и своје навике, бар у неколико.

[1] Умрьо је у Раковици.

[2] Србске Новине од године 1837. бр. 5. стр. 33.

трија Поповића, (доцније архимандрит раванички Дионисије), *Пахомија Будића, Пајсија Поповића*; ученика је изишло ове године свега 28.

Од тога доба, до 1844. године, богословија је остала са три разреда: један *предуготовни* а два чисто *богословска*.

Године 18^{39}_{40} међу професоре дођоше *Ђерасим Стојковић*, доцније бивши, и *Јевђеније Симоновић*, садашњи, *неготински владика*. Од пређашњих пак остао је на месту само *Пахомије Будић*.[1]

Ученика је било 102, а свршило њих 23.

Године 18^{40}_{41} беше 104 ученика, а сврши њих 25; к предметима пак би додано, *као редован предмет*, а и пре је предавано, црквено правило и *појање*.

Године $184^{1}/_{2}$ уписано је 111. а свршило 29. ученика; место *Пахомија Будића* пак, дође за професора *Сава Јовшић*, сада горњачки архимандрит.

Године $184^{2}/_{3}$ уписало се 82 а свршило 27 ученика, међу професоре пак дође *Теодосије Мраовић*, садашњи ректор у том заводу.

Као што је већ више пута помињано, година 1844 донесе закон за све јавне школе у Србији, али страховање митрополита Петра за власт, и његов утицај у ондашње решавајуће кругове учини, да у том закону само оволико би поменуто за београдску богословију: „— — — постои у Београду при митрополіи србкой єдно богословско училиште, коєга є управленіє и изборъ нуждны за то професора повѣрено митрополиту, или нѣговомъ мѣстозаступнику,

[1] Умрьо је, као игуман, у мру Шишатовцу.

и у овомъ ће се младежь богословскимъ наукама за чинъ свештеничкій сходно приправляти“ (§. 7).

Но поред свега тога ова је година донела и богословији један разред више, те тако се тад јавише четири разреда, од којих два прва беху „*предуготовна*“ а два последња *разреди богословије*. За сва четири разреда беху четири професора, два старија са по 400 и два млађа са по 350 талира. Ово је отпочело важити од 1. Септембра 1844. (Гл. кнежево решење од 5. Августа 1844. В № 1021. (П № 1116).

Те 184⁴⁄₅ уписало се у богословију свега 114 ученика а свршило 23.

Год. 184⁵⁄₆ уписало се 123 ученика а свршило 22.

У ову школску годину пада једно дело митрополита Петра, које је данас од големога значаја, и које не смемо ни ми прећи ћутећи.

Још од 1839. године, кад су први младићи из Србије послани на страну рад науке, митрополит је Петар почео настојавати да се и за црквену управу почну изображавати млади људи. Али где? У Србији се то није могло онда извршити. На оној страни, у Аустрији, ништа га није могло да задовољи. Сам је знао све недостатке тамошњих завода и неудесност духа њиховога са духом ове земље. Куда, дакле, да се окрене ако не браћи и по крви и по вери, Русима, — к Москви и Кијеву. Тако и уради. Његово настојавање буде најпосле уважено и руски конзул, г. Даниловски, у Нов. 1845. јави, да ће по царевој заповести, шест српских младића бити примљено у руски духовни завод, у који се одавде зажели. Митрополит Петар од-

мах одреди њих шесторицу, [1] које у Јулу 1846. *Сима Милутиновић* одведе у Кијево, и смести у тамошњу духовну семинарију. Ово беху први младићи, који из Србије одоше у Русију науке ради. Овако је првице пробијен пут узајмичном познавању и зближењу два братска народа, који су већ раније знали заједно стајати на бранику вере и имена против мусломанске силе. Последице овоме делу митрополита Петра за сада се још све ни догледати не могу.

Да се вратимо опет богословији:

Године	184⁶⁄₇	упис	153.	свр.	18.	ученика.
„	184⁷⁄₈	„	129.	„	22.	„
„	184⁸⁄₉	„	118.	„	25.	„
„	184⁹⁄₅₀	„	126.	„	33.	„

У почетку ове школске године дођоше два руска професора: *Димитрије Алексијевић, Рудински* и *Василије Вердиш*. Они су били професори руских семинарија, и са својом платом, послани су овамо. Али ваља почети мало из раније. *Сима Милутиновић*, кад оно одведе прве српске питомце у Русију, изјављивао је тамо, код многих важних особа, да би добро било кад би у Београду имао који руски професор ради предавања руског језика. То буде примљено где треба и, по царевој заповести, ова двојица дођу у Београд. Ондашња српска влада а и велики део јавнога мишљења беше непријатно дирнут доласком руских професора у наша заведења. [2] Митрополит Петар и с

[1] Ово су имена тих младића: *Милоје Јовановић* (сад. митрополит *Михаило), Сава Сретеновић, Василије Николајевић, Димитрије Нешић. Милосав Протић* и *Гаврило Милићевић.* (Гл. акта митроп. од 17. Новембра 1845. и потоње).

[2] Глед: Slaves du sud, par Jankovitch et Grouitch, Paris. 1853. p. 84.

тога је доста неповољности морао претрпети. Међу тим је то било од големе користи. Тек из уста ове двојице, нарочито *Рудинскога*, који беше родом из воронешке губерније, зачусмо ми чисти и пријатни руски говор. Њему и писац ових редова има да захвали што не давно, у једној историјској прилици,[1] с једним од највећих владалаца на земљи, с царем Александром II, би срећан говорити језиком Пушкина, Лермонтова и Гогоља. Ова два професора много урадише да се у богословији нашој уведе и достојанственији одношај између ђака и професора, што је дотле заслуживало сваки прекор.[2]

У то исто време, у Септембру 1849., вратила су се већ из кијевске семинарије и двојица од оних првих наших питомаца: *Сава Сретеновић и Димитрије Нешић*, и они су одмах ушли у број професора богословије, а други су били остали да сврше и духовну академију.

---

[1] О московској етнографској изложби, 14. Маја 1867, у царскоселском дворцу, кад словенски гости имаше част бити представљени њиховим величанствима цару и царици.

[2] Поред све своје жеље да захвално помињемо имена првих наших професора учитеља, међу којима има их веома светлих, ипак нам се не може на ино, него да осудимо зао обичај који многи од њих донеше па на многа места и пресадише. Многи од ондашњих ђака најболе сада могу проценити какве су неприличне казне вршене у крагујевачкој гимназији и у новоме лицеју. Овде пак, у богословији, било је професора који би већину свога часа провели *својом руком лемајући по кога ђака и церекајући се минама, какве показује лице јадне жртве!!!* Ја управ не знам, како да назовем осећање овакога човека. А каквим не чувеним именима нису ђаци крштавани од својих професора?!! Али .... хвала милостивоме Богу, ово је већ поодавно отишло у област историје... И ја га помињем овде само за то да се не би могло никада ни повратити.

И предмети су били у неколико измењени: Рудински је отпочео предавати *руски језик* а *Вердиш црквену историју с библијским земљописом.*

Године	$18^{50}/_{51}$	упис.	учен.	138.	свр.	20.
„	$185^{1}/_{2}$	„	„	160.	„	30.
„	$185^{2}/_{3}$	„	„	162.	„	24.
„	$185^{3}/_{4}$	„	„	163.	„	36.
„	$185^{4}/_{5}$	„	„	145.	„	31.
„	$185^{5}/_{6}$	„	„	143.	„	27.
„	$185^{6}/_{7}$	„	„	161.	„	38.
„	$185^{7}/_{8}$	„	„	161.	„	25.
„	$185^{8}/_{9}$	„	„	171.	„	20.
„	$185^{9}/_{60}$	„	„	168.	„	34.
„	$18^{60}/_{61}$	„	„	166.	„	37.
„	$186^{1}/_{2}$	„	„	192.	„	38.
„	$186^{2}/_{3}$	„	„	200.	„	37.
„	$186^{3}/_{4}$	„	„	192.	„	39.

Ова година чини епоху у скромној историји београдске богословије. После толиког с једне стране наваљивања а с друге одупирања, тада се једва јави први државни закон (од 27. Септембра 1863.) „*Устройство богословіе*“, те школа та дође у ред осталих научних завода у земљи. Но и о томе ћемо доцније говорити.

Године	$186^{4}/_{5}$	упис.	208.	свр.	31.
„	$186^{5}/_{6}$	„	214.	„	57.
„	$186^{6}/_{7}$	„	194.	„	42. ученика.

Осим ових, у богословији се учи и неколико младића из оних српских крајева који су још пода Турцима.

Тих младића било је:

Године	185¹/₂	свега	5.
„	185²/₃	„	5.
„	185³/₄	„	5.
„	185⁴/₅	„	12.
„	185⁵/₆	„	12.
„	185⁶/₇	„	13.
„	185⁷/₈	„	13.
„	185⁸/₉	„	13.
„	185⁹/₆₀	„	13.
„	18⁶⁰/₆₁	„	14.
„	186¹/₂	„	14.
„	186²/₃	„	19.
„	186³/₄	„	19.
„	186⁴/₅	„	23.
„	186⁵/₆	„	25.
„	186⁶/₇	„	35.

Још кад поста богословија, уређено би да се хране о државном трошку неколики младићи сиромашног стања а и да бораве у државној згради. По времену и могућности број оваких младића, који су се звали, а и данас се зову, „*правитељствени благодјејанци*“ увећавао се, а на скупоћи и смањивао.

Кад године 18⁴⁹/₅₀ богословија пређе у нов стан, иза велике цркве, онда се ту сместе и отпочну хранити сви ученици богословије за једно, с том разликом, што је за *благодјејанце* давала држава потребне суме, а остали су, сваки за се, плаћали у касу завода по 3—3¹/₂ талира месечно и из тога су сви издржавани. Тако стоји готово и данас; само је влада, због умноженог броја ученика, дала за смештај бого-

слова још једну своју зграду, где некад беше београдска гимназија.

Награда професора и њихов положај, као државних чиновника, у почетку није веома привлачно. Митрополит Петар није био лењ заузети се у владе да им изради и приличну плату и слободан смештај у државним зградама; али им никако није хтео допустити да буду „указом постављени“, што се, по појмовима из тумачења *устава од 1838. године* изведенима, сматрало тако тврдо као имаовина њиве или ливаде. Макар да су Бог зна како чезнули „за декретом“ сви професори богословије, макар да су многи од њих имали доста веза с личностима од снажнога утицаја у управи: ипак је митрополитова реч остала старија све опет докле се „*домородци*“, не вратише с науке и не заузеше места и у богословији и у круговима где се решавало.

Овде ће бити на своме месту споменути, да су, осим Сретеновића и Нешића, доцније дошли и заузимали катедре у богословији најпре садашњи митрополит *Михаило*, после Никола Новаковић,[1] и Никанор Зисић.[2]

Године 1854. 22. Декембра В № 1167. изиде закон, којим се богословији даде неко средње место међу ондашњим лицејем и међу гимназијом, и њезиним професорима одреди се плата по 400 талира (гимназијским је тада било по 350 тал.); даде им се право

[1] Постављен за професора у јесен 1854. г. А 1859. оставио богословију и прешао у министарство просвете за секретара II. кл. где је умрьо 27. Јула 1863.

[2] Умрьо у Београду 21. Октобра, 1866.

на пензију, и премда нису били постављени кнежевим актом, закон призна постављење од митрополита као да је и од самога кнеза учињено. [1]

Године 1858. 15. Фебруара, В № 141. даде се и њима периодско повишење, које тог дана добише сви гимназијски а и лицејски професори. [2]

Овим, истина, они бише уједначени са професорима гимназијским, од којих, по ономе ранијему решењу, бејаху са 50 талира одликовани, тек при свему томе, закон овај донесе им голему радост, а који беху прешли преко 10те године службе, и материјалну добит од онога часа.

Све ово што поменусмо да је обухватано државним законом, тицало се само професора богословије и њиховога положаја, а сва друга уредба у заводу, како за предавање, тако и за дисциплину и остале услове била је на вољи митрополита, који је, истина, био написао неко „устројство за семинарију“ (тако се онда звала богословија) и то се читало у почетку сваке године јавно пред свима школама; али је било лако прекорачити преко тих правила као год и по правилима.

Но ево нас у години 1863. и тако богатој законима о школама! Дана 27. Септембра месеца те године, јави се и

[1] У архиви мин. просв. П № 2. од 1855. А № 1. од 1855. Ф. VI. забавно је прочитати ову гомилу акта, и видети како влада, желећи богословију уредити државним законом, белајише с. упорношћу митрополита Петра, који то одлаже све на неко удесније време и прилике.

[2] Зб. XI. стр. 47—50.

„Законъ о устройству Богословие“ [1]

„Богословија је (вели се у §. 1. закона) вишег реда духовно училиште, у коме се спремају ученици у духу православља и христијанског благочестија за свештенички чин.“

Богословија као научно заведење духовног реда, стоји под управом архијерејског сабора а под врховним старањем и надзором министра просвете и црквених дела. Архијерејски сабор може у томе своју надлежност од чести или са свим и на митрополита пренети. А непосредна управа овог заведења поверена је ректору богословије (§. 2).

Богословија има четири разреда, сваки разред учи се за годину дана, а година се дели на два течаја (§.4.)

Предаје се у богословији и то *у I. разреду:* Словенски језик; општа реторика; општа историја са земљописом; психологија с физиологијом; пољска економија; руски језик; појање и црквено правило.

У II. разреду: Читање и тумачење св. писма; деона реторика; општа историја са земљописом; логика; физика; вежбање у слов. језику; руски језик; пољска економија; и појање и правило

У III. разреду: Догматика; хомилитика; историја црквена с библијским земљописом; читање св. писма; херменевтика; канонично право; обредословље; појање и правило.

У IV. разреду: Пастирска богословија; догматика; морална богословија; историја цркве; учитељски

---

[1] Овај закон усвоји за тај завод име *Београдска Богословија* којим се и пре тога у опште звао у народу.

метод с практичном рачуницом; дијететика с домаћим лекарством; хомилитична вежбања; појање и црквено правило.

Професоре богословије и суплєнте поставља кнез, мирске по предлогу министра просвете и црквених дела, а лица свештеног чина такође по предлогу министра, но по претходном представљењу архијерејског сабора. Њихов правни положај у држави одређен је другим законом (§.) 5).

За ректора поставља се један између професора, свештеног чина, свагда на годину дана (§. 6.)

Главни послови ректора ово су:

1. да гледа да у богословији у свему буде добар ред;

2. да надгледа и жури професоре у вршењу њихове дужности.

3. да држи запт над ученицима богословије (може их сам каштиговати до 8 дана затвора) а за веће кривице јавља богословијском савету.

4. да сазива и руководи световања у богословијском савету.

5. да издаје ученицима сведочанства.

6. да подноси извештај о богословији на концу године преко архијер. сабора министру просвете.

7. да заступа, или нарећује ко да заступи, болнога професора.

8. да управља имањем богословије и заједницом богословијских ученика (§. 1—11.)

За професора или суплента у богословији може бити постављено свештено лице, које је више богословско училиште с добрим успехом свршило; а за

предавање наука, које нису богословске, може се поставити и мирско лице са својствима гимназијских професора. (§. 8.)

„Богословијски савет састављају сви професори и супленти богословије (§. 9.)

Посао савета у главноме је ово:

1. да прегледа и дотерује програме.

2. да размишља о средствима за напредније предавање наука.

3. да прима ученике у богословију;

4. да бира најбоље између њих за државно благодјејање;

5. да одређује дане испитима, и

6. да буде суд у већим кривицама ученика (§. 12. 1—7).

У Богословију се „за сада“ примају, који су свршили четири разреда гимназије (§. 13).

Министар просвете и црквених дела, видећи да наши манастири с дана на дан све већма остају без образованих духовника, обрати се још 8. Декембра 1862. г. митрополиту „да сваки манастир избере по једнога, а имућнији и по више ђака, те да их пошље о своме трошку у гимназију, а после у богословију, па да по времену и тако образовани људи могу ступити у монашки чин.“ Г. митрополит (писмом од 15. Декем.) примети „да се ти младићи по што науке сврше, не ће хтети калуђерити, него предложи да се млади духовници, ма и не били свршили 4 раз. гимназије, из манастира примају у богословију.“ Министар и на то приста. И тако се сада у богословији находи по неко-

лико младих монаха, који се изучавају о трошку манастира из којих су.[1] Но ово се не може веома хвалити; јер духовници ови истина се науче лепше служити у Београду, али неспремни пре ступања у богословију, а у том заводу пропуштани да не уче ништа осим чисто богословских предмета нутно је бојати се да многи од њих не изнесу из богословије само веће претензије од других манастирских духовника.

Одговори ученика бележе се, као и у осталим школама, бројевима: 1, 2, 3, 4, 5, = рђав, слаб, добар, врло добар, одличан (§. 15.).

У старије разреде прелазе ученици под оним истим условима који су казани за ученике гимназије.

Ако ученик богословије скриви, ове су му казне: укор, затвор у одређеној за то соби, до месец дана, искључење из школе за годину дана, и изгнање из завода на свагда. Министар просвете и црквених дела, по саслушању архијерејског сабора, има право, овакве пресуде преиначити или ублажити (§. 17.).

Година школска почиње од 15. Августа, а свршује 30. Јуна.

Испити бивају два пут у години, јавно, по програмима, које су професори још у почетку течаја дали (§§. 20. 21).

По издању овога закона, на име 11. Фебр. 1864. П№ 497. министар просв. и цркв. дела издаде у 27 тачака законе за ученике богословијске, по којима се сада суди, кад би који што скривио против реда у заводу.[2]

[1] Акт Мин. просв. од 1863. П№ 893.
[2] Српске Новине од 1864. број 20.

Богословија има своју библиотеку, која броји до 830 дела, већином црквеног садржаја.

Горе бејаше реч о младићима странцима, који се уче у нашој богословији. Ваља нам казати да и влада Њ. В. цара руског Александра даје помоћ на име њихова издржавања. Дана 23. месеца Марта 1863. И.№. 1002. министар иностр. дела г. Гарашанин, по ноти овдешњега, царско-руского ђенерал конзула, од 17. Марта и год. № 144, јави министру просвете, да је по царској заповести наређено, да се у напредак ни један младић из српских крајева, који су под Турцима, не прима у руске семинарије него у београдску богословију; а царска ће влада оне суме, које је у својим семинаријама давала на те младиће, пренети на београдску богословију,[1] у којој се на тај рачун, имају обучавати четрдесет младића. Од тога доба почео се број таких младића увећавати тако да је за школску 186⁷⁄₈ годину уписано њих 45. Међу безбројним другима и овај факт је камен спотицања за оне, који у сваком руском поступку виде намеру да завлада нашом земљом и народом.

У Београдској богословији учили су се: данашњи митрополит српски Михаило; два секретара у министарству; један професор у великој школи и неколико гимназијских; 13 судија по окружним судовима, и 27

[1] Архив. Мин. просв. П.№ 957. од 1863. Ф III. А.№ 328. К. 1.

нижих чиновника у правосудној струци; један игуман; четири проте председника конзисторијска; сви данашњи чланови козисторија; петнаест окружних прота; 17 намесника и мало не сви мирски свештеници, који данас у Србији служе, а и у другим државним служ-бама биће доста чиновника, који су изишли из београдске богословије.

Примедба: Буџет се прилаже на крају.

VIII.

Војна школа, у Пожаревцу, 1837.

Године 1836. крагујевачка гимназија бејаше највиши научни завод у Србији. Тек на две године доцније видимо тамо и први српски лицеј.

Кнез Милош бејаше, још раније, послао неколико младих момака у Бесарабију, у руску војску, да се практично изуче војноме реду, али је он желео, да српској војсци дâ и теоријски изучене вође. За ту цељ најудесније му се видело, да у земљи подигне школу, која би била као расадник за официре. И доиста дозове из Аустрије неког *Стефана Хркаловића*, човека образована и у своме послу вешта, те он уреди у Пожаревцу, и у јесен 1837. године, отвори прву *војну школу*, у Србији.

По наредби кнеза Милоша у ту школу буде уписан 31 питомац. Они су већином били свршили неке

разреде гимназије, а неки целу гимназију и већ у државну службу ступили.[1]

Хркаловић добије управу над том школом, а за предавање дођу му у помоћ: *Тонасије Тодоровић*, *Аврам Гашпаревић*, неки *Лазаревић и Макић*.[2]

Предавала се: свеопшта историја, географија, виша математика, француски и немачки језик.

Из Пожаревца, где је била у кнежеву конаку, школа та буде пренета у Београд, у касарну, а одатле опет пресели се у Крагујевац где, у пролеће године 1838., буде затворена.

Како казују људи из онога доба, школа је ова имала све оне тегобе, које предстоје сваком новом заводу, кога користи тек у будућности могу да се осете, а кога новина дражи и против себе подиже осетљивост пријатеља стања какво се затекло.

То учини да велика мисао кнеза Милоша оста не извршена. И лицеј се отвори, а војска српска тек године 1850. виде да се на ново јави ова пре 12 година напуштена мисао.

Но о томе тек идемо да говоримо.

---

[1] По што је војна школа затворена написан је 1838. године списак „оныи ученика војне школе, кои су способни да пређу у новозаведеный лицей. Ово су та имена: Димитрије Црнобарац и Данило Данић, из Београда; Милан Давидовић, из Беча; Петар Стојковић, из Крагујевца; Александар Ђурић, из *Кишењева*; Арсеније Милићевић, из Луњевице; Јован Димитријевић, из Крагујевца; Петар Јовановић, из Страгара; Симеун Весовић, из Крагујевца; Стеван Петровић, из Никшића; Јевта Весовић, из Крагујевца, и Димитрије Матић, из Руме.

[2] По једном списку, који се находи у министарству просвете и црквених дела под II№ 11. од 1838. године, плата Хркаловићу, Тодоровићу и Гашпаревићу износила је свега 1400 талира (првоме 700, другоме 400, а трећему 300).

IX.

Војна академија.

Ми смо видели колико кратак век би оној војној школи, коју отвори пок. кнез Милош у Пожаревцу 1837 године. Но ако и неста те школе, ако у потоњим годинама и наступише велике измене у управним круговима у Србији, и пак се тим више осећаше потреба за школу, која би била расадник за официре српској војсци. Без сумње у тежњи да се та потреба подмири, јави се године 1850,[1] у Београду „*Артилеријска школа.*“ Судећи по имену, школа је ова имала да спреми неколики број младића за *артилеријске официре.* У њу је примљено прве године 24 младића, а радило је три професора, међу којима је један био управитељ, као артилеријски капетан, један официр за администацију и један артилеријски потпоручник.

Године 1851. одустане се од првога устројства у толико у колико се дода још један разред. А и цељ школи се промени наредбом, да се у њој младићи спремају за официре свију родова војске, а понајпре за артилеријске, инџинирске, и ђенералштабне, те тако само у званичним актима оста име „Артилеријска школа,“ а свет умесно учини што је прозва „*војна академија*,“ како је ево и ми у своjему говору именујемо.

Умножењем наука за предавање јави се потреба да се увећа и број професора од војнога и грађанског реда. Но нешто не достаје и овоме устројству, на име, нема деобе на специјалне струке, него сваки

[1] Глед. законотворно решење од 6. Марта 1850 В № 262.

питомац мора све учити у целом пространству, дакле и оно што не спада у његову струку, а то је од штете за ону, за коју се навластито спрема.

Да би се ове незгоде одклониле, године 1859. би састављена комисија од управитеља те школе и неколико професора те изради пројект за „војну академију,“ којој би, по томе, био задатак да изображава младиће

1, за официре свију родова војске,

2, за грађанске инџинире,

3, за полицијске чиновнике.

По том пројекту, академија би имала два течаја (курса): нижи и виши. Нижи течај за полицијске чиновнике, за пешачке и коњичке официре трајао би четири, а виши, за ђенералштабне и артилеријске официре и за инџинире у опште три године.

Пројект овај не би усвојен од владине стране може бити за то што се не би могао извршити без знатне суме новаца.

Године 1861., позван од главне војне управе, управитељ школе састави нов пројект за уређење тога завода, у многоме сагласан с оним од године 1859. Па ни овај не би примљен нити у дело изведен.

На крају године 1865. управа војне Академије предложи војноме министру, да се школа та преобрази по пројекту од године 1861. с том разликом, да се питомци, по свршетку нижег течаја, произведу у чин потпоручника, па који су слабији били у науци и нису за више изображавање, да се узму за пешачке и коњичке официре, а остали, који би имали ступити у виши течај, да пређу у линејну службу и то артиле-

ристе у артилерију, инџинири код пионерских и понтонерских трупа а ђенералштабни по могућству код свију родова војске, редом, па тек по што би, као официри, две године практично службу вршили, да онда у виши (специјални) течај ступају и т. д.

Разне сметње не дозволише да више пута предлагано устројство војне академије постане државни закон. Ничим мање школи тој у њезину развијању чине се све могуће олакшице од стране владе. И са свим је упутно надати се, особито после већ довољно осведочене користи за српску војску од те школе, да влада Његове Светлости не ће пропустити ни шта што би год могло бити од утицаја на поузданије достижење цели војне академије.

Војна академија стоји непосредно под војним министром, она је као какав део војске, а њезином управитељу, за унапређивање и каштиговање, дата су она иста права, која има *начелник стајаће војске.*

Данас течај предавања у том заводу траје пет година а има само два разреда. Из тога и излази незгода та да се питомци у две године једно за другим примају и излазе из школе, а после, за четири године, нити се примају нити који свршавају школу.

У ту се школу младићи примају такмицом, која се на неколико месеца раније објави у званичним новинама.

Да би који младић могао бити примљен у ту школу, тражи се

1, да је рођен или по закону прирођен Србин;

2, да није старији од 19, ни млађи од 16 година;

3, да је здрав и добар за војника;

4, да је свршио најмање пет разреда гимназије; и

5, ко све то има, опет мора пред комисијом, која се тога ради саставља, положити испит из математике, земљописа, немачког и француског језика и добити оцену *добар*.

Од овога испита ослобођавају се који су с оценом *одличан* свршили пет разреда гимназије или који више.

Течај предавања теоријски и с полагањем испита преко године траје десет месеца: од почетка Октобра до краја Јула. Испити се држе два пута у години, у другој поли Јануара и целог месеца Јула, но ови су последњи важнији јер се на њима пита из свега што се преко године учило.

Август и Септембар намењени су за практичка вецбања питомаца: за изучавање правила службе разних родова војске; за топографско премеравање; за путовање кроз Србију у различитим правцима у тој цељи да сазнају путове, реке и брегове; за прегледање војнотехничких завода у Крагујевцу и у Страгарима и т. д.

У војној академији предаје се

Прве године: Алгебра; општа историја (стари, средњи и нови век); правила за службу у сва три рода војске; хришћанска наука; језици немачки и француски; гимнастика, и пливање.

Друге године: Теоретичка геометрија; планиметрија; стереометрија; тригонометрија равна и сферна; општа историја најновијег времена; историја српског народа; пионерска служба и правила екзерцира артилеријског, пешачког и коњичког; војна стилистика;

наука о оружју; цртање; немачки језик; француски језик; хришћанска наука; гимнастика; борење сабљом и рапиром; и пливање.

Треће године: Виша математика; практичка геометрија; виша географија; физика; основна тактика; артилерија; пољска фортификација; нацртна геометрија; хришћанска наука; цртање; немачки језик; француски језик; јахање; борење сабљом; и пливање.

Четврте године: Аналитична геометрија и теоријска механика; физика; артилерија; анорганска хемија; нацртна геометрија; хришћанска наука; пољска фортификација; географија; историја ратне вештине; цртање топографијско, артилеријско и фортификацијско; немачки језик; француски језик; јахање; борење сабљом, и пливање.

Пете године: Теоретичка и практичка механика и виша геодезија; ђенералштабни послови с војном администрацијом; ратна историја и начела стратегије; стална фортификација; физика; органска и аналитична хемија; артилерија; хришћанска наука; хипологија; цртање топографско, артилеријско, фортификацијско и цртање машина; француски језик; немачки језик; јахање, борење и пливање.

Недељом и празником управитељ школе нарочито одређује послове питомцима: пре по дне се обично држи смотра над свима ученичким стварима и чистотом зграде; један део питомаца иде у цркву а остали прочитавају своје лекције. Тек после службе божје допушта се питомцима изићи у варош. Преко недеље

могу појединн питомци само онда добити допуштење да изиду у варош ако управитељ школе нађе да им је то преко потребно.

Питомци војне академије заклињу се на барјак у другој школској години, и тек после тога узимају на се права и дужности војничке; но при свему томе само се они питомци, који се са рђава владања отпуштају из завода, преводе у редовну војску докле не отслуже равно три године, а сви који са слаба напредка у науци не би могли остати у школи, отпуштају се на вољу куд хоће.

Питомци се прве године броје као редовни војници, друге године, по што се војнички закуну, производе се за капларе, треће године за поднареднике, а четврте или пете за наредннке. Немарност у учењу или погрешке у школској дисциплини могу како да спрече питомцу унапређење у чину, тако и да одузму већ стечени чин.

Кад и пету годину сврше, на предлог управитеља, производе се за потпоручнике различних родова војске и прелазе сви у редовну војску да се с практичком службом бар неко време упознају.

Дисциплину у заводу одржава управитељ с једним официром и два наредника. Ако би се јавила потреба, управитељ узима у помоћ официре, који су и професори у тој школи.

Из војне академије изишло је до конца 1866. свега 77 официра. Од њих је умрло 8, те тако остаје свега њих 69.

Од тих официра *ђенералштабни су:* 1 мајор, 2 ка-

петана I класе, 1 капетан II класе, 3 поручника и 5 потпоручника = 12.

Артилеријски: 6 капетана I класе; 6 капетана II кл., 4 поручника и 16 потпоручника = 32.

Инжинирски: 4 капетана I класе, 3 поручника, 8 потпоручника = 15.

Пешачки: 3 капетана I класе, 1 капетана II кл., 3 потпоручника = 7.

Кавалеријски: 1 капетан II класе, 1 поручик и 1 потпоручик = 3.

Од ових, њих 35, по што су овде свршили течај наука, слани су у стране земље: у Француску, Аустрију, Пруску и Русију, те су неки од њих специјалне науке довршили а неки у практичној служби по неко време провели.[1]

Многа важна места у војној управи већ заузимају официри, који су ову школу свршили или барем неколико година у њој били. Тако, на прилику, један је мајор и врши дужност начелника опште-војног одељења у војноме министарству, један управитељ те саме школе, један командант батаљона, један заступник начелника артилеријске управе; а и сва техничка одељења при истој управи имају за управитеље официре, који су свршили ову академију.

На хвалу овоме заводу пријатно нам је казати, да је он до сада давао питомце најозбиљније спремљене.

[1] Из прве две класе, по потреби, авансована су за официре четири питомца не довршивши течај. Од њих данас је један мајор и командир батаљону, два су артилеријски капетани прве, а један капетан друге класе.

Истина се за војну академију и бирају понајбољи младићи, али свакојако та околност, што питомци њезини, готово сви из реда, излазе темељно изучени, у свему што им се ту предавало, сведочи да у заводу влада добар поредак и сви услови за напредовање.

За шеснаест година, од како је ова школа отворена, у њој су се изменила три управитеља. Први, под којим она би заведена, коме ваља признати заслугу што је она подигнута и одржана, бејаше артилеријски капетан, Фрањо Зах. Године 1859. њега заступи штабни мајор Ранко Алимпић;[1] но 1861. дође опет Зах за управитеља војној академији. У јесен 1865. Зах добије друго опредељење[2] а за управитеља постављен буде дотадашњи професор у истој школи штабни капетан М. Лешјанин.

Данас у војној академији има: 1 управитељ, 10 професора, 1 административни официр, 2 наредника од којих је један писар, 16 питомаца старијег и 24 млађега разреда, 1 лаборанат, 1 кухар и 5 слугу.

Од професора неки су стални а неки привремени.

Стални су:

1, За математику у старијем разреду и за физику *М. Ђ. Панић*;

2, За цртање, пацртну геометрију и војну грађевину *Ф. Вшетечка*;

3, За историју и географију штабни поручик *Јеврем Марковић*;

4, За артилерију артилеријски поручик *Лазар Чолак-Антић*;

---

[1] Као штабни потпуковник сад је у пенсији.

[2] Сада је артилер. потпуков. и начелник артилеријске управе.

А привремени су:

1, За тактику и ђенералштабне послове управитељ, штабни капетан *Милојко Лешјанин*:

2, За фортификацију инџинирски поручик *Јеврем Радојкић*;

3, За математику у млађем разреду инџинирски капетан I класе *С. Здравковић;*

4, За немачки језик професор београдске полугимназије *Љ. Шпанић;*

5. За француски језик *Ј. Мајснер;* и

6, За гимнастику, фехтовање и пливање *Ф. Миоковић.*

Осим ових професора, који данас у тој школи раде, заузимали су, кроз шеснаест година, дуже или краће, професорска места ова лица:

1, За тактику и ђенералштабне послове Ранко Алимпић;

2, За фортификацију Ј. Бели-Марковић, сада инџинирски потпуковник и инспектор инџинирских трупа; Димитрије Караџић, инџинирски капетан I класе, сада командант пионерског полубаталиона.

3, За хемију и физику Јован Ламбла из Чешке; Нићифор Јовановић, артилеријски капетана I класе (сада командир I пољске батерије), и Стеван Пантелић, артилеријски капетан II кл., сада управитељ лабораторије у Крагујевцу.

4, За историју ратне вештине и стратегију управитељ Фрањо Зах.

5, За општу историју и географију Вранешевић и Јован Драгашевић.

6, За артилерију Петар Протић (умрьо 1863). Пе-

тар Видаковић; Тихомиљ Николић артилеријски капетан I кл., Светозар Гарашанин, капетан II кл., командир IV. пољске батерије, Васа Јанковић, артилеријски капетан I класе.

7, За гимнастику Јован Замастило.

8, За математику Емилијан Јосимовић, сада на расположењу министра грађевина.

9, За фехтовање Јован Марковић.

10, За француски језик Карло Арен.

Војна академија има своју библиотеку са преко 4.200 комада књига, карата, и планова у којима су све науке како чисто војне тако и помоћне у великом избору заступљене.

Осим тога, може се рећи, да та школа има потпуне збирке оруђа и других ствари за математику, физику, хемију, војну грађевину, фортификацију и артилерију.

Годишњи буџет овога завода како за плату персонала тако и за набавку других школских потреба није увек једнак, већ неке године већи а неке мањи; може се од прилике узети да редовно износи суму од 10—12.000 талира.

X.

Инжинирска школа.

Године 1846. 19. Јуна[1] (В.№ 643), изиде закон, којим се отвори, „при попечитељству внутрених дела“, *једна инџинирска школа.*

У овој школи имало се учити: „практическо зе-

[1] Зборник III, 114 и 115,

млѣмеріе, механика, архитектура, начертаніе и немачкій езикъ.“

Течај наука у овој школи трајао је три године; за које су се време означене науке имале свршити и питомци до тог степена изобразити да ће моћи, речи су закона, „маня инџинирска дѣла одправляти.“ (§ 5.)

Науке су у овој школи предаване теоријски зими, а лети су питомци били уз инџинире при пословима.

У ову школу примљено је свега 9 питомаца и то из *друге године философије.*

Учење у овој школи започело се у Септ. 1846, а престало је у пролеће 1849. на свакад.

Ово су имена питомаца ове школе:

1, Андрија Стевановић
2, Јован К. Ристић,
3, Коста Спасојевић
4, Милан Миловановић
5, Милан Шукић
6, Никола Јовановић
7, Никола Марковић
8, Стеван Ћирић
9, Светозар Максимовић.

Први је умрьо у Бечу; *други* је сада начелник у мин. грађевина; *трећи* служи у судској струци; *четврти* је умрьо још као ђак; *пети* је у полиц. струци; *шести* је инџинир I. кл. у мин. грађевина; *седми* је умрьо; *осми* је сада у правосудној струци, а и *девети* је умрьо још као ђак.

Док су били ђаци они су имали сваки по 120 талира у име „благодејања.“

Професори су им били:

1. Атанасије Николић, који је предавао целе једне године практичку геометрију и немачки језик.

2. Игњат Станимировић, за две године предавао је немачки језик.

3. Август Церман предавао је: рачуницу, алгебру, геометрију, механику за све три године; и

4. Неволе предавао је цртање у опште.

Све су ово били чиновници који су дужности вршили поред својега сталнога занимања, те им је свакоме и давано у име додатка за тај труд по 100 талира годишње.

Кад су ови ученици довршили своје учење у пролеће 1849. године, онда је и школа та затворена и више није ни отворана.

XI.

Велика школа (академија).[1]

Садашња наша велика школа (академија) јавила се први пут у Крагујевцу године 1838. и име јој је било *лицеј*. Тешко је показати баш дан, у који поста тај највиши научни завод, јер онда није било овако као данас с актима владе и њезиних органа. По има писмо од кнеза Милоша, писано 19. Јуна 1838. ондашњему „попечитељу просвештенија,“ Стевану Стевановићу, у ком кнез каже, да је у намери гимназију „на степенъ лицеја возвысити,“ па му с тога и запо-

[1] Пок. К. Бранковић написао је историју овога завода (Гласник I. XVIII. стр. 1—24.) која нас ослобођава да се не упуштамо у велику опширност.

веда, да се постара набавити човека, способна за професора.[1]

За тим, 2. Августа 1838. под № 313. попечитељ Стеван Стевановић, по горњему кнежеву овлашћењу, одређује новоподигнуту зграду „у чаршији“ за ту школу, позива учене људе „из Немачке,“ набавља физикална и математичка „инштрумента“ и библиотеку, а у исто време наређује да се „из типографије у Београду пренесе у Крагујевац библиотека, која је тамо била скупљена.“

Одмах иза тога, попечитељ Стеван Стевановић предложи кнезу да се за ученике гимназије и лицеја заведе „конвиктуално благодѣяніе,“ где би се издржавали сиромашни ђаци, којих је онда било доста.

И доцније се помиње овај предлог, али се не види извршена та мисао нигде осем у богословији.[2]

Доцније, 11. Септембра 1838. П.№ 353. находимо предрачун за сва „правитељствена школска и воспитателна заведенія,“ и сума целога тога предрачуна износи једва 9.500 талира на годину.

Ово се бележи тек ради упоређења с доцнијим стањем.

За тим. 21. Септембра 1838. П.№ 409. надзиравање над новозаведеним лицејем би поверено Димитрију Исаиловићу, а под 23. истога месеца № 415. дата су „наставленія професорима лицея.“

[1] В№ 1851. 10. Јуна 1838. а под П№ 54. архиве нум. 21. од 1838. г.

[2] Т. ј. само у богословији ученици живе и хране се за једно и у војној академији; али за то влада помаже новцем у свим заводима почињући од другог гимназијског разреда врло велик број ученика. На те ученике издато је, н. пр. за шк. годину 1866. 34.986 гроша пореских (гл. извештај скуп.).

Кнежевим решењем од 26. Септембра 1838. В.№. 2.947. наређено је, да се у новозаведеноме лицеју предају за ону прву годину ове науке:

„1, Све части философіє редомъ и постепено;

2, Всемирна исторія одъ почетка, обширно:

3, Математика чиста;

4, Природно право,

5, Штатистика Европе;

6, Художество начертанія;

7, Нѣмачкій єзыкъ у већой обширности;

8, Почетакъ француского єзыка;

9; Толкованѣ евангелія."

Доцније, 15. Априла 1839. године П.№. 364. „попечитељ просвештенія" незадовољан што не зна како напредују у науци ученици највишега завода, заповеди професорима лицеја а и гимназије, да му сваких 15 дана подносе извештаје о владању и напретку својих ученика.

А 25. ист. месеца №. 435 послани бише закони за ученике лицеја и гимназије из министарства (попечитељства) просвете.

Пред јесен 1839. године, отворен би и други разред лицеја и додате бише ове науке: физика и практичка геометрија.

У ову школску годину пада и оно кад светли Кнез Михаило М. Обреновић, 16. Маја 1840. походи овај највиши научни завод, и дарова 90 # да се на 40 најбољих ученика разделе.

Школске 1841. г. заведен би први разред права с два професора, а к предметима бише додани: грађанска архитектура, и, ванредно, пољска економија.

Године 1842. би отворена још једна катедра за науке политичке.

Још 24. Фебруара 1839. В № 451. (П № 94.) кнез Милош каже, да се „на идућу есень пресели лицеум изъ Крагуевца у Београдъ;“ и то је извршено наредбом попечитељства просвете од 3. Августа 1841. П № 804.

Године 1844., 23. Септембра, лицеј, као и друге школе, доби редовно устројство, кога су главне одредбе ево ове:

Лицеум или велико училиште (вели се у закону, §. 48.) има два одѣленія, єдно за науке философійске, а друго за правословне. По времену и потреби ове ће се и другимъ родовима наука умножити.

Ко може бити професор у лицеју закон (§. 49.) одређује веома лабаво, ваљда због ондашње оскудице у способним људима.

За предавање пак ово би прописано (§. 51.) у философском одељењу:

У првој години: наука хришћанска; основна философија — логика; општа историја; из математике: алгебра и анализа; — и чиста и практичка геометрија; естетика и општа филологија; франц. језик.

У другој години: наука хришћанска; метафизика; и етика; општа историја и отачаствена; виша математика; архитектура; филологија словенска с обзиром на естетику; физика и франц. језик.

У правном одељењу предавало се (§. 52):

У првој години: природно право; полиција и народна економија и финанција; статистика поглавитих европских држава, а особито Србије; јавно право

Србије и каноничко право источне цркве; француски језик.

У другој години: српско грађанско право; криминално право; судски грађански поступак „с образцима“; и криминални поступак; јавно право народа позитивно.

За лицеј је одређено (§. 53) 9 професора: 1 за веру и каноничко право; 1 за франц. језик; четири за науке у философијском одељењу, а три за науке у правном оделењу, међу којима делило је науке само министарство просвете.

Даље се заповеда професорима да предавања своја подносе на одобрење „училиштном засѣданю“ и преко ректора министарству просвете (§. 54); да предмет који предаје сваки и за штампу спреми (§. 54. 2.) и да на часове прилежно долазе.

Ректора је бирао на годину дана збор професорски, а утврђивало министарство (§. 55).

Успех ученика оцењивао се онако по нахођењу, а у случају кривице казне за ученике биле су: „изобличенѣ приватно или явно, ово последнѣ или у засѣданію или у присуству свію ученика; затвор, до осам дана, исключенѣ из училишта.“ Ова последња казна извршивала се тек по одобрењу министарства просвете (§. 56, 7).

Година 1848. порадила је, да и у нашему лицеју предавање буде пуније. 28 Јула, В.№. 1004 [1] те године, би отворена катедра за науке политичке и народне економије, финанције и трговине.

За тим 4. Фебруара 1849. отворена је још једна

[1]. Зборник IV, 162.

катедра за науке правословне и течај је тога одељења продужен од две на три године.[1]

Најпосле, 18. Декембра, 1851. В № 1091. отворена је катедра за историју и књижевност српског народа.[2]

После тога долази нам „устроеніе к. срб. лицея“, које спреми Платон Симоновић, и које, као закон, изиде 15. Септ. 1853. В № 881.[3]

По овом новом закону лицеј имаше три одељења наука: „правословно, естествословно-техничко и обште“ (§. 2.).

Течај наука у лицеју трајао је три године (§. 4.).

Одмах за тим помиње се (§. 6.) да је закон овај издан као *оглед, те после шест година овлашћује се „лицејски совет“ да чини предлоге за измене, које би време обележило као нужне.*

У лицеју су предаване ове науке. (§. 7.) и то:

У општем одељењу: наука хришћанска, психологија, логика, теорија словесности, т. ј. филологија (са својим деловима: философијском граматиком и критиком), естетика, историја словесности српске, словенске и најглавнијих европских народа, свеопшта историја, историја српског народа, статистика, државна економија, финанција, политичка рачуница, француски и немачки језик.

У правословном одељењу: енциклопедија права и историја законознања, римско право, административно право, међународно право, јавно право (Ср-

[1] Зборник V, стр. 8—10.

[2] Зборник VI, 73.

[3] Зборник VII, стр. 98—112.

бије, грађанско право, криминално право, грађански и криминални судски поступак у Србији:

У јестаствено-техничком одељењу: физика, физичка географија и метеорологија, јестаствена историја, минералогија с геогнозијом, ботаника, зоологија, хемија, технологија, грађанска архитектура, наука о трговини с књиговодством, агрономија, кратки преглед права административног и јавног права Србије.

Као вољни предмети још су били записани ови: виша математика, практичка геометрија, механика и педагогија (§. 10).

За предавање свих предмета подусловљава се 13 а може бити и 14 професора и 2 учитеља за језике.

Савет лицејски, који састављаху ректор и сви професори, био је скуп, који је утицао у све што се те школе тицало и у свему је могао дати *саветнога гласа*.

Ректора је савет бирао већином гласова, између професора, на три године, а утврђивала га је у томе највиша земаљска власт (§. 24).

Ректор је био непосредна власт у заведењу и односио се ван овога вишој школској власти.

Професору се, ако не би дошао на час, одбијало онолико плате колико је на тај час долазило (§. 28, 2,). Сваки професор морао је предавати свој предмет не мање од 6 сахата на недељу (§. 28, 4.).

Професорима се утврђују права која су им дата законом од 20. Октобра 1851. В №. 926, и која су доцније јасније одређена законом од 15. Фебруара 1858. В №. 141. (Зборник XI, 47.).

У лицеј су примани они ученици који су добро свршили гимназију у Србији или у оним државама, у којима влада узајамност наспрам Србије, а могли су бити примљени и из оних држава где нема те узајамности, само ако испитом из гимназијских предмета, пред лицејским саветом, добију право да ступе у лицеј (§. 30.).

Одговори ученика бележили су се бројевима 1, 2, 3, 4, и 5, као и у гимназији (§. 32). А тако су се исто и у старије разреде преводили (§. 33.).

Казне за ученике лицеја бејаху ове: укор, затвор, изгнање. Суд ђачки је савет лицејски. Пресуда на изгнање подносила се преко гл. инспектора министарству ради одобрења. (§. 37).

Преко године било је више краћих одмора, а цео Јул и Август био је велики одмор; година пак не беше подељена на течаје (§. 71.)

Уз овај закон, заузимањем Платона Симоновића, лицеј је добио средства за умножење библиотеке, физичког кабинета, хемијске радионице, за кабинете: минералогијски, ботанички, зоологијски, технологијски и збирку машина и модела за практичку математику (§. 47.).

Попечитељство просвете, после многих изјава да устројство лицеја ваља прерадити, под 25. Јуна 1857. П № 932. позва ректора лицеја, да договорно с професорима поднесе своје примедбе на устројство тога завода. То би учињено, и попечитељство, саслушавши о томе и школску комисију, под 26. Авг. 1857. П № 1295. поднесе савету пројет закона за устројство лицеја. По овоме лицеј би имао шест разреда а делио

би се на два одељења: *„на философично-камералистично и правдословно одѣленіе.“* Међу осталим, предложено би да се у њему предају: статистика на *немачком* језику, а међународно право на *францускомъ.* И јелински језик је стављен био у ред вољних предмета. Савет ово не уважи, а и не одговори ништа све до 21. Авг. 1859. № 1587. када, на искање попечитељства (П № 499) врати акта просто, без икаква решења.

Године 1859. 5. Новембра П № 2931.[1] би састављена једна велика комисија која изради пројет за уређење свију школа у Србији. Рад овај оста у области предлога; а од стране лицеја опажало се све једнако да, нарочито јестаствено одељење, трпи од неких недостатака које би час пре ваљало попунити. Најпосле дође до тога да се слабо ко од ученика и јављао за то одељење. Ваљаше дакле час пре проучити стање тога завода и исправити и отклонити све што напретку његову сметаше.

Кад године 1863. добише основне и средње школе ново уређење, онда и највиши у земљи завод не оста као што беше дотле.

24. Септембра 1863. јави се *„закон о устројству велике школе (академије).“*[2]

У закону се томе овако одређује обим тога завода „велика школа научно је заведење за вишу и стручну изображеност“ (§. 7.).

Школа та стоји под врховним старањем министра просвете; непосредно пак управља њоме њезин

[1] Ф. X, А № 1743. к. 88. од 1863. год. у мин. просв. и цркв. дела.
[2] Зб. XVI. 75—88.

ректор и академијски савет (§. 2.). Сама пак она има три факултета: философијски, технички и правни (§. 3.)

За философијски факултет прописане су ове науке: сви делови философије; филологија; општа историја с особитим погледом на Словене; историја Срба; општа историја литературе с нарочитим погледом на литературу Словена и Срба: објашњавање латинских класика; литература и објашњавање француских класика; народна економија; финанција и политичка рачуница, с државним књиговодством (§. 4).

Слушаоци овога факултета дужни су слушати још и ове науке из друга два факултета: елементарну математику, физику, зоологију, ботанику, минералогију с геогнозијом, административно право и јавно право Србије (§. 5.).

За технички факултет: елементарна математика; физика; зоологија; ботаника; минералогија с геогнозијом; пољска економија; хемија; дескриптивна и практична геометрија; виша математика; механика; наука о грађевини на суху и на води; и хемијска технологија.

Они који походе овај факултет ваља да слушају из друга два факултета ове науке: логику; народну економију; финанцију; политичку рачуницу (с државним књиговодством), административно право и литературу и објашњавање франц. класика (§. 7.)

За правни факултет: римско право (Јустинијанове институције); грађански законик; грађански судски поступак; трговачки законик; криминални законик; криминални судски поступак; судска медицина; ад-

министративно право; јавно право Србије; и међународно право (§. 8.)

Слушаоци овога факултета још ваља да слушају из других факултета: логику; психологију; философију права; народну економију; финанцију; објашњавање латинских класика; литературу и објашњавање франц. класика; зоологију; минералогију с геогнозијом и хемију (§. 9).

Сад се ближе одређује власт академијскога савета, коју он има у изналажењу начина да се вел. школа унапреди (§. 15.—23.)

Ректора поставља кнез на годину дана између професора вел. школе (§. 24.).

Ректор, док је то, не ослобођава се од предавања, а за ректорство има, уз професорску плату, још 100 талира додатка на годину.

За професоре и супленте казано је само (§. 37.) да их поставља кнез, а предлаже их министар просвете, по што претходно саслуша академијски савет.

За доценте, који по §. 33 овога закона могу добити дозвољење да предају какву науку језик или вештину, министар просв. и цркв. дела, прописа 22. Јануара 1864. П№. 84. правила.[1]

Година школска дели се на два течаја и испити бивају два пута у години. Испити су јавни и трају по 15 дана (§.§. 46 и 47).

Одмор школски је различан од онога у гимназији јер траје од 23—27 Декембра од великог до светлог четвртка и цео Јул и Август (§. 45).

Ученици вел. школе, ако скриве, могу бити каш-

[1] Срб. Новине од 1864. бр. 11.

тиговани: укором; затвором у празној соби, на то одређеној, до месец дана; одлучењем од јавног редовног учења, без губитка права на полагање испита; забраном учења у земаљском школском заводу, с губитком права на полагање испита, и једно и друго на време од годину дана, и на послетку, изгнањем из завода на свагда.

Министар просвете, по молби родитеља или тутора, има право ублажити пресуду академијскога савета (§. 39).

Према овој одредби закона и оној у §.41. истога устројства министар просвете и црквених дела, по саслушању академијскога савета, прописао је 17. Марта 1864. № 858. дисциплинарне законе за ученике велике школе. [1]

А под 3. Декембра 1866. № 3617. правила за испитивање ученика ево ова:

1, „Ученик вел. школе, који испит полаже, седи за истим столом, за којим и професор, који испитује. Потказивање са стране забрањено је";

2, „Ученик је дужан одговарати на сва питања, која му професор из три различна дела науке устмено предложи; досадашње вучење цедуља укида се;

3, „На испиту бива, осим испитујућег професора, још и испитни одасланик владе, или, у одсуству овог, који други професор, као председник, који ученика прозива, али само испитујући професор оцењује одговор ученика;

4, „Од испита не сме нико без оправдавајућег важног узрока изостати а да то истог дана ректору вел.

[1] Српске Новине број 36. од 1864.

школе не јави. Ко тако не учини, и свој изостанак легалном сведоџбом не оправда, губи годину;

5. Сведочанство констатује факт и није никакво одликовање; за то га, на захтевање, свакоме издати треба верно истини. Само онај који одсуђену му дисциплинарну казнигу или другу обвезаност према академијској власти није испунио, на прилику, није платио таксу, не добија никакво сведочанство."

На предлог академијскога савета, мин. просвете је, 11. Марта 1867. № 586. наредио: да се белешке учења у вел. школи рачунају за сваки течај обашка. а не за целу годину у скупа, као што се то ради у гимназијским заводима, реалкама и у богословији.

После издања најновијега закона о устројству вел. школе — академије, кабинети су тога завода знатно обогаћени, као што се види из извештаја мин. просв. и цркв. дела, који чита народној скупштини у Крагујевцу ове 1867. године.[1]

У вел. школи, уз технички факултет, има хемијска радионица, која је за то, да се техничари и практично изуче у ономе што им се предаје. Радионица је ова, благодарећи професору г. М. Рашковићу, тако уређена, да не само како ваља подмирује школску потребу, него је једина за све анализе, за које се потреба осети у државн.

Година 1863. знатна је за вел. школу, и у опште за просвету у Србији, и великим пожртвовањем, којим племенити Србин *Миша Анастасијевић*, овековечи

[1] Србске Новине од 1867. бр. 129.

име своје у историји српске просвете. У Септембру 1863. велика школа, гимназија, ондашња трговачка школа, библиотека, музеј и српско учено друштво бише смештени у величанствену палату на великој пијаци, коју он подари „своему отечеству.“ [1]

Ево нас на крају својега посла. Прегледасмо постање и развитак свију наших школа. Признајући им као сваком људском створу потребу и желећи услове за усавршавање и дотеривање, ми смо ради да последњу своју реч управимо узданици српској, младежи школској, која сваки дан походи освештана места где се гласи науке разлежу, где се зраци видела разасипљу. Радисмо јој напоменути оно, што нама, у своје време, нико не напомену, те данас јако жалимо, а то је: *да ниједнога дана не прекорачи праг своје школе докле не научи ма колико више него што је јуче знала.* О, она можда и не помишља колико јуначке снаге борави уње, и колике напретке може она учинити само с нешто мало постојанства и распореда у занимању. Имена Стојана Бошковића, Стојана Новаковића, Јована Драгашевића, овај најлепши накит наших школа, довољна су да је о томе најочевидније убеде.

М. Ђ. Милићевић.

[1] Акти у мин. прос. од 1863. II № 454. и други, у Ф. I. арх. № 95. од 1864.

ПРИЛОЗИ.

ОВО ШТО САД ДОЛАЗИ ЗА ТО ЈЕ, ДА ПОТВРДИ, ОБЈАСНИ ИЛИ ДОПУНИ ОНО ШТО ЈЕ НАПРЕД КАЗАНО.

1. Наставленіє

УЧИТЕЛЬИМА ПРАВИТЕЛЬСТВЕНЫ И ОБЩЕСТВЕНЫ ШКОЛА У КНЯЖЕСТВУ СЕРБІИ.

1. Дужность учителя вообще єсть та, да вовѣрену себи младежь, како у прописанымъ предметима наука, обучавају, тако и у нравима човека христіянина достойнымъ изображавају. Зато морају особито прилѣжни быти у предавању прописаны имъ предмѣта. А изображаванѣ нрава састои се у прилѣжномъ поученію найпре маньи и веħи молитви христіянскогъ закона, восточногъ нашегъ вѣроисповѣданія; онда у обширніємъ и точніємъ изясненію катихизиса, коє све одъ метода и начина зависи, коимъ учительи предају. Овай начинъ уреданъ, ясанъ, лакъ и кратакъ быти, и кога сваки учитель по мѣрилу спискане науке знати мора, но кои є врло различанъ. Найбольій є методъ онай, кои духу полезны наука, возрасту и множини дѣце соотвѣтствує.

2. Катихизисъ даклемъ тако исто као и друге учебне предмете морају учительи предавати (изузимаюħи само она мѣста гди способны священика има) и найвише о томе настоявати, да дѣца добаръ основъ у закону христіянскому положе. Єрбо отудъ и изображеніє и побольшаванѣ у нравима извире.

3. Осимъ тога што учительи прилѣжни быти морају, морају и доброгъ владанія и примѣрногъ поведенія быти: да бы се и дѣца, имајуħи живи примѣръ доброгъ владанія и

поведенія учителя свогъ предъ очима, болѣ и брже къ тому пооштравала, и у правима изображавала.

4. Учительи мораю три сата пре, а три сата после подне съ дѣцомъ у школи забављати се, и за све то време прописане, и разумно на часове раздѣлене учебне предмете са свакомъ ревносћу, и изясняваюћи по разуму и дарови дѣце предавати.

5. Учительи несмѣду у школско време изъ школе на полѣ трчкарати, дѣцу саму оставляти, да имъ се небы тако прилика дала празнословити, кавгити или бити.

6. Докъ су годъ деца у школи, треба да ій учитель непрестано предъ очима има, и прилѣжно пази, да небы ученицы безчинствовали или занимаюћи се у скаміи или узалудъ проводили, но да еднако наставленію учителя внимаю, и учебне предмете кои су за онай данъ одређени, еднако у уму и предъ очима држе.

7. Учитель нетреба прописане науке само механически дѣци да предае, т. е. да деца предаване имъ предмете само на изустъ одъ речи до речи науче, и у вѣтаръ говоре, а ствaрь саму неразумеваю, нити ю временомъ на свою ползу употребити могу. Но на противъ тога дужанъ е учитель сваку наймању ствaрь дѣци добро истолковати, да имъ совршено ясна и разумителна буде, па да ю, колико е годъ могуће, и своима речма исказати, и да се у свакомъ случаю наукомъ ономъ ползовати могу.

8. Стидно бы доста было кадъ учитель небы све оне предмете и науке, кое у школи деци предае найпре и найпре самъ добро и совршено разумѣвао, кадъ ій небы точно изяснити умео, а и на узустъ знао. Смешно е заиста видити, кадъ учитель или приватно или на испыту изъ књиге децу вопрошава, а деца му на паметь одговараю.

9. При раздавању казни и награжденія, при укорању или похвальивању, треба учитель свагда умѣренъ, правдолюбивъ и безпристрастанъ да буде, да се одъ ве-

лике ярости, непристойни псовки и соблазнителни речи чува и удалява. Особито некъ се чува, да у ярости кое дѣте яко и незгодно неудари, или безмѣрно некаштигуе чимъ бы дете осакатити и здравлю нѣговомъ навѣкъ шкодити могао. Казни треба свагда да су учинѣной кривици соразмѣрне, и да се као и похвале безъ свакогъ атара и пристрастія раздаю. Вообще пакъ съ маломъ, слабачкомъ, болешлъивомъ и страшлъивомъ децомъ треба да учитель много терпѣнія, и призрѣнія да има.

10. Учитель є дужанъ постарати се да дѣца несамо у школи, но и изванъ школе прилѣжна и трудолюбива буду, да се добро владаю, и да све оне дужности, кое имъ онъ при наставленію препоручуе и у срце уселява, у самом дѣлу чине и извршую. Зато треба да съ родительима ученика свои у споразумленію буде и препоручи имъ, да на дѣцу свою кодъ куѣе пазе, да ій къ науци и трудолюбію поощтравою, и ако кривице или пороке какве на нъима примѣте, такове учителю одма одкрію и саобще. Ако ли учитель свое собствене деце има, дужанъ є найпре нъи добро воспитати, да бы другой деци на угледъ служити могла.

11. Учитель треба не само деци у школи но и осталима людма и цѣлой обштини примѣръ и образацъ доброгъ владаня, нравственогъ и цѣломудреногъ живота да буде, да бы се и сви остали на нѣга угледати, и одъ нѣга у свакомъ случаю совѣта поискати могли; будуѣи да после свештеника прости люди найвише на учителя гледе, и одъ нѣга добре примере нравственог поведенія очекую.

12. Будуѣи да се црквено богослуженіе нашега благочестія по найвише у пѣнію састои, тако є дужанъ учитель, не само пѣніе црквено самъ за себе добро разумѣти, у недельне и празничне дане свима црквенымъ обредима присудствовати, и свештенику у одправлянію богослуженія свагда на руци быти и пѣніемъ своим содѣйствовати; него є дужанъ такођеръ и ученике свое у

церковномъ пѣнію поучавати, и у таквоме съ нъима толико успѣти, да и они совокупнымъ поянѣмъ своим богослуженіє красити и на ектеніє и возгласе священоерея пристойно одговарати могу.

13. Учительи валя да любавь и страхопочитаніє кодъ своє дѣце снискаю; како бы га дѣца и любила и почитовала, и боялa га се. За то имъ се особито умѣрена и разумна строгость и препоручуе.

16. Учительи мораю дѣци законе школске преписати, по коима се дѣца владати имаю. Ови закони преписиваћеду се по обстоятельству и положенію мѣста у коме є школа по возрасту дѣце и по нужди времена.

15. Стараћеду се учительи о томъ да дѣца сва прописане нуждне школске кньиге, потребанъ папиръ, и за писанѣ сва нуждна у своє време набавляю и имаю и ако небы коє дете хотѣло набавити речене собствене потребе ово да му подъ казню наложи, да се одма съ таковима снабдѣ.

16. Стараће се и о томъ, да потребе школске, као: таблу за рачунъ, сунђеръ, креду и т. д. общества или родительи дечіи, (спрѣчъ какова є гди уредба) у своє време школи набаве; да скаміє и пенџери школски оправни буду, и пр.

17. Наблюдаваће чистоту како у школи, тако и кодъ дѣце. За то ће настоявати да се школска соба сваки данъ по єданпутъ брише, да деца са чистомъ одећомъ и обућомъ у школу долазе, да су очешляна, и да су имъ сваке суботе нокти обрезани.

18. Учительи ћеду іоштъ и о томъ настоявати да дѣца и у школу смирно и чино долазе, у школи мирно сѣде, кући тако исто, невикаюћи, натрчаюћи одходе, свакогъ старіегъ смирно поздраве и идући у школу, и излазећи изъ школе.

19. Ученике раздѣляваће учитель на класе тако да много класа (тако названи разреда) небуде. А то ће лако моћи по тому што ће млађе класе учитель само двапутъ

у години а не у свако време дѣцу у школу примати. и одма редъ овай моћи наблюдавати. А старіе класе учитель примаће ученике из млађе класе по способности ньіовой само еданпутъ съ почетка године школске, и то оне ученике, кои за старію класу буду.

20. Учительи мораћеду сваке полъ године испитъ съ децомъ сверху совершены прописаны предмета предъ директоромъ свію школа или у одсутствію овога, пред мѣстнымъ директоромъ, држати, да бы се одтудъ успѣхъ у наукама, кои е съ децомъ учинѣнъ, дознати могао; и да бы се прилѣжаніе и ревность учителя увидила.

21. Дужни су учительи и списакъ дѣце држати. Млађе класе учитель примѣчаваће и време доласка ученика у школу. (Овай долазакъ опредѣлиће се одъ главны директора свію школа.) Тако исто и старіе класе учитель примѣчава ће кадъ су дѣца изъ млађе класе у старіе прешла. У томъ списку мораће назначено быти име и презиме, време долазка, вѣроисповѣданіе, године, мѣсто рођеня, отацъ мати или туторъ дѣтета и е ли доонде штогодъ, и колико е учило.

22. Списакъ оваковый предаваћеду директору сваке полъ године о држаню полгодишнѣгъ испыта, заедно са класификаціомъ ученика у успѣху, и съ осмотреніемъ предмѣта, кои су и докле су за теченіе и прво и друго предаваны.

23. Учительи мораю у любави и согласію са священствомъ живити, священике почитовати, овима подчинѣни быти, особито цркве што се тиче. Но и

24. Съ людма мирскима мораю у согласію и любави живити, сваке распре избегавати; велика дружства и части непосѣщавати; у меану нећи, неопіятисе; не блядословити и вообще примѣрногъ владаня и поведенія быти.

25. Надъ испунѣніемъ ньіовы дужности надзираваће изабранъ мѣстны школа надзиратель; хотя да се у томъ призрѣнію и свако старѣшинство подразумѣва. Такођеръ мотриће, да ли се учительи по пропису наставленія овогъ

владаю, и ако бы кои противъ единогъ едиственогъ пункта у наставленію овомъ изложеногъ погрѣшіо, то ће онда директору народны школа рапортирати.

26. Учительи су сви обвезани свима пунктовима наставленія овогъ, подъ казньомъ лишеня званія свогъ, удовлетворавати.

П. № 193.
11. Августа 1838.
у Крагуевцу.

Попечитель Просвештенія
и верховный надзиратель Карантина
Генералъ-Маіоръ

Стефанъ Стефановићъ с. р.

2. Стање фонда школског за 1866. год.[1]

I. ПРИХОД

1. редовни припрез	965.378	гр.
2. наплата дуга за разне прош. године .	31.448	„
3. интереса	300.759	„
4. на дугу остало	3.391	„
5. интереса на интерес	35	„
6. новчане казни	348	„
7. добровољног прилога	2.795	„
8. ванредног прихода	4.943	„

II. РАСХОД.

1. на просветне цели исплаћено за 1865. г.	139.436	гр.
2. на просветне цели за 1866. год. . . .	777.042	„
3. повраћено као неумесно примљено . .	80	„
4. штета новчана	25	„

По овоме приход школског фонда преко расхода у 1866. години износи 392.515 гроша или 14.018 дуката. Кад се ова сума дода капиталу школског фонда, који је био у 1865. години онда цео капитал фонда износи — 6,546.423 гроша или 233.800 дуката цесарских.

[1] Српске Новине бр. 10. од 1867.

3. Буџет
министарства просвете и црквених дела
за рачунску 1867. годину.

ШКОЛЕ.	У пореском течају		
	гроша	гроша	гроша
А. ВЕЛИКА ШКОЛА.			
Професор Јосиф Панчић		10.800	
Професор Михаил Рашковић		9000	
14. професора по	7800	109.200	
Професор фр. језика К. Арен		7200	
На предавање судске медицине . . .		1440	
Ректору велике школе.		1200	
Декану велике школе		1200	
Надзиратељ		2400	
Осмотритељ и лаборант		2160	
Три послужитеља		3240	147.840
На мање и веће екскурзије питомаца технич. факултета . .			600
Б. БОГОСЛОВИЈА.			
Професор Архимандрит Савва . . .		10.800	
Професор Архимандрит Теодосије . .		9000	
Професор Владимир Вујић		7800	
два професора по	5400	10.800	
Ректору богословије.		1200	
На предавање пољске економије . .		1440	
На предавање дијететике		1440	
Економ богословије		1440	
Учитељ пјенија		960	
На служитеље		2600	47.480
В. РЕАЛНА ШКОЛА.			
Професор М. Миловук		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На 1. професора за послед. 3. мца .	5400	1350	

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
Вероучитељу		1200	52.578
Директору		1200	
Један послужитељ		1008	
Г. ГИМНАЗИЈА БЕОГРАДСКА.			
Директор и професор Ђ. Малетић . .		12.000	
Професор А. Чварковић		9000	
Професор Д. Балантски		9000	
Професор Ј. Дерок		7800	
Професор С. Бошковић		6600	
Професор Јев. Ђорђевић		6600	
Шест професора по.	5400	32.400	
Три учитеља, т. ј. певања, музике и гимнастике по	3600	10.800	
Учитељ краснописа		1440	
Два послужитеља по	1008	2016	
Један послужитељ		864	98.520
Д. ГИМНАЗИЈА КРАГУЈЕВАЧКА.			
Директор и професор Ђ. Ћирић . .		10.800	
Професор В. Паштрмчевић		6600	
Седам професора по	5400	37.800	
Два учитеља по	3600	7200	
Учитељ гимнастике		1200	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	65.472
Е. ПОЛУГИМНАЗИЈА БЕОГРАДСКА.			
Директор и професор		6600	
Професор Л. Шпанић		7800	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и красноп. . .		1440	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	33.912

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
Ж. ПОЛУГИМНАЗИЈА ШАБАЧКА.			
Директор и професор Д. Нешић . .		9600	
Професор Д. Протић		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и красн.		1440	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	35,712
З. ПОЛУГИМНАЗИЈА НЕГОТИНСКА.			
Директор и професор		6600	
Професор В. Абжић		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и красн.		1440	
Један послужитељ		1008	31.848
И. ПОЛУГИМНАЗИЈА ПОЖАРЕВАЧКА.			
Директор и професор Д. Тодоровић		10.200	
Професор А. Васиљевић		6050	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и красн. . . .		1440	
Један послужитељ		1008	34.898
I. ГИМНАЗИЈСКЕ РЕАЛКЕ АЛЕКСИНАЧКА, КРУШЕВАЧКА И УЖИЧКА.			
Шест класних професора по . . .	5400	32.400	
Три учитеља цртања и красн. . . .	1440	4320	
Три вероучитеља по	576	1728	
Три послужитеља по	720	2160	40.608
К. ВИША ЖЕНСКА ШКОЛА.			
Управитељка		4800	
Три учитељке по . .	3000	9000	

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
Помоћ учитељу цртања		720	
На учитеље наука, н. недељни час по 25. гр. месечно		10.440	
Слуга и слушкиња		2160	27.120
Л. ОСНОВНЕ ШКОЛЕ.			
На плату учитеља и учитељака свију основних школа мушких и женских, и на повишицу по класама, као и на ново отворити се имајуће школе и разреде, и на плату оних лица, која привремено врше учитељску дужност, кадъ учитељ умре или се касира, или се премести или се разболи, а други се не постави све то у течају године	740.000		
На пензионирање учитеља и на издржање учитељских породица по смрти учитеља као и на посмртне плате учитеља све то у течају године	8000	748.000	
Пензије учитеља и учитељских сирочади свега		7536	
Сума . .			1,346.504

ИСТОРИЈСКИ
РАЗВИТАК ГИМНАЗИЈЕ БЕОГРАДСКЕ

од њеног постанка до данас.

Историјско расматрање наше гимназије, од постанка па до данас, са свима променама, које су је у различним временима пратиле, не може нам не бити од користи, једно што ће нам показати, колико је труда и муке стало, док се ова мала свећа запалила, те да таму колико толико разсветли, а друго, што ће нам, упоређивањем различни мāна и недостатака, олакшати поправке на путу нашега напредовања.

Ради лакшега прегледа и оцењивања поделићемо ово разсматрање на четири периода: први се простире од постанка гимназије до године 1844, кад је печатано прво устројство за сва училишта; други заузима време од 1844-е до 1853, дакле до печатаног *новог* устројства, трећи од 1853-е до најновијег устројства, печатаног године 1863-е, и четврти од те године до данас.

Период I.

Гимназија београдска заведена је године 1839-е[1] по решењу „Намјестничества књажеског достоинства

[1] Пре ове гимназије било је у Београду још две школе, налик на садашњу гимназију, које су се звале „велика школа"; но оне не стоје ни у каквој свези са овом гимназијом. Јер прва „велика

и Совјета“ од 26 Августа под В.№. 929. и почела је са два разреда, тако, да после сваке године с једним разредом прираштује. За први разред био је постављен покојни Михаило Поповић, ондашњи ђакон, а за други, Васа Берар, (садашњи управител књигопечатње) а после кратког времена и управител тога училишта. Министарство просвете, да би се својој дужности одазвало, послало је 4-г Октобра исте год. овим професорима упутство, и то је *прво* писмо у гимназијској архиви, а имало је свега 10 точака, које опомињу професоре, да своје дужности „ревностно“ извршују, да у деци више развијају силу размишљања и да своје предмете са страни језика по најновијем методу преводе, предпостављајући јамачно, да ће професори и сами знати, какав је тај новији метод, и какве су то књиге на „страним језицима“, које им ваља преводити. Ово само због тога спомињем, да би се видло, колика је разлика између овог упутства и касније, после пет година изишавшег „наставленија за професоре гимназије и полугимназије“, о ком ћемо на своме месту говорити.

У оба разреда предавала се: наука христијанска,

школа“, која је постала још године 1808, пропала је заједно с владом Црнога Ђорђа год. 1813-е., а другу је завео кнез Милош Обреновић I. год. 1830, дозвавши за учитеља Дим. Исаиловића; по и ова је год. 1833 премештена у Крагујевац, где је после претворена у Лицеј, данашњу велику школу. Као узгред споменућу, да је она прва (као што нам казује Вук Стефановић у своме речнику), имала три разреда, и ове учитеље; Ивана Југовића (или Јована Савића), а после њега Миљка Радоњића, Лазара Војиновића, некога Глишу —, и Симу Милутиновића. Учило се пак у тој школи: историја свега света, земљопис, статистика свију држава, право римско, нешто из физике, начин како се пишу свакојака писма, рачун, немачки језик и етика.

србска граматика, историја целог света, јестаственица, земљопис, рачун и немачко читање, а у II јошт: славенска граматика и нешто из немачке граматике II-г течаја.

У I-м разреду учила се историја *старог*, а у II-м историја *средњега* века.

Судећи по споменутом упутству министарства, у ком се професори опомињу, да су „дужни ученике поучавати ревностно и точно *у прописаним за сваку по особ класу наукама*, предпостављам, да се по наредби *министарства* предавала историја свега света у I-м разреду гимназијском (и ако нема у гимназијској архиви оваквог писма), дакле деци, дошавшој из III-г разреда основни школа. Да је овакво предавање историје у I-м и II-м разреду неразвијеној и неспремној деци било без сваке користи, па да би им је онда и сам *Шрек* предавао, мислим да не треба доказивати.

Кад се сетимо, каква је била прва, за гимназијске ученике у Београду године 1847 е печатана Захаријевићева србска граматика (но која није у школе уведена), лако ћемо себи представити, какви су били и други предмети, који су се сви у школи *писали*.

Нема томе неколико година, како се у наша училишта уведоше печатане школске књиге, и већ нам је чисто невероватно, како су могла деца, нарочито она у нижим разредима, бележити из уста професорови научне предмете, кад нису умела честито ни писати. Да је такво писање морало бити пуно погрешака, које су после прелазиле и у изустно учење, разуме се по себи, а с каквим је тегобама то скопчано било, може само онај потпуно схватити, који је онда професор-

ск, дужност вршио. Како се пак земљопис предавао, објасниће нам најбоље предлог споменутог управитеља гимназије од 29-г Септембра 1841 године, *„да се набаве мапе и папирни глобус, да неби деца учила земљопис насумце као до сад."* Тако је исто било и са јестаственицом без сваки слика.

Друге године добила је гимназија III. разред, а треће и четврте године два виша разреда, који су названи *„разреди човечности"* (humaniora), по старом заосташем обичају. Предавала се пак у III-м разреду: наука христијанска, славенска граматика с излагањем ауктора, историја обшта новог века, човекословије, земљопис и рачун. У I-м разреду човечности, названом и *„реторика"*, осим науке христијанске, немачке граматике (с речником) и рачуна, предавала се риторика, с излагањем ауктора, митологија грчка, историја Славена и „украшено словосочиненије" (syntaxis ornata), а у II-м разреду, названом *„поезија"*: осим катихизиса, рачуна, и немачке граматике, теорија поезије с ауктором, историја србска и славенска и старине римске и грчке.

Ако је слободно од *неки* познати, извести суд и о осталим *непознатим* предметима, онда могу рећи, да су сви ови предмети, на којима је њи више радило без плана, подпуно одговарали времену детињства просветног. Таква је била теорија поезије и прозе, таква је била историја Славена, да остале и не спомињем. О слабој животној сили ови први умни чеда сведочи и то, што су била врло кратког века; ни једна од ови неколико књига није печатана, осим, много касније антропологије, али са свим прерађене.

Шта ће *антропологија*, ова пространа наука о духовној и телесној природи људској, у *трећем* разреду? Анатомија и физиологија с дијететичким и лекарским поукама, ова тако огромна наука за децу у III-м разреду, и то јошт у *оном* времену! — Представили себи ту антропологију како му драго, или као подпуну, или као скраћену — свакојако је била за децу сувише узвишена, па с тога су јој касније учени људи друго место одредили, одлучивши је од њени дру̅га у гимназији.

Најпосле, шта да рекнем о грчкој митологији, овим чаровним сликама поезије на окићеном небу старога класицизма, а у исто време о овом заслађеном отрову за млада, безазлена срдца? — Каква се лепа наука и морална и природна у њој огледа оку зналца и испитача, док усијана фантазија у омладине само нескладне мисли распаљује! *Венера* на пр. излази из морске пене као савршена лепота, богови се на Олимпу упрепастише и узпламтише, те је Јупитер, да би такву буру утишао, уда за ромог *Вулкана*, који му је стреле ковао. Да су Грци у овоме сматрали оличена два природна елемента: *влагу* и *топлоту*, за произвођење би̑ља пре̑ко нуждна, данас је свакоме познато; али без овог правог тумачења, као што се некад предавало, шта је та приповетка по себи за омладину, ако не разврат? Тако се предавала цела та митологија, која је по несрећи од најстарији времена због омирове Илијаде и касније због виргилијеве Енеиде дошла и до нас као *наука*, али само у својој *љуски*, без *језгре*, док је најпосле зрео разум из училишта потиште.

Завршујући овај период правога школског детињства не могу пропустити да не споменем, како нигде по гимназијама није било вишом влашћу прописани школски закона, већ су их само *професори*, по своме знању, према ондашњој потреби, кројили, шта више и само *изгнање* из училишта зависило је просто од професора. Истом године 1843. дана 24. месеца Фебруара изискало је министарство на прегледање, а 20. Октобра и одобрило законе школске, у 10 тачака написане, само с том изменом, да се ученик не може изгнати без одобрења министарства.

Ево у малом нацрту подпуне слике наше гимназије у њеном детињству, по којој ће сваки лако моћи себи представити жалостну слику и остали полугимназија са прозорима од артије.

Период II.

Година 1842 учинила је крај оваквој, тако рећи независности и самоуправи гимназија, и с годином 1843 наступила је нова епоха у просветној струци. Јован С. Поповић, који је у књижевности нашој онакав леп спомен после себе оставио, стекао је и у министарству просвете толико заслуге, да му се историја мора хвалом одужити. Као ондашњи професор права у лицеју обратио је својом разборитошћу и неуморним трудом на себе пажњу министра просвете, покојног Пауна Јанковића, те га узме за начелника у министарство. Прозревши све мане и потребе у школској системи, спремао је из темеља преустројство свију училишта; а међу тим, да би се преке потребе у гимназијама подмириле, радио је сам на школским књигама.

— Тако је још на свршетку године 1842 министарство просвете препоручило гимназијама печатан земљопис, под именом „изчислително и јестествено земљописаније за I. р. гимназије“ (које је Јован Поповић написао), с овом примедбом: *„како би се потребно бивше за диктирање време уштедило и на толковање предаваjеми предмета обратити могло“*, а 20. Октобра године 1843 препоручена је писмом под П № 1262. печатана рачуница *„за народне нормалне школе и гимназије до реторике.“* Тако је и немачка граматика (Поповићем написана), печатана године 1844, препоручена гимназијама писмом од 1. Септембра под П № 1227., *латински букварь* за II. р писмом од 9. Новембра исте године под П № 1599, а латинска граматика (опет Поповићем написана), без синтаксе, печатана године 1845, писмом од 23. Февр. под № 231.[1]

Ово су била, тако рећи, крила за напредовање према некадашњем тромом кретању, док су професори сами себи остављени, без књига[2] своју прву потребу с муком и непоузданьем подмиривали, а на небу србске просвете били су ово први зраци који су оплодили прво бачено семе.

[1] Кад овако *већи део* заслуге приписујем J. С. Поповићу као начелнику министарства, што је по наредби највише власти написао пројект за устројство свију школа, — не одричем ни другима (као: *Јовану Хаџићу*, митрополиту *Петру* и другима) заслуге, који су у оно време више или мање својим примедбама, допунама и поправкама допринели, те је ово устројство у оваквом облику угледало света.

[2] С каквим је тегобама онда скопчано било набављање књига, а особито школски, према новом напредовању у науци, моћи ће лако сваки себи представити, кад се сети, да у Београду није било никаквог књижара, поред онако скученог саобраштаја са Земуном због постојавшег контумаца.

Крепка воља неколицине умни радника остави години 1844 важне последице у историји, које јој неће спомен изгладити. — Душанови закони изгубише своју силу у грдној промени наступивши времена и људски односаја; али им спомен остаде у србској историји на свагда због важности своје у оном времену. — Тако је и са првим устројством школа у нашем оташтву, које је године 1844-е 23 Септембра под $\frac{\text{В № 1318.}}{\text{С № 1074.}}$ печатано под именом: *„устројеније јавног училиштног наставленија.“* Сматрајући га као први појав у својој струци, мислим да нећу погрешити, ако му одредим прво место у историји нашега духовног развијања. У њему је прописан круг радње сваког учитеља, од најмањег до највећег, заједно с предметима, који ће се предавати, почевши од основни школа, па кроз све разреде гимназијске и кроз факултете у великој школи. Но као свако људско дело носи и оно на себи печат својега времена, дакле и мâне.

Да би нам лакше пале у очи и врлине и мане овога устројства, колико се оне тичу гимназије и полугимназија, пропратићу важније његове тачке кратким приметбама, с обзиром на „упутство професорима гимназије и полугимназија“, печатано 29. Јануара 1845-е под П№. 100.

По овоми овом устројству добила је полугимназија 4, а гимназија 6. разреда, а одређено је, да се ови предмети предају:

у I. разр. катихизис, србска граматика, земљопис. јестаственица, немачки језик, рачун и краснопис;

у II. р., осим горњи предмета, латинска граматика и историја турског царства;

у III. р. историја библијска,[1] латинска и немачка граматика, земљопис, историја Србије, Црне Горе и аустријски земаља, рачун и краснопис;

у IV. р. историја цркве христијанске и све друго, као и у III. разреду;

у V. р. риторика, митологија, латински језик, наука христијанска, земљопис, историја народа, алгебра и цртање;

у VI. р. наука христијанска, поетика, тумачење певаца, старине славенске, грчке и римске, земљопис, алгебра, антропологија и етика, цртање.

Осим ови наука биле су прописане за ванредно предавање: гимнастика у свима, а педагогија с методиком у V. и VI. р. с црквеним појањем онима, који су се желели посветити учитељској служби.

Истина, ово устројство није одма у почетку по целом свом пространству ступило у живот, као што није ни могло бити, шта више неки предмети нису никако ни до најновијег времена у гимназији предавани. Тако је н. пр. шести разред заведен истом школске год. $184^6/_7$; алгебра, етика, педагогика, методика почеле се предавати истом год. $184^7/_8$; славенске старине год. $184^8/_9$, а цртање 1850, пошто је за трговачку школу био набављен учитељ цртања и краснописа, — као што нам најпоузданије сведочи „протокол класификације“[2] гимназијски ученика; а гимнастика једва

[1] Ова је касније премештена у I. и II. р., а на њено место у III. р. дошао је катихизис, по наредби митрополитовој, коју је министарство разаслало 7. Септ. 1849.

[2] Овај протокол само због тога спомињем као најпоузданију сведочбу од други министарски или законски наређења, да се неби помислило, да су та наређења, као што се често догађа, могла остати само као прост предлог, без свакога остваривања.

год. 1863. Најпосле црквено појање није се никад друкчије предавало, већ као и *данас*, т. ј. само ђачко, а не богословско или учитељско. Али то опет не побија цену самом устројству, у ком се огледа подпуно знање о правој потреби у школској струци према ондашњем времену, у ком је дакле положена основа у даљој радњи.

На први поглед видимо у овом распореду предмета, да је славенски језик са свим *избачен*, а на његово место уведен *латински*, који се до онда у гимназијама није никако предавао.

Но у примању или избацивању славенског језика нити лежи врлина, нити мана гимназијском устројству, почем је његова потреба у гимназији релативна, како кад сматрамо тај језик. Једна само важнија или према околностима претежнија мисао може *за* њега или *противу* њега на мерилу претегнути.

Друго је, што овом устројству даје праву вредност у ономе времену, а то је, што се јошт *онда* увидела важност и корист, да професори буду по *предметима*, а не по разредима, како би се сваки, дужим предавањем и спремањем у свом предмету могао усавршити, дакле и ученицима кориснији бити. Каква је даље била корист у томе, што је у сваком разреду за сваки предмет казано, *шта* ће се из ког предмета, и по колико часова преко седмице предавати (н. пр. из Цицерона: „писма у избору и његов разговор о пријатељству, његова избранија слова и о природи богова; избрана места из Светонија, Цезара и Тацита. Од стихотвораца пак избор елегија овидијеви, тибулови и проперцијеви, II. песма из виргилијеве енеиде, избор

из овидијеви метарморфоза, једна комедија од Плаута и избор из орацијеви ода и писама" и т. д. „У смотрењу немачког језика (у V. р.) толковаће се избрани саставн од Хердера, Виланда, Енгла, Гете и Лесинга, у поетичном слогу пак: избор песама од Клајста, Фоса, Шилера и теже оде од Клопштока; гетеов епос „Херман и Доротеа" и трагедија каква од Шилера у изводу"), дакле, што је према владајућој самовољи уведен прави ред и једнообразност у свима школама, мислим да није нуждно доказивати.

Земљопис предавао се у сваком разреду, почевши од другог, увек *уз историју* каквог народа, а не одвојено, те се тако ученик у једно исто време и у једном и у другом утврђивао. Тако се н. пр. почињала у II. разреду историја турска, а у исто време и земљопис о турском царству, и тако се продужавало кроз све разреде. По од историје *свега света* предавала се само историја *важнији* народа, и они, који се нас из ближе тичу, као: историја турска, србска, грчка, црногорска, босанска, чешка, словачка, угарска, немачка, руска, пољска, италијанска и француска. Овако подељена историја на *шест* година могла је оставити у памети ученика доста велико вештаство, као грађу за историју свега света, која је у ондашњем лицеју све то склопила у једно цело, међу собом свезано. Овако спреман ученик могао је лако у великој школи за две године добити *општега* прегледа свију они царства и народа, која су се на лицу земном од постања до данас измењали. Само тако могла је постати историја *правом поуком*, а не простим набрајањем владалачки имена и година.

С уведеним *латинским* језиком ступила је гимназија наша у ред училишта по другим земљама, које су тај језик од најстарији времена због важности његове пригрлиле, а с уведеном алгебром положена је основа важним математичким наукама за онога, који је хтео науке продужити.

Изучавању немачког језика, не само због богате његове литературе, него и због суседства нама толико нуждног, остављено је *шест* година, да би га деца могла што боље научити.

О цртању није пређе ни спомена било, без којег реалне науке не могу обстати и коме данас ученици и сувише часова преко седмице посвећују. Што ово није могло бити одма уведено, почем нису имали стручна човека, то не побија цену устројству, као што смо већ једном споменули. Најпосле није се ни на гимнастику заборавило, која је у новије време, као главни услов телесном развијању и здрављу праведно онолику пажњу целе Европе на себе привукла и ако је истом с најновијим устројством ступила у живот.

Уз ове врлине првог устројства гимназијског немогу пропустити да с хвалом не споменем и оно „ванредно" предавање *педагогије и методике* у VI. разреду. Сви се догађаји и наређења оцењују само по времену, у ком се појављују. Ако погледамо и *данас*, после 22 године на оскудицу у учитељима за основне школе, лако ћемо погодити, шта је владу натерало, да себи и у *гимназији* спрема будуће учитеље. Кад је министарство и данас, према потреби принуђено, да за учитеље прима и ученике из *нижи* разреда гимназијски, онда

се по себи разуме, да је ова тачка у устројству била права благодет за умни наш напредак.

Завршујући овим пребројавањем одличнии црта у овом устројству, морам јошт споменути, како је на предлог министарства указом од 3-г Јулија год. 1845 постављен „надзиратељ гимназијални“, покојни Димитрије Исаиловић „*да гимназије чешће пооди и на часовима кадшто пробави, да се уверава, да ли се све наредбе подпуно врше, да на испитима председава*“ и т. д.

Но поред ови врлина морале су се, као што смо већ споменули, и неке мане из онога времена увући у устројство, што се човек, код свега поправљања свога, опет мучно отрêса своји стари навика. Митологија је имала у поезији свију народа до скора толику важност, да готово није било спева, у ком се не би ма какво име из ње споменуло. Као наука дакле, која се непрекидно у лепим вештинама просвећени народа понављала, која је онолике лепоте поезији придавала — мучно је могла у први мах из реда остали научни предмета одпасти, те тако је остала и у овом устројству, и ако се из упутства, даног професорима, види, да је министарство професорску пажњу на туга,ивост у предавању оваквог предмета обратило. Јер на страни 13-ј точка 3-а овако гласи: „*Тако исто чуваће се професор, да толковањем не зарази уображеније младежи нечистим мислима, и у колико буде принуђен у старијим разредима наводити таково што, које би споредно фантазију разрдажити могло, то ће озбиљно и са сваком важношћу чинити.*“ То је исто

било и са старинама грчким и римским, које су, као особити део историје, у оно време своју важност по гимназијама од најстарији времена доводиле, док их најпосле не одпратише тамо, где им је место и било: у *историју*. Тако је најпосле било и с антропологијом и етиком.

Не мања је мана у овом устројству, што се у I-м разреду онако неразвијеној и неспремној деци предавало из рачунице: *„подизање на достојинство и извлачење квадратног и кубичног корена“*, које је истом године 1849-е Новембра 23-г министарство укинуло, наредивши, да се место тога предају рачуни с нареченим бројевима

Период III.

По овом устројству предавало се до године 1853, кад је влада позвала из Русије покојног Платона Симоновића, да наше школе преустроји, те тако исте године, 15-г Септембра, изиђе друго устројство под $\frac{\text{В. К. № I. 881.}}{\text{С. № I. 979.}}$, пошто је раније, у Мају месецу, Симоновић постављен за главног инспектора свију школа.

Ако ово устројство упоредимо с првим, наћи ћемо, 1, да је сад гимназија добила још један, *седми*, разред; 2, да се у њој, осим дојакошњи језика, почео предавати елински, црквено-славенски и французки језик; 3, да је место историје народа заузела историја *свега света*; 4, да је математика умножена *геометријом* и *тригонометријом*; 5, да је на место митологије, старина грчки и римски, методике, антропологије и етике примљена *физика* и *историја српске књижевности*. Све

друго остало је по старом устројству, што се тиче научни предмета с придоданим јошт војним учењем. У другоме пак наступила је јошт и та промена, што су по'годишњи испити укинути, што је свако предавање трајало по $1\frac{1}{2}$ часа, што су се одговори ученички оцењивали бележкама, које су и до данас остале, т. ј, са 1, 2, 3, 4. и 5 = рђав, слаб, добар, врло добар и одличан, и што су се најпосле ученици преводили у старије разреде по обштим резултатима, изведеним из месечни резултата учења за целу годину, и по резултатима из испитни бележака, у ком је рачуну половина важила као цело. Ко је у оваквом обштем резултату резултата имао *јединицу* или *двојку*, морао је и друге године остати у истом разреду.

Из овог кратког прегледа види се, да су све оне мане, које смо у првом устројству побројали, одпале у овом другом и да су нови предмети: геометрија, физика и историја србске књижевности, заиста одговарали потреби; но с друге стране види се и то, да је са *нова три језика* поред доондашња *три*, гимназија постала училиштем за изучавање *сами језика*.

Да су нам туђи језици, код наше готово *никакве* књижевности, од велике потребе и користи, о томе нема сумње; али кад се та потреба у данашње доба може постићи знањем само *једног*, ма каквог важног европског језика: онда се по себи разуме, да је изучавање оволики језика било само отештавање, и то по већој чести безуспешно, на путу напредовања ђачкога уобште, у толико више, што деца, у толикој множини језика, нису ни свој матерњи језик темељно изучила.

Што је *седми* разред придодан гимназији, види се јасно, да је у почетку преустројавања била намера, дати гимназији *осам* разреда, као што је нова европска система у школама са собом донела; но почем су таквом преустројавању неке важне личности на путу стојале, које би се морале из велике школе у гимназију, дакле у *нижи* завод, преместити: то се нашао средњи пут, како ће се гимназија у разредима *попунити*, а да опет велика школа остане без сваке измене. Тај је пут био: да се гимназији дода само још *један, седми* разред, да би се у њему ученици за велику школу *боље спремили.*

Тако је овај седми разред био не само на штету државној каси, него, као просто развлачење времена, још и на штету сиромашним ученицима, који су с тешком муком могли издржати и оних *шест* година у гимназији, те да сад готово *оно исто* у великој школи, али само пространије, за годину дана прогрушају.

Гимнастика је и *сад*, као и пре, остала само на *папиру* заједно са „*војеним учењем*“, нити се је могла остварити до најновијега устројства гимназијског. Но музика, и ако није ушла у устројство, била је боље среће, почем је одма с првом годином имала приличан број ученика и одржала се до данас.

У осталом важан је овај период за гимназију београдску, што се у њему почела радња њени професора на школским књигама, која је у кратком времену дала деци у руке: печатану србску граматику, збирку поетски састава, теорију прозе и поезије, славенску, немачку, грчку и французку граматику, латинску читанку и за више и за ниже разреде, земљопис, јеста-

ственицу, историју општу, а касније рачуницу и најновију историју свега света и србске књижевности.

Пошто је године 1855, највишим решењем од 19 Октобра под В. № 1247. инспектор школа одпуштен, изиђоше после године дана, највишим решењем од 7 Јунија 1856 под В. № 747, неке незнатне измене у споменутом устројству, које су само неке предмете из једнога разреда у други пренеле и трајање прелекције по $1^1/_2$ часа на старо свеле. Међу тим, на предлог народне скупштине од 16-г Октобра 1859 е, почело се озбиљно радити на преустројству свију наши школа, те тако год. 1860. писмом министарства просвете од 15 Јануара под П № 121. позову се изабрани чланови нове велике комисије, која ће радити на том преустројству.

После дуге радње, пошто је од 26 чланова па последку остало само неколико, почем је већина самим изступањем из те комисије ћутећки показала, да се са предузетим правцем не слаже, сведе се гимназија на *нижу* и *вишу*, тако да је нижа одговарала ондашњим *полугимназијама*, а виша је имала бити права *војничка* школа. Но од целог овог пројекта не би ништа.

Период IV.

Године 1863 изиђе најновије устројство гимназије, те се укиде *седми разред* и *елински језик*, а славенски се ограничи на трећи разред, ради спремања они ученика, који би желели учити богословске науке и који би из училишта изступили, да неби остали без знања овога црквеног језика нашег.

Осим тога уведена је поред експерименталне фи-

зике у V-м и VI-м разреду, популарна физика и практична геометрија у IV. раз. Место слободоручног цртања ступило је сад геометријско цртање, и сведено је само на четири године, од I-г па до IV-г разреда, али са 6. часова преко седмице у сваком разреду, тако, да свако предавање ове вештине траје по 2. часа непрекидно, а не као пре по 1. час.

Да су с овим најновијим устројством нарочито заступљене *реалне науке*, према садашњој потреби и према устројствима школским у другим просвећеним државама, мислим да ми није нуждно спомињати, што је то свакоме познато.

Но у хвалу г. министра просвете и црквени дела морам споменути, да су *сад* истим гимназијама набављени физикални апарати, без који се физика пре тога предавала онако недотупавно, као некада земљопис без земљовида.

Најпосле укинута је овим устројством једна велика мāна, која се, према земаљској потреби, морала трпети у школама, а то је, да се у I. разред гимназијски не примају деца старија од 15. ни млађа од 10 година. Залуд се од 1848-е године противу тога војевало, да се безазлена деца од 10 — 12. година не мешају с момцима од 20 — 22 године, што ови (да ожењене људе и не спомињем[1]) и неотице са собом доносе у училиште отров разврата међу децу — тај се обичај због оскудице у писменим људма одржао до најновијег времена, и ако такви пунолетни ђаци нису ону земаљску потребу ни у колико подмирили, ако

[1] Први година мојега професоровања (од 1848-е год.) било је у I. разреду гимназијском и *ожењени* момака.

нису земљи, с другога гледишта оцењени, као такви можда од штете били.

Пропративши овако историјски развитак гимназије београдске у њеном унутрашњем строју, морам се хвалом одужити члановима њеним на полаганом труду у вршењу њиове дужности. Гимназија је београдска и стара и млада, стара, по толиким изменама у строју своме и у покретним силама, а млада, оцењујући је по годинама од њеног постанка. Млађа од крагујевачке гимназије преотела је на скоро свима важност, поставши угледом полугимназијама у оташтву нашем. Због премештене престолнице из Крагујевца у Београд бивши непрестано под непосредним надзором министарства просвете, остали су чланови њени у непрекидној удвојеној радиности у кругу своје дужности. Други је узрок њеног одликовања, што је влада, обдаривши професоре београдске бољом платом него остале по полугимназијама, дала овима прилике, да се усавршавањем својим у дужности професор ској отимљу за професорску службу у Београду, а тим истим и за једино онда побољшање свога материјалног стања. Тако је после министарство просвете одличније професоре из полугимназија заиста и премештало у београдску гимназију. Таквим понављањем духовни сила понављала се и воља за радњом, која је толике користи принела. Јер пошто је министарство године 1849, по највишем решењу од 3. Септембра В № 826, заповедило, *да сваки професор за годину дана спреми за печатање свој предмет*, те да га или влади уступи за извесну суму новаца, или га сам о свом трошку печата и ученицима по прописаној цени

продаје, изнђоше печатане школске књиге за гимназију и полугимназије готово све самим *гимназијским* професорима написане.

Једно овим поводом, а друго и то поглавито због тога, што су у то доба владини питомци, као важнији владини чланови по различним струкама, добили решавајући глас, окренула се судбина професора на боље. Јер док су пре професори гимназијски, за своју службу привезани, без сваког изгледа на бољу будућност, морали на свагда бити задовољни с платом једном истом, а професори по полугимназијама морали онима у Београду желети смрти, да би се само један помакао и једанпут за свагда нешто бољу плату добио, поклонила им је влада године 1851. своју пажњу, те 20 Октобра (К. В. № 926 / С. № 892.) изда уредбу, по којој су професори по полугимназијама добили периодско повишавање плате по годинама службе по 30 талира, а професори гимназијски по 50 тал. сваког периода[1] Овим је био прокрчен пут к још бољој будућности професорској; јер године 1856. Априла 10 (В № 930), пошто је преовладало уверење, да је с горњим повишењем врло мало унапређено стање професора, повишена је *плата* са 50 талира годишње свима професорима и гимназијским и полугимназијским од 1. Новембра, а године 1858-е, највишим решењем од 15-г Фебруара (В № 141.) изједначена је плата професорима гимназијским, семинаријским и полугимназијским са 400 талира, и *повишено* им је периодско повишавање плате од 50 на 100 талира.

---

[1] Први период после 10, други после 15. трећи после одслужене 20, четврти после 25 године, а 30-е подпуна пензија.

Професори у гимназији београдској.

Године $183^9/_{40}$ постављен је *Васа Берар* за професора у II-м, а покојни *Михаило Поповић*, ондашњи ђакон, за професора у I. разреду;

Године $184^0/_1$ месеца Септембра постављен у II. разреду покојни *Михаило Ваљевац*, на место *Васе Берара*, премештеног у III. разред;

Године $184^1/_2$ постављен *Васа Берар* за профес. у I. разред човечности (иначе IV. разред), а у исто време за привременог управитеља, но без повишене за то плате; на његово место покојни *Павле Стојановић*;

Године $184^2/_3$ за управитеља привременог покојни *Илија Захаријевић*, на место Васе Берара, премештеног у државну књигопечатњу за управитеља, а у исто време и за професора поезије у II. разр. човечности (V. разреду); за професора риторике покојни *Пера Зорић*; за III разред *Лука Павловић*, а за II разред покојни *Милан Мијатовић*, премештен из укинуте крагујевачке Гимназије на крају 1842 године, на место Михаила Ваљевца, што је овај био подпао под суд;

Године $184^3/_4$ постављен покојни *Владислав Поповић* на место разрешеног од дужности Михаила Поповића; за вероучитеље *Гаврило Поповић* и *Сава Јовшић*, које је 4. Фебруара исте године заменио у дужности *Теодосије Мраовић*, онд. јерођакон;

Године $184^4/_5$ постављен за вероучитеља опет Сава Јовшић, синђел и Евгеније Симоновић, архиђакон (16 Септембра 1844); за професора риторике *Дим. Балаитски*, на место Пере Зарића, који је дао

оставку, а касније примљен је „на пробу“ *Димитрије Тодоровић*, пошто је Дим. Балантски премештен у неготинску полугимназију за управитеља;

Године $184^6/_7$. Пошто је 31 Авг. године 1846 под II № 970 зеведен VI раз. на основу новог устројства, постављени су 7. Септембра год. 1846 *Ђорђе Ћирић* и *Сава Гаиновић*, а Тодоровић премештен у крагујевачку полугимназију; уз споменута два вероучитеља постављен и трећи *Живоин Марковић*, ђакон;

Године $184^7/_8$ постављен *Аћим Марковић* (30 Августа 1847);

Године $184^8/_9$ постављен за директора Лука Павловић, на место Илије Захаријевића, који је дао оставку, а за професора *Љуб. Ненадовић*; за вероучитеља у више разреде (пошто су споменути разрешени) наново Михаило Поповић, а за ниже разреде покојни *Никола Димитријевић*, сврш. богослов; најпосле па место Аћима Марковића, премештеног у политичку службу, постављен сам *ја* за професора немачког језика (26 Окт. 1848 В № 1411);

Године $184^9/_{50}$ постављен *Тома Матејић*, на место одпуштеног Гаиновића; но почем је Матејић на скоро оставио службу, дође на његово место Аћим Марковић (16 Септ. 1849);

Године $185^0/_1$ постављен за заступника Љуб. Ненадовићу на годину дана, професор крагујевачке полугимназије *Александер Чварковић*; 11-г Септ. 1850 примио се поучавања у цртању и лепом писању *Јован Дерок* из послено-трговачке школе који је 22 Маја 1855 г. постављен за професора у гимназији; 19 Септ. 1850 за професора немачког језика *Антон Шулц*;

Године $185^1/_2$ постављен за вероучитеља Никола Димитријевић (на место Мих. Поповића, постављеног за члана конзисторије), а на овога место *Милош Сушић* из послено-трговачке школе;

Године $185^2/_3$ постављен за професора лат. језика Дим. Балантски, на место Аћима Марковића премештеног у лицеј, а за инспектора свију школа покојни *Платон Симоновић.* Те године, почем је заведен *седми* разред, био је пети разред *преполовљен*, те су бољи ученици одма прешли у седми, а слабији у шести;

Године .$185^3/_4$ постављен *Обрад Михаиловић* на место упокојеног Николе Димитријевића (11. Септем. 1863); 16-г Септ. исте године *Владимир Вујић* премештен из шабачке конзисторије, у којој је био бележник, а раније у ондашњој полугимназији професор, за професора србског језика; 15. Новембра 1853 сабоштено највише решење: да ће професор франц. језика у Лицеју, *Матија Бан*, предавати тај језик и у гимназији, али је исти у Марту 1854 одказао предавање; 28. Јануара 1854 постављен за професора грчког језика, др. медицине *Панајот Папакостопулос*; 16. Јулија исте године постављен *Карл Арен* за професора франц. језика, с том дужношћу, да исти језик и у лицеју предаје; но 12 Априла 1856 премештен је у лицеј за професора, задржавши предавање и у гимназији; на место упокојенога М. Мијатовића премештен 5. Авг. 1854 из крагујевачке полугимназије *Дамјан Маринковић*; 11. Авг. исте год. постављен по трећи пут за вероучитеља у V, VI и VII разред Сава Јовшић, а у ниже разреде јереј К. Аћимовић;

Године $185^4/_5$ постављен за професора грчког је-

зика *Јевтимије Аврамовић*, професор у послено-трговачкој школи (15 Септем. 1854), на место Панајота Папакостопулоса, који је отишао у своју постојбину; за вероучитеља исте године 27 Септембра протођакон *Данило Поповић*;

Године $185^5/_6$ постављен за вероучитеља ђакон *Коста Илијић* (30 Јунија 1856); 7. Јулија исте год. највишим решењем под В № 966 подељен је I. раз. на два одељења, те због тога за друго одељење премештен је из шабачке полугимназије

Године $185^6/_7$ *Јован Илијић* (3. Септем. 1856); 1. Октобра, поводом дугог боловања Влајка Поповића премештен је из послено-трговачке школе за суплента *Јевт. Ђорђевић*, а месеца Септем. 1857 за професора математике, пошто се Влајко Поповић 2-г Окт. 1856 упокојио; 28-г Марта 1857 постављен за директора *Ђорђе Ћирић*, што је Лука Павловић захвалио на служби;

Године $185^7/_8$ постављен за професора у II. раз. II. одељења *Коста Вујић*; 30. Окт. 1857 Панајот Папакостопулос на ново за проф. грч. језика, пошто је Аврамовић премештен у политичку службу; 28. Нов. за вероучитеља покојни *Никола Зисић*; 14 Дек. исте године за професора историје *Стеван Каћански*; 27 Авг. 1858 за вероучитеља јереј *Јован Јовановић*, на место Зисића;

Године $185^8/_9$ постављен сам *ја* за директора;

Године $186^0/_{61}$ постављен Гаврило Витковић на место упокојеног Дамјана Маринковића, 1. Септембра 1860;

Године $186^1/_2$ постављен за учитеља французког

језика покојни *Јосиф Поповић* (1. Окт. 1861); 1. Декембра исте године за суплента у I. разреду II. одељења *Димитрије Гавриловски*; 31. Јануара 1862 за вероучитеља *Никола Стајевић*, који је 6. Септембра исте године од дужности разрешен; поводом премештаја витковићева у крагујевачку гимназију премештен је за професора директор зајечарске полугимназије *Стојан Бошковић* по молби;

Године 185²/₃ постављен за вероучитеља архим. *Евгеније*, а касније *Дим. Исаковић*; за професора *Јован Бошковић* из крагујевачке гимназије; за суплента *Аћим Чумић*;

Године 186³/₄ постављен за суплента француског језика *Венијамин Рубрициус*, на место одпуштеног Јосифа Поповића; 1. Декембра 1863 постављен *први* учитељ гимнастике *Асканије Седлмајер*, а 1. Јануара 1864 *први* учитељ музике *Милан Миловук* и учитељ нотнога певања *Корнелије Станковић*, којега је у Фебруару заменио *Петар Димић*, а 1-г Новембра 1864 *Витомир Фриз*; 1-г Јулија исте године премештен је из крагујевачке гимназије за професора франц. језика *Милутин Стојановић*, на место В. Рубрицијуса, премештеног у крагујевачку гимназију;

Године 186⁴/₅ пошто је 26 Новембра 1864 Аћим Чумић премештен у суд вароши Београда за секретара, премештен је из крагујевачке гимназије Гаврило Витковић; месеца Авг. 1865 год. премештен је Дим. Исаковић, вероучитељ у београдску полугимназију, а из полугимназије у гимназију вероучитељ *Никола Поповић*. У исто време придан је учитељ краснописа *Коста Јовановић* из београдске полугимна-

зије, професору цртања и краснописа у гимназији у помоћ.

Године $186^5/_6$ постављен за суплента *Стојан Новаковић*, на место Јована Бошковића, премештеног у велику школу; 7. Септ. исте 1865 год. *Стеван Тодоровић* проф. цртања у гимназији и полугимназији, али је на скоро премештен у реалку; 15. Окт. исте год. премештен из крагујевачке гимназије *Милош Зечевић*; 24 Јануара 1866 поводом премештаја Милутина Стојановића у министарство унутрашњи дела постављен за професора франц. језика *Михаило Остоја*.

Не могу пропустити да не споменем једну важну приметбу, коју ми намеће не само обшти преглед ученичког успевања од почетка ове гимназије до данас, дакле за 28 година, него и само моје дуговремено искуство, а то је: да наши ученици већином слабо успевају у математици и у језицима, дакле у обште у ономе, што изискује већега умног напрезања. Једно на друго узевши, може се рећи, да се једва *десети* део наше омладине *умно напреже*, а сви други траже олакшице и *забавне* поуке. Да ли је то до *природнога дара* или до нашег *живљег* темперамента, који се неда на дуже време за столицу привезати — то остављам, да други познавачи реше.

Јошт ми остаје да нешто о броју ученика споменем. (види стр. 164 и 165.)

Вредно је приметити, да се у оволикој множини ученика редко које године догодило, да је по који ученик умрьо, и ако се и данас већина послуживањем издржава.

На први поглед у горње бројеве мора сваком на-

сти у очи, што је до скора од оноликe множинe у I-м разреду онако мало ученика последњи разред гимназијски свршавало. Но кад помислимо, да је гимназија са осталим полугимназијама подмиривала не само богословску и артиљеријску школу; него да су се све власти у земљи, због оскудице у писменим људма, за ученике отимали, онда нам то неће бити чудно. Ово изступање из школе припомагало је још и сиротно стање ученика, тако да су ови због борбе своје са свима незгодама ради издржавања свога, сваку прилику, па и учитељство и практиканство, радо пригрлили, да би могли доћи до известне коре леба у јавној служби.

Осим ове приметбе види се даље, да је број ученика сваке године био већи. До године 1842. била је у Крагујевцу још једна гимназија, па је опет број ученика у Београду растао. И да није те године, месеца Септембра, „привремено правленије" укинуло крагујевачку гимназију, опет се број ученика у београдској гимназији не би умалио, нарочито због тога, што се сиротна деца послуживањем и поучавањем туђе деце лакше издржавају у великој него у малој вароши. Тако видимо да се год. $184^7/_8$ само у I. раз. уписало 140, године $184^9/_{50}$ 124, а $185^2/_3$ 167 ученика. Оволика навала принудила је владу, после дуге борбе и колебања,[1] те је године $185^6/_7$ поделила I. разред на два *одељења*, преместивши, као што смо већ споменули, из шабачке полу-гимназије Јована Илијћа за професора у ово друго одељење. Идуће год., $185^7/_8$ добио је и *други* разред два одељења, а за професора Косту Вујића, те тако од та два одељена разреда по-

[1] Године 1851, поводом директоровог предлога, да се I. разред због множине ученика подели на два одељења, те тако још један професор постави, одбила је влада предлог министерства писмом од 10. Новембра под В № 992. *„да неби правителственој каси пало на терет."*

стаде садашња београдска полу-гимназија под именом *„одељење теразијско“*, али је остала дуго под управом гимназијског директора, док није најпосле године 1860-е највишим решењем од 8. Јануара под В №. 8., после многи основани жалба, да гимназијском директору није могуће обе гимназије надгледати, постављен и тамо директор. Но и та полу-гимназија није умалила број ученика у гимназији, те с тога је највишим решењем од 18-г Августа године 1860 под В №. 1916. заведена у Београду и *друга полу-гимназија*, под именом *„савамалска“*, која је касније год. 1862, после бомбарданог Београда, укинута, а Септембра 27-г (П №. 2373) исте године премештена у Пожаревац.[1] Пошто је те године, Августа месеца, на молбу крагујевачке општине, основана и у *Крагујевцу* гимназија, мислило се да ће се тиме олакшати београдској гимназији; али све то и данас, поред толики гимназијски реалка, не може да уклони велику навалу ученичку, тако да се ланске године уписало 562. ученика, дакле толико, колико по другим местима нема ни у *три подпуне гимназије са 8 разреда.*

Ове околности приволеће по свој прилици владу, да ради бољега напредовања у науци смâњи број у свима разредима гимназије београдске, оснивањем *још једне гимназије и полу-гимназије у Београду*, те да буде један драги камен више у круни нашег светлог господара.

У Београду на петров дан 1867.

Ђ. Малетић.

---

[1] Узгред морам приметити, да је 18-г Августа исте године и *београдска* гимназија премештена била у Пожаревац: а пошто се на скоро питање о београдској тврдињи и о Турцима у вароши београдској разправило, то је и гимназија 27 Септ. опет враћена у Београд, оставивши одвојене ученике за четири разреда у Пожаревцу уз касније послану тој полу-гимназији архиву некадашње „савамалске полу-гимназије.“

ГОДИНЕ	у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред
$183^{9}/_{40}$. . . .	I.	44	36	II.	27	26			
$194^{0}/_{1}$.	"	28	28	"	25	23	III.	15	15
$184^{1}/_{2}$.	"	51	41	"	26	20	"	41	38
$184^{2}/_{3}$. . . .	"	46	45	"	59	39	"	37	26
$184^{3}/_{4}$. . . .	"	63	37	"	37	30	"	36	32
$184^{4}/_{5}$.	"	71	54	"	39	31	"	42	35
$184^{5}/_{6}$.	"	55	33	"	43	37	"	23	22
$184^{6}/_{7}$. . . .	"	87	76	"	31	27	"	28	19
$184^{7}/_{8}$. . . .	"	104	100	"	56	56	"	26	22
$184^{8}/_{9}$. . .	"	107	85	"	66	56	"	14	37
$184^{9}/_{50}$. . . .	"	124	71	"	69	47	"	47	30
$185^{0}/_{1}$. . . .	"	80	44	"	49	36	"	44	38
$185^{1}/_{2}$. . . .	"	151	65	"	40	18	"	26	19
$185^{2}/_{3}$. . . .	"	167	64	"	75	62	"	21	15
$185^{3}/_{4}$. . . .	"	146	85	"	74	57	"	47	40
$185^{4}/_{5}$.	"	130	86	"	98	64	"	59	34
$185^{5}/_{6}$.	"	154	84	"	97	58	"	71	20
$185^{6}/_{7}$.	"	181	122	"	112	77	"	83	43
$185^{7}/_{8}$. . . .	"	150	52	"	144	66	"	96	51
$185^{8}/_{9}$.	"	122	82	"	71	54	"	74	57
$185^{9}/_{60}$.	"	147	72	"	101	42	"	59	42
$186^{0}/_{1}$.	"	99	64	"	92	61	"	58	41
$186^{1}/_{2}$.	"	164	59	"	91	40	"	77	40
$186^{2}/_{3}$.	"	91	67	"	104	73	"	78	56
$186^{3}/_{4}$.	"	214	91	"	99	53	"	127	67
$186^{4}/_{5}$. . . .	"	138	84	"	106	59	"	64	34
$186^{5}/_{6}$. . .	"	166	84	"	115	56	"	71	46
$186^{6}/_{7}$. . .	"	189	65	"	100	43	"	79	14

у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред
IV.	27	27									
„	45	37	V.	29	29						
„	27	20	„	37	27						
„	34	27	„	19	17						
„	35	33	„	24	22						
„	9	9	„	15	14	VI.	25	23			
„	22	16	„	15	14	„	11	9			
„	23	20	„	28	23	„	17	11			
„	27	23	„	28	22	„	15	14			
„	29	24	„	30	16	„	20	13			
„	44	31	„	34	25	„	25	24			
„	22	21	„	45	31	„	26	24			
„	17	10	„	46	38	„	15	9	VII.	17	16
„	41	28	„	24	19	„	38	34	„	9	9
„	35	11	„	40	15	„	20	10	„	34	17
„	38	17	„	39	20	„	17	11	„	11	10
„	53	28	„	42	38	„	23	20	„	12	12
„	58	39	„	61	46	„	39	32	„	20	20
„	65	41	„	77	52	„	50	35	„	32	28
„	60	32	„	84	54	„	57	41	„	36	31
„	69	22	„	74	40	„	63	36	„	51	40[1]
„	72	56	„	51	40	„	46	39	„	38	35
„	87	57	„	95	41	„	47	44			
„	78	69	„	89	55	„	47	43			
„	41	35	„	111	72	„	58	51			
„	52	32	„	78	39	„	79	51			

[1] Ове су године због бомбарданог Београда многи отишли у друге заводе.

ТИПИК ИЛИ УСТАВ.

ЦАРСКЕ СРПСКЕ ЛАВРЕ ХИЛАНДАРА У СВ. ГОРИ.

КОЈИ ЈЕ НАПИСАО ЊЕЗИН ОСНОВАЛАЦ СВ. САВА.

Најстарији споменици српско-словенске књижевности који се сачуваше до нашега времена налазе се ондје, гдје је била управо колијевка црквеног живота српског народа, у атонској обители Хиландару. Ту обител основа праотац грађанске и црквене славе српскога народа свети Сава и отац му Немања (св. Симеун), а основаше је зарад инока својега народа. Смирености ради уступајући сву част овога догађаја, тако родом обилата у пошљедицама, својему родитељу, св. Сава говори о њему у својем уставу овако: „**онъ блаженны, ѣко и тамо** (у својој земљи) **оправда свое царство, тако и ꙁдѣ въждєлѣвъ ꙁа вы** (Србе) **обрѣсти вы мѣсто спасенїꙗ, испроси оу цесара мѣсто поустое и поеть мене грѣшьнаго изь Ватопеда и вь мѣсто сие вьселївьсе.**“ У истој задужбини коју они својим трудом основаше, они сами почеше српску (право рекавши) црквену писменост, од које се обрасци на срећу сачуваше и до наших дана. То су: прво, хрисовуља коју даде цркви Хиландару њезин не заборављени ктитор „**Миихъ Симеонъ**“ са својим ручним потписом и печатом; друго, типик карејске ћелије од св.

Саве који је такође својом руком писао и потписао св. Сава и на коме је назначена година (1192) и на пошљетку треће, типик или устав св. Саве за цркву Хиландар, који писа, по предању манастирскоме, својом руком један од првих ученика преподобнога и који се на срећу сачувао и до данас (и ако не у цијелости) као драгоцјени завјет цркви од својега првоначелника који дочека радосни догађај, да се братство црквено врати на задружни устав, послије лутања по безуставним путима својељубива живота за толико вријеме.[1] Она два прва споменика српске писмености што их споменусмо падају на крај XII, а пошљедњи у прву четвртину XIII вијека; од њих је до сад штампан само први[2] (хрисовуља св. Симеуна) у „Описанію св. атонске горе" српскога живописца Д. Аврамовића, а два пошљедња на жалост нијесу до сад још нигдје изашла на свијет; а како је и онако мален број споменика српске писмености, то за то и нема тачног изучења разлика старога српског језика од других сродних му (бугарског и рускога) и ако су главни знаци напоменути међу трудима научничким о општој словенској филологији.

Оно издање Типика св. Саве у XX. Гласнику Српског ученог друштва (1866) није штампано по пријепису учињеном с оригинала него по пријепису учињеном с пријевода на црквено-словенски језик, урађена 1788 године. Тај је посао, како држим, извршио познати трудољубац и богољубац Пајсије Величков-

[1] Види „Вилу" 1866 стр, 756. *Ур.*

[2] Види се да није било познато г. писцу да је и други (прем да не по оригиналу) штампао Ђ, Даничић у Književniku II. *Ур.*

ски (потоњи архимандрит Њамецкога и осталих молдавско-влашких манастира) и тај је труд био драгоцјен дар манастиру, којему је требао јасно изложен устав пошто се вратио у задружни живот, и којему је пријетио и тај случај, да ће се тај први типик или заборавити или изгубити, парочито што у њему већ нема четирију страна којих је нестало на скоро иза Аврамовићеве походе. Штета што је Аврамовић упустио прилику те није снимио тачну копију с оригиналнога рукописа мјесто што је извео просте наслове од 43 главе устава. Љубав к старој словенској писмености у опће и мене је побудила да обзирући се на то што мало час рекох и бавећи се на Атону, скинем тачну копију с оригиналнога рукописа; к тој копији приспјеше мало по том, а по љубави стараца рускога манастира, фотографски снимци с неколиких листа оригиналнога рукописа. Приносећи све то на поклон Српском ученом друштву ради штампања у његову раду, на опћу корист словенску, надам се да ћу тијем послужити и Србима и свјема пријатељима старе словенске књижевности, додајући им у руке грађу за најпуније изучавање разлика старога српског дијалекта од бугарског и нашег црквено-словенског из најстаријега периода (како је познато, нијесу се сачували никакви споменици старе српске књижевности прије краја XII вијека, и ако није сумње да их је било). На пошљетку да речемо коју и о самом оригиналном рукопису, остављајући потанко изучавање језика српским и руским филолозима. Рукопис је писан на осмини, полууставом, на пергамену, без растављања ријечи и без свакиих знака смисла ван тачке, тако да ми није на ино

било, него сам преписујући морао дијелити ријечи (да би се разумио смисао) и то ми је дало доста посла; али подјела ријечи и пометани знаци смисла чине те се ријечима може разумјети смисао особито кад се пореди с каснијим пријеводом овога устава, већ наштампаним у Гласнику. Одвајајући ријечи, ја сам пажљиво поредио оригинал с оним црквено-словенским пријеводом који је радио човјек подједнако вјешт, као што се лако домислити, и у црквеноп послу и у знању црквено-словенскога језика и његових дијалеката. Прича каже да је он наш земљак (Рус) знаменити старац Пајсије Величковски (првочеоник малоруского атонског скита св. Илије пророка) који је год. 1788 јоште живио на Св. Гори посвећујући свеколики свој труд „васпостављању“ (по језику) старијех словенских пријевода списа светијех отаца, чега ради је он и поредио те пријеводе и међу собом (бугарске са српскима и обратно) и с оригиналом, па их по том излагао црквено-словенским језиком, који једнако разумију све три народности, руска, српска и бугарска. Те прекорисне и силних пошљедица труде (јер се њима подржавао на Атону и обновио се у Русији дух истинитога иночкога труда) наставио је старац Пајсије и архимандритом Њамецкога и осталих молдавско-влашкијех манастира гдје је био руковођ и наставник „множтву монаха“ из свијех племена која улазе у круг православне цркве.

Али наштампавши оригинални рукопис тога устава св. Саве, по свему горе реченому, Српско ће учено друштво учинити знатну услугу словенској филологији; Рјечник из књижевних српских старина г.

Ђ. Даничића, рад који је по правди заслужио опћу пажњу и захвалу и у наших учених филолога, добиће лијеп приновак, ако се г. писац потруди те испише нове ријечи из овога типика, у којем многе ријечи долазе у облику далеко старијем него у оним познијим изворима којимасе користио писац рјечника, како смо ми се поређењем увјерили. И ако на орићиналном рукопису нема назначене ни године кад је писан, ни имена пишчева, ипак довољно је, просто спореднти овај типик с карејским уставом св. Саве да се види како је уркопис готово истога времена, велимо „готово“ за то, што по животу св. Саве хиландарски је типик писан позније но карејски т. ј. мало прије него што ће се растати са својом драгом лавром гдје је послије смрти блаженога му родитеља пробавио јоште 8 година. Како сам већ напоменуо, манастирска прича вели да је рукопис писао суврееник св. Саве и од првих му ученика, те наравно рукопис је по причи и по историјском и филологијском поређењу писан без сумње у почетку XIII вијека, те по томе и чини заједно с хиландарском хрисовуљом св. Симеуна и карејским уставом најстарији споменик Српско-словенске писмености.

У Цариграду 17 Јануара 1868.

Архимандрит Леонид.

ред. члан императ. опш. истор. и древн. Рус. при Московск. универс.

НАПИСАНИЕ И ОУКАЗАНИЕ ЖИТИА

соущее вь манастыри прѣстые бце наставнице. Прѣданое мною грѣшьнымь и смѣренымь мнхімь савою. вамь о гѣ вьзлоублена чеда и братие. ѿ. Блен:

Красна ѣко Боу приетьно. и вашей немало сьнабдѣемо ползѣ. ѿ Гдѣ ѵс хѣ. братиѣ моѣ лоубимаѣ и чеда дховнаѣ понеже оубо мнози начеше повѣсти чиніти. ѿ извѣстьныхь сихь вещехь. слоучисе и мнѣ хоуждьшоумоу всѣхь. паче и грѣшнѣйшоу. вьспсати вамь по редоу. ѣко болещоу и желающоу. вьприетї вамь лоубїміи мои. оуставленї вамь оуставь си. Бгопрѣданьныхь пѣни, и оумиление, и млитвь и покоренииѣ и трьпѣниѣ. ими же га матиѣ створимь сабе. Бгоносии и прѣпдбии и прѣблажении ѿци наши. все мироу свѣтила замльнии анћли и небнии члци їерарьхѣ ѿ стаго дха прѣданиѣ. иночьствовати.[1] навыкше и благодатию Божиею отноудь просвѣщени бывше и Христа вселївьше вѣ прекрасне ихь доуше, чистаго ради житїѣ ихь, на дїавола побѣдоу показаше и тою многимь искоушанїемь раждигаеми и одолѣвше емоу, паче злата сиѣють и ѣснѣе снѣга оубѣлишесе и невещьствьна злата крилѣ мысльнѣи оуперивше на небеса вьзлетѣша, ѣко богопарни орли, намь оуказавше хотащимь послѣдовати имь и желающимь тещи кѣ рекшемоу: жеждеи да градеть кь мнѣ и

[1] Довде траје прва страна ориђиналнога рукописа, која се штампа у свему вјерно по ориђиналу. У осталом се уводе промјене које су напријед споменуте и скраћене се ријечи исписују цијеле.

пиеть отъ источника живота моего, и паки рекшаго: лоубей отца и матерь паче мене нѣсть мене достоинь, лоубей женоу или дѣти или села или имѣнїа паче мене нѣсть мене достоинь; сиѣ слышеща вса оставлѣта и вслѣдь его повелѣнеи ен тещи, прїемлоуще крьсть послѣдоующоу Христоу дѣюще и наоучавати прѣзирати пльтьскаѧ, оуподоблати же се дѣлоу доушевномоу безсмрьтноу. Сїе бо дѣло безсмрьтно: искоущен его послѣдоують рекшоумоу: придѣте к мнѣ вси троуждающесе азь вы покой, вьзмѣта на се иго моѥ и наоучитесе отъ мене, ѣко кротькь есмь и смѣрень срьдцемь и вьзмѣте образь мои на се, иго бо мое благо и брѣме моѥ лько есть; и паки: блажеща смѣреныѥ доухомь и тѣмь обѣща видѣти лице свое, алчоущемь же и жеждоущимь обѣща насыщенїе, плачоущимь же се обѣща оутѣхоу безконьчноую; сихь бо обѣтовани желающа сладькаго и благаго пастыра и оучителѣ Христа вьслѣдь текоуще, страждоуть его ради и многиѥ моуки трьпеть, ѣко да сврьшаныѥ вѣнце примоуть на небесѣхь, распинающе се живи соуще, отьмѣтающе своѥ волѧ, закалающе себе ножемь своволнымь закалавшемоуса нась ради; вси ѣже вь мїрѣ оставльша глаголюще дроугь вь дроугоу: любей мїра и ѣже вь мирѣ врагь Божїи нарицетьсе, мирь бо си прѣходить, а творей волоу Божїю пребываеть вь вѣкь. Тѣмже азь грѣшны и лѣнивы и послѣдни всѣхь мнихь Сава молоу се припадаѥ, вьпию глаголе, о Христѣ любимаа и доуховнаа братїе моа и отцы, оуподобимьсе прекраснымь симь коупцемь, иже коупише собѣ предивноую сїю коуплю, вса бо имѣнїа своа отдаше и единою коупише безцѣннаго

бисера Христа, порекноуїта моудрымь дѣвамь, иже испльнише свѣтильника своꙗ малости и готови изидоша противоу женихоу своюмоу вь радость; блоудѣте себе ѡ лоубимицы мои, боюбосе и трепещоу и страхь одрьжить ме, да не нѣкто оть вась останеть вьнеоудоу дврей, ѣко и петь дѣвь и страшныи грьды отвѣть онь неслышить; отьидѣте оть меня не вѣть вась кто есте сего же отвѣта боющесе, онаго же прекраснаго гласа желающе слышати: придѣте благословени отца моего вьнидете вь радость господа своего, смиримь себѣ здѣ, да тамо взнесемсе, плачимсе здѣ, да тамо оутѣшим се, алчемь и жаждемь здѣ, да тамо насытимсе, оумилимсе здѣ, да милостива Бога тамо обрещемь, аще и скрьбь ны придеть, всакоу радость имѣите братїе моꙗ, или егда вь напасти впадаете разлычные вѣдите, ѣко искоушенїе вѣры вашеꙗ сдѣваеть трьпѣнїе, дѣло свршено да имать, блажень бо моужь, иже прѣтрьпить напасть, ѣко искоушень бывь, приметь вѣнць животьны, иже господь оуготова лоубещимь й, изрече бо: оутрьпѣвы до конца спасень боудеть, нельстите бо се братїе моꙗ глаголюща нѣци оть вась, ѣко аще дѣль не творю, нь вѣрою оу Бога и спасоусе, то и бѣси вѣрують оу Бога; вѣра бо чиста и нескврьньна оть Бога и отца си юсть; да разоумѣете, ѣко вѣра безь дѣль мрьтва есть, Авраамь отьць нашь не оть дѣль ли оправьдисе вьзнесь Исаака сына своего на олтарь; видиши ли ꙗко вѣра поспѣшьствова дѣломь его, и оть дѣла вѣра свршисе и сбышесе книги глаголюще: вѣрова Аврамъ Богови и вмѣнисе емоу вь правдоу и дроугъ Божеи наречеса; видите ли оуко, ѣко оть дѣль оправ-

дасе чловѣкь, а не оть вѣры едине. Сиѣ бо ѣже слышахь повѣдахь вамь, да и вы причестиѥ имате, и причестиѥ жѧ наше сь отцем и сыномь его Iисоусь Христомь, и се пишоу вамь, да радость ваша испльнѧна боудеть и есть сиѩ свѣсть еже слышахь оть него и повѣдаю вамь, ѣко Богь свѣть есть и тьмы вь немь нѣсть, аще речемь, ѣко причестиѥ сь нимь имамы и вь тьмѣ ходимь, льжемь и не творимь истины, аще ли вь свѣтѣ его ходимь и ꙁаповѣди его сьблюдаемь, ѣко и самь есть свѣть, причестиѥ имамы сь нимь и крьвь Iисуса Христа сына его оцѣщаеть ны оть всѣкого грѣха; о семь раꙁоумѣхомь лоубовь, ѣко онь доушоу свою ꙁа ны положи, и мы дльжьни есмы по брати доушоу полагати, аща ꙁаповѣди его сьблюдемь и оугодна предь нимь створимь; и есть ꙁаповѣдь его, да вѣроу имамь вь сына его Їисоуса Христа и лоубимь дроугь дроуга, и сблоудаѥ ꙁаповѣди его вь немь пребываеть и т̏ь вь немь, боѣꙁни бо несть вь лоубви, свршена бо лоубы боѩꙁнь иꙁгонить а боейсе не свршаетьсе вь лоубьви; мы лоубимь его, ꙁане онь прежде вьꙁлюби ны; аще кто речеть, ѣко лоублю Бога, а брата своего ненавидить, льжь есть, не лоубѧй бо брата своего его же види, Бога его же не видѣ, како можеть лоубити, и сїю ꙁаповѣдь имамы оть него, да лоубеи Бога лоубить брата своѥго, и всакь вѣроуеи, ѣко Їисоусь есть сынь Божеи, оть Бога рождень есть и всѣкь рождьшаго лоубеи, лоубись и рожденаго оть него; о семь раꙁоумѣваемь, ѣко лоубимь чеда Божїа, егда Бога лоубить, и ꙁаповѣди его сьблюдаемь, ꙁаповѣди бо не соуть тешьке, ѣко всакь рождейсе оть Бога по-

бѣждаеть вьсь мїрь, и се есть побѣда побѣждающїея весь мирь: вѣра, надежда, кротость, трьпѣнїе, алчьба, молѥнїе тепло сь слѣзами, наипача же надь свѣмь симь, Ангельскаꙗ лѣпота смиреномоудрьноѥ послоушанїе и любавь ѥѥ же ради сьнеде вь намь сынь Божеи, и кь семоу же прилагающе и беззлобїе: не дѣти бываите оумомь нь злобою младенчьствоуита, оумомь же свршенї; и вѣроую вь сына Божїа, обрещете животь вѣчны и здѣ неоскоудѣѥмоу пищоу, аще сьхранита сиꙗ заповѣдана и проповѣданаꙗ мною смѣреннымь, се бо есть истинны Богь и животь всѣмь и аще чесого вьспросите оть него вы послоушаеть вась; чедца моꙗ, блюдѣтесе и храните се оть непрїязни, да нѣкто не останеть внеюдоу чрьтога, аще ли есть кто братїе лѣнивь, ѣко же и азь свою похоуленоую облича немощь и окаꙗньноую лѣность и сьньноую теготоу, нь облаче вьспрени о любиме, помысли дары, еже обѣща Господь даровати лоубещїемь его и троуждающїемьсе, сего ради вѣща бо Божьствьнны Апостоль: ихь же око не видѣ, ни оухо слыша, ни на срьдце чловѣкоу вьзидоше, ѣже оуготова Богъ любещимь его, тамо бо желають и Ангели приникноути, и паки вѣща: нѣсть слава мира сего подобна боудоущаго вѣка славѣ, такоже оубо и моуки сего свѣта ничтоже соуть при онѣхь, трепещеть бо ихь вѣща, и самь сотона; вѣси же лоубимиче, ѣко пострадавшимь чьсть и слава, а лѣнивымь, нитрѣбнымь по покои тѣлеснѣмь моука вѣчнаꙗ, и сїа вся разсмотрѣвше о Гѣ̄ оукрѣпивьшесе станѣте крѣпко на лѣность, открьгше всакоу грьдость избытькь злобѣ, вь кротости примѣте истое

слово могоущеи спасти доуше ваше, боудѣте же творци словоу, а не тьчию утьци, помышлающе вь себѣ, ѣко иже есть послоушлеи слова, а не творе повелѣниа ими, си подобьнь есть моужоу гледающоу лица своего вь зрьцало, позна бо се и отиде и абие забы какь бѣ, а приникь в законь скрьшень свободьнь прѣбывь, си не послоушае словесь забываеть их, нь творьць дѣлоу есть блажень тъ;— како бо подобаеть творити вамь написахь вы положити ѣко некоуе мѣрила образь не тьчию вамь, нь и по вась пребывающимь вь семь жити, доуши же оуказано вы есть и тѣлоу подобна, да имате вь не гледающа Бога помощника и прѣчистоу его Матерь и мою аща и грѣшьноую молитвоу, несблазно исправлѣюще прѣити житїе ваше, подвизаеми вь доброу пребоудете ни на десно, ни на лѣво, нь по силѣ елико мощь имать кто, царскимь поутемь тьщета, поменоующе еже есть: троудь плодь своихь сьѣси, блажень еси, добро тебѣ боудеть, тьщещесе, сквозѣ оузкаа врата и тѣсьнымь поутемь вьходещимь вь животь вѣчьны, дроуга любеще, дроугь дроугоу покорающесе, дроугь дроуга теготы носеще, покорающе себѣ единомыслено вашемоу предстателю Игоуменоу; молю же вы братїе именемь Бога нашего Їисоуса Христа, да сиа дрьжеще заповѣданаа вамь и да не соуть оу вась распре, нь да есте скрьшени вь тои мысли воли, коупь себѣ прекоупоующе, ѣко и прекрасни коупци поминающе вь прѣподобныхь ваших молитвахь Богопочившаго Отца нашего и наставника Симеона миниха, и мое недостоинство незабывающе, сиа творѣще истиноу глаголоу о Христѣ

послоушствоующими вамь, ѣко непостыдни обрещетесе на страшнѣмь соудищи вьсприемлюще вѣчныхь благь. Благодѣть и мирь г͠а и Бога Спаса нашего Їисоуса Христа и люби Бога и отца и преуестиѥ светаго Доуха боуди всегда оу вѣкы сь всѣми вами. Аминь.—

Слово 2-го О наслѣгени светаго сего монастыра преподобнымь отцемь нашимь Симеоном и Савою умиленымь. Отче благослови!

Нашь светыи монастырь сїи, ѣко оувѣдѣти вамь, ѣко опоустѣло бѣше мѣсто сїе оть безбожьныхь разбойникь; пришьдьшоу же кь мнѣ преблаженномоу наставникоу отцоу нашемоу Симеоноу минхоу, еже иномоу оть земльныхь неприложитьсе, занеже добродѣтель си есть любве ради, еже теплотою снискаша оть всѣхь и нашь хотещоу поуести образь, вь неже теплою прободьсе любовию, и божьствьнымь подвигьсе доухомь, слышавь пресладки глась глаголющь: иже не оставить всѣхь и вь слѣдь мене не идеть, нѣсть ми достоинь, царство своего очьства оставивь и вса ѣже на земли и доушоу поработающаго мира избѣгь вь сию приде поустыноу м͠ца Ноемврїа вь 2 д͠нь вь лѣто ‚ѕѱиг [1]) и вьсхотѣ онь блаженны, ѣко и тамо оправда свое царство, тако и здѣ вьжделѣвь за вы обрѣсти вы мѣсто спасенїа испроси оу ц͠ра мѣсто сие поустоѥ и поеть мене грѣшьнаго изь

[1]) Т. ј. 6706=1198 што и јест истина; а у пријеводу је овога устава преводник промијенио годину погрјешно, и очевидно је како се ту служио другим изворима да поправи тобожњу погрјешку.

Катопеда и вь мѣсто сию вьселївьсе, нѣколико мало прѣбывь сь мною, великимь же и непрѣестьствьны подвигь прѣшьдь ӣ (8). мѣсець прѣбывь, вь вѣчномоу прѣложи се блаженствоу.

О врѣменьнѣи сьмрьти прѣподобнаго ѡц̃а Симеона миха, слово 3-е —

Вь лѣто ҂ѕѱи [2]) мц̃а Ферв̃а вь г̃і дн̃ь вь вѣчномоу прѣложїсе блаженствоу отьць нашь Симеѡ̀нь, завѣтомь ѡставивь манастьрь си на мнѣ, велию тоугоу и боиазнь принехь: едино оть поустошьства, а дроуго и оть боиазни безбожьныхь разбоиникь, ѡ̀ставивь манастырь мнѣ вь маломь и смѣреномь образѣ вь немь же ми ѡ́тидє и прьвога игоумена прѣподобна моужа Меѳодиа мнїха самогодесетаго, [3]) нь како лоувки изволи се наставнице, и ѡного светыми молитвами, како оть невьленаго и малаго вельлѣпно вьзнесе се ѣвленнис, си оубо храмь бѣ во Богомати и наставнице госпожди — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

овдје у оригиналном рукопису нема једне стране Она се може наћи у Гласнику XX, гдје је штампан у предговору спомињати пријевод из прошлога вијека.

— — — — — — — — — — — — — — —

реченые молбы, по тѣхь же метанїахь, молитвоу сию,

---

[2]) Т. ј. 6708 (1200) што је истина.

[3]) И ово је мјесто у пријеводу овога устава погрјешно проведено; а смисао му је јасан. Св. Симеун је оставио у манастиру првога игумна св. Методија са деветорицом братије, а није Методије оставио манастир и св. Саву па отишао од њега са деветорицом братије како тамо стоји.

ѣко достоить възгласити всѣмь въ въздвиженије роу-
коу: г҃е б҃е вѣчьны, все тварї сдѣтелоу .... прило-
жїити же и по молитвѣ и отчьскихь мало словесь
оглашанїе игоуменомь проучитаемо, ѣко же и от-
прѣднихь наставнїкь прѣесмы коую же аща синаксарь
не възбранить коли, не подобаеть ѡставити никог-
даже; къ симь же и възаконеное вамь трс҃то бывати,
емоу же по чтенї прилагати и сию молитвоу: поси-
лаѥи свѣть свои и походїт, ніне же причитаѥмо и га
чте ѡглашенїе, аще ли не чте ѡ҃глашанїа, да ѡ-
стави трс҃то, а сию молитвоу прим҃ѣ къ прьвои мо-
литвѣ и рыцї; все же молитве глаголати роуцѣ въз-
дѣвьшимь, ѣко же глаголеть: въздвигнѣте роуцѣ
ваши на ст҃аа бл҃вте г҃а, и еже глаголеть: въздѣ-
ние роукоу моею жрьтва вечернѣ, и еже на всѣкомь
мѣстѣ въздвизати прѣподобнѣи роуцѣ развѣ гнѣва и
помышленеи, сконьчавшежесе реченои молитвѣ, иерею
ѡбычанноу молитвоу рекьшоу, въ тои час падати на
лице всѣмь и послоушати игоумена, а ѡномоу сико
молитвоу просити ѿ вась: помолитесе за ме ѡ҃ го-
сподѣ братие, да избавлоу се оть страстїи и оть сь-
блазнь непрѣзниньнаго, а вамь отвѣтоующимь: Богь
да ти спасеть чт҃ьны отче; и паки вамь ономоу сь
оумиленїемь вѣщающїмь: помолисе ты за ны отча
чт҃ьны, да избавимсе оть страсти и оть сблазнь не-
прїазниньаго, паки игоуменоу молещоу се и глаго-
лющоу: Богь молитвами светыхь отць нашихь, да
спасеть вась, и тако въставше въ келие ваше пои-
дета, всѣкомоу оставивьшоу сьхожденїа и соуетьнаго
отвѣта и празднословїа же смѣха неучьстиваго, оть
нихь же сьгаждаетсе и въ скврнословие выпасти, и

въ оукоренїе и въ осоуждение, ꙁане сего ради оумь раслабланъ есть и ꙁабвенїе прїемлеши соущимь благымь и оуныкь тєготоу обрещеши къ своимь келиѣмь оуныкьнымь своимь абые погроуꙁившисе, и мнитьтисе вьсь дьнь праꙁдьные и непричестьные кыѥ годѣ полꙁе, на се посадетьте, ѣко же рече великы Василие, еже есть отпасти оть подобнаго ихь состава, оудобь есть доити къ смѣхоу истакающе и растакающа и добромь печаловати и къ скврьнословїе выпасти оудобѣ есть, еже да не боудеть моимь отцемь и брати, нь да поидеть къ своѥи келии кїиждє дрьꙁновеньно же коупно и моудрьно и бьдрно, и къ Богоу лоубовьнаꙗ дѣюще повсегда. Аще ли кто по грѣхоу обрѣтаютьсе въ томь тако плѣнени волѣ юни соуть, волѣ стари, волѣ и ꙁаматорѣли въ обраꙁѣ, или соуть новаци, лоубве ꙁаконоу да поучетьсе оть еклисїарха, или аще се не исправеть, да се ꙁавежоуть, не оубо новаке лѣнївно имоуще ꙁавеꙁовати доходить, нь и многа во прѣбывьшихь годища въ обраꙁѣ, лѣниво же и дрѣмально пребывающеѥ, ѣкоже о сихь рече лѣствичьны; градоущимь въ келїи ваша, подобноу свршати всоу слоужбоу; по обичаиныхь же молитвахь и колѣнопоклоненїе по вышереченнѣмь ꙁаконѣ .г. рекохь пѧмь и. г. годиноу и шестоу, оударяемоу вилоу по обычаю, г҃-ши ї оубо колѣнопоклоненїꙗ въ црькви, тькмо хранити егда Богь господь поетьсе, ѣко и свыше пїсахомь, а въ келїахь ваших вииоу колѣнопоклоненика въ црькви, тькмо хранити егда Богь господь поетьсе, ѣко и свыше пїсахомь, а въ келиахь вашихь вьиноу колѣнопоклоненнїе молещесе боуди вамь; хранимьсе же и

понѣ вь келиꙗхь нга агрннна есть, ꙁанеже троудь ꙗе ради есть, кь семоу же и 12 дин оть Христова Рождьства и праꙁнои неделѣ и вь отпоустьные дни годища тако имѣнта. —

СЛОВО є҃

О светои литоургии и беꙁъ Игоумена да се не причещаеть никтоже, ни паки пребывати емоу бесь причещенниꙗ нь сь Игоуменовою свѣстию. —

Рещє бо подобаеть и о божьствьнои литоургии, ѣже по дльгоу поксегда подобаєт свршати се вь црькви, нь вь тои сьблоудьно вамь кь себѣ братие и тврьдо, ѣко же света вь нѣи сьврьшаема и страшна соуть, ѣко сиꙗ паче од инѣхъ страшнѣꙗ и прѣвеликѣꙗ правовѣрные дрьжитьсе и свршаетьсе таина, божьствьна и прѣчьстнаꙗ, рекохомь, литоургиꙗ прѣчьстнаго тѣла же и крьви господа и Бога Спаса нашего Ïисоуса Христа вь сеи бо .... (Сынъ Божїи ꙁакалаетсе и жрьтва бываеть Богоу и отцоу), ꙗко рече, но сьблоудати себе испытьно нѣко паче всѣкаго помышленїꙗ трьнобнаго неуистаго и недостоинаго, вь страшнои онои слоужбѣ оть вась отганѣти, нь всакомь обраꙁомь себѧ очищати, тѣмь же божьствьнымь светынемь пречещатисе, оть Игоумена прощенїе прїемьшнмь; нѣсть бо подобно вамь комоужде беꙁ боꙗꙁни бесь соуда ни поксегда причещатисѧ, хотѣли бисмо се многїщи божьствьнымь пречещатисе светинѣмь многащи бо есть и пречещатисе и животоу, ѣкоже рече и самь Христось: ѣдеи моꙗ пльть и пиеи моꙗ крьвь вь мнѣ пребива-

єть и аꙁь вь нємь; и паки: ащє нє ꙗстє пльть мою, ни пиєтѧ крьвь мою, нє иматѧ животѧ вь сєбѣ, и божьствьныи Апостоль: прилѣплєнсє Господєви єдина пльть єсть, ꙗко и оудалѣющєнсє тєбє погибноуть, Давыдь рєчє кротьки; да хотѣли бисмо оубо, ѣко и рєчєно сиѥ, нь чловѣчє ради нємощи и ꙁа дѣла стоужєниꙗ нє повєлѣваємы: нє достоино бо ѣдєи тѣло и пиєи крьвь господ҃ноу, повиньнь єсть тѣлоу и крьви, рєчє Божьствьныи доухь глаголивы и прьвы вь Апостолѣхь Павьль; страшьнь єсть братїꙗ моꙗ глаголь и трєпєтати причєщєниꙗ, нє тькьмо ѣко мєнє грѣшнымь, нь и много оуꙁдрьжающихь сє оуказоуєть; тѣмь оубо г҃.-щи вь нєдєли причєщатїсє, єлико сєбє свѣдєть очистївшїхьсє оть скврьныхь помышлѧнєи, оть сихь сложєнїꙗ: гнѣва жє и рита, пєчали и обиды, льжє и смѣха, бєꙁь оуставы, и єщє жє ꙁломысльства, пачє и ѣрости и скврьнословиꙗ и симь подобныхь, да ижє жє вь рєчєныє вьпадошє страсти, да исповѣданїємь жє и покаꙗнїємь оть сихь поспѣшєтьсє отстоупити, єдиноущї или дващї вь нєдєли, да прєчєститьсє; ащє ли, да ни єдиноущї, но игоумєновоу оуказано хотѣнию, томоу бо єсть пєчали о сихь; нєпричєстьнымь жє прєбывати бєꙁь онаго свѣдєнїꙗ нєпохвально; сико творѥ нѣкои сильнаѥ волоу свою осоудитьсє, а ижє хотєть причєщатисє, подобно єсть вьꙁаконєноу на причєщєниє пѣти слоужбоу общиньноу и обыщиньно колѣнопоклонєниє дроугь дроугоу творєщє, дающє прощєниє, толи жє кь животворєщимь похваломь причєщатисє свєщєнєи, боуди вы оубо и си обраꙁь имѣти. —

ГЛАВА ѕ҃.

О сказании д҃ гон҃е и о вечерни, и о панихидѣ, и о полоунощьнїци, и о оутрьнїци.

Кь девятоу же годиноу ѣко и прѣдние годние подобаеть пѣтї, клепалноѥ оудренїе на сиѥ вась зовоуще, ѣко обычаи, а на вечерьноу же пѣтиѥ спаксарево оуказанїѥ, како подобаеть бывати, ѣвленьно прѣдставлѣеть и панахидоу по редоу коупьно, ѣкоже и павечерницоу по вечери; кь нихь же и колѣнопоклоненїе бываеть по закону, егда нѣ праздиїка; праздьникь же глаголемь Богь господь на оутрьноу поюще, егда павечерница поетьсе, исрѣю рекшоу обычанноу молитвоу подати вамь на колѣноу, ѣко и на коньцї прьве, гон҃е, и кь Игоменоу оухо прикланѣти добро глаголющоу: простите мне о господѣ братиѧ, сьгрѣшихь бо дѣломь и словомь и помышленїемь, и вамь давати емоу прощение, глаголюще: Богь простить те отче. Нь и вамь просите сие оть него приложивьше: прости и намь ты честны отче, сьгрѣшихомь бо и дѣломь и словомь и помышлениемь; потомь же оумиленно онь кь вамь глаголеть: Богь молитвами свѧтыхь отьць простить вамь вьсѣмь. Потомь же вьставше и подобно емоу поклоненїе подавьше вь келие ваше пошьдьше, нощьноую вашоу слоужбоу по закону сьвршївше, и тако всѣмь вь похвалѣ бывшимь и вь веселї доуховнѣмь, и кь сноу обратитесе, доидеже подклисїархь чавьникь слышавь вїющь и подобное време онамо оувѣдѣвь, кь Игоуменоу пришьдь, и подобноу оть него молитвоу приемь, тажь тихомь гласомь: благословите свѧтые, кротко взываѥ, вьдаривь же тогда вь клепалце, подвизаеть

и вы на полоүнощьноүю слоүжбоү, юже и ть самь поеть, творен подобное црькви свѣщьное вьжизание, толи же вь великое клепало клепаеть, толиже и мѣдѣное и вьзоветь вьсѣхь вась на оүтрьнюе словословїе, емоү же поүчиание тако подобаеть творити: по звоньном же оүдарені, благословѣить се Богь оть дневнаго имоүщіа нерѣю тьгда, по образоү чьстнаго крьста, предь светою трапезою сь Божїею похвалою сь кандильницею; вы же: аминь, чающе трьсветое пѣти; абїе по аі и к-омь псалмѣ и по обычайныхь тропарихь и по Господи помилоүй, сьблоүдающе потонькоү, ѣко подобно сихь пѣтї, и самомоү нерѣю обити вьсь божьствьны храмь, и всѣхь покадити, и тогда прѣдь светыми ставь двьрми, образомь чьстнаго крьста кадильницею знаменоүеть и коүпьно сь знаменїемь славоү вьсилати Прѣсветой Троици, сице глаголе вь оүслышанїе вьсѣмь: слава светой единосоүщной, нераздѣлимѣй, животворещи Троици, и нынѣ и присно и по аминь зачюющоү ексапсїархоү г҃ ѱа҄мь, абие поүети ослабно же и тихо и смотрьно, мало по велми вьзьглашати глаголы великие, да оть сего имають вси непритькновеньно и незаблоүдно сихь прѣити, и по скончанї г҃ ѱа҄мь, по редоү всоү сьврьшаемь оүтрьноү слоүжбоү, ѣко снаксарь оүказоүеть. Не оүбо кы о дневнои слоүжбѣ вашѣи и о нощьной оүказано, рещи же намь и о доүшеспасеном исповѣдани, а о трапезѣ слово сьгада пождить. Подобаеть оүбо Игоүменоү, аще приемлеть дѣцоү доуховноү наоүчавати братию, паче и по единомоү наоүчавати и направлати на доүшеполезное спасение, аще ли не приемлеть, то избирати единаго

цѣломоудрьно живоущаго имати га отца прьво Игоумену и по немь всѣи врати, а ни единомоу же оть вась иного отца имати повелѣваемь, аще ли не обрещетьсе тако подобны оу вашемь чинѣ, да и оть нѣкихь инокихь благовѣрьно живоущїхь прїемати вамь отца, нь вьсѣмь едїнаго, и наоучаватисе оть него, послоушати хотещихь исповѣдатисе, и всѣкомоу подобноу цѣльбоу прилагати; быти же повелѣваемь едьномоу времени, по егда почнетьсе оутрьне славословие, вь немь же еже зaксе пребывають вь монастыри, а ины работе не неуаллоующе, да се врачують, а по пакеуерницахь, иже су вьнѣ и вьноутрь работници, боуде же и сие, аще како не испраздьнь есть игоумень, понеже оумножилосе есть братьство, да повели комоу годѣ оть ерѣи или оть нѣкихь говѣиние братие, многихь и неразоумныхь помышленїа прїемати; помышленїа же, иже вь днехь и вь часѣхь нась моутать, снмь доходить паче отноущеннымь быти, а не смоущение тврдѣише створьшїмь оставлѣти снмь пращати о господѣ, а о-нїх же есть врачевати ни ѣко оупращати и приложенїа кь игоумену приемлоущимь да приповѣдаю и онь подобное исцѣление да дѣлаеть. Исповѣдающисе, да ничесоже скриють коещїсе нѣкако, да не свѣдѣнеи просещїи оубоютьсе, нь вса чисто сгодивьшоумоусе, да открнють, паче нынн к тѣмь рещи подобнаа намь добро: что оубо вамь, братие, игоумена зрещи на добро сие и зѣло на доушепо̆льзьноую слоужбоу поспѣшающесе, потьщѣте и кь тихое се доушеспасительное пристаннще поспѣшно пристанѣта, и всѣкь

оума вашего подвигь и доушевредное помышленїе честно и непокровено открїта, ѣко предь Богомь, а не прѣдь чловѣкомь, твореще исповѣданїа Богоу же вѣдѣ льгать емоу пьроу вьспрїеть емоу: погоубиши бо, рече, ѳалмы пѣвьць, вса глаголоущие льжоу; не лоукавно бо исповѣдающе се свѣдѣные ради, вьсакаго неичистьства, всѣки скарбы и сьмоущенїа своа помышленїа прѣмѣнѣюще, радостни боудѣте ми и весели, ѣко вь надежди прїобрѣтьше непогрѣшенїе спасенїа, исповѣдантажесе не дроуг на дроуга виноующе вь расрьченне мало оупадьша или етере дроуге преклоне и себе неповинные полагающа и соуда паче щроуща, то нѣсте исповѣдаюми нїже припадающїмь вамь, о потребѣ бо глаголю талесной; симь бо всако есть врѣме, а нынѣ же време исповѣданїа, исцѣленїа доушевныхь страстей; да аще о коемь расрьчени глаголати хощете, все пороуганне и вины сьгрѣшенаго коего лоубо есть, на се писати потьщитесе а намѣтати, аще ли о етерѣхь инѣхь страстей и тѣхь чети исповѣдита, да имате плодитисе и здѣ двою пользоу: кь чистомоу же доушевномоу прити здравию и вь высокотворено смѣренние облѣщися, еже имоуще подобни вь истиноу боудемь Богоу рекьшоумоу: наоучитесе оть мене, ѣко кротькь есмь и смѣрень срьдцемь, глаголющоу, что мї есть дроугаа истина ѣвлена кроткаго и смѣренаго срьдцемь; на него оуказано принести всоу скрьбь храбрѣньно и себѣ вьздѣ пороугатисе; толико оубо добрыхь вина истиньно есть исповѣданїе, безь него же не минимисе никомоу же спасенїа вьлоучити.—

ГЛАВА З.

О доушеспасителномъ исповѣданїи.

Не исповѣдающоу бо се непреуестьноу быти отъ господа Бога вседерьжителѣ повелѣваюмы: доньдѣже кь себѣ бывь и кь отцоу вса сьгрѣшена же и врѣдь или исповѣсть сьгрѣшения, аще ли ни, подобаеть оубо семоу и отъ манастырѣ изриновеноу быти, ѣко изгоены отьрѣзати оудь, и ѣко строупь, оусильно исцѣлѣюми или отнюдь неисцѣлѣемы, отнемати же и отмѣтати, нь боудоуцаго неоуказание, и нѣкако иногда вь разоумѣние своеє надежде сего свѣта отьвратисьмо, подлежати же оубо емоу не преуещающихьсе осоужденню и зѣло на пользоу есть, ѣко неразоумноу; уто бо моу есть польза здѣ пребывающоу, а не ли пауе врѣд и погибѣль, и повсегда злоу поуучение, и все еже прїноситьсе погибѣль доуши бываеть, ѣкоже болещоу нѣкомоу или строупьи имоуцюумоу оустающоу враueви, неоудобь кь здравию прити семоу подобаеть, а или пауе оусильнѣише доуші здравия напрнети не исповѣдающемоусе; и семоу свѣдокь божьствьны Василие, сие сицѣ глаголе: подобаеть покарающоумоусе, аще или хощеть подобиа напрдстоупание оуказати, се вь навыуение по повелѣнию господноу живота, ниниже хранить покрьвень подвигь дше, нь обнажена вса прѣдставлѣти покрьвена срьдца игоуменоу своюмоу; сие оубо творещіе братие не токмо отъ своихь прѣгрѣшении избавлѣюмсе, нь и проуеє тврьдѣе имамы. Реуе оубо лѣствиуны: ѣзвы оубо облиуаемыя не идоуть на горшеєє, и паки: доуша исповѣданїа разоумѣющая, ѣко браздою одь неє дрьжитсе несгрѣ-

шати; тако вельми нась пользоуеть своихь прѣгрѣшеней обличение, проуее дрьзновение, дрьзновеньно к немоу тыцѣмь и вседневнее исповѣдание, сице оуказоуемь быті, томоу же, ѣко реуено игоумено͑у, елико соуть подобни приемати помышленїꙗ вьсхотѣль есть; а еже есть великое и прьвое исповѣданїе, еже мирскїе отложити власы, исповѣдатисе подобаеть отцоу единомоу, а не иномоу никомоу же дроугомоу или игоуменоу, ѣко же сьвыше писахомь, да имать всѣхь отьць вѣдѣти и подобно исцѣленїе подаяти комоуждо, и сиꙗ оубо подобають сицѣ. —

А еже о светыхь постѣхь слоужбы синаксарева испытьно предложить, ѣко есть подобно вь нихь всегда. —

Глава н҃.

О Агрипиинѣхь како подобатъ бывати.

Агрипїе же по закону подобающоу быти: вь неделе же, и вь владыуне празники и вь проуихь светыхь паметехь, иже оть синаксарѣ наоууимьсе. —

Глава д҃.

О трапезѣ и о санѣ како подобаетъ.

Крѣме бо есть проуее и о трапезѣ помеиоути, о ѣдени и о проуихь, елико во сьставоу телесномоу оуказоуетьсе, ѣко же бо и мы оть двою сьложени есмы, доушею же глаголоу и тѣломь, такожде ꙗже соуть манастыроу, да доуша бо емоу подобно разоумѣеться, еже вь нѣхь вса боголѣпнаꙗ слоужба, тѣло же тои самь манастырь и елико намь на потребоу телесемь; понеже довольно се сь Богомь о доуши са-

мои рѣкосьмы, лѣпо есть и о телѣсемь прилоучено рещи, и о пищи оуҁаконити и о иномь жити, елико манастырѣ сьставоу доволно помиаютьсе испытно и сказати вамь, еже есть не мне радити о потребахь, вьҁращати хотещоумоу свои манастырь, да рекоу оубо и сие и мнѣ оубо вьҁлоубленнымь отцемь и брати, подобно прѣдати: По бывьшемоу диоклиҁмоу вь папрьтѣ, еже есть по анафорѣ снѣсти по малоу и испити; божьствьнѣи скончавшисе литоургии, подобает сьбравьшимьсе всѣмь тоу сѣсти, чающимь на трапеҁоу поҁванія оударенїемь трапеҁьнаго вьхода, бывшоу абие сь литоургисавшимь иерѣемь, коупно иҁышьдшимь, поклоненїе Игоуменоу творити, толиже обычанны пѣмь почети вь оуслышание всѣмь, толїже поити на трапеҁоу, томоу же Игоуменоу и всѣмь, елико на прьвое ѣдение на трапеҁѣ сѣсти оуказании соуть неоскоудьно; вь сию же трапеҁарию вьходещимь и ѣсти по чиноу игоуменомь оуказанномоу и прѣдьложеное сь похвалою оукоушати, и сие боуди вамь вѣдѣти, аще кто оть пѣма и молитве оулишитьсе, да вьҁвѣстить трапеҁарь игоуменоу, рещи же емоу и виноу оулишенїа, да аще благословно простити емоу, аще лї ни, да метание творить, елико игоумень повелить. Бывати оубо и обычаннымь чтениемь на обѣдѣхь по обычаю, не рьпщоущоу никомоуже, ни матоущоусе, ни смѣшати оноу польҁоу сь мирскими бесѣдами, ни праҁьнословьми, единь же игоумень що велить, глаголюще оумилено, да аще кто оуправлеть его, отьвѣть такожде творити, аще вьҁможьно малыми нѣкими и сьвькоупленными глаголы; аще ли кто есть сьмоущаие и метесе рьпьтнь

же и рьптесе, и утеніе сьметаѩ безврѣменьныміі и неподобными бесѣдами, да его оутѣшаеть оуставлѣѥ трапезарь; аще ли его послоушавь не оумлъкнеть, нь слово творить рьпьтьно и еще, оть трапезы без харида подвизаетьсе, и вь неꙗденииѩ запрѣщениѩ да вьнидеть, аще ли да инако его смѣрити како игоуменоу годѣ. Сѣданиѩ оубо ради никако же рещи трьплоу, господоу да боудет приетьно, братиѩ по Бозѣ живоуще и николиже завидѣти о сѣдалищи, равьно сь мирьскими, и здѣ сами себѣ оть инѣхь оуказати, сами себѣ тьщимьсе прѣвьзнашаеми, ѣже соуть о соуетнои славѣ, а Богоу мрьзима. Боимьсе мрьзость оть г҃а вьсакы высосрьдѣ, реуе божьствьноѥ писаниѥ и г҃ь грьдымь противитсе, а смѣреныммь даеть благодѣть, да н҃ѣ оубо сиѩ оу вась, да н҃ѣ, да не оубо николиже свршены имѣюще оумь, изволите еже мрьзость быти прѣд г҃емь, нь науе приемати благодать оть него и близь вась имѣти его, ѣко еже ср҃це смѣреныхь, или да истинноу рекоу, храмомь своимь быти вьзлоубленнымь, аще ли кто, о горе, обрещетьсе оть вась сего ради гнѣвасе, лѣть сьлоууению или дѣло прѣдлагаѥ, не ждеть повелѣнііѩ игоуменова и не стоить на оуказанномь мѣстѣ, повелѣваю о господѣ, послѣдьнеѥ мѣсто да оукажетьмоусе, да наоууитьсе мирскаѩ оу мирѣ оставлѣти, аще ли еже есть неподобно в҃лѣзѣ и неуисто, и еще боуитьсе и пpитьсе, и по оуторомь и третиемь пооууении неисправлень прѣбоудеть, да изгонеть его из манастырѣ, ѣкоже нѣкоу фалагеденоу, еже есть погибельнаѩ еза, далеуе нѣкамо оть вась отриноути, да и проуимь оть вась на прѣдасть свое азе, вьзлоубиль

во є злобоу паче оть добродѣтели приємати, ѣко же нѣкто рече премоудры. И обѣдоующимь вамь, да не подаєть дроугь дроугоу ѣденїѩ никоєго или питїѩ ни до малы капле сьмѣситї сь виномь, нь кто потребоу имать и многащи сихь нѣчеса слоучитьсе, да подвигнетьсе малмѣ, паче же чьстно и сь говѣнїємь, и да просить в игоумена сице глаголе: благослови отче, потреба мї ѥ семоузи, аще оубо онь повели, прими добрѣ трѣбованїє, аще ли не да, да оумльчи паки кь себѣ и сь мльчанїємь сѣди и благодаренїємь, сиє бо творимь не милованиѩ ради нѣкоѥго, ѣко се инѣмь мнить искоупы не ради, нь да не боудеть то вь нась, толико оудрьжавати сиѩ паче братнѥ нашеѥ покоѩ, кого бо ради сиѩ стажавати тьщимьсѧ, аще нѣ на ваше оугожденниѥ, братнѥ моѩ, ѣко же рѣхь, нь говѣйно понѣ сиѥ и благочьстивно вамь вьспоминанниє, да не мѣста здѣ оть многихь оуныней примѧмь вьсоу трапезоу размѣси, да нѣ що оть ненаказаньныхь и неговѣйныхь, да не боудемь разлнчьни, еже егда пиють дроугь дроуга почитають, претварающїє прежде пити же и отьпїѩвати, нѣ тако, нь вьхотѣниє прѣсѣцаѥ поутенниє, кь симь же и многихь искорѣноуемь несытьство и наоучаѥмь вь малѣхь довольнѣмь быти и вь потребныхь, коушно же и вьздрьжанїѩ, здѣ плетоу вамь вѣньцѧ, нь отаи боудоущоумоу тьмноумоу дѣлоу и неѣвленномоу, да не рекоу и оукраденомоу вь вась оуведемь; аще ме нѣ ли тьмно дѣло еже отай бываєть вьздѣ ѩвлено и сиѥ, и оть Їоанна божьственноѥ ѣсноуєть Євангелїє сицѣ глаголеть: всакь покрькеныи творе не исходить на свѣть, да на обличетьсе оть свѣта дѣла его лоукаваѩ и

Апостоль глеть: всѣко обличеное свѣть есть; ѣко слово оуказоуеть, ѣко неѡвленоѥ тмѣ соупротивоуеть, коѥй благодати брата мои свѣта оставлѣюши дѣло, а тьме творнши, боюбосе, рече, просе, злаѡ оубо творе, а еже Га мрьзи не боишилисе, да о добрѣлисе боиши? ни прѣмаќьии молоутисе, нь сиѥ многе сведе творещаѥ и свои попирающе разоумь и оуталтесе мнеть, еже ми вьжизаѥтьсе вь срдѣ срьдца и плакати ихь не отмаатоуса, понеже сиѥ зло имоуще не разоумѣють, оувы мнѣ и грѣха не открывають, имже милостивь боуди Гдь, и кь пользѣ подобной сиѡ сьматраѥ тѣхь наставлѣѣ, намь же быти отноудоуже изидосмо: обѣдоквшимь оубо и обычне молитвѣ рекшимь и вьставшимь пѣти по законоу; по молитвѣ толиже кь своимь поити калиѡмь. А на вьчероу же, ижь хоще вечерѣти и отстанеть оть молитве и ть вь тожде осоужденне да выпадеть, ѣко и на обѣдѣ лишивьсе, да се оупрашаеть итой и виноу не имѣѥ благословноую ли, си есть одржанїа ради не шьль на вечероу неповиньнь есть. Хлѣбь оубо вамь хотащимь вчерѣти тькмо единь прѣдлагаетьсе и того по малоу, аще ли соу и нѣкого по малоу овоща, по хотѣнїю Игоуменовоу, и то сь благодаренїѥмь примѣте, питие же обычаннымъ храсоволемь по законоу да подаетьсе Аще ли оубо слоучитьсе праздьник, нѣкимь братѡмь праздноуѥмь слоучитьсе, сь свѣстию Игоумена, да не хранится сїе исправленїа вечери, нь ѣко поучитающемоу годѣ тако творите. И да выходить подьиконом на вторая ѣденїа и да испытаеть кимь достоаало вь прьвыхь ѣсти и остали соуть, и чесо ради остание было имь, да

аще имь есть вина б҃на, то неповинни соуть, аще ли бесловесна, то не оставлати ихь повелѣваемы ясти, ни сие бо есть хвалимо, еже безблагословныие винѣ остаити оть ѣдении и семоу паче помꙋчноу быти и изьгнаноу аще мощьно. —

Слово ї. о светыхь постѣхь великыхь и о малыхь двоихь постѣхь: светыхь Апостоль и Христова Рождьства.

ГЛАВА ї.

Нынѣ оубо вь простые дни годища, а вь ст҃ые посте не сико, прьвое же всѣхь вь прьвые великїе посте, вь нихь же а҃ дьнь понидѣльникь прьве неделя, ни литоургие поемь, ни трапезе неуаловати ѣдения, а вь проуее дни сие неделе и о трапезѣ неуаловати ѣденїя хотещимь вькоушати. еже есть оть соуика квашена водою и сырова нѣкоего зельия и овоща, а питие оукропь вода сь киминомь смѣшена, сиѣзи же до петка и вь петкь ѣсти вамь кашоу и вина по чашї за праздникь радость светаго и великаго моученика Ѳеодора. Прьва же оубо сия света неделѣ светыхь великихь пость сико вамь да прѣбивлеть, а вь соуботоу и вь неделоу сихь светихь пость два ѣдени варенѣ сь масломь и октаподи, давати же и на питїе обичайны велїи красоволь, тогоже да бывлеть вамь, а вь оуторникы и вь четврьк иные два ѣдени да прѣдлагаетсе вамь, нь не обѣ сь масломь, нь тькьмо едино, вина же малы красоволь мѣреще, еже есть велиега оу половиноу. А вь дроуге дни ние понедѣльникь рекоу и средоу и петькь, николиже вамь варена ясти, ни вина пити,

нь тькмо сочиво кваша́но и не́що овощꙗ по малоу и оукропь водьнь сь киминомь; аще ли сихь единь слоучитьсе: праѕдникь чьтьные главы Прѣдтечевы обрѣтенїе или светыхь .м. м҆ченикь, раѕвѣ прьвые неделе все и паки раѕвѣ сред. и петк. боуди вамь раѕдрѣшено: хоботьнице и два варени сь масломь, а вино сь великимь храсоволемь, рыбь же николиже ꙗмы. На праѕдникь Благовѣщенїꙗ станиѥ свѣтло и праѕдновати вьмощь, и рыбы вамь вькоушати, нь раѕвѣ срѣд. и петк. и вино пити сь великимь красоволемь не единоущи, нь и ѕаоутра, еже есть останькь вьчерашьнїѥ трапеѕы ѣдите и вино пїите, такожде и рыбе аще останоу и два варени сь масломъ ѕаконьчанїꙗ ради праѕдника, ѣко проче̑е вь отноущеные дни; ѣсти жа рыбы, ꙗко речено вь си свети праѕдникь, аще ли пе̑к. или вь срѣд. и понедѣлникь или велией недели слоучитьсе, тогда бо октаподи ѣмо, наче же оутолимьсе праѕдника ради, понеже три дни сеѥ неделе, еже есть понедѣльникь срѣд. петкь тьчно прьвой недели жити подобаеть сочивы нѣкими квашены и ѕелиѥмь сыровѣмь и овощемь обрѣтаемымь доволни боудѣте и сь киминомь водь оукропь пиюща. Аще ли си прежде речены праѕдникь приспѣѥть колѣ вь великы четврькь, кола вь велики петкь или и вь самоу велию соуботоу, да аще вь велии четврькь, то ѣко и вь отноущенїѥ дни светыхь пость ѣдениѥ вамь боуди вь ѣдени и вь винѣ, а вь вели петкь николи же варенїꙗ ѣдите, сочиво же кваша́но и ѕелие нѣкоѥ сыроко и овоще, а питїе оукропь сь киминомь, а вь светоую соуботоу да отстоупасть всака печаль сьхожденїꙗ на ѣдение, нь тькмо дна-

каиζмо да бываеть предь црквию по обычаю. Сеиζи оубо образь вь светые великие посте житию имѣйте, а о немощныхь печаль на волоу игоуменовоу налагаю. О светыхь апостоль пость ζдѣ образоуемь; по окончании всеиє слоужби часже и божьствьиныиа литоургїіа, ѣко сиазарь оуказоуеть, призываеть вась трапеζа, по горѣ сказанномоу образоу з҃ часоу настаюшоу, вь немь же ѥ ѣдении сь масломь да ѣсте, развѣ срѣд. и петкь. вь та бо дни николиже масла не вькоушамо, ни вына пиемь. А вь оутори. и четврькь и хоботьнице ѣмьѣ а вь соуб. и неделоу рыбоу ѣмы и питие сь великимь красоволемь да пиете, а на вечери предлагають хлѣба по малоу, а вина такожде сь великимь красоволемь ζанеже соу ζноеве и соуша врѣмене. А на Хва Рождьства пость такожде боуде вамь, ѣко и светыхь Апостоль вь ѣдени же и вь пити, ѣко ономоу оуказасмо, по скончании же ѣко оуказано все слоужьбе вь сиазари двое сие иζьмѣнною, еже не по все дни литоургисати егда пость есть, не довлѣеть бо дьнь маль боуде, неже в—щи днемь не ѣсти, вь а҃ бо чась обѣдь вамь представлѣеться вьги бываеть пость, ѣко речено. пость есть вѣдѣ, егда Бгь Гь на оутрении не поеться, нь когда аллилоуиѣ поеться, тьчи есть пость, тако бо и сиіа имѣйте. —

ГЛАВА ЛI.

Како подобаеть праζдьновати владычне праζдиикы и Прѣчистые Богородице.

Вьсякоу оубо божьствьнїи вл҃чни пресвете же Владычице Богородицы наставницы нашеи да праζдноу-

ютьсе инѣхь прѣвышша вь пѣнихь рекоу и вь свѣщахь и вь вашемь ѣдени. А светою Вьведенїе празникь, еже света светымь глаголемь свѣтло вами да празднуетьсе, свѣтло и много тварно: праздникь бо есть праздникомь и тръжьство тръжьствомь, вь томь же да оуводими боудоуть на трапезоу колико мощьно, и паче и на врата подадите вь хлѣбѣ и винѣ колико боудеть братїе довольно, боуди сїе о сихь рекше, и о инихь проучихь вьспоменѣмь.

ГЛАВА ві.

О свободноу бити монастыроу.

Заповѣдаю оубо вьсѣмь вамь оть Господа Бога вседрьжителѣ свободьноу быти светомоу семоу монастыроу оть всѣхь моу власть и оть прота и оть иныхь монастырь и оть особныхь власть, и ни подь кими же, да есть правдами, ни царскими, ни црковными, ни инѣмь нищѣмре. Нь подь единою прѣсветою Богородицею наставницею и преблаженнаго и светаго отца нашего молитвою игоуменоующаго вь немь сьблоудати же и исправлѣти и крьмити и обладати и еще же хроусоволи блаженныхь царь, вь нихь же свободьно и вьсѣкою властию непоработщено имамь, привезоуютьсе тврьдѣе нѣпоколебимоу свободоу и всѣкоюдѣ непогибаемоу и неизмѣньноу, да имата. Аще ли кто вьсхощеть нѣкогда вь нѣкое лѣто коимь образомь поработити сие, или подь властїю нѣкоего створити: или кто оть црковникь, или оть лоудьскихь, или самь игоумень, или оть вь немь братие, искоушенїемь демонскимь подвизаемь, не тькмо повиньнь да есть божьствьнномоу тѣлоу и крьви Господа

и Бога Спаса нашего Їисоуса Христа и Богоуматери Госпожи нашеѣ благодѣтелници, нь анаѳема емоу боуди, ѣкоже рече божьствьниый Апль и клетва на нему т и г светыхь отьць и наслѣдникь боуди прѣдателю Їюдѣ и причестьникь рекьшїмь: вьзми, вьзми, распьни его, и вьпиющихь: крьвь его на нась и на чедѣхь нашихь, да нмь есть причестьнь, ѣко много пота и троуда мѣсто сие запоустѣлое обновисе и сьврьшисе и сими поставивьшими свободно имѣти заповѣдѣно; той злообразною волею лоукавою подь власть члвкь тьлѣньныхь сьгодитсе и лоукавыхь, ни на ино что вьзирающихь тькмо на корысть погибелноую оканьно оканьны сьтворить, и не тькмо сие, нь и блаженыхь царь крсти, ихь же они боголюбивою волею своею написаше хроусоволе, свободоу подающе монастыроу, трьоканьны онь и трьклетьи, кто годѣ есть, поправы же и ницюре нарицае, о немь же ещо аще издевы послѣ, да нѣсь повинньнь; да боудоуть сиа симь образомь повелѣна. —

ГЛАВА ві.

О поставлени Игоумеповѣ, како подобаеть вставити Игоуменовѣ.

Подобаеть же проче и о поставлени Игоумена и иконома и о црьковницѣ прьвомь вашѣи лоуцѣи творити непрѣложьно и непрѣстоупно ѣко же здѣ назнаменихь: сице хощета Игоумана поставити, ѣко нашь си светы монастырь пресветые Госпоже наставнице нашее Богородице поутень бы оть благовѣрныхь царь, да есть оу поути монастыра Игоумань, ѣко нии царсти монастирие игоумание ниже закѣлѣжа-

ютьсе оть цара. Аꙁь же смѣрены пагоубоу монастырьскоу пораꙁоумѣхь оу ꙁлатѣ и оу коних и оу троудѣ, еже вь поути, но оумолихь благовѣрные оне царе, ѣко да не ходе игоумение вь нимь наꙁнаменаниꙗ ради, нь вꙁехь оть нихь стань, да есть оу монастыри вмѣсто ꙁнаменїꙗ царѣ, да егда преставитьсе игоумань оть вась вь Гу҃, или своимь хотѣниемь оставить игоуменьство, то да иꙁбираеть Иконом и клисиѣрхь одь братие до г҃ или и до в҃і иже соуть старѣйши и да вьнидоуть вь црьковь и да промыслеть себѣ игоумена, ижь имь хощать не тькмо телессьнѣи оуи отврѣсти нь и доушевнѣи, нжь боудесть ꙁнаемь всею братиею вь добродѣтели и правдѣ и прѣподоби, имоущоумоу дрьꙁновеньно рещи: придѣте чеда и послоушаита мене страхоу Господноу наоучоу вы, вьꙁмѣтѧ иго мое на се и наоучитесе оть мене, ѣко кротвь есмь и смѣрень срьдцемь и обрещате покои доушамь вашимь, а да не боудеть наговорениꙗ ради, похотеи телесныхь на испальнение, и сего иꙁлѣꙁьшѧ и всѣмь ѣвление боу — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

овдје у оригиналном рукопису нема једног листа —

— — — — — — — — — — — — — — —

ка себѣ подь икономa, и тако о Господѣ неиꙁмѣньно и непоколѣбимо добрѣ пребывающа, сьблоудающа и оуправлѣюща ѿ всѣкой вещї, аще ли что погибне и оть малихь вещї, не блоудемь ню, то истеꙁана боудета и ꙁа малоую вещь ежѧ погоубиста вь лѣности своеи, вь дьнь испытанїꙗ, глаголеть бо Апостоль: всѣвь створеи работоу сь оусрьдиемь, ѣко приме вьꙁданиꙗ мьꙁдоу противоу троудомь; и пакы:

проклеть члов҄ѣкь твореи работоу сь л҄ѣностию; подобаеть оубо сихь слышеще: ѕлыхь отб҄ѣгати и кь добрымь паче подвиѕатисѧ. Аще ли же непосп҄ѣшьна и не на польѕоу боудоущоу врѣмѧ его обанчить, ѣко вь слоужб҄ѣ л҄ѣнива и неродьно имоуща, или своимь оужикомь отдаваюшта, или оть монастыр҄ѣ крадоуща или раѕвращающа братию, раѕв҄ѣ оустава оукаѕанаго и кь игоуменоу праволовныхь повел҄ѣнии отрицающаса, или манастырскоую н҄ѣкоую таиноу пропов҄ѣдающа, или что вь оустав҄ѣ раѕдроушающа вьс҄ѣкоуд҄ѣ и своѩ поставл҄ѣюща хот҄ѣниѩ, или пльтскихь н҄ѣкихь страстей обьѣвлено сьм҄ѣшаеема, и аще вь т҄ѣхь н҄ѣкоихь вещехь пребываю не отвращаесе ихь, нь паче сихь вьѕдрьжаеть, то лоучо игоумань есть или иконом҄ь, вы же единосв҄ѣщанта и вь едино волите на лоучаго и тогда и онаго неподобнаго пр҄ѣставитѧ оть предстательства вашаго, а вами иѕбраннаго вьведѣтѧ, а сего да оставитѧ да паки покоритьсе, и аще игоуменоу слоучитьсе иѕл҄ѣсти, либо своею волею, или во сихь ради н҄ѣкоихь вещи, то да почитаетьсе вь монастыри, ѣко и прьвы брать по игоумен҄ѣ, вь стани же и с҄ѣдалищи, вь црькви же и на трапеѕ҄ѣ и вь прочихь сьхождениихь, ѣдени же и пити, и вь семь жити обыще живоущимь, и аще боудеть поработаль н҄ѣколико довольно емоу подавати иного н҄ѣкоего оть мьньшихь работающа емоу; коуди же вамь и сие оув҄ѣдано либо игоумань либо иконом҄ь, аще что прїобр҄ѣть живы оу монастыри и речеть: сие мое есть, не повел҄ѣваю томоу тако быти, нь вьс҄ѣкомоу довольна емоу потрѣба оть монастыр҄ѣ да бываеть. —

ГЛАВА е҃і.

О поставлении клисиѣрⷯѣ.

Клисиарха же вамь подобаеть поставлати брата изьбравше по глаголоу Давыдовоу: Блажень моужь боеіисе Бога и вь заповѣдехь его вьсьхощеть зѣло, и да полагають оуставь црьковныи прѣдь прѣсветою Владычицею нашею Богородицею и сь клоучи црьковными и да чтеть трьсвето и по бывьшоу трьсветомоу, вьзимаеть нареченьи клисиархь оуставь и клоуче, ѣко и оть саме Пресветые Владычице наше Богородице и приходить кь игоуменоу и благословлѣеть его игоумень, по вышеписанномоу благословенїю, ѣко иконома того, тѣмже образомь, да сврьшаеть тькмо прѣвращае на име клисиархово. —

Си же заповѣдаю не быти емоу облѣнеющоусе на исправлание слоужбы црьковные нь исправлѣющоу бьдрьно и поминающоу блаженаго пророка вѣщающа: работаита Господеви сь страхомь и радоуитасе емоу сь трепетомь, и та сьблоудающоу емоу имоущоу и подьклисиарха мьншаго себе и блоудьно и сьмотрьно сьглѣдоующа вь пѣтїахь и вь чтенїахь, да нѣщо не остане вь вашемь облѣнении, наче же и вь свѣщьномь оужежении и кандїльномь очищении и оужежении, или о поминании живыхь и оумрьшїхь, иже соу оуписанї, да се поминають, наче и панахиде по прѣданомоу чиноу, ѣко и вь синаѯари повелѣвасть и о оумрьшихь светыхь отьць и брати нашѣи, ега се комоу слоучить или сьмрьть или помсноутисе прежде почившихь братиахь нашихь, оуписаны емоу дьнь. Аще ли сице реченые памети нѣкомоу оⷧ бра-

тие прилоучитьсе вь дьнь недельны или оу праздникь Господьнь, то не мози оставити праздника ради, нь пои или прежде праздника, или по праздници. Аще ли вь велики постѣ прилоучитьсе памеѣть сиха реченыхь братие ѿше, тогда бо мысмо вь соуботоу поемь панахиде за мрьтве, о тѣмь слоучившихьсе вь постные дни подобаеть намь прѣжде месеоуста отпѣти панахиде за оупокои. —

ГЛАВА ѕі.

О поучении кь братїи и кь Игоуменоу чьсть имѣти.

Нь молоуса чада моꙗ о Господѣ вьзлоублаꙗнаꙗ, молоуса, паче же и заповѣдаю и свѣдѣтели словоу призываю, ѣко дѣлоу сьвлоудникы и послоушьникы, кь Игоуменомь и кь икономомь дрьзновении еже и почтение оть вась да бываюуть, вь вамь бо и паки слово, еже о семь соудитеса, да отстоупаеть оть вась зависть, да отстоупить соуетна лоубы и дарь несловесны, соудь же праведны, сьвлоуденїе испытьно и мѣрила правды, истины испытанїю, да разоумѣетьсе, ѣко самомоу призирающоу всевидещаго окоу, срьдца же и утробы испытающемоу, сице же оть вась си соудьжа испытанию да бываеть; аща ли что вь вашемь чловѣчьствѣ, не могоуще расоудити самї себѣ сьгрѣшенїа вь себѣ, притьцѣмь вь иномоу могоущемоу намь расоудити злые обычае, твореще намь пагоубоу доуши, ихь же слово аще праведьно, праведьни и непрѣстоупны соудь-е, годѣ иемь семь вами, дооумѣю себи отвѣть, аще сьтворивша и осоужденїа отбѣжати можемь. Оби же о горѣ зломоу

и погибельномоу, прѣжде сѹда ꙁлаго иꙁбрасте, нь толикь приносите врѣдь, нь тькмо ономоу, нь и сами себѣ и сь вами проуїми, ѣко ономоу же самомоу семоу и самѣмь вамь погибель и сь нѣмь оуказавша; не оустрьмитесе оубо оу рать и вь свою волоу сьврьшающе, нь выдїномысльство и вь єдїномоудрьство, иꙁьбраньнаго иꙁбрати, паче же Игоумеиоу живоущоу и хотещоу иꙁбрати иꙁ братии иꙁбраньнаго, аще вь єдино сьчетесе соугласїє и волоу, да вамь не отречеть Игоумень: гредоу же по вась паче же и сьблоудаю вашоу сьходещоую волоу и єдинь светь. И га не хощета моего поучениꙗ добраго вь польꙁѣ вашей послоушати, да иного иꙁберѣте наставника себѣ, ижь име по волѣ вашеи ходити, и вамь се повїноватї, а не вы томоу. Тѣмь же и таковымь соупротивнословникомь ꙁаповѣдаєть моє сьмѣраньство, не бытн соупротивно раꙁличнои грьдынї, глаголеть бо: горе отрицающимьсе и несмѣреньмь, ѣко Господь гнѣвомь своимь сьмѣрить ѥ; да сего ради иꙁволите и сами вь себѣ расоуждающе сьмѣряющесе непротивословїꙗ вьдавающа. —

ГЛАВА ꙁі.

О поучени Игоуменоу вь брати и о исповѣдани.

Полагаю же вьсѣмь братїє, єгда поставитьсе вамь Игоумань, поспѣшитесе о доушахь ваших, ємоу же наложите похожденїꙗ вьсѣ и помышленїꙗ ваша доушевредьна исповѣдати, да обоудоу же вьнимає вашоу лоубовь вь себѣ вь вамь каꙗ есть, и наложенїє вьображаєть; помышлениꙗ же не ихь же си исповѣдаль, прѣжде рѣсьмы, нь єлико вь днїи и вь часе

стоужающеѥ вамь, не бо есть нї есть ч҃комь соуцїимь вамь и не помысливьше нещо лоукаво нїколижа; и не отложенїѥ доброу боудете дающе, еже не подобаеть, нь сь хотѣнїемь всечьскимь и сь потьщанїемь кь семоу притѣкающе, да бисмо вь едно были вси, тожде моудроующе, тожде помышлающе, по дьнѣнь томь пастыри оупасаемї же и наставлѣѥми, нь ѣко же нѣкаꙗ златаꙗ верига, едина сь дроугою свезаны, другь дроуга имѣетесе, и вь едино сьоудитесе тѣло, подь единою главою, по божьствьномь Павьлѣ, начало ванїꙗ доухоу. Аще ли боуде кто непреклоньнь, непреклоньнь же и непристаѥмь, свою же творе волоу, а кь Игоумен оу исповѣданїѣ не творе или кь общемоу Отцоу, ѣкоже сьвыше пїсахомь, нь онь иного себѣ, а не сего написоуѥть отца доуховнога и ономоу помышленїꙗ налагати постираеть, вьнѣ и далече оть вашего стада да боудеть тогда отганѣѥмь, нї милости прїемлꙗ, ни помилованїꙗ; о Божї всевидащї очи, зьлѣ и зѣло напастьно свѣщаль есть, да отганѣѥтьсе оть монастыре и да отлоучаѥтьсе и тоуждь да бываѥть оть оне честї, житиꙗ же и бесѣдь, ѣко и отторьгноутиꙗ и развѣщанїѣ и всѣкого иного несьставїꙗ и смоущениꙗ и врѣдоу повиньнь, тамоужде подобьнь сын. —

ГЛАВА п҃і.

О заповѣдь кь братии, поучєнїє.

Си же да к вамь паки заповѣдѣ: боудѣте ми вь всоу честь, и вь все добромысльство, вь всѣгованїꙗ, вь всапокоренїе несоумньно, вь всепослоухи кь Игоумену вашемоу сьврьшающе, ѣкоже нѣкомоу оть сва-

тыхь Отьць речено есть. И рече бо: аще о вась, иже вась ради бдеще и слово вьздаті хотеще како мы всѣкоудѣ симь не покинамьсе и поработаемь, и божьствьны же и великїи Аплъ Павль, сиџѣ же вь Еврѧомь его вь посланї глаголеть: повиноуйтесе вь Игоуманомь вашїмь и покарѣитѧсе, ти бо бьдѣть о доушахь вашихь, ѣко слова вьздати хотеще. Нь дроугь вь дроугоу единомысльство и лоубовь и мїрь сьхранеџиеми прѣбываита, дроугь о дроуѕѣ рⷧажиѕаеми лоубьѕною волѧю, дроугь дроуга оутврьждающѧсе, поучавающе, молеџиесе, трьпеџиѧ, раѕоумѣюџе дроугь дроугоу вь поощренї лоубьве и добрыхь дѣлесь, ѣко рещї вся еже благо и еже спⷭ҇сьно, еже добродѣтель, похвала, тьщеџиѧсе исправлѣти елико моџь, рече бо Гⷭ҇ь нашь Їисусь Христось сиџѣ: ѕаповѣдаю Вамь, да лоубите дроугь дроуга, ѣко же и Азь вась вьѕлоубихь и дроугоидѣ: вь семь раѕоумѣють ви, ѣко мои оученїџи еста, аще лоубитѧ дроугь дроуга; вѣдїте чего ви боудемь оученицї сиꙗ сьхранѧџе, видїте кою славоу и веселїе лоучитї хоџемь, чловѣколюбцемь владыкою наоучаваеми, тѣмь же сь всѣмь потџанїемь и сь всею силою и сь всею дрьѕостию ѕаповѣди его вьньмѣмь. —

Поучениꙗ вь Игоумену глава д҃і.

И ты отче доуховны, свещеньнаго сего стада и наставниче сьмѣраисе боуди брати и милостивь все отьчьско ихь сьврьшаѧ добромысльство, си молоусе о всѣхь печалоуй, всѣхь сьблоудай, и вьсѣхь трьпи, помогаи поучаѧ, наставлѣи наоучаваѧ и оутѣшаѧ,

недоужныѥ исцѣлѣѥ, немощьныѥ оуткрьждаѥ, малодоушьныѥ толе, сьгрѣшающеѥ вьзьвращаѥ, седмьдесети и седминю прашаѥ по Господноу глаголоу, подобно бо есть томоу подвизавьшимьсе Господоу ослабно намь соудити и що подобныхь оставлѣюще а не враи хранеще правинѣ, ѣко немилостивоу и ненавидеще ѥ осоуждати, да ина оставлоу, рече сватыи Василїе. Той же Игоумень, ѣко отьць дѣти присны да сьблоудаѥть, посѣщаѥ единого когожде потрѣбоу и подобное помощи приносити исцѣленїе и сьнабдѣнїе, еже по истинѣ немощьны оудь илї талесьно илї доушевно, сь лоубовию и сь отьчьскымь добромысльствомь приносити. Виквже вамь имоущїмь нѣ игоумеиовати или иконовати недостойно, прѣскакаѥ, летомь сьслоучениѥ прѣдлагаѥ или дѣло илї добродиѥ, или поучило, ли принесенеи села, ли добытка, нь онь да есть поутень вь сихь, иже оть вась вьсѣхь еже есть вь свѣть и вь посѣщениѥ, и самѣмь тѣмь Игоуманомь, аще есть и вь новѣсе постригль, аще есть и некнижьнь и оть внѣшьнїхь дѣлнеи приводимь, ни единь бо врѣдь манастыроу оть того бываѥть, можать бо Богь и оть камене вьздвигноутї чеда Аврамоу, и слѣпымь дати прѣмоудрость, и слово несловьнымь подати, и еже и вещї всѣхь благоволиѥмь паче оть хвалещїхь се своѥю силою и прѣмоудростию и богатствомь и добродисымь, и симь свидѣтель есть божьствьнны вь истиноу и великы Апостоль сватый Павьль, сице велми вьпие: боуѩ мироу и немощьна и изьгнанаѩ изъбра Богь, да прѣмоудрыѥ и сильныѥ и высокиѥ посрамить, и несоущїе, да соущаѩ разроушить; сиѩ оубо оу по-

ставленыю Игоумань и иконом мало нѣщо приложоу кь реченымь и вельмї потрѣбьно же и подобно. —

ГЛАВА к҃.

О ѣко да не поручоуть братиѣ игоуменомь, еже вь одавани гостомь монастырскимь.

Да не соудить братиꙗ игоуменомь ни словомь нѣкоимь да трѣбоують, о немь же ꙗже вьносить или издаєть потребы ради и монастырские, недостойно бо сие и врѣдьно и немало раждаєть невѣрьство, разлоученїє же развращенїє, еже едино сьблажненїє творить. Ни ты паки игоумане оужикамь или дроугомь своимь иже не боудоуть на потрѣбоу монастырю, немозї раздавати, или паки сьбїрати и оузимати себѣ, глаголе: аще не боудоу паки игоумань, да сие имаю, да боудоуть оубо сиꙗ творещеи непречестнї божьствьнныхь таинь о светомь доусѣ, аще и брати непокиноватїсе о вьпрашанїахь и сьговорени дѣющїхь имь или паки брати безь егоже воли творещимь, то на тѣхь и прѣждьнаꙗ заповѣдь и сие прилагаемь: непрѣсловномоу соудїи свѣденїемь обличиталоу вь истиноу не оубѣжить, тѣмь же боудї имь и не вьнїтї вь роуцѣ Богоу живомоу, ни оть божьствьнаго же страшнаго соуда не оубѣжеть, безь правды и неподобающемоу изданию сьтовь и добытька, его же причитающе симь сиꙗ пишемь, аще ли толико несоумнѣни и несрамны ѣвлаютьсе, ѣко ни Божїꙗ боꙗщесе соуда, нь нелѣпо ѣже монастырскаꙗ раставлють непричестьни да боудоуть, доньдеже оть сиковыхь отстоупеть.

О съказани завѣсь, иконь и книгь црьковныхь.

ГЛАВА ка҃.

Непрѣтворномь быти велїимь стяжанїемь свещеныхь сьсоудь, иконь и завѣсь и книгь и иного всего стежанию црьковнаго, не тькмо же да не прѣтворна боудоуть, нь и отьноуда неподвижима, и ни оть кого и николиже всѣкоюдѣ възимаиема; да иже оть сихь нѣкто отимаю възимаѥть вины ради нѣкыѥ, црькве покраденню, да впадаѥть вь грѣхь, и о сихь законь напоньства осоужден есть; иноу праведныхь виноу оувезноути и сихь творити или прѣтворити ни мы ни инь нѣкто добро моудроуѥ, да повелить; тькмо вь годь напасти оть запаленїю манастыроу слоучившоусе пожещї или оть троуса пастисе или ино що, еже боудеть манастыроу на помощь; а иного ничесоже не имѣть имѣти помощи; тогда да подвижима боудоуть сиѣ нь непоталено единѣмь игоуменомь, нь всею старѣйшею братїею, да есть оугокорено и оуправлено.

ГЛАВА кв҃.

О изложени вь всѣмь, еже подобаеть излагатисе.

Нь то и еще вамь заповѣдаю, еже вамь всѣмь излагатисе оть манастырскиѥ правьде; еже вношенїю слоужещїимь, по малоу да приписоують; изданию, когда и камо, а вношенїю вьгда и откоудоу; си всѣмь заповѣдь есть; дохьѣроу, иконому и парикономоу, или вьнѣшнѥмоу икономоу или иноу

коую годѣ работоу прѣдрьжещихь вь сие наставлаю вы да вси изалагаетесе, да боудете непороучни и непоговорьиї. —

ГЛАВА кг.

О соуетнословныхь и празднословныхь.

Проуеје и кь нимь слово избраньно и вѣдомо онѣхь подобно, аще соу кто оть вась вь роукодѣланї коемь или вь инои слоужбѣ сьходещесе и соуетьные творецје беседы: навыкноули бо соуть сиꙗ сьжденије, таже и вь скврьнословиꙗ выпадають, оть многословиꙗ бо рече не оубѣжеть грѣха; наоуuатисе оть большего да не отмѣтаютьсе, заповѣдаю оубо семоу сије творитї оть лоубьве и творещоу и доушевредьныхь оставлѣти оть божьствьныхь писмень, ѣко доушепольуно бѣседоующа, или мьлuати, оудрьжаје бо оустьнѣ разоумьнь еси и моудрь рече притоuьникь, и вь поутї же выше, тожде велеще, тѣмжде исцѣлевайтесе, подобаеть оубо никакоже сими себа вьдѣти о оумѣ сьблоуденїꙗ вѣдоущи, ѣко оудобь есть соупостатьномоу льстьно на нихь напитї и вь надежде низвести, еже да не боудеть, ѣко и оградн стадоу и пастыроу изьгнаныимь, вь сиимь же нї вь досажденије дроугь дроугоу вьнїтї, нлї вь гнѣвь, ико сије творе вь отьлоучение вьпадеть, аще не каетьсе и прощанїꙗ просить и ськроушенѣмь срьдцемь, мирь оубо и лоубьве имѣти велимь дроугь дроугоу вась всегда и мѣсто гнѣвания наоуuитесе: благослови и прости брата; а сьхожденїꙗ же соуетьна творецје и приходецје без правды дроугь кь дроугоу и бес нїкоеже потрѣбные вины и сь игоуменовою свѣстїю

наоучаеми и оть зла не отьстоупае и да емоу се заповѣдаеть.

ГЛАВА кд.

О не имати никомоуже вь келии ѣдениѣ, ни питиѣ, ни вещь и до мѣдинице едне.

И стежаніе нѣкое имоуще лихо заповѣдї манастырьские, аще и до мѣдьнїце, или овоще везь вѣстї игоуменове, вь заповѣдь да вьпадеть, искрь же сихь отаи ѣде и пие, не покаетьсе и поучениѣ прїемле оть дроугь и оть оужикь и отписоуе имь, а оукрадае оть манастырѣ нѣщо и неисправлаесе, да отганаетьсе, тоу тако да приложїтьсе и сие кь реченымь. —

ГЛАВА ке.

Ѣко не волимо числоу вь вась быти, нь аще и мало, нь сь лоубовїю.

Числа вь вась неволимь быти, толико да вы боудеть елико довольно имате прѣпитанию и елико говѣние и лоубовь и единомысльство и їнѣхь вьсѣхь исповѣдетьсе поучена вь игоуменомь ихь и вь трьпѣнї, смѣренї срьдца повинноуютьсе и тѣмї заповѣданаа боголоубьно испльнѣти тыщїтьсе, а дроузи да отсылаютьсе, аще и вь малѣ подобаеть остати ві: лоуче во единь творе волоу Господноу, паче оть множьства безаконьныхь. —

ГЛАВА кѕ.

О брати не имѣтї работьнїка.

Отрокь недостоино имѣтї вамь, быти же по ѯ вь келїахь, паче благо, быти же вь едино и коупно

дыхающа любовию, закономь доуховьнымь, тождє моудроующа и ѣко єдинодоушьна брата, вь истиноу сьвькоупивьшасє, тождє нго Господнє влекоуща всєдоушьно и дроугь дроуга вь мирѣ и вь подобномь послоушьствѣ и говѣни покарающасє, да и вь вась мѣсто имать Давыдовоу испльнитсє глаголоу: коль добро и коль красьно, ѣко жїти брати вькоупѣ, подобаєть же и сиє расоужденнє створити, да покїноуєтьсє вь новѣ пришьдь прѣждє пришьдьшомоу, весьнїжьны словесьномоу, неразоумьны наказаномоу и младѣи старѣємоу; аще ли соуть кто по єдномоу вь келїахь да соудить игоумень и то и да свѣсть житїа ихь. —

ГЛАВА кз.

О како подобаєть давати одеждоу и обоущоу.

Подобаєть проуєє оуказати о одежди братї: повелѣль бихь да имь даю расє шьвени, нь видѣхь ненавистїю диаволєю рьптаниа бише вь ниxь многа, глще дроугь дроугоу: тебѣ больше дано, а мнѣ поздѣє, да сего радь повелѣваємь нга приде нокакь, да моу се подаєть раса и кошоулѣ, а на годище вьсѣи братї да се подаєть по перпєрѣ, да си коупоують одеждоу, и вь обоущи на игоуменѣ и на икономѣ та остаю вь калигиахь и вь инн кои, да єго же вїдеть неимоуща, да подають ємоу, наипаче же црьковьнїкомь, да єсть неоскоудьно вь калїгиахь, а вь нощьномь расѣ, ѣко боудеть мощьно манастыроу и се и єще по лїтрѣ масла да имь се даю на годище за калїинаго ради просвѣщенїа и вьнє комоуждє

на годище да подасть се по роуноу, аще и коупивыше; а иже соуть цръковници изврани игоуменомь иже имоуть и келиины оустав дръжати, то да имь се дае по .г. литре масла на годище, нь да еста по К҃ вь келии сьвыуьна, да единѣмь каньдиломь, сьврьшаюта своюю слоужбоу, да има и свѣща-сьтесе на годище. —

ГЛАВА К҃И.

О невьстающихь вь црькови, како ихь подобаеть наказовати.

Нь тѣмь же и заповѣдаемь выноу неослабьнѣмь быти на всѣкоу црьковноу слоужбоу молещесе о себѣ и о мірѣ и о слоужещеи брати; аще ли се кто облѣнивь и невьстанеть на оутрьноу или и на иноу слоужбоу црьковноую, тькмо вины нѣкие правые или болѣзни, то да учинить метаниие прѣдь игоуменомь и вьсею братіею Л҃ метаниа посредѣ трапезы; аще ли се не покае и паки повторае не вьстанеть, да поклоні Ѯ҃, аще ли и тако не покоресе прѣбоудеть и паки отуаавьсе по третие не придеть вь црьковь, поклоні Р҃; аще ли и еще не покарасе и сьблазнь иныимь братиамь строе, да се изгонить оть игоумена и все братие: сие же заповѣдь даю не црьковьникомь едьнѣмь нь всѣи браті иже соу оу манастыри, свѣне сихь иже соу извьнь манастырѣ лѣжоуть. А вь утении, вь канархании, комоу створи еклисіархь метаніе, кромѣ немощі тѣлесьные или на пѣніе или на поуитаніе, да не отрнуетьсе, а на трапазѣ утениа повелѣваю да дрьжите недѣлѣмі. А си всѣ на игоумена полагаю, да аще кто Еклисі-

ирха не послоушаѥ боудеть, да ихь игоумень на-казоуѥть. —

ГЛАВА КД.

О томь ѣкомоу же не варити особь и не ѣсти оу кели.

О сихь же и сиѥ вамь прѣдь Богомь и самоѥю Владычицею нашеѥю Прѣсветоѥю Богородицею наставницею заповѣдаю вамь: да боудеть вьсѣмь вамь сиѥ: ѣденїе же и пїтїѥ, а не варитї вамь повелѣваемь особь ни тебѣ самомоу игоумену ни икономоу, ни еклїсиѣрхоу, ни иномоу никомоу ре оть братиѥ прѣбивающе вь вашемь стадѣ; аще ли боудеть гость манастырски, то подобаеть игоуменоу, аще лї нї боудї игоумена, да икономоу или кто годѣ боуде оть прьвыхь вь манастыри, то на тога вьзлагаю, да оуправи гости, ѣко есть подобно, того бо ради единого и различна ѣдениѣ да бываѥть игоуменоу и подаваѥмо да есть, елико же ѣвлено и вь болѣзнь вьпадшеи соуть и сего ради требоують большега ѣдениѣ же и питиѣ на сьставь немощьнаго ихь тѣла, се бо свѣстьно и мнимсе и братїамь проучеѥ сьблоудати несьблазньно. —

ГЛАВА Л.

О слоужещихь дiѣконѣхь манастырскихь, како подобаеть поставлати.

Херотониѥ слоужещимь по икономоу ставланию подобаѥть бывати и поставлати влоучара, влоуче оузимающе и полагати прѣдь Пресветою Богородицею или прѣдь Хв҃мь и трьстомоу вышемоу и томоу

ставешоумоусе подобно и сьмѣрено да строи г҃ метаниꙗ прѣдь светою Богородицею и клоуче вьзїмаѥ своима роукама, таже игоуменови прѣклананѥть свою выю и на нямь реченоѥ благословениѥ прїѥмлеть, а ѣже нѣмають клоуча вь с҃тоую иконоу целываьше игоуменово ꙁнамениѥ доклають вь ставлениѥ. —

СЛОВО л҃а.

О наказаномь бытии брати оть игоумена, да не творетъ стрьпьтьна вьстакьше оть трапеꙁы, нь ходити гокѣино вь келие каши.

Такожде да сьблоудаѥть игоумень на пѣтїахь вь црькви, вь хожденїахь на трапеꙁоу, да сьблоудаѥть братию, такожде и на всѣкомь мѣстѣ, еда сѣдеще бес правды и праꙁдьнословьствоующе и праꙁдьноують, то братски поучаваѥ а исправлѣѥ, повиноувьшимь же се симь походити вь келиѥ сь молитвою и роукодѣланиѥ творити, нь и трапеꙁароу подобаеть блоусти на трапеꙁѣ, да нещо вь лѣности своѥи неоуправьно на рьптаниѥ брати поставить пище, или неомовеныѥ сьсоуды имы, или иꙁгноениꙗ нѣчеса или всѣмь не еднако неподѣлениꙗ, то да о томь, да моу даѥть игоумень ꙁаповѣдь. —

СЛОВО л҃в.

О работающихь манастыроу.

На коуюждѣ слоужбоу иже соуть поставлени, иконома, рекоу и клисиѣрха и параиконома и ины многимь иже дрьже манастырскиѥ работе сьблоудьно, благо и чтьно творяще ихь, праведно есть непрѣставлати ихь оть своихь работь, лѣноующе же се оть

нихь и нерадеще нѣкакоже и лоукавноующе о нихь, подобаеть е прѣставлѣти и не пакы поставлѣти ижа оть сихь боудеть крадениѣ, що аще и мало, осоуждень есть Господомь нашимь Їисоусь Христомь и и Прѣчистою его матерню общею наставницею, и оть нееже и клоуче прнели соуть, обещающесе не лоукавновати и единодоушно слоужити ей.

СЛОВО л҃г.

О клоучарихь и хлѣбарихь и рыбарихь и о страторѣ и о икономѣхь метохь.

Молоусе оубо клоучаремь, и хлѣбаремь и рыбаремь и печалоующихьсе о мьскахь и иже соу оу метохиахь икономи манастырскихь сель, на дворь посылаемымь, и инамо отходещимь повелѣнїемь игоуменокомь, и паче всѣмь слоужещимь, и слоуженїа ваша имѣти вседоушно, ѣко немалоу оть тѣхь оуповаета се въздаиию, безькнїжьнымь вѣдѣ довлѣать кь отвѣтоу и Богоу и намь, еже о слоужбѣ, сьблоуданїе же и поспѣшьство. А иже свѣдеть книгоу възбранеть же се нимь, за слоужбы ради еже вь молитвахь ихь, слоужбоу творити и быти сь братиею на сборищи, пооучаваемь на малодоушїтїсе, ни отнечаати, ѣко мьнещїмьсе нимь погоубьша пользоу нь благодоушно же наче имѣти и радостьно, понаже оукрѣпиль ихь есть Богь себѣ братию, по подобию оного послоужити, иже рече: не прїдохь да мї послоужеть нь да послоужоу и положїти доушоу мою избавленїе за многихь, зрита братїе моа вою вы дѣло сьврьшаета, зрите комоу подоби-

тасе, видите ѣко начело всемоу благомоу, сь лоубовию приходита, что оубо скрьбита и тоужите оть сьхожденїѧ оставьше не разоумѣете ли, ѣко своюю доушоу полагаюте за многихь, ѣко мои владыка Христось, да ювѣ братию вашоу оупокоита, радовати оубо и їграти вамь подобають, ѣко сже сдва аще вьзмогали бише исправити молитвоу, вьнимающе дѣломь повсегда вы творите; блажени да сте вь томь печаловании ревьнителие: добра бо молба и ѕѣло добра кь Богоу бесѣдовати нась творещи и оть земле на небо нась вьзносещи, льчѧеже и больше паче лоубовь; она бо чест есть добродѣтели и всего тѣла и сьвршениѧ сьвршеннїе отьсѣченние нѣкоюе и оудь, а лоубы глава есть и сьвршениѧ, ибо и высокотвореное смѣрение сьпрежено себѣ ѣвлѣють и милостыноу и чловѣколоубїе за нихь ради паче и Богь бывь чловѣкь, ѣко же зоветьсе Богь и нась ради чловѣкь Богь оуказоуетьсе небесномоу отцоу подобьнь; чесо ради скровище сихь всѣхь благихь оставльше главоу и кь нїжьнымь и кь единомоу прителжанию тачете; подобаеть бо главоу сицѣ приспѣвьшимь весело имѣти и тврьдо и всѣ творити, ѣко оть не не отьпасти. Боимьсе законоу на лишенїе, нь не оубоитесе, ибо чистаѧ исповѣданиѧ оулишенїе сеѥ испльнити вамь и прощенние по правдѣ подасть, тькмо да нѣ лѣностьно оулишенние, того бо боите и то вьнїманита, аще ли се нѣ, да радоуитемїсе слоужьбѣ вседоушевно имоуще, слоужеще же сико довольно наоучивьшесе вси слоужещиѥ боудоуть докрѣ творещиѥ. Аще же еже мало прѣтекло ми боудеть, то приложоу словомь. —

ГЛАВА л҃д.

О послании на прѣгледании вь добытькомь.

Понеже оубо вь немощи нашан ходеще и добытька мало приобрѣтохомь, да подобаеть и о семь печалоквтисе игоумепоу и икономоу, прѣгледати емоу колико мощьно, нихь есть вь сихь старешїне посилатї говѣинеи, ѣко оуказано и цѣломоудрыие и старце, аща вьзможьно имь есть застрѣльчевѣхь ради навѣть. —

ГЛАВА л҃е.

Како подобаеть пѣти панихиде ктиторомь.

Доклеюсть оубо о монастырскихь довольно же и ѣко подобно заповѣданными о оусьпших отьць наших и братие, да оубо приемь свѣтло и сь всенощьнымь пѣнїемь почисти вамь памеѣть трьс҃таго и приснопаметнаго отца нашего и ктитора кѵрь Симеона миниха, еже есть мц҃а Феврара г҃і, еже праздновати вамь свѣтьло и пѣтиемь и свѣщами и вь вашемь ѣденїи и пїтї, паче подаите хлѣбь и вино на врата кто се прилоучї вь тои дьнь, и сие вамь вѣдѣти ере многащь прилоучаеться сиа памеѣть виоутрь великихь пость, да пѣти вамь прежде п҃о, а вечерь на панахидѣ подати вьсѣи врати по свѣщи, да поють дрьжеще надь гробомь. Снїмь же о бразомь пѣти вамь и на памеѣть блаженно почивьшеѥ бывьша иногда подроужїа его Анастасїе минхи мц҃а Їоуна к҃а. —

ГЛАВА л҃ѕ.

О панахидахь светыхь отьць и братиѥ наше почившихь поу мѣстѣ семь и пакы почити хотещихь како подобаеть пѣти панахиде и поменати.

(Овдје у оригиналу нема два листа, види у додатку III.)

— — — — — — — — — — — — — — — —

Нѣкихь слоучившихсе глаголѣхь и свѣтьныхь коупалѣхь, и еже есть вѣно небесныхь надеждь и отдаиеи полагаемо, да оть сега на поучисменеи нѣкоюга проука братиѥ даваюши, да не мнитьсе, нь равно быти всѣми по дрьжещимь закоиѣ манастырѣ. Аще когда искоушаемо нь поути, ѣже соуть многа несьвѣтьна и отстоупати оть манастырѣ искоуситисе вьсхощеть же и даробаноѥ отнестї, нь недадите семоу того, что годѣ слоучилосе ѥсть, ибо едьноущи Богоу дарованоѥ невзимаетьсе: вьзимаѥ иже свещеньно крадеи есть, твореи же свещеньно красти имать запрѣщениѥ, вси свѣдѣть, аще и мы не глаголемь, се бо нынѣ сищѣ и сїко имѣнта.

ГЛАВА л҃и.

О подании на брата брати.

А оуреченоѥ и зѣло хранителноѥ не малоу пользоу и спасениѥ вамь оумножаѥть, бо еже сиѥ на братѣхь подание и страньнымь и немощьнымь оупокоѥние и посѣщениѥ, ихь же ради гостиницоу оть хрлоубиваго нѣкоѥго образа испросївше сьздахомь страньныя оупокоитї братия и немощьныя вьзлѣжещея, ѣко мощь поспѣшьствова о нїхь, оудостоите нагыѥ же и босыѥ одѣвати и обоувати ветхїми вашими одеждами и

обоѹщами, не вами самѣми даваѥмо, се бо не повелѣваѥмы, нь игоуменомь, питати же альчьныѥ и доушї давати, ѣкоже рѣсьмо, оуꙁаконеныимь хлѣбомь и виномь и соучивомь нѣкимь од крьмы вашеѥ иꙁбывающе, подобаше бо оть оудрьжанїꙗ вашего симь бꙑти, понажа не тьщьно боуди понѣ и оть иꙁбытькь и Богоу бо есть лоубьꙁно, ѣже есть ѣко вьꙁможно и оумрших же погрѣбати, страньно — гробие же есть тѣхь ради сьꙁдано, да не мы вамї творимое лоучеѥ и трьдѣѥ потьщаньно имоуще ꙁабоудемь; не погрѣбати же тако да би было и нѣко слоучившоусе, нь прьво отпѣваемѣмь погрѣбаемые вами и дроугаꙗ достоинаꙗ потьщанїꙗ нї единоущї, паче всѣхь чистотьно вь страньнои и нашаи брати чистотоу ꙗвите. да и мы чистоу же и богатоую о нїхь оть Бога милость примемь, нї никакоже оть брать нашихь праꙁдна отпоущати волимь. —

ГЛАВА лд҃.

Поѹчени кь игоуменоѹ и кь икономоѹ и кь всѣмь брати еже хранити ненароушимо вь семь типицѣ повелѣнаꙗ.

И молоусе Га҃ ради вьсѣмь вамь, братие моꙗ и чеда о Господѣ вьꙁлоублѥнаꙗ, сьблоудати о вьсѣхь мною смѣреннымь отцемь вашимь ꙁаповѣданаꙗ вамь и о сихь хотѣнїѥ моѥ и приетиѥ и свѣсть и ꙁаповѣдь нераꙁдроушимоу и непрѣдвиꙁаемоу вь польꙁоу вамь соущоу и вь спасениѥ доушевноѥ и вь оутврьжденїѥ и вьсѣмь покои да рекоу, и моѥго отца предь лицемь Господнѣмь похвала и оукрашениѥ, сего ради и всоу сьблажнениꙗ виноу повѣдающоу моу намь вь

сємь типицѣ, и ꙁаповѣдасмы ѣкѣ и непокрьвено иꙁ-
волїтї поспѣшихомсє, да нє по нашємь отхождени
мѣсто обрещеть, о немь же молоусє Владычице моен
Госпоже прѣпѣтаꙗ наставнице, врагь доушь нашихь
сотона да не поколеблеть вась оть прьваго помы-
сла и свою працоу поставить и раꙁбиєть доуши оть
Бога добрѣ сьтажано, и вьсоуїє-же ꙁритьсе красо-
тою основано, идѣже и по толїцѣ нашємь оутврь-
ждєнї, ѣко вьꙁможно испытанию вѣдѣ ѣко неꙁлобою
оскоудѣєть нїколїже ꙁлобнаꙗ вина, и неприѣꙁниво-
моу ꙁвѣроу и стрнтивомоу раꙁвращенїє и кривыꙗ
вины приложеннє; нь вы вси, божїєю благодѣтїю
просвѣщени соущє, его вьꙁнї и како ихь хощете
отгнати, нѣсте не раꙁоумни оть божьствьныхь пис-
менєй, и оть оглашенен уьстьныхь утенєн оть на-
оуuенїꙗ ихь; и вь нихь же сами вы наоуuени бы-
сте, соупротивоу станете ꙁлоби тврьдо, пособство
велико и нераꙁоримо имоуще Божиє и ꙁа теплыхь
ради молитвь прѣнепороуьныє и прѣсветыє Влады-
чицѣ нашеє Госпоже Богородице и светаго и слав-
наго моуuеника Иолїєвкта, и ꙁа молитвы блаженаго
отца нашєго Сѵ́меона, приложоу же и молитвоу мою
грѣшьнаго. Да наоуuаєть вы оуво братскы и прила-
гаєте подобноє нераꙁоумни оть добрѣ же сиє свѣ-
доущаго да ꙁапрещаєтьсе, ненакаꙁанымь и нераꙁоум-
нымь оть раꙁоумѣющаго, и сицѣ о светѣмь Доусѣ
и о лоуваи, єдинь оть єдинаго оутврьждающєсе и
сьuетавающе, ѣко на вьоупльuени доброє и доухов-
ноє и спасьноє добрѣ свѣдеи, надѣюсе на Христа
истиньнаго Бога нашего и на наго прѣсвстоую ма
терь Богородицоу предстательницоу нашоу и посовь-

ницоу, ѣко невр҇ѣдимо присно сьблоудѣтесе: сицѣ обрѣтаıє обороужаны и оукрѣплены врагь посрамитьсе соуıєтьно и утетьно отьбѣгаıє облачитьсе и недѣємь далеуе оть вась отженетьсе, вы же спасаитесе и велиуаитесе и сьмїрьнї боудѣта и ȥавїстьнї вьсѣми вь благотворени вашамь и вь уьстномь жїтї да боудете вси дни живота вашего. Єдино же нѣцю вьспоменоу вь прѣстаноу слово сїє.

ГЛАВА М҃.

О больници и о работаюшихь болемь.

Рѣхь выше нешо мало о болецїхь братї нашаи, игоуменовою волею вьсе еже ихь промышленїє, семоу есть наложено, подобаєть же и о сихь большеıє оувѣдѣти: ȥаповѣдаıємь же иȥбрати больнымь келию, вь обраȥѣ добра сиѣıє больнїцоу и одрове поставїти больнымь на вьȥлеженїꙗ и на покоище и работьника имь давати, ѣко симь работати вьсѣмь, аще лї по моїмь грѣхомь мноȥи оу єȥоу оупадоуть, да имь стаи в҃ работьника, а роулоу великоую, еже есть огнїще вь мѣди оковано и прѣносимо, вь немь же болещемь оукропь топити, и ина еже соуть онѣмь на оутѣшенїꙗ по вьȥможьномоу же, ѣже соуть вь ѣденї и пити и вь проучихь потребахь. Игоумену повсегда нерѣтько вь больнїцоу прїходитї и вседоушно посѣщати братиє и комоуждо прїносїти потрѣбьнаꙗ и братиꙗ же наша больнаꙗ да не вь сиıє оуȥдаюшесе обратеть себѣ имоуще просити лихаꙗ нѣкаꙗ, ѣже не боудоуть ни вь слоухь слышали и николїже видѣли, нї вькоусили, нь да сьдрьже себа и сьмѣраютьсе, довольнї боудоуще вь онѣхь сдьнѣхь,

вь инхже и време есть и моцно монастыроу принести та; аще ли и работате имь заповѣдї ради юже заповѣдаемы, нь неоупрашати ихь повелѣваємь, смѣренно же паче житї, ѣко подобаєть инимь, да и тї вь трьпѣнїа мьздоу, еже есть оулишеннѣ похотьнымь и болѣзнї тоуга, ходатаи боудемь оть Бога насладитїсе; боуди же вамь сиа. —

СЛОВО мѧ҃.

Дроугое поучение кь игоуменоу и брати.

Елико еже есть намь волѣ и Богоу благопрїѣтна и наставинцы, вамь же вь пользоу великоу и снабдѣнїе; вь вашемь же произволенїи сьстоить сьхранити сїа ненароушимо и непоколебимо поксегда, глаголоу же непрестаньно, прѣданоую вамь слоужбоу творити вь вась сьборїща, еже хранитї вѣроу и чьсть подобноую кь игоуменомь вашимь, еже дроугь дроуга лоубити и тьщатисе комоуждо когожде прѣходе вь смѣреномоудрьствѣ, поболѣти же дроугь о дроузѣ; ѣко единаго тѣла оуди и ѣже дроугь дроугоу исплънѣти оулїшеннѣ, не вь завнсть оустрьмлѣтисе, ни вь лоубовь неполѣзноую или изборие и раздании, свѣне дасте выше сѣдѣнїа и мїрскихь поученїи, кь единомоу же тькмо зьрѣти, еже добродѣтальное житие оуказано и пребывати, а не ино аще вьзможно, нь ї дыхати, наї паче слово спасьное и все еже на спасение и на сьздании есть и на пользоу; вь сиць же изгонитї оть вась вьсѣхь злы источьникь: добытьколоубие глаголоу и користитисе оть манастырѣ или коего инаго образа етера, и покладати поклады, и скровища творити и до слоучившагося, вь немь же

не повелѣль есть игоумень, ни прѣданы вамь помоканьнь простиль есть, не тькмо сиѥ, нь и небрѣжьствомь, или кимь инѣмь неродьствомь оставлѣти нѣщо манастырско погиноути, равно бо есть и сиѥ прьвомоу, аще что и приносьно мнитьсе, и равно винѣ оть Бога оуказано есть; дрьзновеннѥ, елико вьзможно отсѣцѣте, и да сьшьдь рекоу: все еже нѣ вь спасенню наставлѣюемо да отгонитьсе, не можете о чеда и братиѣ, да николиже вредїмаѣ поучемь; а спасающаѣ же прѣтсуемь, нѣ бо нищо оть прѣданыхь вамь немощьно илї оусильно исправїтї, аще ли нищо оть сихь нѣвако сико мнитьсе, нь подвижимьсе, потрьпимь и принесѣмь храбрѣньно, поноудимь вь малѣ себе, не бо покоѣ ради мїра остависьмо, нь поспѣшьства ради и подвига по вьзможеномоу вь оулоучєнїю вь обѣтованїахь благыхь; поноудимь оубо се, ѣко речено, поноудимь, ноуждно бо есть царство небесноѥ, и ноуждьнїи вьсхищають ѥ, никтоже лѣнивь поставить побѣдоу, николїже никто сьпѣи сномь бьдраго своего борьца побѣдить, нь текоущїхь добрѣ и троуждающїхьсе, трьпещихь еже оть подвигь болѣзни: за многие скрьби рече Богь, подобасть вамь внити вь царство небесное, тѣмже молоусе всѣмь вамь, достойно потьцѣта на званнѥ ваше, поставите телеса ваша света Господеви, лоубите дроугь дроуга, тщите на прѣдьлежещи вамь подвигь, елика добра, елика благолоубьна да помышлѣите, еже слышасте, и наоучитесе, сиѣ творити неотстоупаите братиѥ, врѣме бо сьбираѥтьсе, поминаите доуше ваше и наше же смиреннѥ не забываите вь молитвахь ваших. —

ГЛАВА м҃в.

О кели карнїско светаго Отца Саввы.

Хощоу же вь вашѣи лоубьви и сие изьрещи, паче же и заповѣдь приложити, азь многогрѣшныи и приснооуныльи на подвизаниа доуховнаꙗ быхь вь манастыри нашемь светые Владычицы Богородицы наставницы нашеꙗ, и аще или поработахь, ли потроудихьсе, ли не малые тоугы приехь глаголоу по Аплоу Павлоу: аще есть вь тѣлѣ, ли разкѣ тѣла на вѣдѣ Богь вѣсть, такоже и азь о себѣ глаголоу: аще что и прїехь оть тѣхь реченыхь, то не вѣдѣ, Богь вѣсть, пребыхь бо вь монастыри доколѣ сьбрахь ваше о Господѣ лоубимоꙗ стадо не мало, помагаюющоу моеи немощи Владычици нашеи Госпожди Богородици и наставници, мїрь вамь глаголемь, ѣкоже и Христось своимь оученикомь, и помыслихь егда сь вамї вь манастыри прѣбывахь, сьбрати хоте вась или вьработати вамь, и забывахь своꙗ прѣоумноженаꙗ прѣгрѣшениꙗ, ѣже вѣхоу вь Богоу, вь вашѣи лоубви, и изпромислихь вь себѣ, ѣко оуже подобаеть промыслити и о своихь сьгрѣшаниихь и изьшдь и створихь себѣ сѣдалища, еже боудеть двѣмї или паче и тремь и црькоквьноу оучинихь вь име светаго и прѣподобнаго поустынежителѣ Отца Саввы, его же и мнѣ неподобномоу имоущоу име, и вьставихь оуставьць си, како подобаеть хотещїимь жити вь келици сеи, да сию заповѣдь даю игоуменоу и вамь, да не иматі посадіти потежещаго се покоꙗ ради пльтьского или паки безькнїжьнаго и коупь давающа на неи, нь да изьвраста хотещаго и жалающаго, ходити прискрьбнымь поутамь, и вьнити сквозѣ оузькаꙗ врата, не-

пльнающаго си оустава, ѥго же написахь ꙁдѣ оу сеи кели, да аще видите еже не боуде подобьнь его же оставихь живы вь келицы, тои оученика си, то посилати оу сиѥ мѣсто, его же видите желающа и лоувещаго сь вышеписанаꙗ, либо старь, либо младь таковы обрещетьсе вь вась; и си повелѣваю по отшьстви моѥмь кь Гу҃, да не подасте вь мѣсто оно ничесаре, ни паки повелѣваю оуꙁети оть неѥ нищоже; аще ли прѣстоупита сию ꙁаповѣдь имѧте обидїти мѣсто оно, то да вы єсть соупьрь на страшнѣмь соудилищї прѣподобныи Отьць Савва и аꙁь оумїлены.

ГЛАВА м҃т.

О чтенї сего типика на вьсѣкь м҃ць и скончавати го, наче же и на памѧть ктиторовь исчитати его.

Си бо типикь ꙁаповѣдаю Вамь чести на киждо м҃ць вь начело вь врѣмена ѣдени вашихь, на вьспоминаниꙗ же ꙁаповѣданнымь вамь и на польꙁоу доушь вашихь, сицѣ бо да боудете вы же вь спасени вашемь испльнени, ѣко добраꙗ сьхранивше ѣже прѣѥсте оть Отьць вашихь и мнѣ же нища доушевнаго сего наставлениꙗ, и накаꙁаниꙗ о Господѣ простирающе. Богь же мирьскы приꙁываѥ нась вь вѣчноую его славоу, ꙁа многоую его и неиꙁречьноую благостыноу сьврьшїмь вась и оутврьдимь вь свѧтоую его волоу, ꙁа единочедаго сына своего Господа Бога и Спаса нашего Їисоуса Христа и Прѣсвѧтаго и Животворѧщаго Доуха, ємоу же подобаєть вьсѣка слава, чьсть и поклоненїе и вельлѣпьство и нынѣ и присно и вь вѣки вѣкома Аминь.

На крају додајемо она три листа што их нема у оригиналном рукопису, а позајмамо их из рукописа у коме је пријевод (парафраз) овога дјела, а који је рађен 1788 год.

I.

(Наставак 3-ће главе.)

Сей оубо монастырь нами оть основанїа весь создаса: а церковь обновихомь тоүїю и пописахомь, приложихомь же книги, такожде и сватыа сосоүды, Божественныа иконы и ризы, завѣсы же и все оукрашенїе. Еще же и братїи на потребоү тѣлесноү, елико мощно бѣ. О них же хотащымъ вамъ извѣстно оуразоумѣти, оть Хрисовола мощно боүдетъ. Мы же къ слѣдоүющемоү предложенїю слова преклонаемса. Но ты Боже и Господи всаүескихъ и о препѣтаа Мати Господа нашего Їисоуса Христа! да боүдоүть сїа дѣльна же и дѣйственна, намь же и иже по насъ до конца вѣка сего, уестными молитвами оүгодника Вашего, Отца же нашего и ктитора Симеона. Книмамъ глаголанымъ: понеже уесты имамы большаа, большаа же намъ отъ свѣта перваго уаса дне простираютса, подобасть же мнитса ми знати о дѣлѣ свѣта, сего ради отъ свѣта науинаю изъасненїе творити слѣдоүющее

ГЛАВА д҃.

О пѣнїи а҃ уаса, и еже по оконуанїи оүтрени всѣмъ братїамъ въ келлїи своа входити.

Подобаетъ оубо съ оүтреннимъ славословїемъ коүпно пѣти и а҃ уасъ, по обыуаю, и молитвоү:

иже на всакое врема, и по молитвѣ поклоны да бываютъ: г҃ поклоны велики досажоуще главою до земла могоущимъ, немощнымъ же по силѣ, и глаголати съ поклоны: согрѣшихъ тебѣ Господи, прости ма; таже в҃і скорѣе, елико роукою досазати земли и глаголати: Боже, оучисти ма грѣшнаго и помилоуй ма, вси коупно, а не единомоу предварати, а дроугомоу остатиса; имѣти же въ семъ наставника клисїарха или дневнаго Їереа: прѣдъ враты Царскими стоаща и чинъ оуказоующа. Сїа сице держимь егда не поемъ на оутрени „Богъ Господь.“ Аще ли поемъ „Богъ Господь“, то творити г҃ поклоны малы съ пред . . . . . .

II.

(Наставак г҃і главе.)

. . . . . и сего извести въ авленїе всѣмъ подобастъ. Да поставласте же симъ образомъ Игоумена: вшедшимъ вамъ всѣмъ въ церковь, и вземше сей типикъ, положите на свата трапезѣ, и жезлъ прислоните ко сватѣи трапезѣ: и повелѣти избранномоу внити въ олтарь, съ обычнымъ трисватымъ, и съ тропари: помилоуй насъ Господи, помилоуй насъ; Слава: Господи, Господи призри съ небесе и виждь, и нынѣ: Богородиченъ гласъ 6-ы иже во хъ единоначалныи и единосоущныи Отцоу; таже: Господи помилоуй л҃ разъ и поклонитиса емоу трижды предъ сватою трапезою до земли и вземше оттоудоу сей типикъ и жезлъ, и всѣмъ глаголющимъ: достоинъ, и достоинноу соущоу, стати на достоинѣмъ мѣстѣ игоуменскомъ, и ставшоу емоу, да боудеть цѣлованъ отъ всеа бра-

тїи, и оттолѣ да боудетъ вашъ Игоумєнъ Богомъ поставлєнъ, и Пресватѣй Владычицы Богородицы наставницы поспѣшествоующей ємоу.

ГЛАВА ді.

О поставленїи Иконома.

Аще хощете поставити Иконома, ты Игоумєнє, и старѣйшая братїя коупно со всѣми изберите по добродѣтели вамъ подобна; да ставится же образомъ сицевымъ: по отпоустѣ оутреннемъ и обычной молитвѣ: трисвятое; онъ же да творитъ 3-и метанїя предъ иконою Пресвятыя Владычицы нашея Богородицы наставницы и со страхомъ да лобизаетъ; таже да поклонится Игоумєноу до земли, и преклонитъ ємоу откровенноу главоу свою: Игоумєнъ же крестообразно благословляя, гоѣйно глаголетъ сице: Богъ молитвами Пречистыя своея Матери и Преподобныхъ Отецъ нашихъ, поставляетъ тя иконома монастырю; потомъ же давше ємоу о Господѣ цѣлованїе, поставляетъ Игоумєнъ, на приличномъ ємоу мѣстѣ; таже цѣлоуютъ его вся братїя, по цѣлованїи же, слава Богоу да возноситса, и отпоустъ. Сємоу же икономоу подобаетъ со оусердїємъ слоужбоу свою совершати къ Богоу и вамъ и оуправляющємоу ємоу вами не на лица зрящоу, но всѣхъ, имоущу, аки оудъ єдинъ, да изберетъ же и помощни . . . . . .

III.

(Глава 36 с почетка.)

Єлицы и по мнѣ достойно прискорныя что въ обители, годовыя памяти ихъ да бываютъ, и по-

миналїа по оузаконенїю нашемоу; такожде и братїи, иже имена въ поманникоу вписана соуть или впишоутса; въ новѣ же преставшихса не токмо на литоургїи, вечернѣ и оутреннѣ да поминаютса, но до 40-и дне, и просфоры его да причащаютса; къ симъ же да опитоуетъ коегождо умершихъ еклисїархъ, да имѣсте а' незабвенно и творите неоскоудно. Но еще яснѣйше о семъ повелѣваемъ: Понеже оумножившимса братїамъ, слоучитса имать многащи оумирающихъ братїи памати 3 или 4. стещиса, или и самымъ дѣломъ, въ единой седмицы, и стоужно боудетъ комоуждо памать творити въ панахидахъ да оставлаютса отлоученни канони панахидамъ дневни, иже на вса дни по долгоу вамъ обѣщани соуть, и прежде отшедшемоу пѣти. Повелѣваемъ же да не боудетъ возбранаемо то, аще кто отъ братїи изволитъ, да идетъ и поетъ за мертвыхъ, а прочїи да поютъ въ паракличницѣ, взаконеноую панахидоу; тако да боудетъ сїе и да творитса и благопрїатно намъ, мнитимса и Богоу. Аще ли зимы ради или немощи, не изволите сїе: но не презрите, да не боудетъ же лѣности ради и елико свѣсте, въ той седмицы памати, вси коупно собравшесе, всѣхъ единою сїа да творите панахидою; аще не слоучитса памать нѣкоемоу Игоуменоу вашемоу: семоу бо особно да бываетъ, и еще да отдаете братїи вашей долгъ, памать ихъ почитла, и отъ заповѣди вашеа неотпадающе, да творите оубо въ панахидахъ еще. А въ литоургїи о нихъ добро есть, совокоупно всѣмъ паматемъ во едино бывати: просфорамъ же о коемждо приносимымъ, начто и Їерей въ гробницы от-

лоучен есть, и вҁаконенъ, и якоже оугодно емоу и воҁможно сице да творитъ, а еже кто что принеслъ или принесетъ, да бы подавалося на братѣхъ ҁа нѣкоего памать, то якоже оуговоривъ въ монастыри въ памать онаго подавати ҁаповѣдаемъ, неоудержано; диптихи оубо ҁаповѣдаемъ, яже соуть оуписованїя Їереомъ самѣмъ о Господѣ, или дїакономъ, на всякой Литоургїи чести и поминати вписаныя, да сами не понесоутъ грѣховъ ихъ, о лишенїи онѣхъ поминанїя.

ГЛАВА лз.

О постригающихся.

Поутемъ шествоуя слово прїиде и о постриҁающихся: егда кто прїидетъ отъ славныхъ, или отъ нѣкїихъ ҁнаемыхъ нами и вѣдащихъ наше житїе; таковїи да постригаются и внѣоутрь оуҁаконненаго времене, молящїи васъ: и сихъ согласно прїимите. Аще же отъ слоучившихсе неҁнаеми соуть, по прешествїя 7 дней во обители, да облачатся въ плащаницоу и монашескїи шлемъ, да ҁаповѣдается же имъ воҁможное слоуженїе, и да наблюдается, и аще со смиренїемъ и терпѣнїемъ совершаютъ слоужбы своя, да пребываютъ 6 мѣсяцей и тогда постригаеми, облачатся во оброученїе святаго Ангельскаго обраҁа, и причитаемы да боудоутъ братїямъ; егда же слоучатся непокорыви и оучинили, ропщоуще о ҁаповѣданныхъ имъ, Игоуменоу подобаетъ не прїимати; къ симъ же и о семъ подобаетъ писписа: иже отъ иноудоу приходятъ монаси, и прїяти восхощете, да не насилоуете ихъ отъ нѣкїихъ отрекшихся оуже при-

несенїихъ, не препродовати во благодати Божїей долгомъ, ни на добитцѣхъ продовати, да не кїи ꙃдѣ стоудъ и поношенїе прїидетъ, вниою къ насъ постриꙁающихса, и ꙃлый сей глаголъ явленно внидетъ, мое или твое, больше или меньшее, и лоучше молитиса принесшоу, а не прїемлющоу, да не боудетъ сїе къ насъ, да не боудетъ. Аще что и намъ постриꙁайса приноситъ да прїемлемъ, вольно бо есть сїе, а не съ поноужденїемъ, и вольно дѣло Боголюбїа милостына: чинъ имѣетъ добротворенїа, и отъ Бога воꙁмеꙁдїе боудетъ, и грѣховъ очищенїе, паче же да речемъ истинноу: покладъ принесъ Богоу и Пречистой Его матери, наставницы. Ино бо есть отреченїе и принесенїе, а дроугое даръ и милостына, подаанїе или покладъ: око оубо овамо имать воꙁдаанїе, и якоже на нѣкоую коуплю требоуай полагаетъ, о . . . . .

СТАРА СРПСКА ПИСМА.

ИЗ РУСКОГ МАНАСТИРА СВ. ПАНТЕЛЕИМОНА У СВЕТОЈ ГОРИ.

ПРИЛОГ АРХ. ЛЕОНИДА.

Ова стара писма послао је из Цариграда архимандрит руски Леонид у фотографским снимцима, понајвише додавши поред њих и свој препис. По жељи самога г. приложника наш редовни члан г. др. Јанко Шафарик примио се, те је по снимцима и по преписима г. Леонида (уз два три снимка није тих преписа ни било), саставио преписе који се овде штампају.

Како су ово све не штампана писма, надамо се да ће обрадовати пријатеље старина српских. Многа су била са свим непозната, неколика се само по имену спомињу у зборнику Миклошићеву, које смо код свакога назначили.

Ред је узет хронологијски.

Уредн. „Гласника."

1.

1349. д. 12 Јунија.

Цар Стефан Душан потврђује слободе манастиру св. Пантелеимона у св. гори Атонској.

† Бл҃гочтно и велелѣпно и достодльжно иже напоивши корѣни вѣрою бл҃гоч҃тниѧ, и ѿ вѣтвеи добродѣтели плоди принести; и бл҃гоч҃тнїа плоди ѹкрасивше се, бл҃годарьствьно славити Б҃а вь троици, и троицѹ вь ѥдиномь бж҃твѣ, вь ѥдиномь царствѣ же и силѣ и господствѣ и вь ѥдинои воли и хотѣнии и дѣиствѣ; безначелнѹ же и присносѹщнѹ и непостижимѹ, ѥдино ѥстествнѹ и равно ч҃тнѹ и равно покланѩѥмѹю, иже всѣмь творителнѹю же и сьдрьжителнѹ небеси и земли и прѣисподнимь, видимимь же всѣмь и невидимымь, ѡдѹшевленымь же и бездѹшьнымь, ѿ неѥ же ѥдинородни с҃нь и слово ѿчее, неизреченныи свѣть ѿ свѣта вьсиꙗ намь; и много ч҃тни и даролюбни дари дароваше се пророкомь же и апостоломь, и м҃чникомь ст҃ыѥмь же и преподобнимь, православнимь же царемь и всемѹ народѹ православнихь, различно дари раздѣливши, и достохвалними вѣнци вѣнчавши, ꙗко же таа сама вьсе вина и подателнаа животѹ, безмѣрнаа прѣмѹдрость б҃жиꙗ велегласно вьпиѥть глаголѹщи: мною цариѥ царствѹють и силни пишѹть правдѹ: —

Тѣмь же и азь вь Х҃а Б҃а благовѣрни и богомь поставлѥнни прѣвисоки Стефань царь вьсѣхь срьбскихь и грьчкихь и поморскихь земль, рекѹ же албанїи и западнои странѣ и великомѹ днсѹ, и сь богодарованною ми и благочьстивою и хрїстолюбивою

царства ми царицею, августнею кира Єленою, и сь богодарованнимь наю синомь благовѣрнимь кралюмь Урошемь, благодѣтию б҃жиею процвьтшу ми вь своюмь ѡ҃тьствѣ, и по того изволюнию нарецши се ѡ҃трасль благаго коренѣ родитель моихь светихь, реку же Сумеѡна Немание новаго миротоуца и прьваго владики бившаго земли србсцеи, и великаго светителю и прьвопрѣстолника ѡ҃тьства нашего Сави; приюми царствию благоч҃стию вѣньць ѿ руки Хр҃ста моюго, поревновахь житию и благопрѣбиванию ст҃хь ѡ Хр҃стѣ цареи благовѣрно живших на земли, реку же великаго и славнаго и равнаго ап҃лѡмь и прьваго Хр҃стианомь Константина цара, и инѣхь православно и благоч҃тно живших на земли.

Тѣмь же ѿ юности моюе, теплостию душе и ревностию срдца моюго, раждежениу ми бившу любовию кь всѣмь ст҃имь и божьствьнимь црьквамь, наипаче болше ѡ манастирехь ст҃ие гори великие пустиние аѳона; иде же ѡбрѣтають се храмь ст҃аго и славнаго великомученика Хр҃стова Пантелеимона; ти бо ст҃ии страстотрпци Хр҃стови, жрьтву словесну и ѡдушевлюну себе принесше Богови. пр҃но сьцр҃ствующе сь нимь, телесние бо ѡкови по богословному гласу ѿрѣсше, и сьмущающихь умь вещи измѣнше, достоино аггельскому сподобише се дрьзновению. Тѣмь вь лѣпоту храми ихь вь част и хвалу себѣ вьздвигше, духовно вь нихь трьжьствующе и славословеще прославльшаго ихь господа. тѣми бо самѣми ст҃ими чьсть богови приносимюмь, добрѣ вѣдуще, яко яже кь подобнимь рабомь чьсть, явлюние имать кь ѡбщему владицѣ славу. Тѣмь же убо и ми добрѣ вѣ-

дѹше дрьзновеніе велие ѡбрѣсти ими, стие млтви ихь призиваемь всегда и просимь, млтва ѡ сьдѣꙗнииихь мнѣ ѹстроити владикѹ Хрїста. Видѣвше ѹбо иноци єлици се ѡбрѣтахѹ храма стго великомчника хрїстова и бесребрьника Пантелеимона, пищетѹ последню монастира, и всакого промишлениꙗ и попеченіꙗ тьщь и пѹсть, и еще ѿ Рѹсиє вьсеконьчно ѡставленіе, ни нѹждние пище или потрѣби имѹще, придоше кь царствѹ ми, и вса сиꙗ исповѣдѣше, и слише царство ми ꙗко приєти ми на се ѡбитѣль тѹ стѹю, и бити ми ктиторѹ кь иеи. видѣвь же царство ми, ꙗко дѣло ѹгодно и дѹше спасно, приє сь ѹсрьдиємь и любовию, и потьщахь се вьздвигнѹти и сьздати и ѹкрѣпити стѹю сию ѡбитѣль, и всакими потрѣбами и метохиꙗми вь довольство испльнити; и постно подвизающихь се инокь сьбрати; поиска же царство ми сь всакимь прилежаниемь, иже на сие богоѹгодно дѣло послѹжити могѹщаго; ѡбрѣтохь же чтнаго вь инопѣхь, мнѣ же многолюбима и вѣрна, монаха Ісаїю и на сего наложихь вьсако попеченіе и промишленіе ѡ сеи стои ѡбитѣли, томѹ и нехотещѹ, сь великимь ѹмиленіемь и метаниемь, вь кѹпѣ и сь благочтивою и прѣвьзлюбленною ми царицею авгѹстиею Кѵра Єленою. ѡнь же моленіе наше прѣзрѣти немоги покинѹ се и приє. ѹспомѣнѹ же и царствѹ ми реченіи монахь Ісаиа, ꙗко бити монастирѹ сиемѹ свободнѹ ѿ всѣхь ѡбладающихь вь томь мѣстѣ, ѿ прота рекѹ и ѿ всѣхь негових поданьвь, и ѡбласти неимати игѹмена изнети, или поставити, или что повелѣвати, кромѣ дѹховне ѡбласти. Тако же и ѿ вьнѣшниихь господь и царь, никто же

имати ѡбласть ѡ поставлени или изети игумена, или иконома, или иного диаконита коего. аще и синь или брать царства ми будеть, или инь кто любо, его же изволи Богь по мнѣ царствовати и ѡбладати землею; тьчию сами иноци его же изволеть между собою вь монастири, вь всаку волю и свободу, яко бити самовластни и самоволни, яко же и присно поминаеми царие ѡсвободише Хиландарь. Приложи же царство ми и метохие иже суть по имени се: село яньчища сь всѣми мегями и правинами и засели, еже суть по имени се: заселкь жидомица, црковь сти Никола у планинѣ, заселькь Дубница, заселькь Новосель, заселькь Кеникь; село Драгоша. и прочла що есть башина мазгидова, куке у граду, зевьгелатию, прѣспанѣгу, кошакь; и ино що есть дрьжаль мало много; црковь стаго Георгия у Бонини сь селомь що му есть купеница, и сь виногради и сь мании, и сь всѣми правинами и мегіями црькве те. Улиярие конь крупиць, и сь уликаникомь. и ѡще приложи царство ми да си узима црква на всако годище на гюргевь днь ѿ трьлиса двѣ стѣ перпер венетицѣхь; и ѿ Хрїсѡполя двадесеть кошниць соли на всако годище на гюргевь днь. Сия вса свободи царьство ми, ѿ всѣхь работь малихь и великихь, и всѣхь подань, ѿ градозиданния, ѿ сока, ѿ конюха; ѿ псара, ѿ повоза и поноса; и всѣхь работь кое сьда настое, и кое се хте послѣ умислити. И молю и запрѣщамь, сиему златопечатному слову царства ми, непотворении бити, нь паче подтврждении. Кто ли дрьзнеть сие приложение царства ми разорити, таковаго да разорить гь Богь и прѣчистая его мати,

и да му јесть мьстникь с҃ти великомученикь Хрïстовь Пантелеимонь, вь си вѣкь и вь будущи, и ѿ царства ми да несть благословень. Створиже се си Хрïсовоулль вь лѣто, ҂ѕ. ѿ. н҃. з. индикта, в҃. мц҃а иуниа. в҃і. дн҃ь:

† Стефань вь Хрïста благовѣрни царь Сьрблемь и Грькомь †.

(:М. П:)

2.

1349. д. 12 Јунија.

Цар Стефан Душан потврђује добра манастиру Св. Пантелеимона у Св. гори Атонској.

† Благоч҃тно и вельлѣпно и достодльжно иже нpropвишен корени вѣрою — — —

— — м҃лтива о сьдѣаниихь ми устроити вл҃кы х҃а, [1]) и тѣмь припадаю и мил се дѣю, вь храму с҃тго страстотрьпца Христова; видѣ уко царство ми обнищанïе храма того с҃таго, и потьща се царство ми вьздвигнути и укрѣпити и испльнити недостатьчнаа ц҃ркве тыие с҃тыие. И приложи царство ми: црьков с҃тго Георгиа у вонмïи у алакандовѣ, сь селомь що му е купенница, и сь винограды, и сь млины, и сь мегами, и сь всѣми правинами црькве тые; и още приложи царство ми село новосель кое јесть вонь вльчищь, сь всѣми мегами, и сь милокопиемь, и сь всѣми правинами села того, и сь црьквомь материомь божиомь афиниотицомь; и още приложи царство ми вашину мазгида влловиѣ жихьньскаго, и що е дрь-

[1]) Довде је ова хрисовуља са свим иста као и она под бр. 1, само је други правопис, и писмо скорописно; а у оне полууставно.

жаль село Драгощу; и куке у граду, зевгелатию [2]) прѣспанѣгу, коцакь; и ино все що се обрѣта, или куппенища, или винограды, или нивие, или воденице, или люди що є где дрьжаль, или у граду, или оскѣнь града, вьсе записа царство ми црькви рушкои. И още приложи царство ми, да си узима црква на всако годище на гюргевь дьнь ѿ трьлиса, двѣ стѣ перперь венетицѣхь, и ѿ хрисопольа двадесеть кошниць соли; на всько годище, на гюргевь днь; — и приложи царство ми у сѣрѣ улка Гωргиꙗ Лукера сь дѣтцомь и сь кукием, и сь всѣмь намѣстиемь що си имать. И сиꙗ вса вь дарь приношаю стому великомученику Хрїстову Панделеимону; и сиꙗ вса выше писаннаꙗ и приложеннаꙗ царствомь ми освободи царство ми ѿ всѣхь работь, великыхь и малыхь; и всакога поданька; ни да є сωкꙗ, ни конюха, ни псара, ни соколара; ни ѿ всакого владущаго царства ми, да не имають забаву. И кога изволить гь кь по мнѣ царствовати, молю и запрѣщаю сиему златопечатному слову царства ми, непотворену быти, нь паче потврьжениу. Кто ли дрьзнеть сие приложение царства ми разорити, таковаго да разорить гь кь и пречистаꙗ его мати; и стыи мученикь Хрїстовь Панделеимонь и вь си вѣкь и вь будущїи, и ѿ царства ми да нѣсть благословень. Сьтвори же се сии Хрисωвуль вь лѣто: ,ѕ. ѿ. н. з. индикть в. мѣсеца юнїа. ві. днь.

† Стефань благωвѣрни царь Србльемь и Грькωмь и западнымь странамь.

(М. П.)

---

[2]) Зевгелатије грчка реч, значи ораће земље.

3.

Око 1350. д. 21 Маја, у Скопљу.

Цар Стефан Душан дарује слободу и земљу цркви свете богородице, коју је сазидао код Габрова дијак Драгоје.

† Пише и повелѣва царство ми, да есть вь свѣдѣние всѣкомꙋ. Добродѣтелно, всеразꙋмно сь истиною царскагѡ словесе сьставлениe; прииде же вселенаꙗ вьсꙗ сьбравьши се радостьно, ꙋ скопи на зборѣ, и весело по заповѣди апостольскою хитростию послѣдꙋюще глаголемо: Слава ти ѿче безьначелнеe, сине ѿцꙋ сьприсносꙋщне, светии дꙋше трьгꙋбо иже вь ѥдинствѣ, трьсветои троици покланѣѥмь се; вь прьвоначелникꙗ землю ѡснова, небеса ꙋтврьди, прьваго чльвѣка Адама сьзда; и сь человѣки поживе за милосрьдиꙗ неизреченнихь си благости, сьшедь сь небесе, и ꙗви се апостоломь си, ꙋче ихь глаголю, николи же ѿлꙋчити се Ѥрꙋсалима; тѣмь же сьмотривьше богоносныхь ѿць сьставлѥныꙗ, и сьборьнихь того рада, и ми сиимь послѣдꙋемь, ѿ светихь ѿць, ꙗже сꙋть ꙋзаконнена, и ꙋставили и ꙋтврьдили, и направили, божьствьниимь црьквамь записовати и ꙋтврьдити, повеле и хрисовꙋле, слова царьска. Тѣмь же образомь послѣдꙋюще, и азь рабь Хрїстꙋ Стефань, вь Хрїста Бога благовѣрныї царь, самодрьжьць всѣхь срьбьскыхь и грьчкыхь и поморьскыхь земьль, и царьство ми ѡномꙋ и законꙋ навикь, много дрьзновение и надежьдꙋ имѣѥ вь божьствьнѣи црькви спаса Хрїста Бога, и прѣчистиѥ ѥго матерь, застꙋпницꙋ и владичицꙋ вселенѣи; и ѥже вь светѣи горѣ аѳоньстѣи, госпожьдꙋ богородицꙋ; и бесьпльтнихь небесныхь силь Михаила и Гаврила;

припадаю и молю се, милосрьдныма ѡчима вьзрѣти на смѣреною мою душу; ти же госпоже моꙗ прѣчистаꙗ богородице, моли сина своего чьловѣколюбиваго; величѣю и прославьлѣю име твое, ѡдь дому славы твоѥ попеченїе твору, елико мнѣ вьзможьно, хотѣи вса испльнити прѣчьстны домь храма твоѥго; — и благоизволи царьство ми светнимь и божьствьнимь црьквамь записовати и посланиꙗ на светѣмь и чьстнѣмь сьборѣ, сь господиномь ѿцемь нашимь прѣѡсвещеннымь патриꙗрьхомь кѵ̈рь Иѡꙗникиѥмь, и сь Хрїсто . . . . . . царьства ми царицею кѵ̈ра . . . ., ... прѣвьзлюблѣному царьству ми . . . . . изиде . . . Дїꙗкь Анагность Драгое, како есть улезль више Габрова у вѣласици, предь трѣблѣгр̈ь зидати . . мь иже . . . . . прѣчистее црькьвь и беспльтнихь сиьь Михаила и Гаврила, тѡгьда справи ѡсвещенной ѥпискупь Баньскы кѵ̈рь Калиникь, ѥре ѡдь всего срьдца сь великимь трудомь се тьщить, сьнзи Дїꙗкь Драгое зидати храмь божїи, и и за нѥго се помоли ѥпискупь царьству ми, како да есть таи црькьвь свободьна на вѣкы, и ѡвыи Дїꙗкь Драгоѥ сь своимь тьсиномь да прѣбиваютъ у неи свободнѡ. И има хотѣние царьство ми и приложихь землю кь ѡнизи що ѥсть растрѣбиль, ѡколо црькве и ниже црькве именовани Драгое до грькова, и ѿ црькве слазеще до водѣничнога пута, и прѣзь гудановy ниву, како водоважѣ слазить, тьнзи валожниць, с вла . . . . или ѥсть у немь ѡрахь или вокька; и що но ѥсть набѣлѣжиль мѣсто за млинь, прѣма спартиновѣ водѣничщи, и прѣдь водѣницомь мѣсто за . . . а и за льна, или буду два или три врѣтсии до ве-

лиего ѡраха; и ѡрахомь, и ѹ подѹ нина и винѹ подѹ кѹде бѹде ѥмь растребити . . . . с мщ̄ѣ . . . а с вадомь, на братоснинокьскихь топиль подь спьешкее ниве, Г҇ крѣтень; нивѹ сь вадомь; и подь Габровѡ беротичевѹ никѹ; и кѹде мѹ бѹде драго Анагностѹ Драгою сь тьсниномь и сьродники своими, да сѹ слободни таи црькква домь богородице, и вь веки века. И кь томѹ аще кто що приложи црькви волѡмь и хотѣниемь своимь ѡдь своѥ бащине или ѡдь кѹпенице, или нивѹ или виноградь, или малинь, или инѡ що либо, или бѹдещо . . . . . и селити свободни люди кь црькви . . и тизи да работають црькви а иномѹ никомѹ. И ѡсвободи ихь царьство ми ѡдь приселице и димнине; и бирь и сокѣ, и по . . . . ара и псара и поѕѡба и поноса и помистра и травнине и градежа кога либо, и града ѕиданиѣ; и котла да имь нѣсть, просто рекьши ѡдь всѣхь работь великихь и малихь; да немать ѡбласти нань ни кефалиѣ ни книезь, ни тьѕи комѹ се прилѹчи дрьжати Габрово, понѣже изволи царьство ми, да ѥсть свободьнь домь божи таи црьковь, сь всемь перивѡрѡмь. и сиѥ ѕаписание ѹтврьди царьство ми кь всѣко ѹтврьждение и достоѣние царьско; како да ѥсть вь вѣкы неразоримо никымь. Кто ли дрьзне такови ѡдь настоющихь ѕабавити божьствьнои тоиѕи црьквѣ, таковаго да разо . . . ь и прѣчистаѣ мати господнѣ; и да ѥсть проклеть ѡдь троице ѥдиносѹщнее, и да мѹ ѥсть сѹпьрникь архаггель Михаиль вь дьнь сѹдни, и паки да ѥсть проклеть ѿ т҃ и и҃і, ѿць иже вь никеи, и ѿ. д҃. еѵангелисти, и ѡдь светаго Симона и светителѣ Сави; и ѡдь сиѥга ѕбора, и ѡдь царьства ми да иесть благосло-

вень. И посла царьство ми властелина челника Гюрица, и наручихь му да издасть цркви сиа книге писаниая; тко ли потвори що одь сихь написанихь царьства ми, и едина чрьта, такови да приметь гнѣвь и наказание и да плати: .ф҃. перперь.

† Стефань вь Христа Бога благовѣрьни царь.
Повелѣнием господина цара Гюрьгь Логофеть записа, месеца Маиа. к҃а.

4.

Год. 1353. а потврђено исте године.

Цар Стефан Душан, и царица му Јелена, и син њихов краљ Урош, поклањају митрополиту Сереском Јакову, цркву светога Николе на реци Пшињи под брегом Кожљем. [1])

..[2]) прѣвьзлюбленнимь и богодарованнимь сиомь наю прѣвисокымь кралѣмь вьсе срьбскые землие Урошемь.

Понеже оубо прьвы члвкь роукою бжиею и образомь почьтень, своею волею ѿ благаго прькѣие ѿпаде, вьсѣхь владики прѣстоупивь заповѣдь; раи и елика вь нѣмь ономоу наслаждати се повелѣ по сѣхь за злобоу изгнань бывь; и елико оубо проходе множаие врѣме, тельми множаие кь злїимь прѣклаиаше се, и горшаа присно помышлие ако ѿ подобнаго прѣвратив се, и вь послѣдиюю оуки погибѣль сведень бысть образь царьскыи. — Великь есть здание члвкь, нь не мнѣ быти подобно, иже сего добрѣ и сице чюдна из начела ѿ прьсти сьздавыи, заблоуждати на мнозѣ и кь погыбѣли ѿ поуди ей быти; своимь благооустроениемь прѣклонень бывь, сьниде на искание погибьшаго,

[1]) Спомен о овој диплломи у Monumenta Serbica 152.
[2]) Почетка нестало.

иже всевинна и податела животоу безьмѣрьнаа бо-
жиꙗ прѣмоудрость, и сьзда себѣ храмь ѿ чистиѥ
и нескврьнниѥ отроковицѥ дѣвы богоматере; зачьнь
се и рожⷧь се ꙗко же самь вѣсть ѥдинь, аще и
наше прѣвьсходить постижениѥ, ѿ неѥ пльть приѥмь
непрѣмѥнно и несказанно, на земли ꙗвль се, и сь
чл҃вкы поживе; вьсь бывь кромѣ грѣха чл҃вкь, да по-
добиимь подобноѥ исцѣлить, и наше ѥстьство вьз-
несь, ѡ десноую славы ѿца на прѣнебесныихь по-
сади ни, и покланꙗѥмо аггельскыми сьтвори силами,
крьстомь и сьмрьтию и погребениѥмь и трїидневнымь
вьскрьсениѥмь нась ѿ прѣльсти идольскыѥ избави, и
на прьвоѥ вьзведе благолѣпиѥ; нетьчию же собою,
нь и прѣмоудрыиѥ своѥ оученикы и апостоли ꙗко
свѣтила посла вь мирь, все ѥзыкы вь богоразоумию
наставлꙗюще оучениѥмь и чюдеси и знаменїи без-
числьными; и доуха светаго поспѣшениѥмь и пра-
вомь причестници ихь же и прѣстоломь прѣѥмници
знамениѥмь же паче и чюдесемь выше; имь же и
житию ѡнѣхь и дѣꙗниѥмь по всемоу оуподобише
се, пастириѥ глаголю и оучителиѥ вьселенѣи; пре-
подобнїи и богоноснїи ѿци наши, свещеници же и
прьвосветителиѥ, ѿ нихь жѥ паче множаѥ сьи ве-
ликыи и чюдныи архїереи Хрїстовь Николаѥ; зна-
менїи и чюдеси бесчисльними, и исцѣленїи различ-
ними, и скорою помощию, по мороу же и по земли,
вь бѣдахь же и скрьбехь, вь бранехь и обьстоꙗнїихь,
и всакыихь ноуждахь; молбою ѥже вь всѣхь владицѣ
Хрїстоу прѣспѣваѥ. Єго же помощи молю се полоу-
чити, вь бранехь сьпособителꙗ єго имѣти, вь бо-
лѣзнехь врача, вь напѣтехь покровителꙗ, юности

наставника, старости жьзль, вь житїи семь окрилителя тиха, и тамо вь страшни дьнь соуда крѣпка прѣдстателя и застоупника. И азь вь х͠а б͠а благовѣрьныи и самодрьжавьнии и Богомь поставлѥнии Стефань цар, Срьблѥмь и Грькомь, Поморию, Албании, и западнои странѣ, сь благовѣрною и хрїстолюбивою и царства ми прѣвьзлюбленною царицею кура Еленою авгоустиѥю, и сь прѣвьзлюблѥниимь и богодарованиимь сыномь наю, прѣвисокымь кралѥмь все срьбьскыѥ землѥ Оурошемь. Изьобрѣте царство ми храмь великаго архїерея Хрїстова и чюдотворца Николи, вь мѣстѣ нарицаѥмѣмь на Пьшини подь Козлѥмь, ѥго же сьзда прародитель царства ми светы краль Оурошь; и настоѥщїими врѣменьми пороушень, и властели насилѥѥмь, или истѣѥ реци помѣропьшень. И сего божьствьнаго и чоуднаго храма видѣвь царство ми сь прѣвьзлюблѥнною и хрїстолюбивою царицею царства ми кура Еленою авгоустияниѥю, и сь прѣвьзлюбленнымь сыномь наю, хрїстолюбивымь и прѣвысокымь кралѥмь все срьбьскыѥ землѥ и поморскыѥ Оурошемь, и вси ѥдиномысльно распальше се любовию божьствьною, кь архїерею и чюдотворьцоу Хрїстовоу Николѣ, на обновлѥниѥ храма ѥго светаго , и сего божьствьнаго храма светаго Николи на Пьшини подь . . жлѥмь, сь любовию и сь хотѣниѥмь царства ми, и сь любовию прѣвьзлюблѥньнаго сына наю, прѣвисокаго и хрїстолюбиваго краля Оуроша, приѥмьши вь роуцѣ свои благовѣрна и хрїстолюбива царства ми царица кура Еленї, яко быти ѥѥ вьторомоу хтитороу сего божьствьнаго храма светаго Николы: и паки сь хотѣниѥмь и милостию царства ми,

и сь хотѣниѥмь и милостию прѣвьꙁлюблѥнныимь сыномь наю, прѣвисокыимь кралемь Ѹрошемь, вьсхотѣ благовѣрнаа и хрїстолюбиваа царица царства ми кура Ѥлена, и дасть своѥю роукою си҆ божьствьныи храмь светаго Николи, мольбникоу царства ми, прѣωсвещенномоу митрополитоу сѣрьскомоу курь Ꙗковоу; да си ю има и направлꙗ сь никымь неωѥмлѥмоу до своѥго живωта, вь помѣнь царства ми, и пакы по смрьти митрополита сѣрьскога курь Ꙗкωва, си҆ светы и божьствьныи храмь светаго Николи да си има монастырь царства ми, стаго архїстратига Михаила и Гаврїила оу Призрѣнѣ, сь всѣми правинами иже ѥсть ꙁаписало царство ми вь хрїсовоулѣ стаго Николы, и вь хрїсовоулѣ архистратига Михаила и Гаврїила, сь ꙁемломь и сь людьми; и сь винограды и сь водѣницами, и сь коуплѥницами, и сь ꙁадоушинами и сь локвми, просто рекьше сь всѣми правинами; да моу ѥсть ωндѣꙁи прибѣжище и покоище, или моу се слоучи немощь или коѥ прѣселѥниѥ волно а или ноуждьно, да си има оноуꙁи келию, до своѥга живωта никымь неωѥмлѥмо. А се меѓе ꙁемли црькве нои стго Николы, ω брода пьшиньскога подь градомь прѣко брьда подь градь на грьлачинь ками; и ω грьлачина камена все ниꙁь пьшиню до ратилца, и ω ратилца прѣко оу велико, и паки ω тогажде брода пьшиньскога, поутемь на брьдо прѣма градоу, и тѣмьꙁи коꙁникомь, како греде кольникь на блатьце оу велию локвоу, и ω локве оу велии доубь, и ω велиѥга доуба право ниꙁь доль ниꙁь ωсиковьць оу великоу. — И кьди има соудь митрополить сѣрьскыи Ꙗковь, с каромь ꙁа сиюꙁи ꙁемлю и ꙁа люди, тьдиꙁи

ꙁемлю сиюꙁи свѣдоци присвѣдоковаше црькви како юсть была и оу сҭаго кралꙗ црькьвна. А се людие црьковны сҭаго Николи: Бисрѣнь сиоки; Балинь Роусь; Коста Момчиловь; Наве, Доманъ, Влахъ Нѣгославь, Беробранца, Добретикь, Нѣговань, Калиныць, Станиславь Марикь; Добре ковачь, робь Поурьнꙗ; Тодорьць; Драгина, Прьвославь Татень, робь Цоукалꙗ, Преде свирыць, Стано, Хроусе слѣпыць. — И кьди плѣниише Тоурьци Анатолию, тьди и прїидоше слободни людие изь Грькь на црьковноу ꙁемлю при сҭомь крали; а се нимь имена, Градиславь, Радь Охреда, и Моурьтать иливевь брать, Станило и Никита, Моурта Прѣкоучель, Борило, попь Добре, и попь Григорие. — И що си юсть имала коуплюеницоу селище Броусь и тьꙁи да си има и дрьжи сь мегꙗми и сь всѣми правинами села тога. А се мегие Броусоу, како церови потокь оупада оу Пшиню, и ниꙁь Пшиню прѣма бѣломь каменоу, на ѡноу страноу, и ѿ бѣлога мрамора право поутемь оу петьковоу црькви, и ѿ петкове црькве, право поутемь надь арьменскаа селища, право оу мѣль, и ѿ мѣла стрьмо оу Пшиню; и все ниꙁь Пшиню до срѣдь бальшинѣ нивѣ, и ѿ балшинѣ нивѣ право на чрьвени мѣль, и ѿ чрьвенога мѣла надь млатища, до распоутиꙗ брѣꙁиньскога поути, и ѿ тоуде прѣко поутемь до станьчева сада; и ѿ сада станьчева ниꙁь доль оу потокь церови, и потокомь церовимь оу Пьшиню. — И сию ꙁи ꙁемлю више писанноую црькве сҭаго Николи нико по силѣ да ю не тежїи, тькмо комоу ю дае митрополить иꙁь десетька; раꙁвѣ парикь що се обрѣта да си свою баштине тѣже беꙁь десетька, а що имоу

тежати ꙁемлю црькокноу лихо своѥ баштине, да даю и парици ѿ тогаꙁи црькви десетькь. И Власи кои оугоне ꙁимѣ добитькь на ꙁемлю на црьковьноу оу ꙁимище, да даю црькви травьниноу по ꙁаконоу, такожде и Срьблѥ; и никто на ꙁемли на црькокьнои да испостави манина беꙁь хотѣниꙗ митрополитова, раꙁвѣ комоу да митрополить мѣсто да си оучини манинь, а да даѥ ѿ нѥга црькви половиноу; и людие жоупьсціи кои винограде имаю на ꙁемли на црьковьнои, да даю ѿ нихь црькви с҃томоу Николѣ по ꙁаконоу доходькь, що оу Скопии даю ѿ виноградь, и никто беꙁь хотѣниꙗ митрополитова да не трѣби лаꙁа на ꙁемли на црьковьнои, ни винограда садїи; и комоу не хоћѥ митрополить тоуѓѥмоу чабькоу 8 ономьꙁи селѣ, никто да га силом непосадїи; — Кто ли дрьꙁне и оучини що по силѣ ѿ више писанїихь, да плати царствоу ми сто перперь, а црькьви сто. — И людиѥ црьковиїи да даю црькви, коукꙗ: двѣ вѣдра ꙁвоньчате, коꙗ соу четири оу чабарь с҃гго Николи; и оу кога се обрѣтаю оу црьковнога чл̃вка трьмке, да дава с҃томоу Николѣ десето, и да работаю црькви оу недели два д̃нїи, всака коукꙗ; и що ѥсть било на людехь на црьковиїихь сокь царьства ми, тоꙁи приложи царьство ми с҃томоу Николѣ; и такоꙁи моу ꙁаписа царьство ми, како да моу ѥсть свободьно ѿ всѣхь работь царьства ми, ѿ жетьве и сѣнокоше, ѿ поꙁова и ѿ жировине, и ѿ травнине, ѿ псара, ѿ . . колара, [3]) ѿ приселице, и ѿ припласте жоупьске; просто рекьши ѿ всега да ѥсть свободно; — и да не метеха црьквию томьꙁи

[3]) место: соколара.

кефалија скопьскы, ни кожьльскыи, ни кнеꙁь, ни нь кто любо ѿ владоущїихь царьства ми. И сего ради освободїи царьство ми сиюꙁи црькви сг҃о Николи, понеже ю дарова бл҃говѣрьнаа и хрїстолюбиваа и царьствоу ми прѣвьꙁлюблѣннаа царица кура Ѥлена августа, прѣосвещенномоу митрополитоу сѣрьскомоу кур Іакωвоу, да моу есть оу баштиноу до егова живωта никымь неѿемлюема. И сие словω царьства ми, ꙁаписахь и даровахь и оутврьдихь царьскымь обычнимь ꙁнаменнием словωмь царьства ми, вь всако оутврьждение царьско и свободоу чистоу, како да есть тврьдо и никымнмь непоколѣбимо. И молю его же иꙁволи Бог господьствовати по мнѣ на мѣстѣ царьства ми, сиемоу ꙁаписанномоу словоу царьства ми непоткореноу быти, нь паче больше и крѣпцѣ потврьждену и непоколѣбимоу. Кто ли вьсхощеть раꙁорити сию милость и ꙁаписание царьства ми, таковыи да есть проклеть ѿ г҃а б҃а вседрьжителя и прѣчистие его матере, и ѿ силе чьстнаго и животворещаго крьста господьнꙗ, и ѿ всѣхь светынхь ѿ вѣка Богоу оугодивьшїихь; и ѿ царьства ми да есть неблагословень. И сие иꙁвѣстное и всенастоещеѥ ꙁлатопечатное словω царьства ми, ꙁаписа се и оутврьди вь лѣто: ꙁ҃ѕ. ѿ. ꙁ҃. а҃. индиктиωна. ѕ҃.

† Стефань вь х҃а б҃а благовѣрнїи цар Срьблемь и Грькωмь:: (в).

И кралевьство ми видѣвь сїи ꙁлатопечатнии хрїсоуль господина ми и родителꙗ сг҃аго цара, и госпожде ми и матере светие царице кура Ѥленї; ꙁаписань и оутврьждень прѣосвещенномоу митрополитоу

сѣрьскомоу кур Ꙗковоу, црьковь светаго Николи на Пьшини подь кожлıемь, да си ю има до своıега живота, да тѣмь же образомь и кралевьство ми сь оупрошениıемь и хотѣниıемь господина ми и родитела светаго цара, и госпожде ми и матере светыıе царице, потврьждамь и записоую кралевьства словомь, како да ıесть тврьдь сии хрисокоуль, и никыимь непороушень, и да ıесть вь всако оутврьждениıе и свободоу чистоу, како ıесть и више записано господиномь ми, и родителıемь светымь царемь и госпождомь и матеромь ми, благовѣрьною и хрïстолюбивою царицею, сего бо ради писа и подьписа кралевьство ми образомь кралевьства ми, вь лѣто: ѕ҃. ѡ҃. ꙁ҃. а҃. индиктиѡнь. ѕ҃.:

† Вь х҃а б҃а благовѣрнïи Стефань Ѹрошь краль всѣмь Срьблıемь::

5.

Око год. 1372.

Деспот Јован Угљеша потврђује манастиру св. арханђела Михаила и Гаврила код Габрова слободе и добра што му је даровао ћесар Воихна.

† Како приде кь царьству ми, чьстии старьць духовьникь кѵрь (Данïиль) ......
Михаила и Гаврила више Габрова и принесе ми записаниıе г҃и .... родителѣ ми кесара, и видѣхь и проучохь що ıесть записаль и .... и кесарь Воихьна, и нии христолюбиви црькви ѡнои зи, лю҃ .... земле, выеть хотѣниıе царьству ми кудѣ годѣ му се що находи .... хру ., ... люд. . виноградь, перивол, или и мании, има хотѣниıе царьство ми, како да ıе

. . . . вь вѣкомь, и да ѥсть паче свободна, никимь непотькновлѥнно . . . . родрьжница, ни прониарь, ни дворанинь, ни коꙗ власть, коꙗ сѥ . . . х . . . .
царьства ми, тко ли такови сѥ нагѥ ѡдь моихь люд. сиѥ више пис . . . . . .
ти и поколѣбѣти, и забавити за що либо старьцу, кѵрь Данилу ѿ црькви . . . .
малю, или за маиь, или за люде, па и за ино що либо, таковаго да разорит . . . .
и прѣстаꙗ ѥго мати б҃жиꙗ, и да му су мьстници безпльтнии архистратизи, и да ѥсть невѣрьнь царьству ми; месець Маиꙗ .к҃ѳ. индикть з҃.

† Деспоть Їѡань Углеша.

† Повелѣниѥмь господина ми деспота Углеша ꙗ ѳ҃ѡдѡрь писахь по҃ . . . .

6.

1377. у Струмици.

Деспот Јован Драгаш и брат му Костадин и мати њихова царица Јевдокија потврђују добра руском манастиру св. Пантелеимона у светој гори Атонској. [1]

† Понеже убо многихь и великихь даровь насладихь сѥ, и вьсприѥхь ѿ владики моѥго Хрїста, и того прѣчистиѥ владичицѥ нашѥ богородицѥ; на ню же всѥ упованиѥ нашѥ вьзложихмо; желаниꙗ нашего николи же погрѣшихомь, уповаѥмо же ꙗко и до коньчини живота нашего сию помоцницу имати, паче же и по коньчинѥ много множаѥ. Того ради и ꙗ благоуьстива и хрїстолюбива госпоꙗ царица Ѥвдо-

[1]) Споменута је ова диплома у Monumenta Serbica 186.

кнѧ и сь прѣвьзлюбленними синови царства ми деспотомь Ӏωанномь Драгашемь и Костадиномь, потьщасмо се єлико є по силѥ нашои, дари и чьсти приносити с҃тымь и б҃жаствьнимь црькьвамь, вь нихь же ωбразь господа Бога Саваωѳа по вьчльвечениꙋ написꙋєть се, и светихь єго многохвалное сьсловиє, по пророкꙋ и богоωтцꙋ Давидꙋ глаголющꙋ: дивьнь Богь вь светыхь своихь, Богь издраилевь, и паки благословень Богь прославлıаıен сıє вь чꙋдесехь светыхь своихь. Тѣмь же раждєгше се божьствьною любовию изволисмо прѣдьпосилати и дарове даровати Богꙋ и светымь єгω, ѿ нихь же ни єсть даль ωнь, и паче боле ω храмѣ светагω и славнагω великомꙋченика Паньделеимона, ть бо свети страстотрьпць Хрїстовь, жрьтвꙋ словеснꙋ и ωдꙋшевленꙋ принесе себе богови, присно сьцарствꙋющи сь нимь, телесние бо окови по богословномꙋ гласѣ ѿтресь, достоино аггельскомꙋ сподоби се дрьзновению, тѣмь достоино храмь єго вь чьсть и хвалꙋ себѣ вьздвигь, дꙋховно вь нихь трьжьствꙋюще, и славословеще прославьшаго гⷣа. Тѣмь же ꙗко и ми добрѣ вѣдеще дрьзновение велие вь Богꙋ приєти имь, и светие молитви ихь призивати ω сьдѣꙗнихь ни ꙋмолити владикꙋ Хрїста; тѣмь же и ми припадаємо вь храмꙋ светогω страстотрьпца Хрїстова Паньделеимона, иже вь светѣи горѣ Аѳона, и приношаємо сие ꙋсрьдие и дари светомꙋ великомꙋченикꙋ и страстотрьпцꙋ Паньделеимонꙋ, иже єсть монастирь рекоми Рꙋси; село Мокрани сь сипоромь с планиномь с брьдомь с виногради с ωвощиєми с воденичиєми с кипꙋриамы с полиємь с лꙋгомь с ловищи з бродови с рекомь; и що єсть

приложилъ царь Стефанъ ꙁемлю Лѥньдиновꙋ к Мокраномь. Село Макрнѥво с синоромь, с планином ꙁ брьдомь, с виногради с вощьѥмь, с воденичьѥмь с кинꙋрнами с полѥмь с лꙋгомь с ловищи, с рекомь ꙁ бродови, и ꙁемлю Тꙋтковꙋ и ꙁемлю Сидерофаѥвꙋ. — Село Ꙁꙋбовце с синоромь с планиномь с брьдомь с полѥмь и сь всемь ѿтесомь що си ѥсть имало. Село Борисовѡ с синоромь с планиномь с брьдомь с виногради с вощьѥмь с воденичьѥмь с кинꙋрнами; с полѥмь с лꙋгомь с ловищи с реком с бродови; селѡ Габровѡ с синором с планиномь с брьдомь с виногради, с вощьѥмь с воденичьѥмь с кинꙋрнами с полѥмь с лꙋгомь с ловищи с рекомь с бродови; црькву матерь божию прѣчистꙋю више Габрова сь всемь метохомь црькве теѥ, сь людьми с виногради ꙁемломь, с воденичьѥмь и сь всеми правинами що си ѥсть имала ѿ прѣждѥ; црьквꙋ архангела сь всемь метохомь; и ине црькве колико ихь се находи ꙋ метохꙋ сель техь, да ѡблада ними манастирь светагѡ Паньделѥимона. И тако ꙁи дарова царство ни села та монастирꙋ светогѡ мꙋченика Хрїстова Паньделѥимона сь всеми мегями и правинами сель техь, що си сꙋ имали и при грьчкомь царꙋ и ꙋтврьдисмо ꙁнаменниѥмь и бѣлѣгомь царскимь, како да ѥ тврьдо и непоколѣбимо никимь до вѣка. И сиѥ наше малоѥ приношениѥ приносимо ти сь вѣрою истиною ꙗко страстотрьпцꙋ и чꙋдотворцꙋ великомꙋченикꙋ Паньделѥимонꙋ, вѣмь бо благодѣть и дарь даровани ти ѿ всѣхь владики и цара Хрїста Бога. Ꙋповаѥмь же, ꙗко да скоримь твоимь ꙋпованиѥмь поможеши ни вь дьнь страшнаго сꙋда Хрїстова, и все враги и сꙋпо-

стате наше, да ихь низложимь покорими подь ноѕѣ наши. И сиꙗ вса ѥлика принесосмо вь дарь светомꙋ мꙋченикꙋ Хрїстовꙋ Паньделеѥмонꙋ ѡсвободисмо ѡдь всехь работь и поданьꙗ царскихь, да им не градоѕиданиꙗ ни градоблюдениꙗ, ни сокꙗ ни иномистра, ни травиине, ни ѡраньꙗ, ни жетве, ни крьшитбе, ни сенакошениꙗ, ни винограда работаниꙗ, ни поноса, ни провода, ни псара ни соколара; ни да тко ѡблада ними ѡдь владꙋщихь, тькмо црькка свети Паньделеѥмонь. И сиѥ слово ѕлатопечатное да стои непоколѥбимо и непотворно и нераѕоримо до вѣка, и молимо и ѕаклинамо ѥго же Богь иѕволить по нась царствовати и господствовати или брата или сꙋродникь царства ни или по божию сꙋдꙋ кога Богь иѕволить, сиѥмꙋ хрисовꙋлꙋ непоколѥбимꙋ бити, нь паче крѣ(п)чаѥ потврьдити, аще ли кто таковихь дрьѕнеть диаволимь ꙋхищрениѥмь сиѥ више писаное потворити или раѕорити, таковаго Господь Богь и того прѣчистаа богомати да раѕорить вь дьнь страшногѡ сꙋда Хрїстова, и да ѥсть проклеть ѿ .т҃ и҃і. светихь и богоносинихь ѿць иже сꙋть вь Никеи, и ѿ всехь светихь ѿ века Богꙋ ꙋгодившыхь, и да мꙋ ѥсть сꙋпьрникь свети великомꙋченикь Хрїстовь Паньделеѥмонь, вь дьнь сꙋда Хрїстова, аминь. вь лѣто ҂ѕ҃ ѿ҃ п҃ е҃. индиктиѡнь. е҃і.

† Вь Хрїста Бога благовѣрни Їѡань деспоть Драгашь. †.

† Повѣлениѥмь господина ми деспота Драгаша и Костадина ꙗ Драгосавь Алꙋ̈лꙋгиꙗ писахь сиѕи хрисовꙋль ꙋ Стрꙋмици градꙋ.

7.

Око год. 1380.

Деспот Драгаш и брат му Костадин потврђују добра манастиру Св. Пантелеимона у св. Гори Атонској, а прилажу му и сами нека добра.

† Понеже ѹбо ѥсть чьстно и ѕѣло богови прїѥтно еже чьсть и покланѣнїе приносити светынимь и божїнмь црьквамь, вь нихь же образь Господа Бога Саваоѳа по чловѣчьствꙋ написꙋѥть се, и светыихь ѥго многохвалноѥ сьславїе по пророкꙋ глаголющꙋ, дивнь Богь вь стхь своихь, Богь исраилевь; многи бо сꙋдбы его, и неизслѣдими пꙋти его. Тѣмь же и мы к тебѣ припадаемь великомꙋченикꙋ и цѣльбникꙋ Христовꙋ Пан҄делеимонꙋ иже вь Аѳонсцѣи горѣ, вь обители рекомїи Рꙋси; видимь бо прѣизобилныѥ дари еже на тебѣ, дарованныѥ ти оть всѣхь владыкы царꙗ Христа; и всѣхь иже сь вѣрою к тебѣ припадающихь, нескꙋдно дары цѣленїе обилно всѣмь истачающїи, и намь же рабомь твоимь благовѣрнымь деспотꙋ Драгашꙋ и братꙋ ми Костандинꙋ, любовїю срдьчною и разгоренїемь дꙋшевнымь сь вѣрою к тебѣ припадающе, и оть тебѣ милованїа и помощи трѣбꙋюще. Ꙗко да покрыеши ны оть всѣхь врагь видимыхь же и невидимыхь, и избавиши ны оть всѣхь недꙋгь и врѣдь дꙋшевныхь же и тѣлесныхь. Тѣмь же ревнꙋюще и мы благочьстивымь царемь же и господамь нашимь; и прьво видѣсмо господина ны цара Стефана, и сына мꙋ господина цара Ꙋроша; що сꙋ приложили светомꙋ великомꙋченикꙋ Пан҄делеимонꙋ црьковь светаго Геѡргїа ꙋ Конми сь людми сь винограды и сь водѣничїемь и сь всѣми кꙋпеницами и

ӡаселцы. С҃ти Ѳеодори сь людми и винограды и сь водѣницами и сь ӡаселцы; и у Крупищехь село Улїари и селище Бутковць; и село Строиславинци; и црькові преч҃истаа Бранискa сь людми сь винограды сь водѣницами; и у Шипу 5 стасинь. И мы видѣсмо сїе приложенїе господь и царь нашихь, непотворихомь; нь паче утврьдихомь; и ӡаписасмо вь сїемь нашемь хрисовулу, како да си дрьжи монастырь с҃тго Панделенмона до вѣка никымь неотьемлюемо. И ѧ деспоть Драгашь и брать ми Костандинь, приложисмо и мы вь дарь и вь помѣнь царемь и господамь и намь, монастыру рушкому с҃тго Панделенмона; и прьво село Мокране; и селище Црьвища; и селище Макрїєво, и село Борисово; и село Ӡубово; и село Габроко; и село Наподу; и таи вса села сь црьквами баштинскыми; и преч҃истаа выше Банске сь метохомь и сь людми, куде ю дрьжала конь прьвыихь господь; и с҃ти краљеве конь Баню сь всѣмь метохомь; и у тѣхӡи метохїахь што су црькве баштинске и то приложисмо; светы Никола драгушевь, светыи Никола Колешинь; света Петка Проданова и преч҃истаа Ксенова; архангель и светы Георгїе у Габрокѣ сь всѣмь метохомь и предтеча Робановь, и село Сушица и село Торичко, што уӡесмо оть властелина нашего Тодора; и село Рококо у ӡабрьдїю; и выну приложисмо у Струмици светаго Стефана црьковь Кирїака кнеӡа, сь людми, сь винограды ӡемлюмь. И єще приложисмо у Петрьчи црьковь преч҃истые Панданоса духовника Їѡсифа, и светыхь Краљевы сь людми сь винограды сь воденичїємь и селище Хасво: и выну ѧ Костандинь приложихь црьковь матерь ко-

жїю у Дреновѣ, що су дръжали властеле мои Їаковьць и Драгославь сь селы, село Дреноко, и село Роловo, и светы Никола селище сь всѣми правинами сель тѣхь; и ина села, село Пулулово, село Халапатово, и селище Гюргево сь ꙁаселцы. И еще приложихъ у Тиквешу пещеру сь людми, и село Шешково Гаврїиловь камень, Грьбавьць, село Коꙁарце, и подь градомь светын Аѳанасїе сь людми и водѣницами и сь винограды, и надь градомь црьковь с҃ты Геѡргїе Положкы на рѣцѣ Урьнои, сь селы, село Полошко, село Кошане, и село Дражелꙗ, и село Ѡбьстраница, и село Желица сь винограды и сь всѣмь ѡтесомь сель тѣхь, и выше тогаи светы Никола, на тоиждє рѣцѣ, ꙁовомо мѣсто то Южиново, сь людми и сь винограды, и село Куманичево, и селище Сꙋтьць, сь всѣмь ѡтєсомь, и ꙋ Каташи црьковь архангель сь людми, сь винограды и ꙁемлею и сь всѣми мегами, и село Ꙁлешово що ꙋꙁехь ꙋ властелина моего Дабижика, и село Плоторешци, що ꙋꙁехь ѿ властелина моега Новака, и дехо сь всомь бащиномь ꙋ Собри. И еще приложихь ꙋ Щипꙋ црьковь Главатокꙋ архангль, сь всѣмь метохомь, и ꙋ Ꙁлетове с҃тго Димитрїа, и светы Никола сь людми, с винограды с валавицами, и село Трьстѣникь с метохомь, и с водѣницами. И сїа вса к.. .е писанаа, царемь Стефаномь, и синомь мꙋ ца.. .емь Ꙋрошемь, и приложена, и нами що ѥсть приложено, Драгашемь и Костандиномь, ѡсвободисмо ѿ всѣхь работь малыхь и великыхь, господства ны, да нимь нѣсть градоꙁиданїа, ни градоблюденїа, ни сокꙗ, ни пиомистра, ни травнине, ни ѡранїа ни жетве, ни крьшитве, ни сѣна коше-

ина, ни винограда работанїа, ни поноса, ни провода, ни псара, ни соколара, ни да кто ѡблада ними ѿ владѹщихь, тькмо црькква светыи Паньделеимонь. И сїе записанїе, да стои непоколѣбимо и непотворьно, и неразоримо до вѣка. И молимо и заклинамо юго же Бь изволить по нась господовати, или брать или сьродникь г҃ва ны, или по божїю сѫдѹ кога Богь изволить; сїемѹ хрїсоволѹ непоколѣбимѹ быти, нѹ паче крѣпчае потврьдити, аще ли кто таковыхь дрьзнеть дїаволимь ѹхыщренїемь, сїе выше писанное потворити, или разорити, таковаго да разорить господь Богь и прѣчистаа Богѹ мати, вь дьнь страшнаго сѫда Хрїстова, и да юсть проклеть ѿ .т҃. и .ӣі. светыхь и богоносныхь ѿць иже сѫть вь никеи, и ѿ всѣхь светыхь ѿ вѣка Богѹ ѹгодившихь, и да мѹ юсть сѫпьрникь светыи великомѹченикь Хрїстовь Пантелеимонь, вь дьнь сѫда Хрїстова, аминь.

† Бл҃говѣрны деспоть Драгашь, и г҃нь Костандинь.

8.

1381 год.

Цар Лазар потврђује монастиру Св. Пантелеимона у св. гори Атонској добра и слободе. [1]

† Вишнюю славѹ влѹчити желающе, свещенныхь еѵ҃лскыхь заповѣдехь делателые, свѣтло вь ѹме вьсприемше, закона господна достохвалное поѹченїе. Аще бо любите ме рече, заповѣди мое сьблюдете; темь же и разлпчными добродетелми, ꙗко же раиски цвѣтци, достолѣпно ѹкрасивше се вь слѣдь по-

[1] Спомен у Monumenta Serbica 200.

текоше благоуханија божьствьнаго разума, елици бо рече духомь божьственимь водеть се, сїи суть сынове божи, темь же и сь Хрїстомь вьдварають се вь свете невечернїемь, ть бо самь рече, иде же есмь азь ту и слуга мои будеть. О сихь дрѣвлѥ веледгласно вѣщаше великии вь пророцехь божьствьнии Давидь, рече бо блажени: вси боюшеи се господа, ходешеи вь путехь его; сихь бльженству и славѣ и азь наслѣдникь быти вьжделехь, иже вь Хрїста Бога благовѣрни и христолюбиви кнезь Срьблѥмь и подунавию Стефань Лазарь, еже и получити надею се помошию и поспѣшением моего пособника и помошника светаго великомученика Хрїстова Пандelеимона, иже вь светеи горе Афона рекоми Руси. Ему же приложихь црькву Спасову у Хвосну кои митрополие хвостьньское, сь всемь що нимь пише у хрисоволихь крала прѣжде бившихь, що си е дрьжала црьковь тази, такози да си имаю Руси црьковь тузи и сели кои су у хрисоволихь и сь люди и сь виногради и сь ѡвокнемь, и сь воденичнемь, з брьдомь сь полиемь и сь ливадами, и сь всемь малемь и големемь, и сь мегами сель техь зи; да си има тузи црькву црькка руска до вѣка. А мегие црькве оу около надь Пилопакь оу дрѣвени мость, и ѿ моста к брьдурїомь, дѣломь како се ками вали и ѡвамо и ѡнамо и оу црьквеиу стѣну, и више црьквене стѣне хрьбьтомь стѣномь оу воду у Коритникь, и ѿ Коритника доломь на Скокьшорь, и ѿ Скокьшора дѣломь како се ками вали у Пискупоку главу и ѿ Пискупоке главе дѣломь како се ками вали ѡбь другу страну монастира; надь Пилопакь подь монастирь

ѡпеть ѹ ѡнгю мость. [1]) Кь симь же и ѡсвободихь црькв Спасовѹ и села не ѡдь всехь работь и поданькь малихь и великихь, да нимь нѣсть присели|е и градоѕидании, ни сока, ни ѳара, ни соколара; и да невлада надь ними ни кто ѿ владѹщимь по ѕемли господства ми, тькмо вога постави црьковь светаго Пандеалеимона, тьи да ѡбладаеть ими, и да работаю црькви що е ѕаконь монастирьски, и да имь не сѹда ни прѣдь кимь, тькмо прѣдь своимь прѣдьстателеемь, како е ѕаконь и дрѹгимь метохимь с҃тогорскимь. И молю и ѕаклинамь его же изволи Богь по мнѣ господствовати, или ѡдь сѹродникь моихь, или инии кто, семѹ книѥ писаномѹ непотворенѹ бити, нь паче потврьжденѹ, ѩко же и ми прѣжде нась бившихь господь непотворисмо, кто ли дрьѕнеть ѿсти ѿ рѹкь или потворити что ѿ сихь мною ѕаписанихь книѥ писанихь, таковаго да раѕорить господь Богь и прѣчистаа его мати, и да га пораѕи сила чьстнаго и животворе|аго креста, и да ѥсть проклеть ѿ светихь .в҃і. врьховнихь апостоль, и ѿ .т҃, и .и҃і. светихь ѿць ѩже вь никеи, и ѿ всехь светихь ѿ века Богѹ ѹгодившихь, и да есть причтень юди и арии, и сь рекшими врькь его на нась и на чедахь нашихь, и вь мѣсто помо|и да мѹ ѥсть сѹпарникь великомѹченикь Христовь Пандеалеимонь, и ѕде вь бѹдѹщимь вѣцѣ, аминь. Вь лѣто: ,ѕ҃. ѿ҃. и҃. д҃. индикта, д҃. . . . .

† Вь Христа Бога благовѣрни Стефань кнеѕь Лаѕарь Срьблемь и подѹнавию::

[1]) Ово је омеђашење у једном препису, а у другом овога нема.

9.

Год. 1381.

Цар Лазар потврђује што су приложили добра манастиру св. Пантелеимона у св. Гори Атонској, челник Мльса и синови његови Стефан и Лазар.

† По неиӡреченномꙋ чловѣколюбию владики моюго Хрїста и по неиӡреченномꙋ и свемилостивомꙋ єго приӡренію, еже на гн҃стве ми ꙗко же и на прьвихь светихь царихь тако жде и на гн҃стве ми иӡлиꙗ благодеть прѣсветаго своєго дꙋха и постави ме г҃на ӡемли срьбьскои и подꙋнавию, аӡь вь х҃а б҃а благовѣрни и самодржавни г҃нь Стефань кнеӡь Лаӡарь, понеже приде кь мне вьӡлюблени брать ми челникь Мл҃ьса синови своими Степаномь и Лаӡаромь и молише ме, како да си приложе ѡдь свое дрьжаве црькви светомꙋ великомꙋченикꙋ Хрїстовꙋ Панделеимонꙋ, и ꙗ непрѣӡрѣхь молениꙗ ихь, нꙋ паче испльнихь како да си приложе елико имь юсть хотение, и сь ꙋпрошениюмь моимь приложише великомꙋченикꙋ Хрїстовꙋ Панделеимонꙋ иже вь светои горе Аѳона рекоми Рꙋси, сієло Ꙋларе рекоми горни Ӡакꙋть и ӡаселькь мꙋ Трьнава, и црькви светаго Николи, и ӡаселкомь, и ӡаселькь сь оне стране Лаба горни Лꙋковькь сь мегами и правинами, и сь воденицами и сь броди и сь полемь що сꙋ имали ѿ прьвихь г҃ӣ до села; таӡи потврьдихь написахь села таӡи како да сь нихь имаю рꙋшки монастирь до века вь помень господства ми и вь помень брата ми челника Мльсе, и сестрѣ ми Драгани, и нихь синовь; и ѡще ѡслободи господство ми села таӡи ѿ всехь работь, и поданькь вѣлихь и малыхь господства ми, ни да имь ю сокꙗ ни

жировинце, ни приселице, ни градозиданиа, ни псара, ни соколара, и да имь не властника никога ѡдь господствующихь, тькмо кога си постави монастирь, и да имь не суда ни прѣт книмь, тькмо прѣдь своимь прѣдьстателемь, и молю его же изволи Богь по мне господствовати сиюму непотвореню бити више писаному ну паче потврьждену, ꙗко же и ми непотворисмо прежде нась бившихь господь ну паче потврьдисмо, кто ли дрьзнеть ѿети что ѡдь монастира рушкога таковаго да разорить господь Богь и прѣчиста его богомати и да га поразн сила чьстнаго и животворещаго креста господна и да е проклеть ѿ светихь врьховьнихь апостоль и ѿ триста и ѡсмь надесеть светихь ѡтць иже вь никюи, ѡдь всехь светихь ѿ века Богу угодившихь, и да е причтень вь июди и аріи и сь рекшими кривь его на нась и на чедахь нашихь, и вь место помощи да му е супьрникь великомученикь Хрістовь Пантелеимонь зде и вь будущемь вѣцѣ, аминь. Вь лѣто ҂ѕ҃. ѿ҃. п҃. д҃. индикть д҃. † гнь кнезь самь рече у Милкови.

† Вь Ха Бога благовѣрни Стефань кнезь Лазарь Срьблемь и подунавию.

10.

1382. 2 Марта у Жичи.

Доротеј монах и син му Данило, оснивају цркву и манастир у Дренчи, Ваведенија Богородице [1])

† Елици духомь божіимь водими суть си суть синове божіи ꙗко же рече божьствьніи апостоль, имь же наблати чьстно положеніа и неконьчаемаа бла-

[1]) Спомиње се у Monumenta Serbica, 200.

женства, нбо сꙋщихь міра сего ꙗко несꙋщихь прѣзрѣше, и книжнїимь мꙋдрьствꙋюще и книжнꙋю слꙋжише славꙋ, никакога ѡдрьжими бише мьтаньми бистро тлѣющими много прѣльстнагѡ сего мира, все житїе свое на нѣбѣ прѣложише, егожь и всѣдь и срдца вьзнесоше, ꙗко рече божьственое слово, идѣ же скровища ваша и срдца тамо бꙋдꙋть. Тѣмь же всачьска ꙋмѣти вьмѣнише да Хріста прїѡбрѣщꙋть, его же ѡбрѣтенїемь, не ꙋдобь сказаннимь ѡбыюше се веселнемь, сихь радостию ради присно радꙋють се, и веселїемь неизглаюмїимь веселеще се сь Давидомь вьпиють, вьзвелнчил есть господь створити сь нами, и быхомь веселеще се, нхь же лнкостоꙗнию и славѣ наслѣдници быти вьждѣлѣхомь. Азь благочьстивы и хрїстолюбиви вь ниоцѣхь Дорофей, и сь прѣвьзлюбленнїимь синомь своимь Даниломь, изволеннемь божїимь и прѣчистїе его матере и подаинемь господина ми самодрьжавнаго кнеза всѣмь Срьблемь Лазара, цркьвь сьзидасмо вь мѣстѣ рекомѣмь Дрѣнча, иже многащи многихь ѿ владикы моего и ѿ прѣчисте наслаҗдихь се даровь, и ꙗже мира сего блистателныхь ꙋкрашенїи; тѣмь же и ѡ сихь всѣхь вьзꙋпихомь сь Давидомь: крѣпость наша и пѣнїе наше господь, и бысть намь вь спасенние. Тѣмь же ревьность вьсприехомь добраго исправлениꙗ, кние писаннїихь светїихь и ничто же вьзмогохомь противꙋ дарованию достоиное сьтворити, иже ѿ рꙋкꙋ господьню богатнею вьсприехѡмь, нѣчто же мало сьмотрихомь вь вьзданию дарь, ꙗко же двѣ лептѣ вьдовїца ѡна, нбо благоволихомь Богꙋ наставьꙗющꙋ ни, вьздвигнꙋти ѿ основанїа монастырь,

єго же и сьтворихомь на мѣстѣ рекомѣмь Дрѣньча, ꙗко же выше писахѡмь. А еже вь нѥмь жительство братїамь вь сьединѥнїи изволихомь, ꙗко же апостоли ȣстави се и правили светыхь ѿць ȣтврьди се, и сего ради честнаго вь свещеннѡ инoцѣхь, кѵ̈рь Данила начелствовати ȣмолихѡмь прьвѣѥ, ꙗко быти семȣ добрѡмȣ сьбранию братїе, изображенїе и ѡдȣшевлѥнно ꙁаконоположенїе, таже по прѣдь реченнѡмь кѵ̈рь Данилѣ, никомȣ игȣменȣ настоѥщїими господами поставлꙗти се, нь иꙁь срѣды братьства, ѥго же по сьвѣтȣ вьса братїа изволеть, подобно и ѡ оближестехь прьвьвныихь, малыхь же и великїихь, или вь монастыри или по селѣхь, нь братїа да поставлꙗють игȣмена, тьже сь сьвѣтомь ихь власти да поставлꙗють, да не како иже славолюбиѥмь подвижимы, любо началїа ищȣще и настоещїими господами подвигьше се вьꙁьмȣщенїе сьтвореть вь светѣи ѡбитѣли божьствьномȣ ѥже ѡ Хрїстѣ стадȣ, ꙗко же вльци и хыщници, иже стада нещедеще; тѣмь по сьвѣтȣ и воли и ȣмолѥнїю поставихѡмь вь началѣ честнаго вь свещенноинoцѣхь кѵ̈рь Данїила; мȣжа благоразȣмна и боговоꙗꙁника, иже иꙁьѡбраꙁить вь началѣ всакь видь добраго сего житїа, на нѥго же вьꙁложихѡмь всакое наше прѣбыванѥ и ꙁакѡно положенїе, ꙗко же благоȣгодно Богȣ изволить се, нимь же вь вѣцѣ семь сьблюсти се неврѣдимїи, тѣмь же да не дрьꙁнеть раꙁорити ꙗже тѣмь ȣставлѥнна, аще и благоразȣмнь мнить се. Сего ради по тоговȣ благоволѥнїю, и сїа вьчиныхомь вь ѡбитѣль юже и сьставихомь вь име пречистїе вьведенїе света вь светыхь, таже и по дрѣвьнѥмȣ ꙁаконѡположителю и

прѣданїю вьчиныхомь, да никто же ѿ живꙋщїихь тꙋ братїи вь своѥѥ кѥлїи имать что по своѥи смꙋ воли, кромѣ игꙋменова хотѣнїꙗ и данїꙗ, иже бо и тѣла єдиною ѿрекьше се, како ѡ непольѕныихь вещехь попеченїє пакы начьнꙋть имѣти, Ананїи бо и Сапфїрѣ дꙋхꙋ светомꙋ сьлгавшїимь таковїи ꙋподобсть се; паче же прѣдателю Їюдѣ, иже вещелюбьства ради своѥго прѣдасть владикꙋ, и свою ѕлѣ издасть дꙋшꙋ, подобно же и ѡ послѣдныихь; никто же да дрьѕнеть вьнести вь свою кѥлїю что, ниже ꙗсти ни пити что кромѣ ꙋставлѥннаго мѣста спрѣчь трапеѕе, или инде идеже аще повелить игꙋмень, ни самь же игꙋмень да имать власти ꙗсти таиѡ вь кѥлїи, крѡмѣ благословьныѥ вины сь гостомь таковїимь, или болѣѕны ради; крѡмѣ же сихь винь никако же сиѥ дѣло неподобьно є творити, сьблаѕна ради и прѣтиканїꙗ мнѡгїихь, ибо апостоль глаголѥть: гѡре сьгрѣшающимь вь братїи, и биюѥщимь сьвѣсть чрѣва ради, имь же Богь чрѣво. Аще ли кто таковь ѡбрѣщеть се, лихѡимьць и таинѡꙗдникь, да иѕгонить се иѕь мѡнастыра, ꙗко же тать и хыщьникь, и своѥи жиѕни ѡкрадитель; — ꙗко же рече апостоль да иѕметь се ѿ срѣды ваше такѡвїимь ѕлѡбамь дѣлатель, сь таковїимь ни ꙗсти ни пити лѣпо ѥсть. И да нѣсть никто вольнь ѿ настоѥщїихь и ѡбладающїихь ѕемлѥю и црьквомь, кромѣ дльжнаго помена царемь и ктиторѡмь и трꙋждающїимь се вь мѣстѣ, и всѣмь православьнїимь Хрїстїанѡмь, и да нѣсть никто вольнь подьложити црьквꙋ сиꙋ подь светꙋю горꙋ или подь инꙋ црьквь, или ѡбласть, ни самь царьствꙋѥй ѕемлѥю или сѣдеи на прѣстолѣ архїерейскомь, нь ни

ѿ ктиторь кто, или игѹмень или инако ѡбладіен, или братьство дрьзнѹти колѣ богоборьствѹющіе и богосьпротивныщи наспаѹющей светѣи ѡбитѣли сеи, аще и дрьзо нѣкако мнить се глаголіемое, іеліка прилѡжише се вь светѣи ѡбитѣли сеи, и приложеть се вь семь вѣцѣ, ѿіети коли. или замѣнити нѹждніимь замѣніеніемь, или иніимь кіимь нзвѣтомь ѿтрьгнѹти; и да непоставліеть се ѿ томѣстьцьь никоіа власть ѿ ныхь, разоренія ради и смѹщенія, иже по бозѣ жити хотещіимь; развѣ аще таковіи ѡбрѣщеть се, благоговѣинь, и кроткь и смѣрень, и богобоіазникь зѣлѡ. по сьвѣтѹ и расѹжденіи всего братьства, а инако никако; и да непогребаіеть се вь нѹтре црькве, или вь нѹтрь монастіра никоіа жена кромѣ царице или ктіторице, и дѣті младѣхь да нѣсть вь монастырѣ, ни на прѣбиваніе, ни на ѹченіе книгь; таже приложихь потрѣбна монастірѹ семѹ села вь метохію, рѣкѹ Дрѣнчѹ, сь всеми сели и заселци и меіами и правинами мѣста того; село Рьжаницѹ сь всеми меіами; рѣкѹ Тѹлешѹ сь всеми сели и заселци и правинами мѣста того. —

И на Раснѣ село Пѹгіле, и сезо Лѹкаре, — и дворь ѹ Псѹпаре сь пидворицомь, и рѣкѹ Ломницѹ сь всеми сели и заселци и мѣгіами, село Старопоге, село Сеземче на Модрои, и село Слатинѹ, и село Магіерь на Срьпской; и Влахе Шилеговьце, сь заселци и меіами, и ѹ Загрьлатои трьгь на Моравѣ и сь бродомь; и село Крьлницѹ, и село Брѣзи, и село Китино; и рѣкѹ Пѣшьчаницѹ, влато . . Біглѣ . . сь всеми сели и заселци и меіами, и село Любешѹ више Зарве, и ѹ Браничевѣ на рѣцѣ Кителнице село

Дражаніє, село Бугуновьци; тргь Кула, село Хмєлщи двои, село Жрьновьницу; село Алтоманьцє; село Кобилиє, село Дльбоки; село Бунєи; село Дрaголєвьць, село Буковьчь, село Гаровє; село Лачни; и у Новомь брьдѣ всако годищє по .й. литрь сребра, село Градищє; село Чаємова мала.

Сіа вса приложисмо, славнаго вьведеніа прѣсвєтіє богоматєрє, светаа вь светіихь, вь мѣстѣ рекомѣмь Дрѣнча; єго же ѿ основаніа вьздвигохомь, Богу сьпоспѣшивьшу ми, ꙗко же више сказано, сєго ради написахь вь свитьку сємь, повелѣніємь прѣвисокаго самодрьжца господина кнєза Лазара, и благословеніємь все светѣйшаго патріарха ку̏рь Спиридона, како да юсть никіимь непотькьновенно до вѣка. Аще ли же кто дрьзнеть сию наше уставлєніє и приложеніє поткорити, или что любо ѡдѥти више писаніихь, такови да юсть проклеть ѿ господа Бога вседрьжителю и пречистіє юго матерє, и ѿ сили чьстьнаго и животкорєщаго крьста господьню; и ѿ всѣхь светіихь, и саму же ту прѣчистую богоматерь да имать сьпьрьницу вь второє пришествіє господа Бога спаса нашєгѡ Ісуса Хріста, єгда пріидеть судити живіимь и мрьтвіимь и вьздати комуждє по дѣлѡмь. Сіа вса написаше се вь Мѡравє мѣстѣ рекомѣмь Жича, вь храмѣ светаго вьзнесеніа, прѣдь всеѡсвещенѣйшимь патріархомь срьбскіимь кӯрь Спиридономь, и прѣдь всемь зборомь великиє црькве. И извѣстнаго ради истиннаго извѣщеніа . . . . . и настоющєю сию записаніє месеца Марта .в҃. вь лѣто, ҂ѕ҃. ѡ҃. ч҃. індіктіѡнь е҃.

11.

1388. д. 26. Марта, у Штипу.

Господин Костандин потврђује добра манастиру вазнесенија у Штипу, основаном од брата му војводе Дмитра. [1])

† Ꙁемльнаꙗ ꙁемли ѡставльше, и тлѣнныихь и прьстныихь ѿшьдше придите вьꙁникнѣмь, и на висотоу ѡуи вьꙁнесѣмь и раꙁоумь вьперимь глаголюще вь прѣвѣуномоу и беꙁнауелномоу ѿцоу, благомоу владицѣ небесномоу и творцоу всеѥ твари видимиѥ и невидимиѥ, единородномоу синоу ѥго, вь надежди и похвалѣ рода христиꙗнскаго, господоу богоу спасоу нашемоу ї҆соусоу хрї҆стоу, и прѣсветомоу и благомоу и животворещомоу дѹхоу ѥго, вьпиюще: слава тебѣ трьстаꙗ троице, вь ѥдиномь божьствѣ вь вѣки, аминь. понеже благоиꙁволивь пославыи единородныи сынь твои на ꙁемлю спасениꙗ ради уьловѣуескаго; ꙗдрь же тебѣ благаго ѿца неѿлоуивь се. любеꙁныи ї҆сѹсе хрї҆сте прѣвѣуныи и бесконьуныи цароу господи мои творуе, сьꙁдателю всеи твари, и всакого дихаиїа, иже прѣславноую и вседрьжавною роукою, вса сьдрьжеи и имѣи власть небесными и ꙁемльными, непрѣходимы и неконуаѥми господь, сь сыномь и сь дѹхомь; всею дрьжавою покланиаѥмы и славимы вь вѣкы, аминь. вседрьжителю вышни владико господи, вь любви си сьхрани мою дѹшоу; иже боꙗти се прѣсветаго имени твоего; всегда оугодно творити волю твою на всако врѣме; и живота моѥго даннаго ми тобою сладкыи хрї҆сте мои, мнѣ же рабоу твоѥмоу по велицѣи милости твоѥи; нь ѡ владико творуе мои аꙁь рабь твои благоволениѥмь и

[1]) Спомиње се у Monumenta Serbica, 203.

щедрымь человѣколюбиѥмь ти; — Азь вь х҃а б҃а благовѣрны и хрїстолюбивыи Костантинь вѣди те скора вь милости и щедра на грѣшныѥ вь благо прошоу и припадаю вь скорои ти милости и вь поучинѣ благости твоѥѥ, ѥко человѣколюбиѥ быти ми вь помощь твоѥ дльготрьпѣниѥ вь д҃нь испитаниꙗ ѡного страшнаго часа, милосрьднама ѡчима вьзри на смѣреноую мою доушоу; ты же вьседрьжителю спасе мои, по милости твоѥго человѣколюбиꙗ сиѥго дара и жрѣбиꙗ прѣдрьжати область ѿчьства моѥго родитель и прародитель, величаю и прославлꙗю прѣсветоѥ име твоѥ; и ѡ домоу слави твоѥѥ попечениѥ творoу, ѥлико силѣ оуζможно даровано тобою; невли быхь благосрьдиѥмь ты сподоблѥнь быль сь оугождьшими ти, и веселещихь се вь с҃тѣ истинѣ прѣсветы гласъ твои оуслышаль: придите благословении ѿца моѥго наслѣдоуите оуготованоѥ царство небесноѥ. И сиꙗ смысливь господство ми изь глубины срьдечныѥ и пораζоумѣхь горкы и притранны чась сьмр҇тныи, како прѣдстати тебѣ владицѣ моѥмоу Хрїстоу. Ѥко же бывши дрѣвни цариѥ и светыи прародителиѥ и родителиѥ господства ми, иже се дрьже и скуфтра царскаго, и ѡбладающа ζемлꙗми, и болꙗри и воѥводами и саномь црьковнимь, патрїарси и свещенныщи вьси сьмрьтию скончаше се, и ничто же полоучише мира сего, ѥко истинны и всесрдьчны брать господства ми Дмитрь воѥвода вь вѣчномоу творцоу и бесконечномоу и немимоходимомоу, и вса мира ѡставль а владицѣ своѥмоу Хрїстоу привеζа се. И мѣсто иже ѥсть изнашьль брать господства ми Дмитрь воѥвода и коупиль оу Шипоу градоу сь всѣми пра-

винами мѣста того; иде же и сьѕидаль ѿ основанїа црькевь вьзнесенїа господа и бога и спаса нашего ї҃у х҃а. тѣм же все срьдьчно и благо и истинно сь оуспѣхомь срьдьчнымь и любовию раждеженною оу спомѣноу господствоу ми, брать господства ми Димитрь воевода и за нѥгово мнѡго доброѥ и всесрьдьчноѥ вѣрноѥ поработанниѥ; благо изволи господство ми си малыи дарь приложити господство ми црькви вьзнесению господнию .... сь мании и сь ливадами и сь всѣми меѓами и правинами ....
.....лоутомоу, ѿ стльбице о соугиѥ коузмина на трохаль. ....нѥвь вьрхь, ѿ манѥва врха ниѥ хридь надь соуⷬдоуль ....лво ѿ коурилова ниѥ хридь на локвоу; ѿ локве прѣ......... поуть сонмаⷬскы с паничевскымь, конь сла.........мь поутемь, на бродь масленице, ѡдь брода прѣ........же блата. ѡдь сопота прѣко полѧ оу брѣгалиц..........ѣкоу кисѣличкоу, терь старимь поутемь кобаешевоу до ливаде, низь ливадоу тере крстоу на дроумѣ; прѣко дроума старымь поутемь на бродь масльници; прѣшьдь масльницоу прѣко оу брѣгалницꙋ.

Село бакиѧ сь мании и сь ливадами и сь всѣми меѓами и правинами; а ѿтесь селоу томоу на стльбици где спада стльбица на доль, и такои прѣко брьда выше кисѣлице и выше градища надь кисѣлицомь; и на хридь на высокы, и прѣко дола на локвоу на хридоу баньскомь, и ѿ тоудѣ и . . ко брьда на градище на рѣкоу братешкоу, и прѣзь братешкоу рѣкоу ....чѥвоу ливадоу, терь на костоголь на врьхь; и низь хридь ......іаревоу нивоу тако и на могилоу конь дроума. ....ль на смрь-

унща, ωдь смрьунщь оуправь на масль. . . . .
кои ѿ смрьунщь по высоу надь ωблешево, Ѹголинщоу, ζа .н҃. перперь венетицѣхь. и коупи врьть ωдь доброслава лѣлотева. и ѿ брата моу добромира ζа .є҃. перперь венетицѣхь; и градиноу коупи ωдь моуζговикиа ζа .є҃. перперь венетицѣхь. и виноу приложи коєвода спасоу водѣницоу що коупи ѿ ранка немѣнока; и ωдь ранка коугωва ζ драгиноммь; и ωдь станка коваца ζа .к҃. перперь венетицѣхь; и дроугоу водѣницоу приложи що коупи ωдь радомира боликиа и ωдь брата моу владимира, и ωдь сестричикиа моу продана, а ζа .л҃. перперь венетицѣхь; и оне стране коупи коєвода ωдь радомирова периволиа що се находи и с намети и сь киноурїами до вльчинине градине. А во кои приложише по своємоу хотѣнию спасоу: приложи василіє боудокикь врьть на ωнои странѣ, що єсть коупиль ωдь калоιаниа каматинка; и ωдь драгоушина бокина; и виноу тоу приложи василиє ωдь врьта два дѣла, що є коупиль ωдь радослава фаргана; приложи лѣлотекикь градиноу подь манастырємь, конь градине що коупи коєвода ωдь семана. и приложи стаω клобоучарь лоζиє оу дамїанові драси. .к҃. врѣтена а на двеє врѣтеноу виноу ωдь тогаи лоζїа да се храни клобоучарь до смьрти; а по смрьти неговѣ, и таζи .к҃. врѣтена, да соу .л҃. врѣтена, виноу спасоу, оу помень стаю клобоучароу иночьскынмь же ζванием Симωнь. — И пакль приложи спасоу по своимь хотѣнии а не по силѣ, надь рашоудинь периволь, а мегиа досеже до гкоска стаια. и до ζлатооустовѣх и до сирмана. а нике те є .г҃.

врѣтень. И калогерица марѳа приложи спасоу на ѡнои странѣ нивоу .ѕ. врѣтень конь ника режанова: —

И коупи воевода ѡдь миха градинoу на ѡнои странѣ конь боудовиќа за .в. перпере венетцѣ. и тиха протопопе роусина сестра синомь си михомь по свомоу хотѣнию а не по силѣ приложише спасоу нивоу више града на стражиштоу међю оба поута до поута великаго, кои греде ѡдь града и до поута малога, кои греде ѡдь идиохоріа, и до могиле коꙗ ѥ међю ѡба поута на зглавию и до грьбасовех до самого дола все що се находи тоу нихь .ві. врѣтень. и ѡще коупи воевода Дмитрь нивоу на ѡнои странѣ прѣмо спасоу ѡдь момчила кастеланoвиќа за .д. перпере венетике, с ексодомь, и међа нивѣ тои до радоуляна и до гѡрга калоферовиќа и долоу до самого дола. и такои коупи по хотѣнию нѥхь а не по силѣ, да си држи црьковь спась свободно како всако право коуплѥнно и бащинно. ꙗко да не метеха момчило ни нѥговь кои любо родимь. тко ли се таковию нагѥ ѡть тогаи родьства и поище више писанноѥ, да плати владоущомоу .н. перперь венетцѣхь. а томоуи свѣдоци: протопопа роусинь, попь иванко, попь киро, попь гоусто, попь станко, попь драгославь, попь тодорь, попь богославь; милорь реповие челника станислава синь, коѡ внезь, и мониша и юраникь, пичлеѡ и иванъ барбареи и драгико моменик.

И села их же изволи и приложи господство ми црьквѣ брата господства ми воеводе дмитра, ѡсвободи господство ми люди ѡдь всѣхь работь и подань велихь и малихь, и ѡдь позова и ѡдь псара и ѡдь

десетка житнога и винскога и пчелнога, и ѡдь травнине, ѡвче и жировинне; и ѡдь сѣнокоса и ѡдь поноса и ѡдь наметка; и ѡдь градозиданиꙗ и ѡдь крадже и ѡдь приселице, и ѡдь котла. и що се учини глоба на тѣхзи людехь ни тко да ние волѥнь развѣ црькка, и соуда да имь ние ни прѣдь кепалиѡмь ни прѣдь кнезомь ни прѣдь инимь владоущимь тькмѣ прѣдь игоуменомь настоѥщимь и зарщина и распоусти црькве просто рекше ѡдь всѣхь работь великыхь и малихь, записа и оутврьди господство ми црькве вьзнесениꙗ господнꙗ, иже сьзида брать господства ми воевода димитрь. Кто ли хощеть дрьзноуть нѣкымь оухищрениѥмь дїаволимь или наваждениѥмь и разорити сиѥ више записаниѥ господства ми, таковиѥ да разорить црькьвь вьзнесениꙗ г҃а и б҃а и спаса нашего і҃соу хрїста. и того прѣчистаꙗ ѥго мати на симь свѣтѣ и вь несконучнми вѣкь, аминь. И сиѥ записа и оутврьди господство ми месеца марта .к҃ѕ. дн҃ь оу щипоу. вь лѣтѣ .҂ѕ҃ѡ҃ч҃ѕ҃.

† Вь х҃а б҃а благовѣрны господинь Костадинь.

12.

1395. у Новом брду.

Монахиња Евгенија, и синови њени кнез Стефан и Вук Лазаревић, поклањају добра манастиру руском св. Пантелеимона. [1]

Вышнюю славу оулучити желающе божьствьныихь еуагель заповѣден дѣлателїе, свѣтло вь оумѣ вьсприемьше закона господнꙗ достохвалное поучение. Аще бо любите ме рече, заповѣди мое сьблюдѣте,

[1] Спомиње се у Monumenta Serbica 127.

ıако же разлычними добродѣтелми, ıако раисцими цвѣтци оукрасивше се, достолѣпно потекоше вь слѣдь благоуханїа божьствьнаго разума. Елици бо духомь бжїимь водими суть, сй суть синоке бжи. Сего ради и сь Хрїстωмь вьдвараıють се вь свѣтѣ невечернемь, тѣ бо сам рече, иде же есмь азь, ту и слуга мои будеть; о сихь древле велегласно вѣщааше велики иже вь пророцѣхь божьствьнихь Давидь глаголе: Блажени вси боещеи се господа, и ходещеи вь путѣхь его. Сихь блаженству и славѣ вьжделѣвьше наслѣдьници быти, азь блгоуьстиваа и Хлюбиваа монахи Еугенїа, и сь бгодарованними чеди моими, блгоуьстивимь кнезомь Стефаномь и братомь му Вльвкомь, припадаемь молеще се Богу и прѣчтѣи его матери, и светому великомученику господню Пантелеимону, иже вь светѣи горѣ Аѳонсцѣ монастира глемаго Руси, ıако да ни есть помощникь топли, я ѿ скрьби избавитель. Сего ради принесохомь сїе малое приношенїе светому великомученику Пантелеимону, да есть вь славу Богу и прѣчистѣи богоматери, и вь похвалу и дарь светωму великомученику Пантелеимону. Прько Копорики трьгь, сь ельщи и с мѣтохомь и с мегıами, и правинами, и село Ωстракїе засельци и с мегıами и с метохомь, и село Лѣньвь, с метохомь и с мегıами, и село Стрьжине с метохомь и с мегıами, и оу Топлици село Ельшаница и село Свара с мегıами и с метохомь, и село Думино Прѣцрѣшница с метохомь и с мегıами; и село друга Прѣцрѣшница Парцанова, с мегıами и с метохомь, и село Мегюıани, с метохомь и мегıами, и село Гавице с метохомь и с мегıами, и оу Дуврав-

ниџе село Бгослава Брьгкбале с метохомь и с мегами, и оу Гльбоуници село Мирошевьци с метохомь и с мегами, и село Кинньа с метохомь и с мегами, и ѕабѣломь, и мегꙗ ѕабѣлꙋ томꙋ: до рѣке Сꙋшниџе, и до радонниске мегіє; и село Товрьлꙗници с метохомь и с мегами, и еџе село ꙋ Бѣлици Трьнака више Добраніє, сь вьсѣмь метохомь и мегами, и правинами села тоган; и ѿ Вольвана всѣко годиџе, по петь сьть крꙋшьць соли, и два у҆лка да сꙋть монастирска, Дона Балꙋшевикь, и Раша Рагієвикь, и҆ оу градꙋ Сталакю у҆лкь Станко, и оу градꙋ Крꙋшевьцꙋ, кꙋкꙗ и у҆лкь Радославь Бꙋгаринь, и светаго Прокопїа оу градꙋ, кꙋкꙗ Кльготе Богдашевикꙗ, сь вьсомь кацином ь, и два у҆лка Радославь и Добромирь, и виноградь, и оу Лѣсковцꙋ, кꙋкꙗ и два у҆лка Костадинь и Дражꙋи, и оу Новомь брьдꙋ, кꙋкꙗ Мартина Крьлиє, и Дафїна с мꙋжемь, и црьковь мати божїа ꙋ Хольгоци, и село Подградїє сь ѕасельци, и с метохомь и с мегами, и село Калны доль с метохомь и с мегами. И оубо ꙗже нами приложенное малоє сїє приношенїє великомꙋченикꙋ Пантелеимонꙋ, положихомь ѕде вь ѕлатопечатнѣмь семь хрїсовꙋлѣ, ꙗкожь прѣдь написа се, кь симь же и ꙗже господиномь нашимь светымь кнеѕомь Лаѕаромь приложенная прьвѣе великомꙋченикꙋ Пантелеимонꙋ, приписꙋемь ѕде сь всакымь повелѣнїємь и потврьжденїємь, не тькмо же сїа приписꙋемь, нь и еже ащє кьждо ѿ властель нашихь наставленїємь бл҃гаго дх҃а приложи, сь всакымь нашимь бл҃говоленїємь же и потврьжденїємь приписꙋемь. И ꙋбо ꙗже господиномь нашимь светымь кнеѕомь прѣжде приложенна, сꙋть сїа: црьковь мати

вожїа Бѹчаньска сь сели, Бѹчїе, Округлица, и долнѧ Округлица, Ѥсиковица, Михаилова, сь всеми метоси и мегѩми и правинами сель тѣхь и црькве, и оу Хвосну црьковь Спасова, сь сели и с метоси и с мегѩми и правинами црькве те, що е дрьжала конь цара Стефана, и црьковь у Лаву светы Никола, и село Ꙁакуть сь ꙁаселыци, Трьнава и Лѹковьць, и с҃ты Петрь, сь всѣми мегѩми и правинами сель тѣхь. А ѩже нашими властели приложенниѩ, суть сїа. Воивода Никола и подрѹжїе его Видослава сьродница наша приложи црьковь у Сребрьници светаго Николу, и Сребрьница сь всеми сели и метоси и мегѩми и правинами сель тѣхь и црькве те. Воивода Михаиль приложи Халапову полѩну, сь всѣми ꙁаселци и с метохомь и с мегѩми сель тѣхь, и на Моравѣ полокину брода. Воивода Иовакь и Видослава приложи црьковь светаго Ѡанна прѣдтечe у Црьколѣꙁѣ, сь сели и с метохомь и с мегѩми и правинами црькве те, що сї е дрьжала конь цара Стефана. Логоѳеть Лука приложи црьковь матерь божїю у Драгобили, сь сели и сь метохомь, и с мегѩми и правинами црькве те, що сї е дрьжала при Дѣтошу. Дука властелинь приложи село Кинарци сь всѣми метоси и мегѩми и правинами села того. Юга приложи у Глькочици село Горнио и село Седьларци. Богдань Радѹевикь приложи у Подгори село Дѹково сь всеми метоси и мегѩми и правинами села того. И еще приложи воивода Иовакь село на Топлици Висерку с метохомь и с мегѩми, и еще приложи госпогѩ кура Еѵгенїа и господинь кнеꙁь Стефань и брать му Вькь, село на Дѹнавѣ. . . .

Сїа вса выше писаннаа приложеннаꙗ и господином нашимь кнезомь светымь и нами и нашими властели, ѡсвободисмо сь всакымь повелѣнїемь и потврьжденїемь, да сꙋ свободна ѿ всакаго доходка царска, кои либо аще слꙋчить се доходокь, да есть вольнь монастирь с нимь. кь семꙋ же свободисмо и ѿ всакыхь работь гд҃скыхь, да нимь нѣсть вольнь заповѣдѣти, ни воевода, ни кефалїа, ни двородрьжица, ни чельникь ни инь кто ѿ владꙋщихь кь земли господства ни. Тьчию дїаконить монастирскы. И да нимь нѣсть градозиданїа, ни биглє, ни повоза, ни поноса, ни грагїє, ни конске, ни подставе, ни геракарьства, ни ловьчинѣ, ни подхїегоненїа, и да нимь нѣсть ни єднога ѡброка, ни сьсада, ни приселице, ни притражице, и сꙋда инде да нимь нѣсть, тьчию прѣдь челникомь господства ни. И сиꙗ вса приложеннаꙗ сами ꙋтврьдисмо многосвѣтлымь симь и златопечатнымь хрисовꙋломь, и молимо и заклинамо єго же изволи Богь по нась господствовати, или ѿ сродникь нашихь или инь кто, сиємꙋ не ѿемлемꙋ быти нь паче потврьждати, аще ли же кто дрьзнеть завистию бѣсовскою сїа выше писаннаꙗ разарати, таковаго да разорить Гь Бь и прѣчистаꙗ єго мати, и да га поразѝ сила чьстнаго и животворещаго креста, и да есть проклеть ѿ .вi. врьховныхь апостоль, и ѿ .т҃. и .ıı. богоносныхь ѿць иже кь никеи, и да есть причестникь їꙋдѣ и арии, и да мꙋ есть мьстникь светы великомꙋченикь Хрїстовь Пантелеимонь: — И списасе си мнѡ҇ свѣтлы хрїсовꙋль кь лѣтѣ, ҂ѕ҃. ц҃. и г҃. ꙋ Новомь Брьдꙋ. —

† Вь х҃а б҃а благовѣрны кнезь Стефань:

† Изволенїемь трїсиаинаго божьства, азь смѣренныи Данїиль, и по милости бжїен патрїархь всѣхь срьпскыхь земаен, и поморьскыхь, милостию божїомь, и молитвами светаго Симеѡна, и светаго господина нашего и учителя и наставьника прьваго архиепископа Сави, смѣренїе ми вьнегда вьзведено бысть на си̏ светы прѣстоль светителства срьпскаго, видѣвь записанїе и утврьжденїе и хрисовули благочьстивїе и христолюбивые госпогие Еугенїе монахи̏е и с богодарованными чеди ее, господиномь благовѣрнымь кнезомь Стефаномь, и сь братомь его Вльскомь, еже приложиста Богу и прѣчистѣи вь славу, и вь дарь светому великомученику Хрїстову Пантелеимону, себѣ же вь вѣчную паметь и вь проштенїе грѣхомь, вса елика приложише, сь всакыми правинами, яже суть выше писана вь хрїсовули семь, того ради и смѣренїе ми потврьжда и подписуе вь всако утврьжденїе, иничьму же никымьждере изету быти ѿ выше вьписанныхь вь хрисовули семь, аще ли кто испльнивь се зависти вражїе и злаго лакомьства, начне нѣшто разарати и изимати изь хрисовула сего, ѿ таковаго да ѿиметь г҃ь ѿ милость свою, зде и вь будушимь вѣцѣ, и непричестьнь будеть тѣлу и крьви Хрїстовѣ, и выше вьписаннаа клетьва да испльнить се на нимь, и просто решти, да есть прокльть богомь и нашимь смѣреніемь, и вь си вѣкь и вь будуштїи и анаѳема:

† Данїиль по м҃лти бжиеи прѣѡсвештеныи патрїархь вьсѣмь Срьблиемь и поморию.

(:М. II:)

13.

Год. 1396. у Светој гори Атонској.

Никодим игуман манастира руског св. Пантелеимона у Св. Гори Атонској признаје, како су царица Милица (монахиња Евгенија) и њени синови кнез Стефан Лазаревић и брат му Вук, основали у том манастиру 20 места адрьфата. [1])

гⷣна Влька . . . .
кословїа . д . . . . , ...
остане где бо . . . .
десетими адрьфа . . . .
ѡ слоучи съмрть є . . . .
ть и да ѡблада ди . . . . адрьфат . . . .
поуче сиⱍе по прѣданию ст҃хь ѿцъ тр . . . .
сетины, и шести м҃ць и девети и год , ...
свѣⱍе всои братїи, и да се трапеꙁосаю братїа и приливькь да се дає, и да се оупоуⱍаю оубога братїа оу монастирь на коливо и на трапеꙁоу; и колико є поповь оу монастирȣ вси да лутȣргїсаю, и до четиридесети да се ȣчинє ꙁа оумршаго сто лутȣргїи, и всакоу соуботу ꙁа годиⱍє да има ȣмрьли коливо и десеть лутоургїи; а минȣвшоу годиⱍоу да се помениȣє по ȣставоу светыхь отьць, кьда се помениȣю вси православнїи Христїане и тьда и приливькь да се дава, и да се оупоуⱍаю оубога братїа оу монастирь, и всакоу соуботу до где монастирь стои оумрьломоу да є коливо и три лутоургїє, и всако годиⱍє кьди день прѣставльшаго се доходи, да се поменоує како то хтиторь, сь всѣми попови монастырскыми, и да вси попове лутоургисаю, и да се братїа трапеꙁосаю, и приливькь да се дає, такожде и оубога братїа да се

[1]) Почетак фали.

оупоущаю оу монастирь. Ако ли боуде вражна зависть междоу господиномь кнезомь Стефаномь и междоу господиномь моу братомь Вльком̾ь и посѣю обычноу свою злобоу междоу ними дїаволь и раздѣле се, да си облада господинь кнезь Стефань десетими адрьфаты и лоутромь, а десетими адрьфаты да ωблада господинь Вькь, и аще се слоучи прѣжде господиноу кнезоу Стефаноу сьмрть, лктро да ѥ господиноу Вькоу, и ако Богь оучини соудками иниже вѣсть, и остане госпогꙗ кѵрь Еѵгенїа а господинь кнезь Стефань и господинь Вькь се прѣстави, ωть нихь двадесетихь адрьфать, шесть да су госпоги кѵра Еѵгении, а четири на десете да ωстаю монастироу, аще ли се ѥдиномоу слоучи сьмрть, или господиноу кнезоу Стефаноу или господиноу Вькоу, оть оумрьлога десетихь адрьфать, три да соу госпоги кѵра Еѵгенїи, и ако се не слоучи господиноу Стефаноу ни господиноу Вькоу прїити оу монастирь, нк нихь постигне сьмрть где коуде волꙗ божїа, оурееченаа шесть адрьфать да соу госпоги кѵра Еѵгенїи, како то и выше рекохомь, а ωсталаа четыринадесете, десеть да остаю монастироу, оставша же четири да да госпогꙗ кѵра Еѵгенїа комоу ωн се свиди оу монастироу тоузи за доушоу неинѣхь сыновь, и вьди се ωинзи ωбрази прѣстаке коимь ке те четири адрьфата раздѣлити, и ωнази адрьфата иними да оумроу. Ако ли се прилоучи сьмрть госпоги кѵра Еѵгенїи тоузи где стоѥ з господиномь кнезомь Стефаномь и з господиномь Вькомь оу господствѣ, петь адрьфать ωть неинѣхь десетихь адрьфать да остаю монастироу, а петь да стое оу монастироу, да ако се коимωи

одь дьщерь госпоге кура Еѵгеніе прилучи оукожьство или двѣма или трема или и всѣмь, и пріиде или у Солунь, или близу метохіи монастырскыхь, или у метохію, да имь се wнаҙи петь адрьфать даю и исправлаю, безь всакога оуҙрока и прѣкословіа. Ако ли госпога кура Еѵгеніа wстане по господиноу кнеҙу Стефану и по господиноу Кальcoу wнаҙи шесть адрьфать що wи су дали ѿ своихь адрьфать, кьда се прѣстави госпога кура Еѵгеніа, да и wнаҙи шесть адрьфать стоıє ҙа ıенне дьщері, да ако wи дьщи коıа догіє да ıю храни монастирь wнѣмиҙи адрьфаты, ако ли буде оу Цариградоу да wи се дава на всако годище по петь литрь сребра, ако ли и все петь хкіери боудоу или двѣ или три, тоҙи да имь се исправла; а госпога курь Еѵгеніа да се помѣнуıє како то више оуписахомь, ѡ помѣноу господина кнеҙа Стефана и господина Калька. Ако ли се по госпогіє кура Еѵгеніє сьмрьти случи господиноу кнеҙоу Стефану и братоу моу господину Калькоу сьмрьть, wнаҙи шесть адрьфать що су били дали госпоги кура Еѵгеніи, выну да wстаıю да се даıю сестрамь господина кнеҙа Стефана и господина Калька, коıа догіє или оу Солоунь или на Строумоу или близоу метохіи или оу метохіє монастирскыє. Ако ли и все догію да имь се исправлаıю таҙи единадесете адрьфать, що имь ıє оставила госпога и мати ихь кура Еѵгеніа петь адрьфать, а господинь кнеҙь Стефань и господинь Кальнь шесть адрьфать, и ако се таковаҙи вещь прилучи и wстаноу дьщери госпогіє кура Еѵгеніє безь госпогіє кура Еѵгеніє и безь господина кнеҙа Стефана и господина брата моу Калька, и ҙгоди се коıи годѣ у

Цариградѣ быти или двѣ или три или и ксє, да нимь сє да изь тѣхзи єдиьнадесєтє адрьфать, десєть литрь срєбра за годищє безь всакога оузрока и прѣкословїа, и до живота господина кнєза Стєфана и господина брата моу Влька да нимь сє и wбѣма wтьпѣва ката оуторника лутоургїа и паракаисъ, оу єднць оуторникь да сє поє параклись прѣчистои, а оу дроугыи оуторникь да сє поє параклись светомоу Пандєлеимоноу. А оть копорискога дохотька wсвєнь що є оурєчєнно оу лоутроу давати да ни сє wставла всако годищє кє литрь, да ны стоє оу монастирꙋ, да или ихь живи оустрѣкоую или мрьтви що ꙋрекꙋ w томзи сребоу госпогꙗ кура Єугенїа и господинь кнєзь Стєфань и господинь брать моу Влькь, тозп да оучинимо; и да дамо оу монастироу господинꙋ кнєзоу Стєфаноу и господиноу Вльоку двѣ кели изиколѣ, и да соу волни поставити оу нихь калоугєрє коє нимь годѣ, и оть нихь адрьфать да єдоу онизи калоугєрїє по двѣ адрьфатѣ. А ако сє онизи калоугєрїє прѣстанє кои тє оу нихь келїахь быти, да нѣ волєнь монастирь да нимь рєчє: wтпадошє ви wназп адрьфата кьди соу wнизи калоугєрїє оумрьли, нь да є вольнь господинь кнєзь Стєфань и господинь брать мꙋ Влькь пакы поставлати оу своє вєлинє на wназп адрьфата калоугєрє коє нимь годѣ; и ако врѣмє донєсє тєрє изгоуби монастирь тєзи мєтохиє вышє писаниє; да нѣсмо волни рєти госпоги кура Єугенїи или господиноу кнєзоу Стєфаноу или господиноу Вльоу или дыщєрємь госпогꙗ кꙋрь Єугенїє: изгоубисмо мєтохїє вами приложєнниє, нєдамо вы ниша, нь да испрала монастирь ксє вышє писанноє госпоги кура

Еvгенїи и господиноу кнезꙋ Стефаноу и господиноу Вльkоу безь всакога оуzрока и прѣкословїа. И ако се прилоучи врѣме и ѡбоуkожа господинь кнезь Стефань и господинь Вльkь и испадꙋ оть свога господства, како то и многѣмь господамь прилꙋчаѥть се, и непода имь врѣме оу светоу горꙋ доки, нѝ бꙋдоу или ꙋ Солꙋни или оу Македони или ꙋ Анатолїи, где годѣ боудоу где ихь оуzможе монастирь поискати, да имь даѥ всако годище zа ѡнѣхzи двадесети адрьфать ниxь по двадесети литрь сребра, да се тѣмzи хране, и ако се оу животѣ господина кнеzа Стефана и господина Влька прилоучи смьрть старцоу кȣрь Никандроу и старцꙋ кȣрь Павлꙋ, да ѥ вольнь господинь кнезь Стефань и господинь Вльkь поставити оу лоутроу кога имь годѣ, безь всакога оуzрока и прѣкословїа. И ако се прилоучи госпоги кȣра Еvгенїи доки оу метохию монастырьскоу, да ѡи се да десеть коукь ѡцѣхь, що ѡи те дрьва носити и що ѡи те пословати. А zа приложеннаа господиномь ны светымь кнеzомь Лаzаромь и ктиторомь монастыра домꙋ светаго великомоученика Христова Пантелеимона, ѥже сьzида вь монастири и ѥже приложи метохиѥ црьковь боучїанскоу ѥюже и выше вьспоменꙋхомь, сь всѣми селы и правинами сель тѣхь, потрѣбова госпогıа кȣра Еvгенїа и господинь кнезь Стефань и господинь Вльkь синове ѥго, како да ѥ господиноу светомоу кнеzоу Лаzароу помень на всако годище, егда приходить дьнь усѣкновенїа его, ѡбычноѥ колико и колико соу поповь оу монастири вси да отпѣваю колико и да лиτоургїсаю, и оукога братїа кьда се коливо поѥ да се оупоущаю оу монастирь и

да се всѣмь даю свѣщіе и монастырскои братіи и оубогои братіи, и да имь се послоужи а ѳхтра да се трапеѯоваю монастырска братіа, такождє и оубога братіа да се трапеѯоваю, и приливькь да се всѣмь даіє. А кьди догіє оуставлѥнныи помѣнь всѣмь православнымь Христїаномь, да се оучини поменѣ и господиноу светомоу кнеѯоу Лаѯароу како и выше оурекохомь, ѡ поменоу господина кнеѯа Стефана и господина Влька синовь ѥго, и ни ѯа ѥдьнь приложькь нѣчїи ако би наивекїи быль, да се оу поменницѣ непрѣложи помень господина светаго кнеѯа Лаѯара и госпогіе кура Єѵгенїє и господина кнеѯа Стефана и господина Вльска, нь ѡни да се поменоую по вписаннѣхь царехь оу поменникоу. И ако не оусхокіе монастирь сїа вышеписанна исправити ѯа адьлфать[1]) ѯа помене ѯа велиіе ѯа лꙋтро, кто боудє оть трехь живь или госпогіа кура Єѵгенїа или господинь кнеѯь Стефань или господинь Вльбь, да соу вольни оуѯимати вса ѥлика приложи господинь светыи кнеѯь Лаѯарь и ѡни. И сїа прошеннаа єлика потрѣбова госпогіа кура Єѵгенїа и господинь кнеѯь Стефань и господинь Вльбь на своѥмь имь монастири, оусрьдно приѥсмо и любимо: — Иѯвѣстнаго же ради свидѣтелства сїа оустроивше и вьписахомь се ѯде по имени: игоумнь Никодимь, проигоумнь Арсенїє, проигоумнь Стефань, еклисїархь попь Софронїє. Старци: старць Никандрь, старць Сїмонь, старць Павль, Маѳеи, Андреа, Кипрїань, Агаѳѡнь, Маѯимь, Неѡфить, Игнатїє, Паисиѥ, и доуховници: стары доуховникь Їѡанникїє, доуховникь Давидь, доуховникь Їѡ, доуховникь Пе-

[1]) Овде у подлинику стоји Адьлфать, као што и јесте боље. Ш.

трьчкы, и попове: попь Никонь, Герасимь, Давидь, Васиание, Рафаиль, Филимонь, Киріакь, Андоние. Діакони: Давидь, Мартиріе, Ниль.: Црькокинцы: Спиридонь, Өеофань, егоуменархь Неофить, Рафаиль, Мзкаріе, Ситніца, Досиөеи, Өеодосие, икономь Варлаамь, трапезарь Еуөиміе, дохіарь Өеодоуль. И молимь вы отци и братіа ихь же изволить Богь по нась монастырскаа строити сиемв нами оуставленномоу непотворити се, іако же и мы прѣжде нась бывшихь оуставленнаго непокорихомь: —

Вь лѣто ҂ѕ и ц и д. индиктіона д-го

† Смѣрены игвмьнь светаго Пандеденмона Никодимь.

И още що погрѣшисмо выше оуписати приложена светымь кнезомь: црьковь оу Хвосноу Спасова...... селѣ, и пакь приложена госпогомь Еугеніомь и господиномь кнезом и Вакомь оу Дальоучици село Мирошевци и село Кинна и село Товрьлаици, и оу Болваноу .є. сьть соли.

14.

У време деспота Стефана Лазаревића, око 1420 год.

Игуман Иларион руског манастира св. Пантелеимона у светој гори Атонској, потврђује да је властелин Веселко основао три адрфата у истом манастиру.

† Божьствьные благодети дарованіе кь члокѣчьскомв родв, ова вбо по благоволѣнію бываютъ, ова же по попвщенію, тѣмь же и последни паче прьвіихь помышлаю, іаже о мнѣ быти, и свое немощи недостатькь свѣдыи и дѣломь и словомь, и чвждв се

како рекꙋ, рекꙋ же волєю божїєю, и любовїю и хо-
тенїємь моихь светїихь господь и отьць и братїє
чьстнаго сьбора иже вь светѣи горѣ Аѳона лежи-
мыє обители монастїра светаго и славнаго вели-
комꙋченика Христова и цѣльбника Панделеимона гла-
голѣмїє Руси, старїихь и юнїихь; мнѣ же игꙋменꙋ
и їеромонахꙋ Иларїонꙋ вь то врѣме прѣдрьжещꙋ редь
стражбы моєє, послꙋшанїє испльнꙗє, аще и выше
мѣри моє сїє бѣ, игꙋменствꙋю бѣхь вь тои светои
обители. Вь врѣме же то вьсхотѣ властелинь госпо-
дина деспота Стефана Веселко, самь третыи ꙁ бра-
тїомь сьтворити адрьфата вь монастїири, и дадоше
монастїирꙋ ꙁа двѣ адрьфатѣ шесть на десете литрь
сребра. И мыи видѣвше ихь любьвь и ꙋсрьдїє вь мо-
настїирꙋ дадосмо имь кєлїє старца Матеа и Вагє-
нарїꙋ ꙋ монастїирꙋ и кипꙋрїю и мѣсто ꙋ црьквѣ и
ꙋ трапеꙁѣ; да си имаю свободнѣ обѣ адрьфатѣ и
вьса выше писаннаа, или се прилꙋчи всемь трїємь
доки или двѣма, да си имаю обще двѣ адрьфате до
живота ихь. Ако ли єдинь ѿ ихь доидє, да симь
всемь облада и да єсть все нєгово, свободно ꙗко
то и всемь трїємь, и всакаа почьсть да имь єсть
обичнаа, ꙗко то и всѣмь адрьфаторомь. Истиннаго
же ради свѣдѣтельства написахомь се ꙁдѣ по имены,
ꙗко да имь єсть ꙋтврьждено. Игꙋмень єромонахь
Їларїонь, скаисїархь попь Їоаннь, проигꙋмень Нико-
димь, проигꙋмень Їона, дꙋховници попь Ѳеодорь,
попь Рафаиль, попь Сава, попь Марко; — попове,
попь Максимь, попь Никодимь, попь Ѳилїмонь,
попь Аѳанасїє, попь Павьль; — старци: Иѳонь,
Дионисїє, Паисїє, Никандрь, Їаковь; — сьборници:

Силвестръ, Пимїнъ, Пахомїє; — игѹменаръхъ попъ Харитонъ; иконом Сакатїє; трапеӡаръ Виталїє; параеклисїаръхъ попъ Ромилъ; дохїаръ Ӏсаїа; дїакони: Дамѩнъ, Андонїє, Аѳанасїє, Венедиктъ; цръковници: Ѳеофанъ, Ѳеодѹлъ, Досиѳеи, Спирїдонъ, Моиси, Аверкїє. И молимо ѿци светїи и братїа его же Богъ изволитъ по насъ строити монастирскаа, семѹ нами ӡаписанномѹ непотворенѹ быти, нъ паче потвръжденѹ, ѩко же и мы и прѣжде насъ бывшїи непотворихомъ иже ӡаписаше.

† Игѹменъ светаго Пандеелеимона їеромонахъ Иларїонъ.

15.

Око год. 1430.

Деспот Ђурађ Бранковић потврђује добра манастиру руском св. Пантелеимона у св. гори Атонској.

† Мною царїе царствѹютъ и сили власти прѣдръжетъ рече прѣмѹдрїимъ Соломѡномъ, царъ вѣкомъ вседръжитель господь, и понѥже врѣменное сїе царство прїехомъ ѿ крѣпкїе того рѹки, и всебогатїе благости, подѡбаетъ и подобїю тѡго по елико мощно рожденномѹ ѥстаствоу пѡдобити се, ѿвръӡающомѹ роукѹ и насищающѹ въсако животно благоволенїа, ѩко да не тъчїю врѣменномоу семѹ царствїю прїетници боудемъ, нъ и вѣчномѹ наслѣдници, ѿ еже ѿ сѹдѹ благооустросиїа въверенаго намъ слоужбоначелїа. Тѣмъ же и аӡъ иже въ Хрїста Бога милостїѹ божїею благовѣрнїи господинъ Срблѥмъ Гюргъ, по дарованномоу ми ѿ владики Хрїста моего сана же

и власти, и сьдрьжителю ми бывшꙋ господства срьбьскыѥ ꙁемлѥ, дрьжави и прѣстола, порѣвновахь ꙗко же иже прѣжде мене бывшїихь благоуьстывихь господь срьбьскыхь. Сицѣ и добродѣтели тѣхь никако же лишень быти. Сего ради пишеть господство ми вь свѣдѣнїе вьсемь, по прѣставлѥнїи благоуьстываго и хрїстолюбиваго господина и родитѣлꙗ моего светопоуьившаго деспота Стефана, како прїидоше господствꙋ ми ѿ уьстнааго монастыра обитѣли светаго и славнаго велико мꙋуеника Хрїстова Пандеѥлеимона иже вь светѣи горѣ Аѳонсцѣи, глаголеми рꙋшкїи, уьстнѣишїи игоумень рꙋшкы ѥромонахь кꙋрь Харїтонь, и уьстныи вь инокохь старьць кꙋрь Маѳеи; и вьспоменꙋше господствꙋ ми о нꙋждахь и о ѿстоупленїи метохїи, выше реуеннаго монастыра нашего, еже имь се приключи вь тогдашнѥ врѣме ѿ тꙋрскыхь роукь грѣхь ради нашихь; ми жѣ милосрьдїемь движими, и повелѣниѥмь ꙁаповедїи водими, благоволихомь томоу и тѣмь сьтворити милость елїко по силѣ нашеи, иже сꙋть сїа: наипрѣжде метохїе кое се окрѣтоше вь области нашеи вь тогдашнѣ врѣме, оноꙁи имь господство ми не ѿнимли ни потвори нь пауе потврьди, да си имаю никымь неѿсмлѥмо, како ѥсть оуставлѥно и ꙁаписано ꙋ хрїсовꙋлꙋ светопоуившаго гн҃а и родителꙗ моего деспота Стефана. Кь симь же ї еще сьтвори милость господство ми више реуенномꙋ монастырꙋ нашемꙋ. Села и люди що си имаю оу дрьжавѣ нашеи, що сꙋ на нихь ꙋиуе ꙁимнїе и ѡвь, оноꙁи имь ѡсвободїи господство ми, да си сьбирају монастирꙋ, и ложниькь ѿ копорикь що сꙋ давали светопоуившомꙋ господиноу и родитѣлю ми деспѡтꙋ Сте-

фанꙋ, и този имь освободи господство ми, да си сьбираю монастырꙋ выше реченномꙋ; а що сꙋ ꙁнуе лѣтние воищатикь, ѡнози да се сьбыраа оу бꙋкю господства ми; да се тѣмзи ѿправлѧ воиска, и аще благоволить Богь и приступить ꙁемлѧ срьбскаа опеть ꙋ наше рꙋке, що е было ѿстꙋпило ꙋ тꙋрске рꙋке, села нихь коꙗ бꙋдꙋть да и ѿстꙋпила, да си ихь имаю ѡпеть, како ихь сꙋ имали и при животꙋ светопочившаго господина и родителѧ ми деспота; а ꙁнуе и сокь, и ложньбь ѿ конорикь що имь ѥ..... и бьдь имь села пристоупе опеть, о тѡмь како бꙋде на произволенїю господствꙋ ми, тако зи да..... и лꙋтрѡ да си ѡблада монастїрь, како е монастырꙋ хотѣнїе. И молю его же благоволїнть Богь прѣем.... быти по мнѣ господства моего или сина моего или кѡго ѿ сьродникь моихь или инѡгѡ кого, сїемꙋ моемꙋ записанїю непотворенꙋ и непрѣложноу быти, ꙗко же и азь прѣжде мене бывшїихь господь непотворихь нь паче потврьдихь. Аще ли кто завїстїю бѣсѡвскою сьдрьжимь или лакомства ради, дрьзнеть что любо разорити ѿ выше писанныхь, таковїи да есть проклеть ѿ господа Бога вьседрьжителѧ, и ѿ прѣчистїе богоматере, и ѿ сили чьстнаго и животворещаго крьста, и ѿ светїихь и вьсехвалныхь врьховныхь апостоль дванадесете, и ѿ .т҃. и .и҃і. светїихь и богоносныхь ѿць, иже вь никеи; и ѿ всехь светїихь иже ѿ вѣка Богоу ꙋгодившихь, и да мꙋ е сьпьрникь светїи великомꙋченикь Хрїстовь Пандеденмонь вь си вѣкь и вь бꙋдꙋщїи:

(:М. П:)

16.

1487. 12 Јунија, у Трговишту.

Јован Влад војвода влашки дарује манастиру св. Пантелеимона у Св. гори Атонској годишњи доходак.

† Кь х҃а б҃а благовѣрнїи и благоучьстыви и х҃толю бївїи и самодрьжавнии и богωмь помазании. Іω҃ Влад воевода и г҃нь с҃нь влада великаго воевода милостиωмь божїωмь и божїемь даровапїемь и ωбладающїю ми и господьствующїю ми вьсею земли Угровлахїиской еще же и запланинскимь странамь, алмашу и фаграшу херцегь. блгопроизволи господьство ми своимь благимь произволенїемь, чистимь и светанимь срьдцемь г҃ва ми, и даровахь господство ми сь вьсечьстии и благоωбразии и прѣпоутании иже над вьсѣми чьсми дарава вь настоещии хрисовуль г҃ва ми, с҃му монастиру глаголеми руси храм с҃го и великом҃ника пантелеемона, понеже помислихь господство ми вь вишнимь прилепаѣти са, а земльна ωставаѣти, се же вь спомищхь и господство ми слово блаженаго давида реченнымь: имь же ωбразωмь желаеть елень на источники воднїе, сїце желаеть и душе моа, написати се вь с҃ы монастирь, да будемь ктиторь, и приложихь господство ми на вьсѣкω лѣто с҃ому монастиру по ҂ѕ. аспри, да есть на пищѫ божестьвнымь инокомь. и вь вѣчное вьспоминанїе рωдїтелемь господства ми и господство ми. сего ради да имь есть вь ωхабѫ, до живота господства ми, и до живота привьзлюбленимь синомь господства ми радулу и владулу. еще же и б҃ги глаголь поставлѣеть господство ми к сїему хрїсовулу господства ми. кого

изберетъ г҃ъ б҃ъ бити господинъ влашкои земли, илї ѿ срьдьчнаго плода господства ми, илї ѿ сьрωдникь господства ми, илї по грѣсехь нашихь ѿ иноплеменикь, да аще поминаѵеть и сьхранить и ѹтврьдить, того г҃ь б҃ь да поминаѵеть и сьхранить вь г҃вѣ его и вь вѣчное вьспоминанїе, вь вѣки, аминь. азь драгои писахь їюн .в҃і. д҃нь. вь трьговищи. к лѣт .ѕ҃ц҃ч҃е҃.

† Їѡ Влад воевода м҃лтиꙗ божїꙗ г҃нь.

17.

1492. д. 18 Фервара, у Трговишту.

Јован Радул војвода влашки дарује монастиру Св. Пантелеимона годишњи доходак.

† Вь име ѿца и сина и с҃таго и похвалу пр҃тои и безначелней и единосѫщнѣи и животворещои и нераздѣлїмеи троице, г҃лю ѿца и сина прѣс҃таго д҃ха. и единого вьсеведещаго бога. иже вьсе ѿ небитїе вь битїе приведшому. и словом своим сьставльшому, и пр҃тїимь своимь и животворещїимь д҃хомь ѹтврьдившаго, ико и вьсе мисльнїи чини, землю и вьсе еже на ней. морѣ и вьсе ꙗже вь нем. сїи рече вьсе видима и невидима. еже м҃лти своеѫ ради непрѣзревшаго род чл҃вчки падшїи погибнутїѫ прѣстѫпленїꙗ ради заповѣди его, еже вь едеме прѣдедомь нашїимь древле рукопрострьтїемь кь дрѣву сьнѣдному еже сьмрть исходатаившу вьсему миру, нѫ прѣклонь небеса и сьниде и кь прьвой жизни м҃лтїю своею вьзводить, и пѫть покаанїꙗ много ωбразне намь дарова. ови милостию ѿ с҃тїихь цр҃квахь и бденїихь вьсенощнїихь, и славословленнїихь; инїи же постомь

и ѕельнимь вьздрьжаниемь. иже вьсемь страстемь ѿраженїе и вь б҃у прискоенїе, иніи же м҃лтїнами иже вь нищимь трековаиїе, и вь с҃тїимь цр҃квамь руко-простртьтїе. по господню слову рекшуму о блаженї-ихь милостивихь и милующие вьсь д҃нь еже помилована бити, и г҃ви насладити се. се уко слышавшїихь ѿ с҃тїихь писанїихь, увѣрихмо се мислїю и ср҃цемь. тако близь господь вьсемь призивающимь его вь ис-тїину и вьсемь ср҃цемь. Азь убо милостїю божїю благочьстиви иже благочьстїю желатель и хрїстолю-бивїи иже Х҃а насладити се желаемь, Ї̈ѡань Радуль воївода божїемь дарованиемь, вь настоящее време ѡбласть имѣеи влашкои ѕемли, вьжделехь многимь желанїемь вь периволю прѣчистїе и прѣславиїе вла-дичице нашои богородице и присподѣве и марїи, иже вь с҃тѣи горе аѳонстѣи; разумевши тако неудобо намь бити вь више реченнїимь исправленнїимь исправити, еже о трудолюбию и о постехь и ѿ инехь симь по-добиїихь. сего ради изволихомь елико мощно руко-простртьтїемь вь с҃тїимь божїимь црквам, молеще се и уповаемь на милосрьдїе срьдовѣдца владикоу. сихь ради улучити грехь нашїихь ѡстие и благихь своихь иелишитї нась, и живота вечнаго и царствїа его на-слѣдникомь бити, еже буди улучїти намь благодѣтїю его аминь. видехомь во светие божїе цр҃кви цр҃кве монастири, ѿ с҃тоночивших̈ихь и блаженїихь предиихь хтиторь ѿ сихь ѡбсирѣвшїихь, и вь многихь нуждахь и оскудснїихь сущихь вь настоящихь времениїи. и ру-копростртьтиемь помощи и покреплѣти ѿ хр҃тиань бл҃-гоч҃тивїихь вь трековаиїю нуждущихь; наипаче же вь с҃тои горѣ аѳонстѣи, сущаго периволїа прѣчистїе бо-

гоматери. прїиде бо кь намь ѿць нашь први прот курь
козма и сь инеми богопроскещенними мȣжи, и вьз-
вѣстнѡ е намь ѡ пребиванїи ѡ многихь нȣждахь и
лишенїихь и теснотахь техь светїихь монастирехь
иже сȣть вь тои светои више реченнои горѣ Аѳон-
стѣи, наипаче о светомь монастири нарицасми Рȣси,
храмь же светааго великомȣченика Пантелеимона,
ꙗко вь мноꙁемь оскȣдении и тесноте сȣща живȣщимь
же вь светомь монастири светїимь мнїхомь, житие
благочьстїво и сь смѣреномȣдриемь еже ѡ х҃е бз҃е
проходещимь, и ми ѿ вьсего срьдца помисливше
изволихомь ꙗко елико мощно ѿ боговрȣченнаго ни
именїꙗ и ѿ вишнѣго промисла, да сьтворимо мертикь
светомȣ монастирȣ, вь покрепленїе техь недостас-
твахь, и еще вьчинихомь ꙗко да преходеть братиꙗ
ѿ светаого монастира на вьсако лето месеца генара,
да ȣзимають мертигь по ҂д҃. аспри̏ кроме спенꙁе, а
братиꙗмь преходещимь спенꙁа по .ѵ҃ аспри, а ѡне-
нꙁи ҂.д҃. да ихь ѿносеть целехь вь светомȣ монас-
тирȣ, сїце се обещахьмо давати на вьсако лето донде
же сми вь настоꙗщїимь жити и вь богоданнои намь
власти непрѣтькновѣнио, еще же и по еже ѡдь ꙁдещ-
нихь намь пришьствїю, его же благоволить Богь
бити по нась наслѣдникь ѡбласти сие рекшои влаш-
кои ꙁемли̏, или ѡдь нашего срьдьчнаго плода, или
ѿ нашихь сьродникь, или инь нетько емȣ же дарȣ-
еть Богь, иже вь бл҃гочьстиви жителствовати, тако-
ваго молимо господемь нашимь І҆с҃ Хрїстомь, и пречт҃ою
богоматерїю и светїимь великомȣченикомь Пантеле-
имономь, и сь вьсеми светїими иже Богȣ ѿ вѣка
ȣгодившїихь, ȣсрьдїе и милованїе имети вь светои

вишереченнои горѣ Афонстеи, периволю пр҇чтеи богоматери. Сїе нами сьтворенное светому монастиру више реченному, непотворити нї умалити, нж паче утврьдити и испльнити, своего ради и душевнаго и телеснаго здравїꙗ и спасенїꙗ, а да му есть помощь и заступленїе пр҇чта богомати, зде и на страшномь и нелїцемерномь судищу аминь. Азь граматикь Стань ѣ писахь вь трьговищу, месеца Феврара .ӣі. дн҇ь, лету текущу ѿ Адама. ҂з҃і. индикта .е҃. кругь слньцу .г҃. кругь луне .ӣі. Ѳемелїе .к҃е.

† Їѡань Радуль воевода милостїꙗ божїꙗ господинь.

18.

1496. д. 30 ? у Букурешту.

Јован Радул војвода влашки дарује манастиру св. Пантелеимона у св. гори Атонској годишњу помоћ.

† Елици духомь божїимь водими суть, си суть синове божїи, ꙗко же рече божьственїи апостоль: сму же вь слѣдь текущеи, иже правьдѣ любителїе, и блаженнїи онь гл҃а радованїе чающеи услышати: прїидѣте благословеннїи ѿца моего, наслѣдуите уготованьное вамь царство ѿ сложениꙗ мира, вьзалкахь бо се и дасте ми ꙗсти, вьжеждахь и напоисте ме, нагь и ѡдѣасте ме, болнь и вь темници, и послужисте ми; си уво гл҃а благы блага творещїимь услышати есть, вь купѣ же и вьнити вь радость г҃а своего, такожде и грѣшнїимь ѿсилаемїимь вь ѡгнь вѣчнїи услышати есть, ꙗко не сьхранишїимь г҃а и Бога заповѣдь, и ниже алчуща ниже жеждуща ниже нага ниже болна, ни вь темници суща непосетившимь, ни послуживши мь

нимь. Сиа ѹбо поминающе неподобаеть ѿлагати дни или часи невѣдеще вь кыи чась гь нашь прїидеть, и вьсако неготовихь небдещихь ѡбрещенихь, нь ѹбо аще и тешкїимь бременемь грѣховь ѡдрьжими есми, аще и лютою стрѣлою вражиою грѣхь ради ѹıазвихомь се, вьсѣко потрѣба есть цѣлбї и кь врачю притещи лѣпо есть, нашь бо подвигь мало есть, тькмо еже вьзненавидѣти ѕла, га же вьседѹшно вьзлюбити, вь кѹпѣ сь благыими дѣлы, гⷧне же бльгоѹтробие велїе, кь вьсемь бо рѹце простираеть, самь бо рече вьсечьстїими своими и чьстїими ѹсти: ıако нехощѹ сьмрьти грѣшномѹ, нь ѡбратити се емѹ и живѹ бити, непрїидохь бо рече праведнїе призивати, нь грѣшнїе на покаанїе, и не просто рече грѣшнїе, нь на покаанїе; понеже мноѕи ѡбраѕи сѹть покаанїа ıако же и многи ѡбитѣли, по мѣре добрїихь дѣль, добраа же дѣла много ѡбраѕнѣ, любовь, милостинıа, пость, вьздрьжанїе, кь симь вѣра надежда и инаа многа слышимь ѿ божьствьныихь писанїи, вьса ѹбо на полѕѹ намь; нь ѹбо аще и слышимь нь нетворимь, ıако житенскими и сѹстиними мира сего ниѕѹ влачими есми попечеными. Обаче на спасово милосрьдїе вьзираеще надѣемь се, ıако много грѣшнїихь и ниѕѹ влѣкомїихь милосрьдиѣ вьсходить и милѹеть, и еще же и сиио положенїа неминаеть радї тьчию ѡбращенїа; ѕримь ѹбо вь настоещаа врѣмена, вь многихь нѹждахь и скрьбехь светїе божїе црькви и царскїе и свещеннїе монастире; ѿ бльгочьстивїихь с҇топочившїихь бл҇гочьстно живьшїихь мѹжїи ѡбенрѣвшїихь, многихь ѹбо вь коньчное ѕапѹстѣнїе дошедшїихь радї ѹмаленїа бл҇гочьстїа ѹби грѣхь ради нашихь; наипаче вь

светѣи горѣ Афонстѣи живꙋщїихь есть ꙋьстиїи и царскїи монастирь нарицаемии рꙋшкїи, храмь светааго великомꙋченика Хрїстова и цѣлебника Пантелеимона, егоже видевьши ѡсиревьша ѿ светїихь прѣжднїихь хтиторехь, паче же ѿ посланиїихь братїахь извѣстно звѣдевь родитель нашь Їѡань Владь воевода, елико моцно при своемь животꙋ ѡнь ихь есть миловаль, и ѡброкь светомꙋ монастирꙋ ꙋчиниль и хрисовꙋлꙋ написаль; сїе ми видевши, Азь Їѡань Радꙋль воевода божїю милостїю господинь влашки, видевь обецанїе и хрисовꙋлꙋ моего родителѧ, ꙋчинихь, ꙗко да доходеть братиѧ ѿ светаго монастира ката годиие, да ꙋзимають ѡброкь месеца Априлиѧ или Маиа, по .҂г҃. аспри, кроме спензь; и братиамь спенза по .ꙋ҃. аспри. Сїе ꙋбо сице ѡбецахомь бити, доидеже есми вь живихь, и вь богоданнои намь власти, еще же и по нашемь еже ѿ здешнїихь прѣшьствїю, его же благоизволить господь Богь бити намѣстникь вь сїѡи богоданнои намь областн, или ѿ синовь нашихь, или ѿ нашихь сьродникь, или комꙋ Богь бл҃говолить, семꙋ г҃ь б҃ь да подарꙋеть благо произволенїе, еже поновити и ꙋтврьдити настоеи хрисовꙋль, и иже вь немь писанна; аще сице сьтворить, да вьздасть емꙋ г҃ь б҃ь вь царствїи своемь блага, еже ꙋготова любецїимь его, и да мꙋ есть прѣдстателница и помоцница на страшнемь сꙋдꙋ прѣсветаа богомати и светїи великомоучениќь и целебникь Пантелеимонь. Аще ли прѣзрить и непоновить ни ꙋтврьдить, да вьздать ѿвѣть на страшномь сꙋдꙋ. Вась же молимь ѡ всечьстнїи и светїи личе чьстнѣишїи ѿче игꙋмене и сь богоносними свещенникы и вьсеми старци, елико бра-

тїє се ѡбретае вь светомь монастирꙋ, аще можеть бити безь досаждениа, да се вь помениикꙋ свстои проскомидии вьпишете наши дедове Їѡань Владь воивода и монахїа Еѵпразиа, и родитель монахь Пахомиа и маика монахїа Самоиида, и азь Їѡань Радꙋль воивода, и подрꙋжїє ми госпожа Каталииа, и братиа Владꙋла и Мирча, и да ни се поеть вь кꙋпѣ светаа литꙋргїа сь коливомь и прилевкомь вь единь дьнь вь неделе, кои вы бл҃го произволите, господоу поспѣшествꙋющꙋ емꙋ же слава вь вѣки аминь.

Ты же свети ꙋгодниче вьсе светїи великомꙋченниче и целебниче Пантелеимоне прїими ѿ нась малое сїє приношенїє, ꙗко же господь нашь и Богь приеть вдовїє ѡнои две цети, и молитьвиикь бꙋди ѡ нась кь Хрїстоу Богоу, ꙗко да твоими молитвами сподобить ни ꙋсрьдствовати вьседꙋшно вь вьсечьстномꙋ твоемꙋ храмꙋ и милость ѿ х҃а б҃а сими ѡбрази ꙋлоучити на страшиомь сꙋдꙋ, вьсенароднаго позорища и многаго испитаниа; тогда сь вьсецарицею и вьсемь застꙋпницею припадше ꙋмоли праведнаго сꙋдїю, ѡставленїє многїихь сьгрешенїи наших даровати намь, и своихь благь да нелишить ни, нь да помилꙋеть ни, ꙗко милостивь и ч҃ловколюбивь б҃ь. Емꙋ же слава сь ѿцемь кꙋпно и светїимь д҃хомь вь вѣки, аминь.

Писань месеца . . . .л҃. дьнь вь гра҃д Бꙋкꙋрещꙋ, вь лѣто ҂з҃д҃. : —

† Їѡань Радꙋль воевода м҃лостїа божїа господинь.

(:М. П:)

РАДЊА СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

Трећи састанак одбора.

21. Марта 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архим. Сава, М. Спасић, М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 33. Прочита се писмо комисије, изабране на скупу друштвеном ове године за промене у статуту и пословнику. Комисија подноси свој посао свршен, и предлаже, да се тај предлог њезин наштампа за чланове, па онда да се сазове скуп, да о томе вѐћâ. Одбор усваја тај предлог, и нареди, да се одмах дâ штампати; а кад то буде готово, да се опет састане, те да одреди у који ће се дан сазвати скуп.

Бр. 34. Секретар подноси прилог члана П. С. Срећковића за Гласник „Записе из кабларско-овчарских манастира у Србији“, који се упућује на преглед и оцену одсеку за науке историјске.

Бр. 35. Председник одсека за науке историјске и државне јавља, да је у одсеку прегледан чланак ред. члана М. Ђ. Милићевића „Школе у Србији од почетка овога века до краја школске године“ и да је одлучено, да се у Гласник прими, а за откуп да се предлаже пет дук. ц., које одбор усвоји.

Бр. 36. Исти председник јавља, да је за српске старине из рускога манастира у Св. Гори, које је овамо послао на штампање у Гласнику архимандрит Леонид, одлучено да се штампају у Гласнику. Како архимандрит место откупа жели само да му се неки број особених истисака даде, одбор нареди, да се то учини.

Бр. 37. Секретар јави накнадно, да је нови редовни члан г. Милорад Поповић Шапч. изјавио, да жели ступити у одсек за науке литерарне, и да је уписан међу чланове тога одсека.

Бр. 38. Председник одсека за науке литерарне јавља, да је у том одсеку изабран ове године за деловођа г. Милорад Поповић Шапчанин.

Бр. 38. Председник истога одсека јавља, да је одсек и сам читао главније комаде из Ст. Тодоровићева чланка о живописима овдашњим, и да је одлучено предложити одбору, да се за тај чланак дâ откупа седам дук. ђ. од штампана табака. Одбор то усваја.

Бр. 40. Прочита се писмо поч. члана Авг. Шлајхера професора из Јене, писано српски, којим захваљује друштву на избору у почасно чланство. Да би се показало, како се одбор радује што је добио од тога немачког научника тако лепо српски написано писмо, одлучује се да се оно наштампа цело. Од слова до слова гласи овако: „Господине! Диплому сам примио, којом ме је Српско Учено Друштво наименовало својим почастним чланом. Молим Вас, многопоштовани господине, да бисте изјавили славноме друштву моју дубоку и топлу захвалнсст на високој части, које ме је оно удостојило. Са великим поштовањем Авг. Шлајхер. У Јени, 13 Марта 1868.“

Бр. 41. Секретар подноси од Јордана Х. Костантинова из Велеса неке старине, за које се одлучи, да се пошљу на преглед одсеку за науке историјске.

Бр. 42. Читаоница из Сенте потражује од Друштва на поклон књига за народ. Препоручује се секретару, да им према томе одбере између дуuштвених књига што је за њих, и да им од неких пошље по више комада.

Бр. 43. Прочита се писмо министра просвете и цркв. дела од 15. ов. м. № 742, којим јавља друштву како је укинута са свим забрана новог правописа у Србији. Одбор на то одлучи, да се на то пошље министру од стране друштва нарочита захвалница.

Бр. 44. Г. Ант. Алексић овд. инжин. потпоруч. шаље друштву на поклон једно писмо немачко од 1805 које се тиче та-

дашње историје српске. Прима се с хвалом, и наређује се, да се препише и метне међу историјска писма одређена за штампу.

Бр. 45. Секретар јави, да је „Русинска беседа“ из Лавова преко њега замолила друштво, да јој пошље своје књиге, на које одбор одлучи, да се тако чини.

Бр. 46. Секретар предлаже, да за потребу библиотеке ваља начинити још један орман за књиге, један раф за књиге и новине, и један столић, на ком ће стајати каталози и пописи књига друштвених. Одбор нареди, да се то начини, а за трошак нареди, да се рачуни исплате из друштвене касе.

Бр. 47. Одлучи се, да се коректору Гласника 2-ог одељења књ. I. дâ још 60 гр. чарш. за стварни регистар који је саставио уз ту књигу.

Бр. 48. Секретар предложи, да се установи нека сума којом ће се коректура плаћати за друштвене књиге, да се не би морала сваком приликом одређивати. На то буде одлучено да се за прво читање плаћа осам, а за друго шест гроша чарш.

Бр. 49. Секретар подноси списак књига које је г. председник друштвени дао на поклон за библиотеку друштвену. Богати овај поклон износи 232 дела у 327 књига, и одбор видећи то одлучи, да се те књиге заведу под особиту нумеру, и да се г. председнику од стране одбора изда захвалница на оваком поклону.

СПИСАК

КЊИГА, ПОКЛОЊЕНИХ БИБЛИОТЕЦИ СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

1 J. С. Поповића Давор̂. У Нов. Саду 1851. 1
2 Српско-народне витешке пјесме од Анд. Качића. У Нов. Саду 1849. 1
3 Ђулабије од Станка Враза, у Загребу 1840. 1
4 Ајдук-Вељко од Јов. Драгашевића, у Земуну 1861. . 1
5 Песме Ђ. Рајковића I. у Нов. Саду. 1
6 Сватови, народна приповетка од Ђ. Малетића, у Земуну 1855. 1
7 Лицејка I, II, III, у Београду 1862, 1863, 1864. . . 3

8 Николе С. Ђурковића позориштна дела. Свеска I. Два наредника. 1
9 Посланица св. Петра бискупима Пијемонта Италије, у Трсту 1850. 1
10 Šta nameravaju Iliri, u Biogradu 1844. 1
11 Smrt Smail-Age Čengića od Ivana Mazuranica, u Zagrebu 1857. 1
12 J. С. Поповића позориш. дѣла. Св. IV. Београд некад и сад, у Београду 1853. 1
13 Арањов Толдија од Јов. Јовановића, у Н. Саду 1858. 1
14 Алек. Петефија Витез Јован од Јов. Јовановића, у Нов. Саду 1860. 1
15 Матије Бана васпитатель женскій, свеска I. и III., у Београду 1847. 2
16 Prvenci, različne pjesme od P. Preradovića, u Zadru 1846. 1
17 Слободиьада Петра Петровића Нѣгуша, у Земуну 1854. 1
18 Милићевића Ђ. М. Белешке уз пут, у Београду . . . 1
19 Поглед на садашнѣ станѣ наше. А. С. у Београду 1859. 1
20 Данила Медаковића повѣстница србског народа 1, 2, 3, 4, у Нов. Саду 1851, 1852. 4
21 Вукова Даница 1826, 1827, 1828, 1829. 4
22 Morelli Istoria della Contea di Gorizia. Gorizia 1855. IV. 1856. 4
23 Geschichte von Krain, von Ant. Linkardt I. Band. Laibach 1788. II. 1791. 2
24 Historische Hilfswissenschaften, Wien 1818. 1
25 Песме Љубомира П. Ненадовића II. изд., у Земуну 1860. 1
26 Вука Караџића Ковчежић, у Бечу 1849. 1
27 Дечански Првенац од Јуришића, у Нов. Саду 1852. . 1
28 Писма о служби божіой у православной цркви, у Новом Саду 1854. 1
29 Šafarik Slovanski narodopis, s Mapau, у Прагу 1849. . 1
30 Ubicini Lettres sur la Turquie. Paris 1851, 1852, 1853. 3
31 Јов. Јовановића источни бисер, у Нов. Саду 1861. . 1
32 Kurelac Franjo Fluminensia u Zagrebu 1862. 1
33 Догматично богословіє, у Београду 1856. 1

34 Приповетке из старога и новога завјета, у Бечу 1850. 1
35 Glyptothek zu München 1864. 1
36 Verzeichniss der Gemälde in der Pennakothek in München. 1863. 1
37 Реформе у Србіи. Београд 1860. 1
38 Животописаніе Мил. Т. Обреновића од Ђорђа Грездановића, у Земуну 1860. I. II. 2
39 Plan Guide Special aux Etrangers dans la ville de Paris. 1
40 Frankopan, drama od Mirka Bogovića. 1
41 Essai historique sur les revolutions et l' independence de la Serbie, par Cunibert. Leipzig 1855. 2
42 Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna 1856. 1
43 Кула Ђуришића и чардак Алексића. 1847. У Бечу 1850. 1
44 Црногорац или страдања християна у Турской. Превод од Ст. Бошковића, у Н. Саду 1857. I. и II. 2
45 Споменик Лукијану Мушицком од Малетића. 1845. . . 1
46 Slovanske Starožitnosti од П. J. Шафарика. 1837. . . 1
47 Geschichte von Böhmen од Палацког. 9
48 Lex Stefani Dusani, edidit Miklošić. Vindobonae 1856. .
49 Правителствующій Совѣтъ Сербскій од Вука Караџића. 1
50 Abbildungen Römischen und Griechischen Altenthümer von E. Th. Hohler. Wien 1822. 1
51 Државна служба и државне слуге, у Бечу 1859. . . 1
52 Географија за школе, бугарски, без наслова. 1
53 Српска ствар у енглеском парламенту, у Београду 1863. 1
54 Доситеја Обрадовића целокуп. дела. Издао Данило Медаковић, у Земуну 1850. 2
55 Српски споменици, у Београду 1840. 1
56 Бранка Радичевића песме, I, II, III. 1847. 1851. 1863. 3
57 Српске народне песме од Вука. 6
58 Милош Обреновић од Вука, у Будиму 1828. 1
59 Anleitung zur Kentniss der Europeischen Staatengeschiche von Meusel. Leipzig 1775. 1
60 Ranke Leopold, die Serbische Revolution. 1829. 1844. . 2
61 Србијада од Мил. Милосављевића. I, у Београду 1861. 1

62 Divica Orleanska. Превод Јована Конског-Веселог, у Љубљани. 1847. 1
63 Песме Србкинѣ II, у Земуну 1855. 1
64 Ogledalo Iliriuma od Šveara, u Zagrebu 1839. 1842. . . 2
65 Повѣстница Црне горе од Милорада Медаковића, у Земуну 1850. 1
66 Живот и обичаи Црногораца од В. М. Г. Медаковића, у Н. Саду 1860. 1
67 Вукове народ. пословице. На Цетињу 1830 у Бечу 1849. 2
68 Die Hauskommunium der Südslaven од О. Утјешеновића, у Бечу 1859. 1
69 Писма о историји Срба и Бугара од Хиљфердинга. Превео Милићевић, у Београду I. 1857, II. 1860. . . . 2
70 Recueil d'Itiniraires dans la Turquie d' Europe. Par Boué, у Бечу 1854. 2
71 Душевни дневник, у Београду 1859. 1
72 Основи ратни од Матије Бана, у Београду 1848. . . 1
73 Повест о мал. Драговићу, у Задру 1859. 1
74 Deutsches Wörterbuch von Jacob und W. Grimm. . . . 3
75 Српски рјечник Вуков, у Бечу 1818. 1
76 Geschichte der Herzogthums Karinten од Хермана, у Целовцу 1855. 3
77 Allgemeine vergleichende Finanz-Statistik v. Reden 1851. 4
78 Речник закона, уредба и уредбени прописа у књажеству Србији од Ђорђа Петровића, у Београду 1856. . 1
79 Serbische Lesekörner од Шафарика, у Пешти 1835. . . 1
80 Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens. Par Kogalnitchan. Berlin 1837. . . . 1
81 Србска читанка за гимназије од др. Јов. Суботића, у Бечу 1855. 2
82 Часови одмора од Милићевића, у Београду. I. 1858. III. 1859. 2
83 Slavische bibliothek von Miklosich. I. II. Wien 1851. 1858. 2
84 Das Staatsrecht des Fürstenthums Serbien von Dr. E. I. Tkalac. Leipzig. 1858. 1

85 Praktisches Handbuch der historischen Chronologie von Drehmeier. Leipcig 1843. 1
86 Die freiwillige Theilnahme der Serben und Croaten im letzten öst-türkischen Kriege. Wien 1854. 1
87 Неколико рѣчи о Асеню прьвоме од Раковског, у Београду 1860. 1
88 Примјери српско-словенскога језика од Вука Караџића, у Бечу 1857. 1
89 Zemljopis i povjesnica Bosne od Slavoljuba Bošnjaka, u Zagrebu 1851. 1
90 Literarische Reise nach Italien vom Jahre 1837 von Palazki. Prag 1
91 Кристијани у Турској од Дентона, у Н. Саду 1864. . 1
92 Поученіе, говорено Е. Ш. М. приликом каноничне посете своє епархиє, у Београду 1859. 1
93 Путници у истоку од С. М. Жирардена, у Н. Саду 1861. 1
94 Правила о четничкоӣ воӣни од Матиє Бапа, у Београду 1848. 1
95 Протоколи ванр. скупштине о преображењу 1861. у Крагујевцу. 1
96 Прилози за српску историју од Љуб. Ненадовића I. св. у Земуну 1858. 1
97 Бранковића Косте слово на св. Саву, у Београду 1847. 1
98 Превод псалтира као прва проба од Ад. Драгосављевића, у Бечу 1833. 1
99 Grundlinien der Handelsgeographie, für Real-Schulen. Von Hopf. Fürth. 1853. — С ове сам превео за трговачку школу на српски. 1
100 Luczenbacher Janos. A' szerb Zupanjok, Kiraljok és Czarok penzei, у Будиму 1843. 1
101 Рат за српски језик и правопис од Ђ. Даничића, у Будиму 1847. 1
102 Војне Срба с Турцима од Петра Радовановића, у Београду 1852. 1
103 Exposé über Maidanpek in Serbien von Dr. Aug. Breithaupt. Freiburg 1857. ii

104 Начела науке о трговини од М. Миловука, у Београду 1861. 1
105 Риторика од Ђ. Малетића, у Београду 1855. . . . 1
106 De l' esprit des lois par Montesquieu, stereotype. Paris 1816. 5
107 Кратка наставлѣния за службу у полю од Љуб. Узун-Мирковића. Београд 1864. 1
108 О кньижевной узаймности Славяна од Јов. Колара. Превод Дим. Теодоровића, у Београду 1845. 1
109 Ускршня яя, приповетка за добру децу, у Беогр. 1853. 1
110 Државна економия од К. Цукића, II. ч. у Беогр. 1862. 1
111 Воєванѣ србско под Карађорђем, у Н. Саду 1863. . . 1
112 Excesse der Türken in Fürst. Serbien von 1839—1863. Aus dem Englischen. London 1863. 1
113 Напредак у Турској, нацртао очевидац, по енглеском. Лондон 1863. 1
114 Geschichte der Südslavischen Literatur von Šafarik. Издао Јуречек 4
115 Geschichte des Temeser Banat von J. Hain. Schwicker у Бечкереку 1861. 1
116 Нешто од рада српске финанције за 13 последньих година, од $184^3/_1$—$185^6/_7$, у Београду 1857. 1
117 Беседа, коју је приликом св. Саве говорио у Шабцу Ст. Бошковић, директор полугимназије у Шабцу. Лист.
118 Плуг, од постанка нѣговог до данас од Ђ. Радића, у Н. Саду 1861. 1
119 О дужностима црквених пастира, у Будиму 1860. . . 1
120 Постанак славенски' слова од Ад. Драгосавлѣвића, у Београду 1840. 1
121 Различне песме Матіє Бана, у Беогр. I. 1853. II. 1861. 2
122 Слово о св. Сави, говорио Сергиє Николић, у Београду 1845. 1
123 Südslawische Pläne. Wien 1861. 1
124 Praktisches Unterricht in der Slowenischen Sprache für Deutsche von Ant. Janežiča. Klagenfurt 1854. 1
125 Jezichnica hervatsko-slavinzka po Josefu Gyurkoveshki, у Пешти 1826. 1

126 Брошира, што је написао Хиљфердинг о књизи: la Croatie et la confederation Italienne — у руской беседи 1860. 1

127 Явно право княжества Србіє од Матића. 1851. . . . 1

128 Два надгробна слова кн. Милошу, 1860 говорио митрополит Михаил. 1

129 Нови завјет, превео Вук Ст. Караџић, с предговором, у Бечу 1847. 1

130 Павла Шероглића преглед II. зак. грађ. за Србию, реплика Милошу Светићу. 1

131 Вуков одговор на лажи и опадања у српском Улаку, Бечу 1844. 1

132 Истога одговор на утук, у Бечу 1843. 1

133 Светића Милоша ситнице єзикословне, у Н. Саду 1837. 1

134 Истога утук II., у Београду 1844. 1

135 Истога утук или одговор на одговор, у Београду 1839. 1

136 Истога судъ о граматики Вѣк. Бабукића, у Будиму 1838. 1

137 Вук, Господ. са два крста. 1

138 Распра између пређашнѣ владе и друштва србске словесности. (Из Србски Новина 1859.) 1

139 Чудновати догађай єдне душе од Милићевића, у Београду 1862. 1

140 Содержаніє одъ свію частица србске лѣтописи одъ 1825 до 1828, у Будиму 1828. 1

141 То исто од 1829—1850, у Будиму 1851. 1

142 Из живота єдног ц. к. официра у 1848 и 1849. од Јована Стефановића, у Земуну 1863. 1

143 Извод из српске граматике од Јов. Бошковића, I., у Београду 1864. 1

144 Osnova sa utemeljenje narodnę vojske, u Zagrebu 1849. . 1

145 Slavnodobitnica Omer-paši од Јукића 1

146 Беседа Анд. Стаменковића скупштини народной 5 Декембра 1858. Лист.

147 Катихизис мали за училишта у аустриском царству, у Бечу 1855. 1

148 Поздр. речь князу Михаилу, говорио у саб. цркви митрополит Михаил 1860. Лист.

149 Geschichte der Philosophie von Dr. Alb. Schwegler. Stuttgart 1863. 1

150 Трећа читанка за IV. разр. србски основни школа, у Београду 1855. 1

151 Извори српске повјеснице од Анд. Брлића, I. свеска, у Бечу 1857. 1

152 У Фрушкой гори од М. С. Србкинѣ. I. у Н. Саду 1861. II. у Земуну 1862. 2

153 Пастирска поученія православним христіянима, у Београду 1860. 1

154 Le pays serbe et la principauté de Serbie, par M. A. Ubicini. Paris 1864. 1

155 La Turquie dans une guerre europeenne. Paris 1864. . . 1

156. Одзив протопопу Недељку од Царевића, у Новом Саду 1863. 1

157 Одговор Чокрљану. 1

158 Облици срп. језика од Ђ. Даничића. у Београду 1863. 1

159 Часови благоговѣнія. I. ч. од Јов. Павловића, у Београду 1850. 1

160 Ремешко евангеліє, у Прагу 1846. 1

161 La Serbie devant la conference. Paris 1862. 1

162 Mannert, Geographie der Römer und Griechen. Stürnberg 1783. 1

163 Исто, 7 Theil. Landthut 1812. 1

164 Законик грађ. аустриски. Превод Тод. Петрановића. у Бечу 1849. 1

165 La Serbie après le bombardement de Belgrade. Paris 1862. 1

166 Православно црквено појање од Кор. Станковића, I. књ. у Бечу 1862. 1

167 Barth. Kopitars kleinere Schriften von Miklosić. Wien 1857. 1

168 Lehrgebände der Russischen Sprache von Puchmayer. Prag 1820. 1

169 Geschichte der letzten 25 Jahre von Hernes. III. Band. Braunschweig 1848. 1

170 Србска граматика за гимназиску младежь одъ Влад. Вуића, у Београду 1856. 1

171 M. A. Relkovića Satir, u Opiku 1857. 1
172 Jos. Dubrovsky institutiones linguae slavicae dialecti veteris. Vindobonae 1822. 1
173 Устав Матице Србске 1
174 Београдскій великій календаръ за 1853. 2
175 Izviestje i računi družtva za povjesnicu i starine jugoslavenske god. 1858—1859. u Zagrebu 1860. 1
176 Moniteur universel 30 Janvier 1856. № 30. Extrait d'un rapport adressé a S. E. M. le ministre de l'instruction publique sur une mission en Bosnie, accomplie en 1855. par M. de Clerval. Лист с преводом српским. 1
177 Militärische Beschreibung des Paschaliks Herzegovina und des Fürstenthums Crnagora. Wien 1862. 1
178 Неколико речи о спомeнику Карађорђевом, у Бечу 1857. 1
179 Прегледъ живота и књижевногъ подвига Димитрия Тирола, у Н. Саду 1851. 1
180 Прегледъ целогъ счетоводнога состоянія књижевногъ содружества Матице србске за 1853, 1854 и 1856. . 1
181 Lexicon totus latinitatis. Patav. 1857. од 1—72 стр, . 1
182 Раздѣленіе административно царства турскогъ, по званичномъ известію, рукопис. 1
183 Трговачка рачуница од Јов. Вукосављевића, у Београду 1851. 1
184 Fragmente aus der Chinesischen Dichtkunst von Komlossi Joseph. 1
185 Новине Србске за год. 1834, 1835, 1840, 1842, 1847. 5
186 Подунавка, додатак к Срб. Нов. за 1847. 1
187 Galleris allgemeine Weltkunde. Pest 1840. 1
188 Österreichische Starfgesetz, с преводом хрватским, у Бечу 1852. 1
189 Први извештай о заводу учительско приправником у Сомбору, за $186^2/_3$ год. у Сомбору. 1
190 Шумадинац, календар за 1851 и 1852 2
191 Дѣлания бечке конференције, у Београду 1855 1
192 Ethnographie der österr. Monarchie von Czernig. Wien 1855. 1857. с картом. 3

193 Законик Данила првогъ, у Н. Саду 1855. 1
194 Album von Belgrad, von Rutzov. Berlin 1857. 1
195 Исторія Црне Горе од С. Милутиновића, у Беогр. 1835. 1
296 Српске народне песме од Кор. Станковића. I. књига, у Бечу 1862. 1
197 Pravo gorsko ili rudno države austr. од Матије Смодека, у Загребу 1862. 1
198 Лѣтописъ србскій, издае Матица, књига: 54, 84, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110. . . 24
199 Србско-далматинскій магазинъ за лето: 1840, 1847, 1848, 1849, 1350, 1851, 1852, 1853, 1854, 1859 1860, 1861, 1862, 1863, 1864. 15
200 Календар са шематизмом за: 1856, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867. 11
201 Verordnung des Ministeriums des Innern betreffend der Organisirung ber politischen Verwaltungsbehörden.— лист.
202 Патент за граничаре 1850. — лист.
203 Grundgesetz für die Grenze. — лист.
204 Прокламација Јелачића бана на граничаре 1850. — лист.
205 Говор Јелачића бана на граничаре 1850.
206 Објаснење предлога за регулисање Београда од Е. Јосимовића. Београд 1867. 1
207 Рѣчникъ географско-статистичкій Србіе од Јов. Гавриловића. Београд 1846. 3
208 Чудновати догађап Испахапца Хаџи-бабе. 3
209 Müsorozata à Magyar Tudimanyos akademia palotajaban elhelyzett Eszterhasy Keptarnak. 1
210 Dangers de la question d' orient. Paris 1865. 1
211 Землѣделско газдинство. 1
212 Verzeichniss die in der Verlassenschaft des Barth. Kopitar gehörigen Büchern und Handschriften. Wien 1845. . . . 1
213 Песма при торжественомъ освященію новоосноване србско-народне типографіе у Срем. Карловцима 1858. . . 1
214 Прокламация патр. Раячића народу србскомъ, у Земуну 20 Јула 1849. — лист. 1

215 Прокламација кн. А. Карађ. народу србском 23 Јунија 1856. — лист.

216 Прокламација Стевче Михаиловића, заступника књ. Милоша, од 6 Јануара 1859. — лист.

217 Старый влахъ одъ Ст. Обрадовића, — лист.

218 Protocoles des conferences tenues à Paris de 22. Mai au 19 Août 1858. — лист.

219 Прокламација 13. Дек. 1858. заступника књаж. којом јављају да су примили управу у име књ. Мил. Обреновића, — лист.

220 Pravila družtva za povesnicu i starine Jugoslavenah 12 srpnja 1857. 1

221 Писмо Аврама Петронијевића од 16 Авг. 1849. свима попечитељима — лист.

222 Слово митрополита Петра 5. Марта 1840., кад је миропомазао кнеза Михаила — лист.

223 Отечествена србско-народна песма на срећный долазак кнеза Михаила 1840 године. 1

224 Ода књазу Александру Карађорђевићу на данъ рођеня 29. Септембра 1854. од Алек. Остоића. — лист.

225 Србин Србенди 1864. 1

226 Situation des Israelites en Serbie. . . . .

227 Cyrilische Schrift von Paul Jos. Šafarik — лист.

228 Der Zinzaren, eine etnographische Studie von F. Kanitz. Wien 1863. 1

229 Dissertacia iliti razgovor, darovan G. G. poklisarom zakonskim i budutjem zakonotvorzem kraljevina naših za buduću dietu ungarsku odaslanim. U Karlovcu 1832. . . 1

230 Султанскій бератъ књазу Александру Карађорђевићу, даный 12. Априла године 1849.

231 Васкрс устава Србие и народне правде од Симе Милутиновића. — лист.

232 Решења кн. Александра Карађорђевића од 28. Септембра 1848. на потраживања скупштине петровске 1848., управљена на попечитељство внутрени дела. . 1

Свега . . . 327

Бр. 50. Секретар подноси књиге, које су друштву дошле на поклон и у замену:

а. Од К. Невострујева његова два дела: 1. Плащаницу приложенную въ Іосифовъ Волоколамскій монастырь княземъ Владиміромъ Андреевичемъ 1558 году. 2. Нѣкоторыя древне-русскія поученія объ иноческой жизни. Москва 1866.

б. Од редовног члана М. Кујунџића његову књигу песама „Абердар, први јек.“ Београд 1868.

в. Од г. Милорада Медаковића његово дело „Црна Гора и нека обясняваня о ньой. Н. Сад 1868.“

г. Од секретара: а. М. Розена Науку о васпитању. Београд 1867. б. Поезії Тараса Шевченка. Томъ I. Лавовъ 1866. в. Отвѣтъ „Бояну“-Стебельскому на „Письмо до Кулиша.“ Лавов 1867. г. Письмо народовцівъ руськихъ до редактора политичнеі часописі „Русь“ яко протесть и меморіялъ. Списавъ Федоръ Чорногора. Беч 1867. д. Ратованѣ Руса и Турака у спѣву. Написао Милошъ Милисавлѣвићъ. Београдъ 1868. е. Поглед на београдску болницу од др. Ј. Валенте. Београд 1868.

д. Од Андрије Станковића његово издање „Крин или морална поученя у 20 писама одъ мудраца Сенеке, превео Сава Поповићъ. Београд 1868.“

е. Од Јована Деметровића из Тамишвара његово дело „Аманет или срећа у пепелу, позоришна игра у 4 радње с песмама. Тамишград 1868.“

Прочитано и потписано на четвртом састанку одборском 9. Априла 1868.

Четврти састанак одбора.
9. Априла 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архим. Сава, М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 51. Прочита се писмо г. Каменка Ј. Јовановића из Панчева, којим тражи од друштва помоћ за отварање књижар-

ске трговине у Београду. Г. К. Ј. Јовановић начинио је у виду понуде, упућене г. министру просвете и црквених дела, план како би он подигао књижарску трговину, да одговори потребама садашње књижевности и намера њезиних, и жели, да се то у одбору друштвеном прегледа и од друштвене стране пошље г. министру с препоруком. Кад се понуда сама прочита, одбор одлучи, да је и самога г. К. Ј. Јовановића и његов план вредно потпомоћи и с тога да се његова понуда пошље по његовој жељи г. министру.

Бр. 52. Прима се од г. Богољуба Петрановића из Сарајева друга књига његове збирке „Српских народних песама из Босне и Херцеговине", у којој су „епске пјесме старијега времена" а има их 61, а г. Б. Петрановић их нуди на издавање друштву. Упућују се на преглед и оцену одсеку за науке литерарне.

Бр. 53. Г. Вук Врчевић с Требиња шаље другу књигу своје збирке народних песама, и подноси је на поклон друштву за то, што га је друштво изабрало за својега почасног члана. Упућује се на преглед одсеку за науке литерарне, у којега су на прегледу и остали делови од збирке народних песама г. В. Врчевића.

Бр. 54. Г. Вук Врчевић с Требиња пита, би ли се друштво примило издавања његове збирке „Народних пословица и ријечи", која је велика за две Вукове збирке „пословица и ријечи народних" и његова дела „Плач Херцеговца", у којој су описани сви главни зулуми које је претрпела раја од постања на владање Али-паше Ризванбеговића до 1861-ве. Одлучи се писати г. В. Врчевићу да обоје пошље на преглед и оцену.

Бр. 55. Г. А. Васиљевић професор из Пожаревца шаље за „Гласник" свој чланак „Поглед на историјски развитак логике." Како се програм друштвене радње тиче научнога рада само у колико се „понајближе српства тиче", то се одлучи, да се с тим одговором овај чланак врати г. писцу.

Бр. 56. Г. Ал. В. Богић начелник среза Ресавског шаље 1 дук. ћ. као прилог на споменик Ф. Вишњићу, и додаје: „Ако би друштво то дошло на мисао, да треба подићи каки споме-

ник и Вуку Ст. Караџићу, ја ћу на то дати три дуката ћесарска.“ Поклон се прима с хвалом.

Бр. 57. Одобрава се трошак од 520 гр. чарш. за куповину повеће збирке већих дела из првога периода српске књижевности. којих није било у друштвено јбиблиотеци. Попис види у рачунским актима.

Бр. 58. Секретар, који уједно води бригу и о рачунима друштвеним, подноси рачун од продаје „Српских народних песама из Босне и Херцеговине.“ Нарећује се, да тај рачун прегледа члан одбора г. М. Спасић.

Бр. 59. Секретар јави, да је предлог комисије што је прегледала урећење и пословник друштвени, готов, и услед тога одлучује се, да се скуп сазове 21. Априла у $9\frac{1}{2}$ сах. из јутра, на коме ће се почети тај посао.

Бр. 60. Прочита се писмо г. И. Паплоњског професора университета из Варшаве, с којим осим неких својих дела шаље друштву као прилог за „Гласник“ „Опис једне српске сабље из XIV. века“, која је у Варшави у кнеза Сергија Григоровића Голицина и јавља друштву за покрет који се јавља у пољској књижевности што се тиче топлијег занимања српском књижевношћу. Одлучено буде одговорити г. И. Паплоњскому. Опис сабље упућује се на преглед одсеку историјском.

Бр. 61. Секретар подноси књиге које су дошле на поклон или у замену друштву:

а. Од норвешког университета из Христијаније:

1. Det kongelige Norske Frederiks Universitets Aarsberetning for Aaret 1866. Christiania 1867.

2. Index Scholarum in universitate regia fredericiana centesimo nono eius semestri anno 1867 ab Augusto mense ineunte habendarum. Christiania 1867.

3. Index Scholarum in universitate regia fredericiana centesimo octavo eius semestri anno 1867 ab A. D. XVII kalendas februarias habendarum. Christiania 1867.

4. Meteorologiske Jagttagelser paa Christiania observatorium 1866. Christiania 1867.

5. Morkinskinna. Petgamensbag fra forste halodel af det trettende Aarhundrede. Udgiven af C. R. Unger. Christiania 1867.

6. Études sur les affinités chimiques par C. M. Guldberg et P. Waage. Christiania 1867.

б. Од И. Папловског, професора универзитета из Варшаве, његова дела:

1. Lekcyja wstenpna filologii porównawczéj Slavianjskéj miana dnia 9 Listopada 1864. r. w szkole głównej warszawskiej przez Jana Paplonjskiego. Warszawa 1867.

2. O poczontku i rozmaitošći mowy. Prelekcyje publiczne professora J. Paplonjskiego. Wydanie drugie. Warszawa 1867.

3. Rzut oka na dzieje bulgarskie, jako wstenp do nauki jenzika bulgarskiego, przez Jana Paplonjskiego. Из „Прегледа научног" за 1865 год.

4. Литературныя извѣстія изъ Варшавы. Изъ Московитянина 1854. NN. 5. 20. и 21. Москва 1854.

4. Филологическія замѣтки И. Паплонскаго о русскомъ языкѣ въ связи съ церковно-славянскимъ и другими славянскими нарѣчіями. Первое разсужденіе. СПтб. 1854.

6. Из Млетака: Atti dell' imp. reg. istituto veneto di scienze, lettere ed arti. tomo nono, serie terza. Dispensa nona.

в. Од секретара:

1. Прилози за србску историю. Издае Љ. П. Ненадовићъ. I. св. Земун 1858.

2. Свештенство и ратарство од Љ. П. Ненадовића. Београд 1863.

3. Руковођу за србско-босанске, ерцеговачке, старо-србијанске и македонске учитеље, школе и општине. Написао Василије Пелагић. Београд 1867.

4. Индијске приповетке, епопеје из Махабарате. Превео Сима Поповић. Београд 1868.

5. Поглед на десетогодишњу радњу трговачког одбора. Извештај одбора тргов. министру финансије. Прештампано из Српских Новина 1868. Београд.

6. Лаж. Јавно предавање Ђорђа Звекића. У Пешти 1865.

7. Ueber Wechselfieber. Inauguraldissertation verfasst und mit Zustimmung der Medicinischen Facultät der Universität Leipzig zur Erlangung der Doctorwürde in der Medicin, Chirurgie und Geburtshülfe am III. August 1867 mittags 11 Uhr im Promotionssaale der Medicinischen Facultät öffentlich vertheidigt von Milan Jovanović aus Belgrad. Leipzig.

8. Убојна труба. Песна злопатницима. Спевао Ђ. Малетић, а у 4 мушка гласа сложно П. Д. Димић. Београд 1867.

9. Program kraljevske gimnazije u Zagrebu koncem školske godine 1867. U Zagrebu.

Бр. 62. Председник друштвени јавља одбору, да је одлазио у Земун поради рачуна са П. К. Сопроном који својега дуга друштву никако не измирује, и да је говорио тамо с адвокатом једним о начину, како би се то судским путем добило. Одбор одобрава тај посао и одлучује, да се замоли члан друштвени г. др. Н. Крстић, да он прими на се руковање ове правне ствари.

Прочитано и потписано на петом састанку, 19. Априла 1868.

Пети састанак одбора.
19. Априла 1868.

Били су: председник г. Јован Гавриловић; чланови: гг. архимандрит Сава и М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 63. Секретар подноси предат му преко редовн. члана г. С. Сретеновића препис старо-бугарског једног рукописа црквене словенске књижевности, у ком је приправа за службу, и уз који су и фотографски снимци рукописа, с којега је препис учињен. Упућује се на преглед одеку за науке литерарне, којему ће г. С. Сретеновић поднети кратак увод.

Бр. 64. Одбор који је одређен за свечаност што ће бити у Прагу приликом полагања темеља за чешко народно позориште послао је друштву позив на ту свечаност. На то буде иза-

бран за заступника друштвеног овом приликом г. М. Кујунџић. и буде одређено, да му се у помоћ да двадесет дуката ћес.

Бр. 65. Секретар прочита инвентар ствари друштвених, у каквом су сад стању и у колико су умножене од почетка 1867 год. Узима се на знање с тим, да се стави у главни годишњи преглед друштвене радње.

Бр. 66. Поведе се разговор о инвентару књига, као капитала друштвенога и о руковању њима. На то секретар покаже белешке које су до сад вођене о издавању из тога магазина на разне намере, и одбор нареди, да се и у овој ствари штогод учини за боље уређење, за којим се цело друштво жури. Нареди се, да се установи особити протокол за књиге, у ком ће се као у каси водити примање и издавање, да се ту одреди партија свима досадашњим и свима новим књигама. — Да би се то учинило, буде наређено, да се учини спрема бројањем књига, како би после одређена комисија могла лако прегледати фактично стање и увести га собом у протокол за књиге, да би то могло послужити, као темељ за даље рачуноводство у тој ствари.

Бр. 67. Примају се књиге које су дошле друштву на поклон:

1. Од председника г. Јов. Гавриловића: Протоколи редовне народне скупштине држане о Миолюдне 1867. у Крагуевцу. Београд 1868.

2. Од ред. члана г. М. Ђ. Милићевића његово дело „Путничка писма с разних страна Србије. Београд 1868.“

3. Од поч. члана А. Шлајхера: Zur neusten Geschichte der slavischen sprachforschung von Dr. Aug. Leskien. Berlin 1868.

4. Од поч. члана г. А. Васиљевића његово дело Историја народног образовања код Срба. Увод. Београд 1867.

5. Од секретара:

а. Београђанин, календар за 1864.

б. Лалу, календар за 1858.

в, Славоној Даннце Зор. Рашковића I и II књ.

г. Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen von Dr. Fr. Ritt. von Miklosich. Wien 1867.

д. Ost und West 1864 у 5 свезака.

е. Србске Новине, неколико бројева од 1858. и три четвртине године 1859.

ж. Видов дан 1866 године, без некојих бројева.

з. Разредница приправника II. разреда за $186^5/_6$ годину, као и приправница кое су учительски испит положиле у явном учительско-приправничком заводу србском у Сомбору с концем школске $186^6/_7$ године. Сомбор 1867.

Прочитано и потписано на шестом састанку одбора 7-ог Маја 1868 год.

Седница скупа.

21 и 22 Априла 1868.

I. 21. Априла.

Пошто председник огласи да је седница отворена, започне се читање и претресање рада комисије што је била одређена да прегледа уређење и пословник друштвени и да о томе скупу предлог поднесе.

I.

Кад се прочита чл. 1., после мале препирке одлучено буде: изоставити из њега дефиницију, а оно што се у њој хоће да каже, казати у чл. 2., који да тиме постане 1-ви; а друга половина 1-вога да се стави као 2-ги члан. Тако би одлучено, да 1-ви и 2-ги члан гласе овако:

Чл. 1. Српско учено друштво обрађује и унапређује науке и уметности, а особито оне, које се тичу српства и у опште јужнога словенства.

Чл. 2. Друштво стоји под надзором министарства просвете и црквених дела.

II.

Чланак 3-ћи усвоји се без промене.

III.

Чланак 4-ти усвоји се до прве тачке, а за другу тачку (која је приновак) одлучи се, да се избаци.

IV.

Чланак 5-ти, 6-ти, 7-ми и 8-ми примају се без промене, и то: 5-ти и 8-ми вишином гласова.

V.

Чланак 9-ти буде усвојен, али да изостане из њега друга половина: „ако министар просвете и црквених дела не учини изузетак.“

VI.

Чланак 10-ти усваја се с том променом, да се за највећи број чланова у једном одсеку установи 30, а друга половина задржи се као што је — вишином гласова.

VII.

Чланак 11-ти прима се с оваком редакцијом: „Сви чланови имају приступ на све састанке друштва. Али само редовни чланови имају одлучнога гласа у својим одсецима.“

VIII.

Чланак 12-ти прими се с том малом променом, да се изоставе прве три речи.

IX.

Чланак 13-ти и 14-ти примају се без промене.

Кад је скупу изјављено како по праву што га даје чл. 14-ти настаје питање: ко ће примити на се разашиљање књига друштвеним члановима на страни, одлучи се: да друштво не може на се узимати трошка и труда око тога, већ да чланови са стране по своме праву могу у свако доба дићи књиге одавде преко својих пријатеља или иначе.

X.

Чланак 15-ти буде редигован овако: „Чланство престаје: а) пресудом која гласи на губитак грађанске части, и о таком губитку чланства ваља да реши скуп, б) изјављеном жељом самога члана.“

II. 28. Априла.

XI.

Чланак 16-ти и 17-ти примају се без промене.

XII.

Чланак 18-ти прима се с тим, да се у првој врсти место речи „препоруку“ стави реч „предлог“, а у другој врсти да се речи „на предлог“ избаце.

XIII.

Чланак 19-ти прима се с тим, да се у другој врсти изоставе речи „с одобрењем скупа“, па да се на њихово место стави ово: „на позив којега год одсека, или по својој понуди.“

XIV.

Чланак 20-ти прима се без промене.

XV.

Чланак 21-ви прима се, али се из првог одељка изостављају речи: „на подноси избор, преко одбора, министру просвете и црквених дела на одобрење. Ако се избор не би уважио, одсек ће истим начином бирати друго лице.“

У одељку 2-гом врсти 7-мој тога чланка место речи „сам себи“ ставља се „такође.“

XVI.

Чланак 22-ги прима се без промене.

XVII.

Чланак 23-ћи прима се с тим, да се у 6-тој врсти после речи „нашим“ дода: „старим и новим.“

XVIII.

За чланак 24-ти буде одлучено да се изостави.

XIX.

У чланку 25-том одлучи се, да се место речи „сачињавају“, у 1-вој врсти, стави реч „састављају“, а речи „старешина или“ у тој истој врсти да се са свим изоставе.

XX.

Чланак 26-ти прима се без промене.

XXI.

За чланак 27-ми буде одлучено, да се изостави.

XXII.

Чланак 28-ми, 29-ти и 30-ти примају се без промене.

XXIII.

Чланак 31-ви прима се с том само променом, да се место речи „није“ у 2-гој врсти ставе речи „спречен је.“

XXIV.

Чланци 32-ги, 33-ћи и 34-ти примају се без промене.

XXV.

Чланак 35-ти прима се с тиме, да се у последњој врсти место речи „наредбе“ стави реч „одлуке.“

XXVI.

Чланци 36-ти, 37-ми и 38-ми примају се без промене.

XXVII.

Чланак 39-ти примљен је без промене, само да се у првој тачци место речи „старешине“ стави реч „председника“, а речи „и одобрење изабраних одборника својих“ да се изоставе.

XXVIII.

Чланци 40-ти, 41-ви, 42-ги примају се без промене.

XXIX.

За чланак 43-ћи одлучено је да се избаци.

XXX.

Чланак 44-ти примљен је сав, само да се у првој тачци изостави „бар половина редовних чланова, али.“

XXXI.

Чланци 45-ти, 46-ти, 47-ми, 48-ми, 49-ти, 50-ти, 51-ви, 52-ги, 53-ћи, 54-ти, 55-ти примају се без промене.

XXXII.

Г. г. др. Ј. Шафарик, Ф. Христић и Јован Бошковић буду одређени да потпишу протокол овога скупа.

Били су на првој седници: председник Ј. Гавриловић, одборник архим. Сава, секретар Ст. Новаковић; чланови г. г. В.

Јакшић, П. Срећковић, С. Сретеновић, Е. Јосимовић, Ј. Драгашевић, Милан Миловук, М. Кујунџић, Ј. Мариновић, М. А. Петронијевић, Д. Голубовић, Ј. Бошковић, др. Н. Крстић, др. Ј. Шафарик, Чед. Мијатовић, Алекс. Андрић, Милорад Поповић, Ф. Христић, др. Ј. Машин, Илија М. Коларац, Срђ Николић, Милан Ђ. Милићевић, М. Панић, Ђ. Р. Пантелић, др. Ј. Валента, др. А. Медовић.

Били су на другој седници г. Ј. Гавриловић, одборник архимандрит Сава, секретар Ст. Новаковић; чланови, г. г. Ф. Христић, Е. Јосимовић, др. Ј. Шафарик, др. Н. Крстић, Јов. Бошковић, Милорад Поповић, Алекс. Андрић, др. Ј. Валента, М. Миловук, Панта Срећковић.

II. Седница одсека за науке моралне, литерарне и језикословне.

24. Априла 1868.

Били су: председник г. архимандрит Сава, чланови: г. г. Јован Бошковић, Сава Сретеновић, Милан Кујунџић, Ст. Новаковић и Милорад Поповић.

6. Одбор шиље на преглед: Српске народне песме, II. књ. које је скупио и послао друштву г. В. Врчевић.

Дају се на преглед и оцену члану Милораду Поповићу.

7. Одбор шиље другу књигу Српских народних песама из Босне и Херцеговине, које је покупио и послао г. Богољуб Петрановић.

Одлучено да се ове песме прегледе и приреде за штампу, пошто се ухвати рачун о стању расхода који је досад учињен, те да се види с колким је средствима друштво кадро „за сада" располагати, и да се та ствар предузме тек пошто се В. Врчевића збирка прегледа и за штампу спреми.

8. ГГ. Јован Бошковић и Сава Сретеновић јављају да су прегледали: „Библиографију српске књижевности новијега периода, од 1741. до 1866." коју је израдио г. Стојан Новаковић, па изјављују да је дело потпуно и тачно израђено и да су обојица

за то, да се у интересу наше књижевности која са те оскудице у многоме се спотиче, изда о друштвеном трошку.

Усвојава се предлог г. г. референата и г. писцу у име награде за труд одређује се: педесет (50) дуката ћесарских.

9. Редовни члан г. Милан Кујунџић читао је свој састав: Философија у Срба I. доба. Пошто је и редовни члан г. Стојан Новаковић изјавио: да је цело дело с помњом прочитао и да је ствар тако написана, да ће друштву бити част, ако изађе у његову органу, јер је литерарна монографија какве баш желимо да се једном почну писати у нашој књижевности — буде одлучено: да се штампа у Гласнику и писцу у име награде даде од табака десет (10) дуката ћесарских.

Друга седница одсека за науке историјске и државне

30. Априла 1868, у Београду.

Били су: председник г. др. М. Спасић; чланови: Ј. Гавриловић; Ј. Мариновић; Ф. Христић; др. Јанко Шафарик; М. А. Петронијевић; Панта Срећковић и др. Н. Крстић.

№ 6. Члан Срећковић реферује, да је прочитао како чланак г. Илариона протосинђела „О каталозима пећских патријараха“ тако и „копију писма пећског патријарха Василија“, изјављујући своје мишљење, да се и једно и друго у Гаснику печата.

Одсек усваја мишљење г. референта, и одређује г. писцу у име награде за оба прилога пет дуката ћес.

№. 7. Члан др. Н. Крстић подноси писмени реферат о саставу „Критика историје народног образовања код Срба“, који је састав написао г. Чедомиљ Мијатовић, и изјављује мишљење, да састав потпуно заслужује, да се штампа у Гласнику.

Референат за тим прочита нека места из тог састава; и одсек, налазећи, да су овакви састави од користи, нареди да се исти састав штампа у Гласнику.

№ 8. Члан М. А. Петронијевић јавља, да је г. Малетић свој састав „Историјски развитак гимназије београдске“ поправио

према примедбама, које му је учинио г. Црнобарац и реферeнат, те изјављује мишљење, да се исти састав у Гласнику штампа.

Према овом реферату одсек нареди, да се састав г. Малетића штампа у Гласнику, а писцу да се даде награде за састав свега шест ћес. дуката.

№ 9. Х. Јордан шиље преписе неких старих записа.

Г. професор варшавски Паплоњски шиље фотографисану слику неке старе српске сабље с расправом о сабљи.

Одсек одреди да члан г. Шафарик и једно и друго прегледи, и друштву извештај поднесе.

№ 10. Члан Срећковић поднео је записе, што их је преписао у манастирима Овчарским и Кабларским.

Наређено је, да члан г. Гавриловић записе прегледи, и одсек о њима извести.

Шести састанак одбора.

7. Маја 1868.

Били су: председник г. J. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архимандрит Сава, М. Спасић, М. Рашковић; секретар Ст. Новаковић.

Бр. 68. У комисију, која ће пребројати и увести у књигу све књиге које има друштво на своме складишту као своја издања, да би се после могао водити уредан рачун о примању и издавању, буде одређен председник г. J. Гавриловић и одборник г. М. Спасић.

Бр. 69. Нареди се да се увођење радње друштвене у регистар настави онде где је започето и да се секретар постара да то изврше преписници који му и иначе помажу.

Бр. 70. Секретар саопшти шта је урађено на седницама 21. и 28. Априла, и како је он по тој радњи у чисто исписао ново уређење друштвено. На то би одлучено, да се то уређење пошље министарству просвете, и да се оно замоли нека би се постарало, да томе уређењу изради потврду државне власти, како би се могло увести у живот.

Бр. 71. Књижар друштвени г. Велимир Валожић предаје рачун за продате друштвене књиге (осим „Српских народних песама из Босне и Херцеговине“ о којима је посебан рачун) од Митрова дне 1867 до Ђурђева дне 1868, и полаже у то име 1777 гр. 20 п. пор. Новци се предају у касу.

Бр. 72. Секретар који уједно врши и касирске послове покаже како стоји друштвена каса у овај мах. По томе се види, да приход од 1868, заједно с остатком из 1867 године износи 44,721 гр. $21^2/_3$ пр. а расход 29.235 гр. 10 пр., ч. где знатан део чини исплата штампе „Српских народних песама“ и откуп Врчевићеве збирке „Српских народних приповедака“, које је све ушло у ову годину. Остаје дакле на располагању 13.496 гр. $11^2/_3$ п.

Бр. 73. Председник одсека за науке историјске и државне јавља да је у одсеку прегледан и примљен за „Гласник“ чланак И. Руварца „О каталозима пећских патријараха“ и „Писмо последњег српског патријарха.“ Одређени откуп од 5 дуката одобрава се.

Бр. 74. Исти председник јавља, да је прегледан и примљен за „Гласник“ чланак ред. члана г. Ђ. Малетића „Историјски развитак гимназије београдске“, и да је за откуп одређено 6 дуката, које се одобрава.

Бр. 75. Председник одсека за науке философијске и књижевне јавља, да је одсек прегледао дело Стојана Новаковића, „Српску библиографију (без хрватске) новијега периода књижевности од 1741 до 1866“, да је нађено да је дело вредно да га друштво изда, и да је за откуп одређено 50 дуката ћ. Одбор усваја ову одлуку.

Бр. 76. Исти председник јавља за чланак ред. члана г. М. Кујунџића „Философија у Срба. I. Доситије Обрадовић“ да је прегледан у одсеку и да је одсек одлучио да се откупи са 10 дук. ћ. од табака штампе. На то секретар јави, да му је писац јавио да се задовољава са 8 дук. откупа на табак, и одбор одлучи да се према томе откуп и исплати.

Бр. 77. Секретар јавља да је замољен од г. М. Милојевића секретар да изда нешто друштвених књига за три школе у Ст. Србији.

на које буде одлучено да секретар изда од осталих књига ван Гласника које су за народ и поуку, колико је записано.

Бр. 78. Председник извести одбор шта је чинио поради завеса за прозоре у стану друштвеноме, и да су завесе од тога стана однесене заједно с осталим стварима овдашње реалке, кад се она из тога стана иселила. На то предложи, да се завесе, набављене државним трошком, сматрају као својина саме те државне зграде, и да се по томе за њих јави министру с молбом, да се овамо врате, кад и тако не могу пристати на садашњи нови стан реалке.

Бр. 79. Г. М. Спасић јавља, да је прегледао рачун о новчаном примању продавањем „Српских народних песама из Босне и Херцеговине" који је поднео секретар, и да је нашао погрешку само у збирању броја издатих књига, за коју се нареди да се исправи.

Бр. 80. Председник одсека за науке историјске и државне јавља, да је у одсеку говорено о начину откупљивања ово: да се при оцењивању одређује откуп по табацима само за чисто оригиналнa дела и за која треба више трошкова и труда, дакле само за праве научне расправе, а за остало да се одређује откуп одсечном сумом, као што је већ рађено у друштву. Одбор усвајајући овај предлог, нареди да се то јави и другим одсецима ради знања и управљања.

Бр. 81. Секретар подноси књиге које су друштву дошле на поклон или у замену.

1. Од пруске академије наука у Берлину Monatsbericht за Декембар 1867.

2. Од поч. члана г. Ђ. Р. Пантелића његово дело: Једна реч о правним средствима и о нашој касацијоној власти. Београд 1867

3. Од редовног члана г. Стевана Р. Пантелића његова дела: а) Хемију за употребу ватрометске школе. Београд 1867. б) Практично упућење у хемијској анализи барута, топовског метала и њихових саставних делова.

4. Од ред. члана г. дра П. Крстића:

а) Напредак у Турској, нацртао очевидац. По енглеском. Лондон 1863. Н. Сад 1863.

б) Србско-турско питање или садањи узајамни одношаји између порте и Србије. Од Србина. Са енглеског. Н. Сад 1863.

в) Die serbisch-türkische Frage oder die gegenseitigen Beziehungen zwischen den serbischen und türkischen Regierung. Von einem Serben. London 1863.

г) Die Christen in Bosnien. Ein Beitrag zur näherer Kentniss der Verhältnisse der bosnischen Raja zu den Türken. Wien 1853.

д) Ексцеси Турака у Србији од 1839 до 1863 у кратком и површном прегледу, на основу званичних акта. Н. Сад 1863.

е) Кристијани у Турској од В. Дентона. Н. Сад 1863.

ж) Die Christen in der Türkei, von Rev. W. Denton. London 1863.

з) The Christians in Turkei, by Rev. W. Denton. London 1863.

и) Der Fortschritt der Türkei. Von einem Augenzeugen. Aus dem Englischen. London 1863.

ј) Напредак Д. Медаковића од 1849.

5. Од председника г. Ј. Гавриловића:

а) Напредак од 1863. Н. Сад.

б) Србске новине београдске од 1863.

в) Видов дан од 1863.

6. Од секретара:

а) А. Стојачковића Питање великокикиндског диштрикта и т. д. Будим 1868.

б) Die Wahrheit kann warten. Nacht und Morgen in der Heilkunst. Zwei Vorträge von Dr. Paul Radner. Bautzen 1864.

в) Воћнякъ или проста тайность природе. Превео с итал. Евтимиє Петровићъ. Ч. I. Београд 1840.

ж) Die Serben und die orientalische Frage. Von einem Serben. Bautzen 1865.

з) Kritische Blätter 1865 многе бројеве.

и) Комарац од 1854, прву четврт.

Прочитано и потписано на седмом састанку одборском 18 Јуна 1868.

Седми састанак одбора
18 Јуна 1868.

Били су: председник г. J. Гавриловић; чланови: г. г. архимандрит Сава, Милован Спасић, и заменик председника одсека природословно-математичног г. М. Г. Панић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 82. Пошто се седница отвори, председник спомене тешку несрећу и жалост која је Србију постигла након последњега састанка овога одбора, на име смрт кнеза Михаила. Говорећи о радњи кнежевој с обзиром на задатке друштвене, на књижевност и науку српску, председник напомену кнеза као радина и добротвора књижевности српске, као владаоца и родољуба — и на то би одлучено, да се спомену великога покојника посвети први број протокола овога састанка.

Бр. 83. Чланови комисије за пребрајање књига јаве одбору, да су свој посао свршили осим неких ситница, које мисле касније пребројити, будући их је сад спречила општа земаљска жалост, која је за то време трајала. По пребрајању они су нашли ово:

1.	Гласника	I	књиге има	8	ком.
2.	"	II	" "	51	"
3.	"	III	" "	151	"
4.	"	IV	" "	255	"
5.	"	V	" "	320	"
6.	"	VI	" "	300	"
7.	"	VII	" "	407	"
8.	"	VIII	нема ниједног комада.		
9.	"	IX	" " "		
10.	"	X	књиге има	12	ком.
11.	"	XI	" "	46	"
12.	"	XII	" "	114	"
13.	"	XIII	" "	160	"
14.	"	XIV	" "	212	"
15.	"	XV	" "	159	"
16.	"	XVI	" "	163	"
17.	"	XVII	" "	205	"

18.	Гласника XVIII има	156	ком.
19.	„ XIX „	219	„
20.	„ XX „	208	„
21.	„ XXI „	257	„
22.	„ XXII „	276	„
23.	Гласника 2-ог одељ. књ. I има	276	„
24.	Гласника потпуног 1—19 књ. има	3	„
25.	Ксенофонтових знаменитости.	310	„
26.	Ђ. Даничића Српске синтаксе I.	275	„
27.	Дјеловодног протокола Карађорђевог	138	„
28.	Acta archivi veneti I.	66	„
29.	„ „ „ II.	105	„
30.	Меда Пуцића Српских споменика I.	177	„
31.	„ „ „ „ II.	47	„
32.	Преписке о унији Венедикта Краљевића	158	„
33.	Попис акта млетачке архиве	56	„
34.	Доментијанова Живота св. Саве, од Ђ. Даничића	5	„
35.	Цицерона о дужностима	305	„
36.	Грађа за српску граматику I. књ.	188	„
37.	„ „ „ „ II. „	661	„
38.	Часови благоговјенија арх. Гаврила I. књ.	520	„
39.	Б. Петрановића Српских народних пјесама из Босне и Херцеговине	19	„
40.	Јов. Стејића расправе о Српском правопису	262	„
41.	Арх. Гаврила забава за децу	1088	„
42.	J. Стејића Антропологије	848	„
43.	К. Бранковића Логике	1246	„
44.	Гаврила Поповића Астрономије	768	„
45.	М. Спасића Јестаств. земљописа	715	„
46.	К. Бранковића Физике	86	„

Бр. 84. Председник предложи да се тако испитају и стари новци и да се умоли г. др. J. Шафарик да би и он као специјалист на руци био, те да се састави списак новаца, у колико их није још пређе сам предлагач испитао и пописао, како би се тако дошло до прегледа и те имовине друштвене. Предлог се усвоји.

Бр. 85. Ред. члан друштвени г. М. Кујунџић предаје извештај о свом путу у Праг, где је од друштва послан као заступник на светковину при полагању основног камена чешком народном позоришту. Изјављује друштву поздрав од чешке „Умјелецке беседе“, чланова „Чешкога ученог друштва“ и г. Сигфрида Капера преводиоца наших народних песама на чешки и немачки. Од тога последњег господина предаје друштву слику његову с натписом „Што Бог даде и срећа певачка.“ Даље јавља друштву о љубави и симпатијама чешким за Србе и посебице за ово друштво. Одбор с радошћу прими ове гласе од браће Чеха.

Бр. 86. Чита се предлог редовног члана г. Јована Бошковића, да се друштво прими издавања дела пок. Јов. Стер. Поповића. Г. J. Бошковић јавља друштву у једно како удовица пок. Јов. Ст. Поповића нуди друштву на издање рукописе покојника, од којих је саставио списак и подноси га као прилог своме предлогу. Предлажући да се изладу критички сва дела Јов. Ст. Поповића г. J. Бошковић предлаже, да се на то састави особити одбор у ученом друштву и да се за почетак тога посла потребни новац прибави приватним путем. Предлагач мисли, да би критичким издањем свију дела пок. Јов. Ст. Поповића могло друштво дати углед прештампавања и показати потребу и начин издавања народне библиотеке српских и хрватских писаца и преводилаца, која је превећ потребна нашој књижевности, а за сад нема изгледа да ће се до ње скоро доћи.

Предлог се упућује на преглед одсеку књижевном.

Бр. 87. Секретар јавља да је дошла збирка народних песама г. Косте Х. Ристића из Сарајева, о којој је још зимус јављено друштву. Г. К. Х. Ристић послао је ту збирку друштву на поклон, и одбор примајући је са захвалношћу упућује је на преглед одсеку за науке књижевне.

Бр. 88. Секретар јавља да је г. др. Милан Јовановић предао прилог за Гласник „Биостатику вароши Београда“ који се шаље на преглед и оцену одсеку за науке природословне и математичне.

Бр. 89. Како за критику г. Чедомиља Мијатовића на „А. Васиљевића Историју народног образовања код Срба“ није одређена никаква награда, одбор одлучи да се препоручи одеску историјском, нека награду одреди.

Бр. 90. Како је друштво према својим средствима управо претрпано народним умотворинама за издавање, а г. Б. Петрановић је пославши на издавање друштву своју другу књигу јуначких песама, желео да се та књига још ове године изда, буде одлучено, да му се пише, како друштво ове године не ће моћи ништа радити на издавању те његове збирке.

Бр. 91. Секретар предаје послати му од г. митрополита прилог за Гласник г. К. Невострујева из Москве „Писмо Хиландараца московскому патријарху Јоасафу 1639 године.“ Упућује се одсеку за науке историјске.

Бр. 92. Читаоничка дружина „Подринска слога“ из Лознице тражи да јој друштво шаље на поклон своје књиге. Нареди се да се тако учини, и да јој секретар пошље неколико и од досадашњега.

Бр. 93. Секретар изнесе превод једног чланка о Босни који је штампан у францускомъ „Монитеру“ 1855 године. Тај превод израђен је још тада старањем г. Јов. Гавриловића, а чланак је писао неки научник француски који је онда од министарства послан био у Босну. Превод се по предлогу упућује одсеку историјском, да види не би ли ваљало у Гласнику штампати какав извод из тога чланка.

Бр. 94. Председник спомене о познатом делу Ф. Каницеву „о Србији“ и предложи да се пише министарству од стране друштва, нека би се г. писцу новцем учинило од стране владе неко признање за труд и трошак његов. Прима се с додатком, да се напомене: ако не буде то влада већ учинила за ово дело, како су чули гдекоји чланови одбора.

Бр. 95. Секретар подноси књиге које су дошле друштву на поклон и у замену:

1. Од царске академије из Беча:

a. Sitzungsberichte philosoph.-histor. Classe 56 B. II. 3. 57 B. II. 1, 1867 I Abth. № 7, 8, 9, 10. II Abth. № 8, 9, 10.

б. Arneth, Antike Cameen Gold- et Silbermonumente.

в. Arneth, Cinque-cento-Cameen.

г. Boué Recueil d' itinéraires etc. vol. I. II.

д. Diemer, Genesis et Exodus. Bd. I. II.

е. Goldenthal, Dante Ebreo.

ж. Hammer Purgstall Wassaf (само једну свеску).

з. Karajan, Verbrüderungsbuch.

и. Meiler Regesten (Babenberg).

ј. Миклошић, Monumenta linguae palaeoslovenicae.

к. Scherzer, Origen de los Indios.

л. Schmidt, Grotten von Adelsberg mit Tafeln.

љ. Tchudi Kechua-Sprache I и II Bd.

2. Сд Лужичко-српске матице из Будишина.

а. Serbski Slovnik 6. 7. 8. св.

б. Wjenčk fijalkow, abo sbjerka mojich powjedančkow. Wot Jana Bohuwjera Mučinka wučerja w Semizach. Budišin. 1867.

в. Oberlin. Jeho žiwjenje a skutkowanje w Kamjenodoli, ze wšelakich žorlow wučerpal Jan Bartko. Budišin. 1865.

г. Najwužitniši prečeljo ratarstva a hajnistwa. K powučenju za wjesnich a jih wučerjo wot Dr. Glogera. Budišin 1866.

д. Napoleon I. a jeho wojny. Za lubich Serbow spisal Jan August Pohonč. W Budyšinje 1864.

е. Predzienak protyka za Serbow na ljeto 1863, 1864, 1865, 1866, 1868.

ж. Časopis towarstva maćicy serbskeje 1862, 15—36.

з. Wjenc narodnych spjewow hornjo a delnjo lužiskich Serbow s přewodom fortepiana wot K. A. Kocora. Budižin 1868.

3. Од уредн. русинске „Правде“ из Лавова „Правду, 1867.“

4. Од царске руске академије наука из Петербурга „Записки императорской академіи наукъ“ томъ XII, књ. II.

5. Од министарства народне просвете у Русији његова „журнала“ свеске за Декембар 1867 и Јануар 1868.

6. Од г. К. Невострујева из Москве Geschichte der Stadt und Vestung Belgrad von den ältesten bis auf die jetzigen Zeiten. Mit zwei Kupferplatten. Frankfurt 1790.

7. Од краљевске пруске академије Monatsbericht за Јануар, Фебруар, Март 1860.

8. Од архимандрита Леонида из Цариграда његова дела: „Сербская иноческая община въ Палестинѣ“ и „Историческое описаніе сербской царской лавры Хиландара.“ Москва 1868. обоје у дупликату.

9. Од секретара:

а. Ime Serb. Razpravio Dr. A. Starčević. Zagreb 1868.

б. Основне црте за установ техно-поучног завода за виши степен образованя србско-хрватцких занатлия. Од Николе Арсеновића. Нови Сад 1868.

в. В. Богишића „Прилози за историју лажног цара Шћепана малог.“ Загреб 1868.

г. Поезіі Юрия Городенчука Федьковича. Випускъ другий и третий. Коломия 1867, 1868.

д. Переяславська нічь. Трагедия Єреміі Галки. (Николая И. Костомарова.) Львівъ 1867.

е. Поезіі Тараса Шевченка, томъ II, вип. 1, 2.

ж. Тараса пяті роковини у Відні 26-го лютого 1866 року. Відні 1866.

з. Милош Обреновић војвода руднички или страдање Срба у Србији. Драма М. Р. Максимовића. Београд 1868.

и. Како се може произвести светлост и топлота. Од дра К. Ф. Рамелсберга, превео Васа Арсенијевић. 1868, у Београду.

Прочитано и потписано на осмом састанку 19 Августа 1868.

Осми састанак
19. Августа 1868.

Били су: чланови: г. архимандрит Сава и г. Милован Спасић; заменик председника природословног одсека г. др. Ј. Панчић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 95. Секретар подноси прилог од једног родољуба из Босне, у коме су „Статистички податци извоза из Бо-

спе и Херцеговине, године 1867, у производима у аустријске земље." Упућује се на преглед одсеку за науке историјске и државне.

Бр. 96. Г. митрополит београдски Михаило шаље прилог архимандрита Леонида из Цариграда, „Опис београдске цркве у Цариграду" с нацртом цркве и једног храста из гаја поред ње. Како је опис тај већ штампан у „Пастиру". одлучено буде да се и опис и нацрт стави у архиву.

Бр. 97. Секретар подноси од г. Ђ. Јанковића рукопис оца његова пок. Пауна Јанковића Баће, „О б. кнезовању раскнеза Алекс. Карађорђевића", који подноси на откуп. Одлучено је, да се пошље одсеку историјском.

Бр. 98. Секретар напомене, да ће се кроз који дан почети штампати дело његово „Библиографија српска (без хрватске) новијега периода књижевности", које се издаје о трошку друштвеном, него да треба одредити, у колико ће се ексемплара штампати и колико ће се ексемплара дати њему као писцу, по обичају. На то буде у одбору одлучено, да се дело штампа у 500 комада. А што се тиче уобичајенога поклона писцу, како за то нема за сад ништа одређено од друштва, буде одлучено ово: да се писцу, коме друштво изда дело у особитој књизи, даје поклона 20 комада.

Бр. 99. Секретар јави, да ће до месец дана изаћи у свет две књиге „Српске народне приповетке" и „Српске народне игре" В. Врчевића, те је време да се одреди књигама цена и да се нареди за продају што треба. Уз то покаже штампарски рачун. Одбор, посаветовавши се о томе, одлучи: да се „Српске народне приповијетке" продају у Србији по 6, а „Српске народне игре" по 2 гроша чаршијска, у Аустрији пак по 70 новч. прво, а по 30 друго заједно с поштом. Продаја и манипулација сва да се преда друштвеној књижарници В. Валожића и да јој се у име свега дâ 22% процента, с тим условом да она да скупиоцима уписника 10%. Секретару се наређује, да он то изврши.

Бр. 100. Секретар јави, да је опет добио више старих српских књига што реткости библиографијских, што допуна библио-

теци друштвеној и покаже рачун. Одбор одобри трошак на то у 218 гроша чарш.

Бр. 101. Г. В. Стефановић арт. капетан из Крагујевца шаље друштву једну књигу (управо задужницу) правитељств. савета српског од 1813 године за узајмљених 100 гроша чарш. дату Михаилу Попа-Стефановићу житељу Београдском. Прима се са захвалношћу.

Бр. 102. Секретар јави, да је дознао, како у Хиљфердинга има старији препис важнога за историју српску троношког Летописца, с тога предлаже, да се пише од стране друштва г. Хиљфердингу не би ли хтео или послати друштву сам рукопис на послугу за ново издање или му послати достоверан препис, за који би друштво трошак на се примило. Одбор усвоји овај предлог.

Бр. 103. Секретар напомене како је лане друштво молило г. В. Григоровића да би друштву дао препис од „Живота деспота Стефана", дела философа Костантина, па како је г. В. Григоровић поручио да друштво тога ради пошље којега свог члана у Одесу. За тим предложи да се ланско писмо понови и да се г. В. Григоровићу опет пише, нека би био добар или посудити рукопис, или помоћи да до преписа дође, будући друштво није у стању због тога члана изашиљати. Одбор усвоји предлог.

Бр. 104. Како је потребно да се у собу где се држе састанци, набави чивилук, одлучи се, да се на то може издати до 60 гр. чарш.

Бр. 105. Прочита се председниково писмо, у коме јавља, да је он извршио одлуку друштвену од 2 Декембра 1863, бр. 3. (Гласник XX. 406 стр.) којом је друштво наредило да се фотографише кућа која је била Доситијева својина и у којој је била прва богословија у Србији. Уз то прилаже два фотографијска снимка, план од куће с описом земљишта итд. у три комада, све врло лепо израђено трудом г. Михаила Валтровића професора реалке. Одбор одлучи, да се то остави у архив, и да се рачуни, у 7 дук ћ., из касе друштвене исплате.

Бр. 106. Прочита се писмо г. Св. Никетића и одлучи се да се штампа од речи до речи. Ево га:

„Српском ученом друштву у Београду.

„Српско учено друштво у последњој књизи „Гласника“ погрешно је наштампало чланак „О насртањима римских папа на србску и хрватску цркву“ под мојим именом и као оригинални мој спис. Истина је, да сам ја тај чланак у нечем прерадио и то у самом почетку, где се говори о упливу Грка на распростирање хришћанства у Србији: али при свем том то није мој, нити сам ја икада мислио да га себи присвајам; већ је то чланак г. Тројанског, штампан у Православном Собесједнику за 1860 год. Сад, да би се погрешка поправила и ствар у ред довела, ја молим Српско учено друштво, да у идућем „Гласнику“ ово јавности преда и законим путем удејствује.

„Што се саме погрешке тиче, то ја искрено исповедам, да о њој несам ништа знао до мог доласка у Београд (т. ј. пре 15 дана), већ шта више савршено сам био убеђен о томе, да сам ја послао чланак друштву, израђен и натписан „по Тројанском“ тим пре што сам ја још напред знао (кад сам још у Русији био) ко је тај г. Тројански и где живи. Дакле није ми могло ни пасти на памет да се туђим користим, и да тиме себе на очиглед компромитирам. За то, ако се искрена исповед учињена по чистој савести прима — то је ево у овом случају радо подносим ученом друштву и по ново молим, да се погрешка, нехотице учињена, поправи.

„У противном случају, ја се морам задовољити бар тим, што ја сазнајем, да је моја савест чиста; а највише овим: што је сопственост опет прешла у руке правог газде коме је она по праву и пре припадала, па и сад припада.

„За тим остајем

Српског ученог друштва

покорни слуга

Светозар Никетић,

сврш. штуд. м. д. академије.

У Београду
14 Августа 1864 год.

Бр. 107. Одбор одобрава, да се издаду за архимандрита Леонида из Цариграда сви Гласници које друштво још има на расположењу.

Бр. 108. Одбор одобрава да се по потраживању преко извесног лица изда за Босну: Забава за децу арх. Гаврила 120 ком. Јестаств. земљописа М. Спасића 10 ком. Мале антропологије Јов. Стејића 30 ком. Часова благоговјенија арх. Гаврила 50 ком. Сократових наука 30 ком. Цицеронове књиге о дуж-

постима 15 ком. Деловодног протокола Карађорђевог 1 ком. Даничића Синтаксе 1 ком. Преписке о унији 15 ком. Српских грбова 10 ком.

Бр. 109. Одбор одобрава да се издаду на поклон професору моск. дух. акад. А. Лебедову сви „Гласници“, расправа о Богомилима. Писма дубровачке републике I. и II., Преписка о унији и Протокол шабачког магистрата.

Бр. 110. Секретар подноси књиге које су дошле на поклон или у замену друштву:

а. Од академије југославенске из Загреба.

Rad akademije jugoslavenske IV.

Dr. Dežmana rječnik liečnički.

б. Од краљ. чешког ученог друштва

Sitzungsberichte 1859—1867 (1. 2.)

Abhandlungen Bd. 3. 1798, Bd. 5—8. 4 Folge 1—5, 5-te Folge 1—14, 6-te Folge 1 Palacky Stari letopisove česki.

в. Од руског географског общества у Ст. Петербургу.

Извѣстія 1867. 4—8, 1868 1—3.

Отчеты Общества за 1866 и 1867 год.

г. Од царске академије из Беча:

Sitzungsberichte philosoph.-histor. Classe 57 B. Heft 2. 3. 58 B. H. 1. 2. 3. Math.-naturw. 1868 I Abth. № 1. 2. 3. II Abth. ½ 3.

Almanach 1868.

д. Од секретара: Свето писмо старога и новога завјета. Превео стари завјет Ђ. Даничић, нови завјет превео Вук. Стеф. Караџић. Биоград 1868.

е. Од три српска официра њихово дело Тактика за официре пешачкога батаљона. Написао М. Драгомиров. Београд 1868.

ж. Од ученога пољског друштва у Кракову.

Pamietka obchodu piedziesiatéj rocznicy zawiazanja towarzystwa naukowego krakowskiego. Kraków 1868.

Sprawozdanie komisyi fizyograficznéj c. k. towarzystwa naukowego krakowskiego, oraz materyaly do fizyografii Galicyi. Kraków 1868.

з. Од г. Л. Лежера из Париза његова дела:

Cyrille et Méthode. Étude historique sur la conversion des Slaves au christianisme par Louis Leger. Paris 1868.

Chants héroïques et chânsons des Slaves de Bohême traduits sur les textes originaux avec une traduction et des notes par Louis Leger. Paris 1868.

Les Slaves en 1867. Agram et les Croates. Par Louis Leger. Paris 1868.

ц. Од дописног члана г. В. Јагића Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Na sviet izdao V. Jagić. Zagreb 1868.

ј. Од архим. Теофана Живковића његово Писмо на браћу Србље у мешовитим општинама пред расправном комисном о Ивању дне 1868. Тамишград 1868.

к. Од ред. члана г. Милоша Поповића уредника „Видовадана“ ове рукописе Аврама Мразовића:

1. Предувѣдомленія ѡ философіи (любомꙋдріи) и частѣхъ ея.

2. Метафизика или любомꙋдріе первое по сvстемѣ Волфіа Баꙋманстера славенским языком издано Аврамомъ отъ Мразовичь.

3. Логика сіестъ умословіе или философіа умная для любителей славенскаго книжества издана Аврамомъ ѿ Мразовичь. Посвећено Сави Текелији.

4. Метафvзіка или философіа первая для любителей славенскаго книжества издана Аврамомъ ѿ Мразовичь у два екземплара, у оригиналу и у једном препису.

Прочитано и потписано на деветом састанку 23 Октобра 1868.

Седница III. одсека за науке историјске и државне. 23 Септембра 1868.

Били су: председник др. М. Спасић чланови: г. г. Ј. Мариновић, Милан А. Петронијевић, др. Јанко Шафарик, др. П. Крстић, Панта Срећковић и М. Ђ. Милићевић.

Бр. 11. Г. Јован Гавриловић јавља да је прочитао записе које је преписао у овчарским и кабларским манастирима и од-

секу предао г. Панта Срећковић и налази да заслужују да се у „Гласнику“ штампају.

На то би наређено, да се усвоји мишљење г. Гавриловића, а г. Срећковићу да се у име награде дâ по три дуката од штампанога табака.

Бр. 12. За писмо „Инока атонског хиландарског манастира всеруснјскоме патријарху Јоасафу 1669 год.“ које посла друштву г. Невострујев из Москве, би наређено да га прочита и одсеку своје мишљење о томе каже, редовни члан М. Ђ. Милићевић.

Бр. 13. За извештај о Босни, који је превео из Монитера француског г. М. Д. Давидовић, би наређено: да г. др. Шафарик прегледа цео састав и јави: може ли се цео, или у комадима, или сав прерађен, примити у „Гласник“.

Бр. 14. За статистичне податке о трговини у Босни и Херцеговини с Аустријом, које је друштву послао један пријатељ, би одлучено: да их узме и прегледа г. председник М. Спасић, па ако нађе да не иду у програм „Гласника“ да их дâ статистичном одељењу министарства финансије.

Бр. 15. Г. др. Шафарик изјављује своје мишљење, да се опис сабље, послан од г. професора Паплоњскога из Варшаве, штампа у „Гласнику“ а сама сабља да се литографише и та слика опису приложи.

Одбор усвоји са свим предлог члана референта.

Бр. 16. За понуду г. Х. Јордана, Х. Константинова, коју је разгледао по наредби одсека, г. Јанко Шафарик, би наређено: да се секретар друштва постара ступити са поштованим г. Јорданом у договор о уступању понуђених предмета.

Бр. 17. Председник одсека др. М. Спасић, позива одсек да донесе свој суд о награди „Критике историје народног образовања код Срба“ од г. Ч. Мијатовића. На ово би наређено ставити у записник одсека пређашњу одлуку, која, случајно, није била стављена у пређашњи записник:

„Находећи да је поменути састав г. Мијатовића са свим достојан да уђе у друштвени орган, одсек га је примио: а што

се награде тиче, одсек је мишљења у начелу, да се награда не даје за критике, које би биле примљене у „Гласник."

Бр. 18. У одсеку се поведе реч о томе, да би већ било крајње време изаслати кога вештака у неке наше манастире, као на прилику у Раваницу, Љубостињу, Жичу, Ариље и др. те да сними и од пропасти сачува остатке старога живописа који су важни по многим погледима на стару нашу историју.

На то би одлучено, да се ствар ова предложи одбору, те да он промисли о средствима за извршење ове сврхе.

Бр. 19. За састав покојнога Пауна Јанковића Баће, који је прегледао г. Гавриловић, би наређено: да не заслужује откупа, а ималац ако га бесплатно не уступи друштвеној архиви, нека га носи.

Трећи састанак одсека за науке литерарне, моралне и језикословне.

9. Октобра 1868.

Били су: председник г. архим. Сава: чланови: г. Милорад Поповић Шапчанин деловођ, г. Сава Сретеновић, г. Милан Кујунџић и г. Стојан Новаковић.

Бр. 10. Због тога, што нису дошли сви чланови који треба да поднесу реферат о песмама г. В. Врчевића што их је из народа покупио, остави се та ствар заједно с предлогом г. J. Бошковића о издавању дела Јов. Ст. Поповића за други састанак.

Бр. 11. Ред. члан Стојан Новаковић јавља одсеку, да је прегледао препис архимандрита Леонида Типика или устава хиландарског св. Саве и да се уверио, како се овај препис и у стилу и у писму и у језику тако разликује од онога који је друштво штампало у своме Гласнику XX, да се то не би могло лако објаснити, кад нам не би сам г. арх. Леонид у своме предговору показивао, како је ово препис с правога оригинала, а оно у Гласнику XX препис с превода на руско-словенски учињена у прошлом веку, којим је цео стари саставак не само преведен,

него другим стилом прерађен. С тога известилац држи, да за то треба без сваке сумње штампати овај препис и додати у факсимилу оних девет страна оригиналнога рукописа, које је архимандрит Леонид у фотографисаним снимцима послао. Одсек на то потврди још пређе речену своју одлуку, да се тај препис у Гласнику друштвеном наштампа, а г. архимандриту да се одвојено штампа по жељи његовој 100 комада у име хонорара.

Бр. 12. Председник изнесе послану од одбора збирку песама г. Косте Х. Ристића из Сарајева, коју је друштво од скупноца на поклон добило и предлаже да је одсек узме у претрес. Кад на то члан Ст. Новаковић спомене, да је нешто од те збирке читао и да има ствари врло лепих; али да би требало пажљиво пребрати штампано од нештампанога: онда одсек нареди, да се цела збирка прво препише тако, да свака песма дође на поједини лист, и то да се да ђаку који би и сам знао пазити на оно што је споменуто, па онда да се тако пребрана збирка изнесе пред одсек и да се одреди ко ће примити на се последњу редакцију.

I. (Вид. Гласник стар. 171.)

не писанїе· нъ истезание житїа· сѹ
щеимь манастыри прѣбывающимь въ ... свѧтѣи на ст
кынище· прѣдалное мною грѣшнымь
и малѣишимь мнихомь савою· вамь
отрѣкьшимсе ... единь братиѥ· ѿ бжавн
Б ... наѣкобоу прїетно· и искашенни
мало сѹщи тѣ дѣмо по ... ѿ гда іс
хѣ· братие мои любимаа иже да
ахоѡбнаа поне жиоу бо мнози наѹ
щепо вѣстнуи нить· ѿ низкѣ странѣ
грѣсниѹ вещес хь сторучнсенаинѣ хоу
жьшоу моу кѣ въ хь· пачие грѣшнѣи
шоу· въ спнсати вамь по редоу· вь
колико оу нижелающимоу· кас и прест
вамь поущенимои· оуставлени
намь оуставьси· его прѣданьных
и ѹмнлениѥ· и малитвою
коренна трыгѣни· имни жега
матне благотворнамь сѧ ѥ· ето о
нинн прѣпокини прѣблаженному
нашн· вселмироу свѣтила· за мно
ни ангелн ѥ нице и роувалс
го да прѣданим· н ... ствона

II. (вид Гласник стр. 178.)

моѡправдамибоцр҃тво· ихизаклю
лѣвьзавыѡпрѣстникамиесьвоиисемі
га· иипросноуцрмѣстосиепоустои: и
поетьменегрѣшьнагоизвѣвато неда
нкьмѣстосиевьселивесе· инѣбѣкоани
малопрѣбывьсьмною· келиіенимь
женнепрѣестьствны подвигьпрѣ
шьдь· н҃· мць прѣбывьсьбѣгоумо
прѣложисебла женствоу· ѿ окрѣме
ньнѣ несьмрьтни· прѣпобнаго ѡца· си
меона· иунн. слово. г҃·

Быстьлѣ ҂ѕ҃ѱ҃· н҃· мца февра· вь· г҃· дн҃ь
кьбѣгоуномоу прѣложисе бла женствоу
ѡцьнашьсимеѡнь· зи бѣ томьѡста
вивьманастыриснимамнѣ келиютоу
гоу ибоязнь прнехь· единоѡпоустѡ
шьства· адроугоиѿбоязни безбожь
ныхьразбоинниць· ѡставивьманасты
рьмнѣвьмаломиисмѣреномьѡбразѣ
кьнемьжемиѿти денпрьвогаигоуме
напрѣпобнамоужа· меѳоднганика
самогодесетато· ныкаколоубенизко
лисенаставнице· иѡмногостьимимаі
твами· икакоѡнсѣвленагоималаго
вельаѣпнов ьзнесесеѣвлении· інох
нохрамьѣковтолітинаставниц

III. (вид. Гласник стр. 178 и 179)

рєчєнынємоабы · потѣхьжємєтаниꙗ ·
мткоусиюѣкодостоитъ вьзбраннти
всѣмь вьвьзданижєниирꙋкоу · прѣкѣ
чьныкєєткирисдѣтєлоу прилож итиж
нпомт вѣнюьскихьмилословєсь · ѡгла
шаниє · игоумєномьпроуитаємо · ѣко
жєиѡпрѣдьнихьнастаѣниєьпрѣєсмыꙗс
ю. вмашлицнизарьнєкьзєрицитыколи · нє
побаитьсѧставититинисоглажє · ієсимь
жєньзлисонєносвлмьтрєтобыватн
ємоужєноучєниприлагатиниюмтвѡ.
посилаєниьѣтьсконинпоходит · ниєжє
причитаємо · игаутєѡвлашєниє · ащє
инєутєѡглашлыѡ · даѡставитисто:
ѧснюмтвоупринєкєьирьвонмтвѣ · иоьці
всєхємтиглтироуцѣказдѣкьинмь
ѣкожєглтьказдинги · кєтєроуцѣкашн
настилвактєга · нєкєглтьвьздѣниєро
коумонїожєтвлвєнѣ · нєжєнлкєѣко
ільмѣстєкьздинзатинирѣпобнѣниоу
цѣ разкѣгнѣканпомышлєнєн · сконь
члвьшилѣєрєчєнонмткѣ, нєзѣюѡвлі
члинноглтвоурєсьшоу · кьтоничлнмда
тиналанцєкѣмь · ипослоушатниго
мєна аѡномоусикомїтвоупроситн
ѡвлась. п: полнтиєзаимѡгдѣвлатиєда

оудєбѣ корєно игоумєноу · єлико
зло ѥ нии · прѣимати помышлєни
ѥ выхотѣлы ѥсть · нжєѥсть вєликоєи
прьвоєиспокєланиє · єжєми рѣєєсиє на
ложити влас ы · испов ѣдати сє по бл(а)г(о)д(а)ть
ѡцоу єдиномоу · анєиномоу никомоу
жєдоугомоу · нали игоумєноу ѣкож
є бышєписахомь · да и матьвсѣхь ѡт
вєдєти и ѡбєноуцѣ лєниє подаємтти
мог кс(о)и сємоу вопо бл(а)гоцѣ ::
Нє жєѡт стѣи поєтѣхь слоужьбы · ина ѯаль
ванипытьмоїтѣломитє · ѣкоєстапо
вьновьнихь вьсєгда :: ѡ трапєзѣ ...
[illegible] гла(ва) н ::
А ... ночницє поучѥноу по ... оу бы
ти · в ниѥлєжє нь [illegible] ...
и ... ихь ... пам ... ехь · ємьжє
ѡт ... ноу ... глава · ѳ ::
О трапєзѣ носанѣ какопо вєть ::
Трапєзе ... поучєниєю трапєзѣ помин
ти · ѡ єдєни ... ихь · єликово ...
коуп ... оучелзоуєтьє · ѣкож
воли ... ѡдвою сложєниєсмы · ... ю
жєглу ... тѣломь · тако ... жєсоу тьма
на ... поу · даѡ ... бо ... моу по ... ю ... зоу
мєієтьє · єжє ... ѣхьвса бголѣпна ...

V. (вид. Гласник стр. 199)

касѣ ѥ подвикономa· ничкоѡградѣ
ниизмѣньнои непоколѣбими добрѣ
прѣбываюшти· сьблоудаюштиаиоупра
влѣюштиаѡ всѣкоиверѣ· аштели ктопо
гнѣненоѡмалыихъвешти· исблоудеми
тоистезаниибоудемнизамалоуювешьѥж
ногоубнстивѣльѣностииворѥнвьдньи
спытании· глѥтьбоапль вѣрѣсьтво
рениработоувьоутрьданиѥмь· ѥкопри
мевьзданиимьздоупротивоутроу
домь· ипакыпрослетьѹслсьтворен
работоусьлѣностию· ѥванг боу бо
сихъслышаще· злыихълѣвѣгати нѣдо
брыимь пачеподвизатиѥ· аштелиже
непоспѣшьнанеѥнапользоу боудоуштоу
врѣмалегоѡбличити· ѥковьслоужбѣ
лѣнивьнѥродьноимоушти· илисвоимьбоу
ѥникамьѡгдаваюшта· илинѡманастыри
рѣвраздоушта· илиразвраштаюштабрат
ю· развѡоуставаоустанаго· исѣнгоу
меноуправословныхьповелѣниѡрнча
юштаѥ· илиманастырьскоуюиноу
ютаинноупроповѣдаюшта· илиуставоу
ставьраздроушаюштавсѣкоюдѣ· исво
мпоставлѣюштахотѣниѥ· илипльть
сиихъиѥсихъстрѣниѡбьѣвленомь

XI. (вид Гласник стр. 202.)

постамутесвоуглавніѥиволоу· дава
мьнеѿвечьтьнигоумень· предоуже поваль
пачеженеблоудаювашоусьходешоуѥво
лоу· нединьсвѣта нганиехоцетамонго
поучениадобрагосьпользѣвашѣнпо
слоушати· даннегонзвержетенаставника
себѣнжьнмиповолнвашѣнходити· нва
мьсеновиновиновати анебытомоу· тѣмь
женитаковымьсоупротивнословникомь·
заповѣданіе моѥсьмѣраниство· невы
тиеоупротивнорачанѣьноигрьдыне· гле
тиворговоѿрицаюцимьсеннесмѣрениамь
ѣсоставьнѣвомыкономьсьмѣрите· да
сегордини зволчениамисе смѣраоужаю
тсесьмѣраюштесенепротивословиавьза
ваниіа· ѳ поучении игоумено
вѣ братии· ноисповѣдании. гл. зі·
Шталаюжевьсѣмьбратие· егдапостави
тьсевамьигоумань· поспѣшитесею
дшальвашихь· емоуженалож ти сихо
жениа всѣ ипомышлениа вашадшевр ѣ
дьнаиспов ѣдати· даѡвоудоужевьнима
ѥвашоулоучевоввьсеб ѣкьвамькаместь·
ниаложеніевьѿбражанть· помышлени
аженеихьжениненповѣдаль· прѣжересь
мы неанкокьдаинвьчаїстоужающеѥ
вамь· нивостанеестьчаїкомьсоущѣльва

VII (вид. Гласник стр. 203)

мь·ннепомысанывышенѣщолоуканою со
аниѩ·нигѿложениидоброубоудѣтела
ющїе·єженепобаєть·ньсьхотѣниємьвсѣ
учинимь·ньпотацианниємьвсємоупри
тѣкающе дабисмобьєдиновьанвси·то
жемоудроующе·тожепомышлающе·по
дьнѣмьтомьпастыри·оупасаємиженна
ставлѣниеми·нькоєикомзлаѳаакери
гл·єдинасьдроугоюсвезаны·дроугьдроуга
нмѣнитесе ивьєдиноєсьоудигесетѣло·подь
єдиноюглавою·поблгвенномьпавлѣ·на
учалоисовлнимадхоу· Ащели боудекътонепрѣ
клонень·неприклоньжени епристаємь
своюжетвореволоу·игоумєноуисповѣ
даниєинетворе·иаисловесыремоуєтоу·яко
жевьвышепїсахомь· иниинаиногосебѣване
єгонапоуиирьвоадьовнога·иономоу
помышлениинадаглтиностираиєть·вь
нѣнадаилеусеѿбащегаєгададабоудетьтога
ѡтьганѣнием ь·имилостиприємлаиипо
милованиіа·ѿв҃же ибєсѣвидещиютин·зьлѣ
изѣлонаишетьновсѣщиальсть·ащеранити
тьсеѿманастырѣнадаѿлоучанитьсе·итоу
жабьдабыиинтьсѿнишеуєгре·митиижене
сѣдьвеконеѿтрынимоу ємимраз вѣщанинѣ
неребкогонєсытавнанесьмоущениа иврѣ

VIII. (вид. Гласник стор. 223)

тимосадитниатежещагоепомоа
рїдипльтьскаго· наниаигезыкні
жьнаго икоупьдавающанацтеп.
ньдаизенраста хотещагоижала
ющаго хоаднтиприскрьбьнымьпоу
тамь·ивьнитискозбоуськанвра
та·испльнающагосноуставькго
женапнсазадѣоуіѥнисан даащевн
ан теежінівоудаіпобныгожеѡста
вінжикыевысеаицнтоноучениксн·
тописилатиоуснимѣсто·сгожевм
антежелающаилоубещаго·сьвы
шинесанам· анбоцарь·анбогладь
тасовыѡбрещетьсевьвась· исипо
велѣваюпоѡшытвнмоемысьгоу
данеподастевьмѣстоѡнонихесаре·
нипаинповелѣваюоузетиѡнек
нищоже· ацелипрѣстоупитасию
заповѣдь·нмаетеѡвидітимѣсто
ѡно· тодавьистьоупьрьнастра
щнѣмьсоудищипрѣпобныѡцьсава
назвоумілени)

оучение его тина нѣса на всѣлѣмьчь
никонь чаватиго · паучеженна
памети ети торокоу не чи тати
его · глава м̃г ·
нибо тни пни сь заповѣдаю вамь ти ·
наснжи мчь бь на чело вь врѣмена
ѣдени ваших · на вышоменнанию
же заповѣданымь вамь ни напол ѣ
зоудѡть ваш̃т · си чѣкода боудете ·
выже вьсп̃сени ваше мь непльнени
ѣисо до вратась храни вьше ѣжепрѣ
естѡ ѡчь ваши · ни нѣже пещадоу
шев нагосего наставлениа · нна
казаниа ѡгдѣ простирающе ⁘
ѣжемн рыискы призываниа вьвѣ
чноую его славоу · за многоую его и
не изреченьноую ѡбл̃тьноу · сьбрь
шетьвноу утврьднть вь стоуюего
волоу за едноу едагосна твоего
га и бата спса нашего и̃ха и прѣстаго и
животворещаго д̃ха емоуже побак

всѣка слава· чьсть и покланѣние

и велелѣпьство· нынѣ

и присно и вь вѣ·

кы вѣкома·

амннь·:

·ш8ш8ш·